

Wie speelt de eerste viool?

Gedifferentieerde inschrijvingsgelden en participatie aan het deeltijds kunstonderwijs

Lode Vermeersch, Bart Capéau, Kobe Van Itterbeeck & Steven Groenez

Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel

15 februari 2011

INHOUD

Hoofdstuk 1 / Deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen	1
1. Algemeen: wat is deeltijds kunstonderwijs?	1
1.1 Doelstellingen en missie	1
1.2 DKO-instellingen: wat en waar?	3
1.3 Aanbod en structuur	5
2. Participatie: wie neemt deel aan het DKO?	6
2.1 Wie kan deelnemen?	6
2.2 Aantal inschrijvingen	7
2.3 De (ongelijke) deelname aan het DKO	11
3. Huidige financiering	17
4. Veranderingen in beleid en regelgeving	19
Hoofdstuk 2 / Probleemstelling, onderzoeksvragen en methodologie	21
1. Probleemstelling	21
2. Onderzoeksvragen	22
2.1 Onderzoeksvraag 1: welke elementen bepalen de totale kostprijs van DKO-opleidingen?	22
2.2 Onderzoeksvraag 2: wie moet in welke mate instaan voor de betaling van de kostprijs van DKO-opleidingen?	23
2.3 Onderzoeksvraag 3: wat zijn de mogelijkheden voor de invoering van nieuwe gedifferentieerde inschrijvingsgelden voor het DKO?	23
3. Onderzoeksmethoden en -technieken	24
3.1 Literatuurstudie	24
3.2 Enquête	24
3.3 Secundaire data-analyse	25
3.4 Focusgroep	25
3.5 Case studie (diepte-interviews)	26

Hoofdstuk 3 / Principes van prijsdifferentiatie: literatuurstudie	27
<hr/>	
1. Wie betaalt het niet-leerplicht onderwijs? Waarom int men ook private bijdragen?	27
2. Wat is prijsdifferentiatie?	29
3. Waarom en op basis van wat, doet men aan prijsdifferentiatie binnen de private bijdragen aan onderwijs?	31
3.1 Prijsdifferentiatie afhankelijk van opleidingsspecifieke kosten en baten	32
3.2 Prijsdifferentiatie voor kruissubsidiëring naar sociaaleconomische achtergrond	35
3.3 Prijsdifferentiatie naar talenten (slaagkansen) of nog 'Wanneer int men de private bijdragen?'	35
3.4 Prijsdifferentiatie op basis van aantal opleidingen (of opleidingsuren)	37
4. Wat zijn de gevolgen van prijsdifferentiatie?	38
Hoofdstuk 4 / De huidige inschrijvingsgelden in het deeltijds kunstonderwijs	41
<hr/>	
1. Het systeem van inschrijvingsgelden in het DKO	41
1.1 De tarifiering: structuur van het gewone en het verminderde inschrijvingsgeld	41
1.2 Wie krijgt verminderd inschrijvingsgeld?	43
1.3 Inning van het inschrijvingsgeld: moment en spreiding	47
1.4 Extra kosten en retributiekosten te betalen bij inschrijving	48
1.5 Evaluatie van de kostprijs door de DKO-deelnemers	49
1.6 Evaluatie van de huidige tarifiering en prijsdifferentiatie	50
2. Inschrijvingsgelden als participatiedrempel	55
2.1 De impact van de financiële drempel naast andere drempels	55
3. Uitgangspunten voor een nieuw systeem van gedifferentieerde inschrijvingsgelden	58
3.1 Uitgangspunten voor een nieuwe tarifiering	58
3.2 Moet deelname aan het DKO gratis zijn?	59
Hoofdstuk 5 / Inschrijvingsgelden voor kunsteducatieve opleidingen in internationaal perspectief	61
<hr/>	
1. Nederland	61
1.1 Centra voor de Kunsten	61
1.2 Centra voor de Kunsten: beleid, financiering en prijzen	63

1.3	Relatie met het leerplichtonderwijs	71
1.4	Inzet van tijd en geld voor kunstbeoefening	72
1.5	Oostenrijk	74
1.6	Relatie met het leerplichtonderwijs	77
2.	Vergelijking: Vlaanderen – Nederland – Oostenrijk	77
2.1	Transnationale vergelijking: algemene gegevens	80
2.2	Beleid, financiering en prijs	81
Hoofdstuk 6 / Over ‘de kost’ van het deeltijds kunstonderwijs: een veelgelaagd concept		89
1.	Inleiding	89
2.	Naar een multipele typologie van kosten	91
2.1	Indeling naar type kost	93
2.2	Indeling vanuit het standpunt van de inrichtende macht	94
2.3	Indeling in functie van de individuele betaler	98
3.	Empirische aspecten van het kostenplaatje	102
3.1	Inschrijvingsgelden en personeels- en werkingskosten	102
3.2	Dure versus goedkope opties in termen van organisatiekost	107
3.3	Dure versus goedkope opties in termen van private bijdragen	113
4.	Slotbemerkingen	121
Hoofdstuk 7 / Empirische analyses		123
1.	Bestandskoppeling tussen het inschrijvingsbestand van het DKO en het leerlingenbestand van het departement onderwijs	123
2.	Participatie aan DKO-opleidingen	125
3.	Keuze tussen studierichtingen	139
3.1	Analyse van de keuze tussen de vier studierichtingen	139
3.2	Keuze tussen studierichtingen naar gemiddelde private kost van de opleiding	149
3.3	Keuze tussen studierichtingen naar rangorde van opleidingen op basis van de instructiekosten	158
4.	Inschrijvingstarieven, redenen voor verminderd tarief en GOK-indicatoren	163
4.1	Inschrijvingstarieven in het DKO	163
4.2	Wijzigingen in de criteria voor de toekenning van verminderde tarieven	175

Hoofdstuk 8 / Principes van gedifferentieerd inschrijvingsgeld: toepassingen	187
<hr/>	
1. Inleiding: het begrippenkader	187
2. De opbrengstenmaximerende overheid	189
3. De welvaartsmaximerende overheid: efficiëntieoverwegingen voor de verantwoording van een verhoging van het inschrijvingsgeld	191
4. Rechtvaardigheidsoverwegingen ter verantwoording van inschrijvingsgelddifferentiatie: bevorderen van participatie	193
5. Gelijk inschrijvingsgeld voor gelijk inkomen versus gelijke participatiekansen voor personen met dezelfde voorkeuren	196
5.1 Preferentieverschillen	196
5.2 Determinanten van de participatiekans	198
5.3 Twee principes	199
6. Compensatie voor versus differentiatie naar dure smaken	203
7. Implementatie onder de vorm van tweeledige tarieven: een grote spread en een hoge inkomensgrens versus combinatie van een kleine spread en lage inkomensgrens	206
8. Een paar slotbemerkingen	208
Hoofdstuk 9 / Kostenmildering en kostenbeheersing	209
<hr/>	
1. Instrumenten voor gerichte kostenmildering bij de leerling	209
1.1 Landelijke instrumenten	209
1.2 Regionale en lokale instrumenten	215
1.3 Analyse kostenmilderende instrumenten	219
2. Kostenbeheersing door de DKO-instellingen	221
Hoofdstuk 10 / Concurrentie en prijszetting in kunstopleidingen - case Leuven	225
<hr/>	
1. Leuven: een uitgebreid kunsteducatief veld	225
2. Concurrentie en samenwerking	230
3. Hoe zetten kunsteducatieve organisaties hun prijs?	232
4. Effecten van eventuele tariefveranderingen bij het DKO	235

Hoofdstuk 11 / Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	237
1. Probleemstelling	237
2. Onderzoeksvragen	238
3. De plaats van DKO in het kunsteducatieve landschap	240
4. De kost van DKO-opleidingen	241
5. De financiële drempel geduid	243
5.1 Belang van de financiële drempel naast andere drempels	243
5.2 De huidige tariefstructuur doorgelicht	243
6. Waarom private bijdragen vragen en waarom deze private bijdragen differentiëren?	244
7. Kostenbeheersing	247
8. Inschrijvingstarieven	249
8.1 Criteria	252
8.2 Wijzigingen in de tariefstructuur	254
Bibliografie	327

HOOFDSTUK 1

DEELTIJDS KUNSTONDERWIJS IN VLAANDEREN

In dit eerste hoofdstuk omschrijven we het veld van het deeltijds kunstonderwijs (DKO). We gaan daarbij eerst kort in op een aantal algemene kenmerken, zoals de missie en doelstellingen van het DKO, de DKO-instellingen en de kenmerken van het aanbod zelf. Daarna focussen we in op de kwestie van de participatie aan DKO. Deze kwestie laten we uitgebreider aan bod komen daar het essentieel is voor de centrale onderzoeksvragen in dit rapport. We sluiten dit hoofdstuk af met een blik op de financiering van het DKO en een vooruitblik naar het nieuwe niveau-decreet.

1. Algemeen: wat is deeltijds kunstonderwijs?

Zowel maatschappelijk als beleidsmatig is de aandacht voor kunst- en cultuureducatie en talentontwikkeling in Vlaanderen de voorbije jaren sterk toegenomen (o.a. Schauvliege, 2009; Smet, 2009). Het Deeltijds Kunstonderwijs is een belangrijke actor op dit terrein.

1.1 Doelstellingen en missie

Het deeltijds kunstonderwijs omvat alle certificerende kunstopleidingen buiten het leerplicht- en hoger onderwijs. Voor een omschrijving van de doelstellingen en missie van het DKO kunnen we teruggrijpen naar de Memorie van Toelichting bij het nog steeds geldende decreet van 31 juli 1990 (Onderwijsdecreet II):

- het aanbieden van artistieke vorming, aanvullend op het programma van het voltijds (basis- en secundair) onderwijs;
- de vorming van kunstbeoefenaars;
- de voorbereiding op het hoger (kunst)onderwijs.

Verschillende auteurs (zoals Vanderschaeghe, 2001; Rekenhof, 2003) herkennen in het vormingsaspect twee specifieke facetten:

- kunst zelf leren beoefenen, het verwerven van een artistieke onafhankelijkheid, wat leidt naar een actieve individuele kunstbeoefening of een kunstbeoefening in maatschappelijk verband;

- kunst leren ontdekken en begrijpen met als doel geschoolde luisteraars/toeschouwers te vormen, waarbij de nieuwe tendensen in kunstuitingen zeker aan bod komen.

Met het oog op een nieuwe geactualiseerde Vlaamse regelgeving gaan er stemmen op om deze doelstellingen van meer dan 20 jaar geleden te actualiseren. Verschillende actoren (o.a. Rekenhof, 2003; Bamford, 2007; WiV DKO, 2008) wijzen erop dat een aanpassing van de doelstellingen van het DKO nodig is omdat de maatschappelijke context en het onderwijs sterk veranderd zijn. Ook de verwachtingen die aangaande het deeltijds kunstonderwijs leven, evolueren.

Het rapport van de Werkgroep Inhoudelijke Vernieuwing DKO (WiV DKO, 2008) vat de huidige onderwijsdoelstellingen van het DKO samen onder de noemers 'verdieping' en 'verbreding'. De tendens naar verdieping betekent het benadrukken van elementen als: talentontwikkeling van enkelen, de individuele dimensie van leren, het ontwikkelen van vaardigheden en kennis. De - tegenstrijdige - tendens naar verbreding betekent het benadrukken van elementen als: de culturele emancipatie van zoveel mogelijk mensen, de sociale dimensie van leren, het ontwikkelen van attitudes.

Deze dubbele tendens heeft uiteraard een impact op de vraag op welke inhoud en methoden het DKO zich anno 2011 moet enten en ook - onrechtstreeks - op de vraag welke prijs daarvoor aan de deelnemer kan gevraagd worden.

We vermelden nog dat voor de toekomst van het deeltijds kunstonderwijs door het rapport *Verdieping/Verbreding* een dubbele maatschappelijke opdracht naar voor wordt geschoven. Minister van Onderwijs Pascal Smet bevestigt deze dubbele opdracht in zijn beleidsnota Opleiding en Vorming 2009-2014 wanneer hij het heeft over de nakende hervorming van de DKO-sector:

- *maatschappelijke opdracht 1: het organiseren van artistieke opleidingen.* Het DKO moet, volgens de minister, enerzijds kunst- en cultuureducatie voor een brede groep mensen aanbieden en anderzijds jongeren en volwassenen met artistieke talenten en ambities voor het hoger (kunst)onderwijs optimaal begeleiden;
- *maatschappelijke opdracht 2: scholen ondersteunen bij kunst- en cultuureducatie.* Academies moeten samen met andere actoren uit de kunst- en cultuursector scholen ondersteunen bij het aanbieden van kwaliteitsvolle kunst- en cultuureducatie. Het netwerk van de Brede School en regionale samenwerkingsverbanden kunnen dit faciliteren. Op die manier kan voor leerlingen die de weg niet vinden naar het DKO, het DKO-aanbod zelf naar de leerlingen worden gebracht.

1.2 DKO-instellingen: wat en waar?

Het DKO omvat opleidingen die over heel Vlaanderen en Brussel worden aangeboden door 168 daartoe erkende instellingen. Het decreet voor het deeltijds kunstonderwijs stelt dat het DKO enkel georganiseerd kan worden in instellingen die uitsluitend kunstonderwijs organiseren (art. 94). We verwijzen in dit rapport naar die instellingen als 'de DKO-instellingen', als 'de scholen' of als - de meest courante naam - 'de academies'. Samen vormen de DKO-instellingen een voor Europa uniek netwerk van formeel en certificerend kunstonderwijs in de vrije tijd.

De 168 door de Vlaamse overheid erkende en gesubsidieerde DKO-instellingen zijn vandaag onder te verdelen in drie types, naargelang hun aanbod:

- de academies voor Beeldende Kunst;
- de academies voor Muziek, Woordkunst en Dans;
- de kunstacademies (sinds het schooljaar 2009-2010 zijn er vier 'kunstacademies' die de vier studierichtingen aanbieden).¹

Naar het tweede type van academie wordt ook wel verwezen met de meer algemene term 'conservatoria', een term die ook gebruikt wordt voor bepaalde instellingen in het hoger kunstonderwijs.

De in het totaal huidige 1 044 DKO-lesplaatsen zijn onder te verdelen in drie types:

- *hoofdinstantellingen* of hoofdvestigingsplaatsen;
- *filialen*: afdelingen van hoofdvestigingsplaatsen die op het grondgebied liggen van een andere gemeente dan de hoofdinstantelling;
- *wijkafdelingen*: afdelingen die op het grondgebied van de gemeente met de hoofdinstantelling liggen.

In de onderstaande tabel geven we de verdeling van de erkende DKO-instellingen (lees: hoofdinstantellingen) naar onderwijsnet.

Tabel 1.1 Kenmerken van de DKO-instellingen (schooljaar 2010-2011)

Type DKO-instelling	GO	VGO	OGO	Totaal
<i>Academies voor Beeldende Kunst</i>	5	4	57	66
<i>Academies voor Muziek, Woordkunst en/of Dans</i>	10	0	89	102
<i>Kunstacademies</i>	0	0	3	3
Totaal	15	4	149	168

Bron: <http://www.ond.vlaanderen/onderwijsstatistieken> (dd. 10/01/2011)

¹ Een kunstacademie kan ook de combinatie Beeldende Kunst, Muziek en Woordkunst aanbieden of de combinatie Beeldende Kunst, Muziek en Dans.

De meeste DKO-instellingen zijn gemeentelijke instellingen (88,7%). Dit is historisch zo gegroeid. De meeste academies zijn ontstaan uit de noden van het lokale verenigingsleven, waarbij ook een beroep werd gedaan op plaatselijk beschikbare muzikanten (Vanderschaeghe, 2001).

De filialen en wijkafdelingen van de 168 academies samen zijn goed gespreid over Vlaanderen en Brussel. De meeste middelgrote en grote steden hebben op hun grondgebied een hoofdinstantie van een academie voor Beeldende Kunst en een hoofdinstantie van een academie voor Muziek, Woordkunst en/of Dans. In kleinere gemeenten vindt men eerder filialen. Omwille van besparingsmaatregelen werd door de Vlaamse Gemeenschap beslist geen nieuwe filialen te subsidiëren tijdens de schooljaren 2010 en 2011.

De onderstaande tabel geeft een verdeling van alle hoofdinstanties naar provincie.

Tabel 1.2 Verdeling van DKO-hoofdinstanties naar provincie (2010-2011)

Onderwijsnet	Gemeenschapsonderwijs (GO)	Privaat-Rechterlijk (VGO)	Provinciaal	Gemeentelijk (OGO)	Totaal
<i>Antwerpen</i>	4	1	-	46	51
<i>Vlaams-Brabant</i>	2	1	-	21	24
<i>Brussels Hoofdstedelijk Gewest</i>	5	1	-	5	11
<i>West-Vlaanderen</i>	-	-	-	27	27
<i>Oost-Vlaanderen</i>	1	1	-	33	35
<i>Limburg</i>	3	-	-	17	20
Totaal	15	4	-	149	168

Bron: <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken> (dd. 10/01/2011)

Op 1 september 2010 waren er op een totaal van 327 gemeenten (308 in het Vlaamse gewest en 19 in het Brussels hoofdstedelijk gewest) 269 steden en gemeenten met één of meerdere hoofdinstanties of filialen. Er is dus een dekkingsgraad van 82,3%. 254 gemeenten hebben een aanbod van de studierichtingen Muziek, Woordkunst of Dans en 147 gemeenten hebben een aanbod in de studierichting Beeldende kunst.

58 fusiegemeenten hebben geen DKO-aanbod. Dit kan deels toegewezen worden aan de relatief zware programmatieregeling vanwege de Vlaamse subsidiegever bij de vorming van nieuwe filialen vanuit bestaande DKO-entiteiten (De Vries, 2010). Het ontbreken van een DKO-instelling of -afdeling in de eigen gemeente heeft effecten op de participatiemogelijkheden en de effectieve participatiegraad van de inwoners van die gemeente. We gaan daar later dieper op in. Een aantal

zogenaamde tijdelijke projecten trachten het ontbreken van een DKO-aanbod in bepaalde gemeenten te ondervangen via experimenten en alternatieve vormen van programmeren. Op deze manier kunnen op nieuwe plaatsen bepaalde opleidingen worden uitgetoetst. Ook deze tijdelijke projecten kennen echter sinds 2010 een programmatiestop.

Ondanks de blinde vlekken in het huidige DKO-netwerk mogen we toch besluiten dat de gemiddelde inwoner in Vlaanderen en Brussel redelijk dicht bij zijn of haar woonplaats een DKO-opleiding kan volgen.

1.3 Aanbod en structuur

Het deeltijds kunstonderwijs kent vier verschillende studierichtingen of leergebieden:

- Beeldende Kunst;
- Muziek;
- Woordkunst;
- Dans.

Elke studierichting is ingedeeld in een aantal graden. Elke richting heeft een lagere graad, een middelbare graad en een hogere graad. De studierichting Beeldende Kunst heeft ook nog een specialisatiegraad.

Iedere graad van elke studierichting bestaat uit een aantal opties. Van de vier studierichtingen hebben Muziek en Beeldende Kunst een zeer brede waaier aan opties terwijl bij Woordkunst en Dans de opties eerder 'beperkt' (Thiers, 2006) genoemd zouden kunnen worden. In bijlage bij dit rapport geven we een overzicht van alle studierichtingen, graden en opties. Deze achtergrondinformatie helpt om - verder in dit rapport - de instructiekosten van het DKO per optie te interpreteren.

Alle opties bestaan uit een aantal verplichte vakken. Binnen een aantal opties van de studierichting Muziek kan de leerling een instrument naar keuze leren bespelen. Voor het schooljaar 2010-2011 was er een keuzelijst van 76 erkende instrumenten. Uiteraard bieden niet alle muziekacademies alle instrumenten aan en is de interesse - en daarmee ook het aantal inschrijvingen - niet voor alle instrumenten gelijk.

De instrumenten met het meeste inschrijvingen in het schooljaar 2009-2010 zijn (tussen haakjes alle ingeschreven leerlingen voor dat instrument. Een leerling die meer dan één instrument volgt, wordt echter slechts één keer geteld):

- piano (19 808);
- gitaar (12 566);
- dwarsfluit (5 313);

- viool (4 690);
- klarinet (2 675);
- slagwerk (4 198).

Dit zijn allemaal instrumenten die gerekend worden bij het genre van de ‘klassieke muziek’. Binnen het genre van de ‘jazz en lichte muziek’ worden piano/keyboard vaak gevolgd (869 inschrijvingen), evenals elektrische gitaar (1 157 inschrijvingen) en saxofoon (428 inschrijvingen). Binnen het genre van de ‘volksmuziek’ worden de instrumenten doedelzak (130 inschrijvingen) en diatonische accordeon (155) het vaakst gevolgd.

2. Participatie: wie neemt deel aan het DKO?

2.1 Wie kan deelnemen?

Het DKO is een onderwijstype dat gericht is naar zowel kinderen, jongeren als volwassenen. Het gaat om certificerende opleidingen die plaats vinden in de vrije tijd (dit wil zeggen: het volgen van de opleidingen staat los van het leerplicht- of hoger (beroeps-)onderwijs alsook los van de uitvoering van een beroep). Het is dus een formele vorm van levenslang leren. Deze laatste term kan men in dit geval ook letterlijk nemen: het deeltijds kunstonderwijs staat open voor leerlingen van 6 tot 106 jaar (Vanderschaeghe, 2001). In de studierichtingen Beeldende Kunst en Dans is de beginleeftijd zes jaar, bij de andere studierichtingen acht jaar.

Om deel te nemen aan het deeltijds kunstonderwijs is weinig of geen artistieke voorkennis vereist. Op voorwaarde dat een leerling aan de vereiste minimumleeftijd voldoet, kan hij zich inschrijven. Een nieuwe leerling start in principe in het eerste jaar van een gekozen optie. Wanneer hij dat jaar succesvol afrondt, kan hij naar een volgend jaar overgaan. In sommige gevallen kunnen leerlingen ook instromen volgens leeftijd of kunnen ze na een positieve toelatingsperiode een leerjaar volgen waarvoor ze volgens de ‘gewone’ toelatingsvoorwaarden niet in aanmerking komen (De Vries, 2010).

Om als een regelmatige en door de Vlaamse overheid financierbare leerling te worden beschouwd, moet een leerling aan twee voorwaarden voldoen:

- hij mag ten hoogste in één leerjaar in dezelfde optie van dezelfde graad van dezelfde studierichting hebben overgezetten;
- hij moet op 1 februari van het lopende schooljaar ten minste twee derde van de lessen hebben bijgewoond (De Vries, 2010).

Een tweede inschrijving binnen eenzelfde studierichting is echter niet financieerbaar.

Op de voorwaarden voor financiering komen in hoofdstuk 6 van dit rapport nog terug.

Dat het deeltijds kunstonderwijs geen uitsluitende criteria kent naar leeftijd, naar kennis en vaardigheden, ... en dus in principe open staat voor een brede groep, betekent echter nog niet dat alle bevolkingsgroepen even veel en intens aan het aanbod participeren. Bekijken we nu even de participatiecijfers. We baseren ons hiervoor op de cijfers van de overheid zelf (<http://www.ond.vlaanderen.be/-onderwijsstatistieken>). Het gaat om cijfers voor het schooljaar 2009-2010, tenzij waar anders vermeld.

2.2 Aantal inschrijvingen

In het totaal telde het DKO voor het schooljaar 2009-2010 exact 170 337 officiële inschrijvingen.² Dit zou betekenen dat gemiddeld 29 op 1 000 inwoners van Vlaanderen³ deelneemt aan DKO.

We moeten echter voor ogen houden dat het gaat om inschrijvingen van financierbare leerlingen, zoals door de academies doorgegeven aan de Vlaamse overheid. We spreken dus over officiële inschrijvingen en niet over het aantal unieke leerlingen of deelnemers. Dit is een belangrijk verschil daar een leerling zich in het DKO voor meerdere opleidingen tegelijk kan inschrijven, eventueel ook gespreid over verschillende instellingen.

Zoals verschillende studies (Rekenhof, 2003; Bamford, 2007) al aangaven, moeten we er ons bij de interpretatie van het aantal inschrijvingen ook van bewust zijn dat er wellicht een discrepantie is tussen het aantal ingeschreven leerlingen en het aantal leerlingen dat effectief regelmatig de lessen bijwoont. Die discrepantie is moeilijk te becijferen daar de leerlingentellingen geconcentreerd zijn op één datum (1 februari van het lopende schooljaar) en er uiteraard voor en na deze datum nog *drop-out* kan plaats vinden. Verder is er ook kritiek op de manier waarop aanwezigheidsregisters worden bijgehouden (Rekenhof, 2003, p. 48).

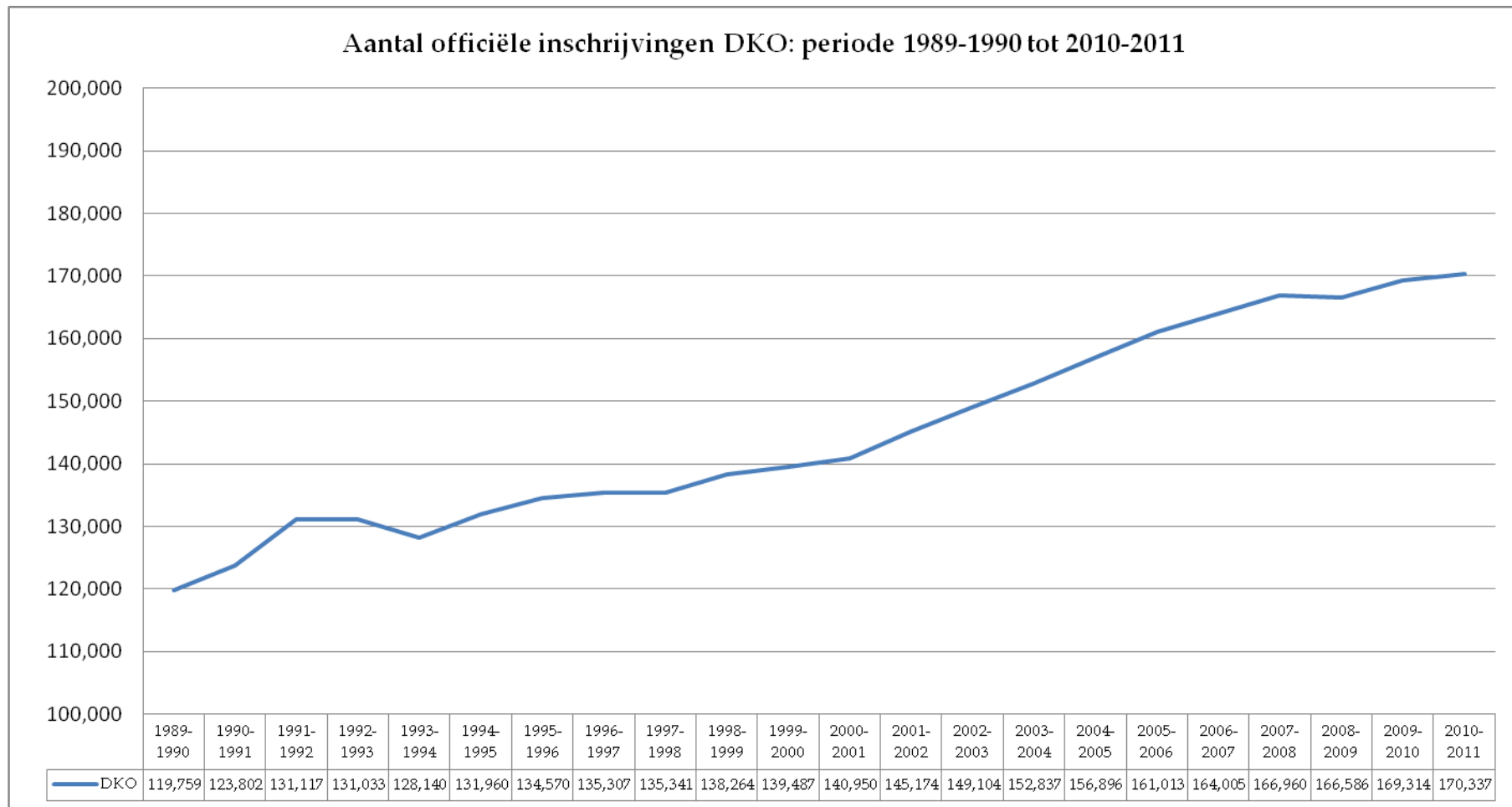
De jaarlijkse participatiecijfers in de onderstaande grafiek zijn ook slechts een aanenschakeling van momentopnamen. Het analyseren van die cijfers mag echter niet de indruk wekken dat de leerprocessen die geïnitieerd en gefaciliteerd worden middels DKO-participatie ook automatisch eindigen wanneer DKO-participatie stopt. De culturele competenties en artistieke vaardigheden die worden opgedaan in het deeltijds kunstonderwijs kunnen ook na afronding van de participatie functioneel zijn en uitgebreid worden (bv. in het amateurkunstencircuit of door 'herinstroom' in het DKO). Om de effecten van DKO in zijn geheel te

2 Wanneer we spreken over officiële inschrijvingen bedoelen we de inschrijvingen die bij de Vlaamse Gemeenschap gekend zijn en geheel of deels financierbaar zijn (d.w.z. voldoen aan de decretale voorwaarden voor inschrijvingen). Ook de inschrijvingen voor de tijdelijke projecten (voorheen: experimenten) zitten in deze cijfers vervat.

3 We nemen hierbij enkel de inwoners van het Vlaams gewest die vijf jaar of ouder zijn in rekening.

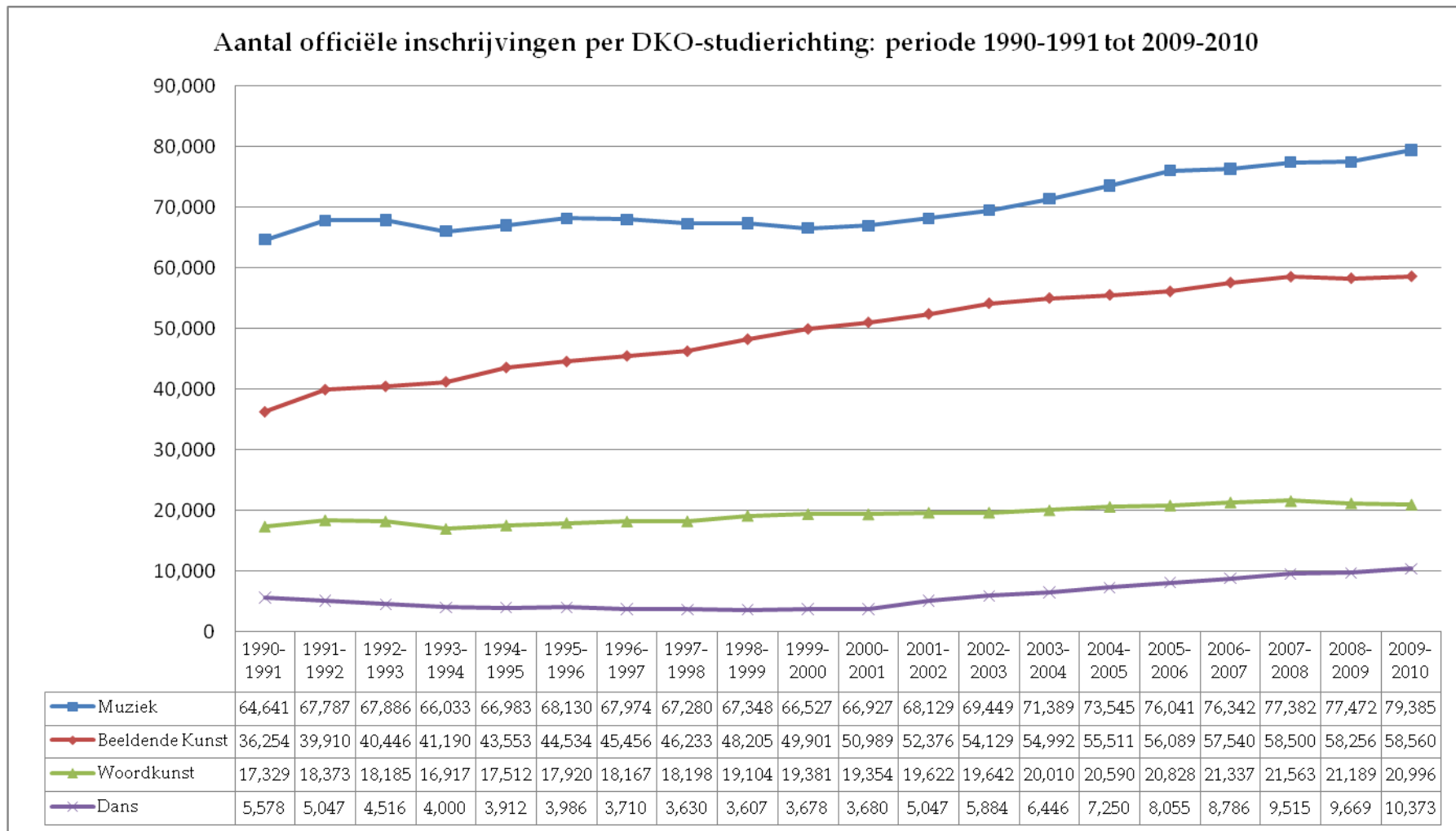
vatten, is het daarom belangrijk niet enkel de huidige participatie aan DKO te analyseren maar ook de deelname in het verleden te bekijken. Een verdere kennisopbouw over DKO-deelname in het perspectief van de levensloop is daarvoor aangewezen.⁴

4 Een aantal vragen over vroegere deelname aan DKO zijn terug te vinden in het Bevolkingsonderzoek Amateurkunsten (Vanherwegen et al., 2009) en de Cultuurparticipatiesurvey 2003-2004. De data van deze laatste survey worden voor wat DKO-deelname betreft verder geanalyseerd in hoofdstuk 7.

Bron: De Vries, 2010; Vanderschaeghe, 2001; Vanderschaeghe, 2010 (eigen bewerking)

Figuur 1.1 Aantal officiële inschrijvingen van de volledig financierbare leerlingen in het deeltijds kunstonderwijs in de periode 1989-2011

Bron: De Vries, 2010; Vanderschaeghe, 2001; Vanderschaeghe, 2010 (eigen bewerking)

Figuur 1.2 Aantal officiële inschrijvingen van de volledig financierbare leerlingen in het deeltijds kunstonderwijs in de periode 1990-2010 (naar studierichting)

Zoals uit bovenstaande grafieken blijkt, is het absolute aantal officiële inschrijvingen de voorbije jaren sterk gestegen. De stijging geldt echter niet voor alle studierichtingen in dezelfde mate. De studierichting Muziek is van de vier studierichtingen het meest gestegen sinds het schooljaar 1999-2000: 12 858 bijkomende inschrijvingen. De studierichting Muziek telt vandaag, net als de voorbije jaren, ook veruit het meeste inschrijvingen. De studierichting Dans kent sinds de eeuwwisseling de meest markante stijging. In de periode 2000-2001 tot 2009-2010 verdubbelde het aantal inschrijvingen voor die studierichting.

Van de 170 366 officiële inschrijvingen voor het schooljaar 2009-2010 werden er 53,9% geteld voor de lagere graad, 23,9% voor de middelbare graad, 20,9% voor de hogere graad en 1,3% voor een specialisatiegraad.

Hoe moet het totale aantal ingeschrevenen in het DKO geëvalueerd worden? Veel is uiteraard afhankelijk van de vergelijkingsgrond en de verwachtingen tegenover dit type van onderwijs. Zo mag men de stijging van het absolute aantal inschrijvingen niet los interpreteren van demografische evoluties bij de totale bevolking van zes jaar of ouder.

Het evaluatieonderzoek van Bamford (2007) stelt onomwonden dat het leerlingenaantal van de Vlaamse DKO-instellingen relatief laag is. Vergeleken met bepaalde andere Europese landen gaat die vaststelling op. De formele muziekscholen in Oostenrijk bijvoorbeeld, een land dat wat betreft inwonersaantal net een derde groter is dan Vlaanderen, telt voor de studierichting Muziek meer dan het dubbel aantal leerlingen dan Vlaanderen. Vergeleken met andere landen zal de vaststelling echter eerder omgekeerd zijn.

2.3 De (ongelijke) deelname aan het DKO

De kritiek in Bamford-rapport gaat echter vooral in op het gebrek aan diversiteit en sociale mix binnen de populatie van huidige DKO-leerlingen. Ook andere documenten en rapporten beklemtonen vooral de ongelijke participatie aan het DKO (VLOR, 2009; WiV DKO, 2008; Bamford, 2007 & Rekenhof, 2003). Vooral, maar niet alleen, de sociale ongelijkheid komt daarbij ter sprake. Zo schrijft het Rekenhof (2003, p. 56) in de aanbevelingen van haar onderzoek: "Gelet op het grondwettelijk recht op onderwijs, mag de zorg van de overheid voor een verhoogde en evenwichtig gespreide participatie niet verzwakken. Die zorg mag niet beperkt blijven tot kansarme en allochtone minderjarigen."

De kwantitatieve data om de sociaal ongelijke participatie aan DKO te bewijzen en te analyseren, zijn beperkt. Op basis van de door de overheid geregistreerde leerlinggegevens krijgen we wel een beeld van de deelname naar persoonskenmerken als leeftijd, onderwijsniveau, geslacht, woonplaats (provincie en gemeente) en nationaliteit.

Tabel 1.3 Percentage financierbare leerlingen naar leeftijd en geslacht (schooljaar 2009-2010)

	Aantal financierbare leerlingen	Jongeren onder 18 jaar (%)	Volwassenen 18 jaar en ouder (%)	Mannen (%)	Vrouwen (%)
Beeldende kunst	58 565	66,8	33,2	32,3	67,7
Muziek	80 390	74,0	26,0	41,5	58,5
Woordkunst	21 007	89,9	10,1	26,7	73,3
Dans	10 375	91,8	8,2	2,2	97,8
Muziek, Woordkunst en Dans	111 772	78,6	21,4	35,1	64,9
Totaal	170 337	74,6	25,4	34,2	65,8

Bron: <http://www.ond.vlaanderen.be> (dd. 10/01/2011)

Leeftijd - De procentuele inschrijvingscijfers in de bovenstaande tabel tonen aan dat het DKO vooral kinderen en jongeren aantrekt (74,6%). Binnen de groep van kinderen en jongeren is de leeftijdsgroep van de 6- tot 12-jarigen in absolute aantallen (77 830) beduidend groter dan de groep 12- tot 18-jarigen (49 187). Abstractie makend van meervoudige participatie betekent dit dat voor het lager onderwijs en het secundair onderwijs respectievelijk één op vijf (19,1%) en één op 10 leerlingen aan DKO deelnemen (11,4%).

De volwassenen staan voor een kwart van het hele deelnemersveld. Van alle volwassenen die zich inschreven (43 320) zijn er 8 039 (19%) tussen de 18 en de 24 jaar, 15 136 (35%) tussen de 25 en de 44 jaar, 17 362 (40%) tussen de 45 en de 64 jaar en 2 783 (6%) ouder dan 65 jaar. Vooral de 65-plussers staan dus voor een klein aandeel van het volledige deelnemersbestand.

Dat de deelname aan DKO bij volwassenen afneemt met de stijging van de leeftijd, kan verschillende redenen hebben. Eén mogelijke verklaring is dat het DKO vandaag vooral wervende inspanningen doet naar kinderen en jongeren met het argument dat artistiek-technische vaardigheden best jong worden aangeleerd. Een element dat daarbij ook speelt is dat volwassenen die als kind of jongere een DKO-opleiding hebben gevolgd en afgerond, mogelijk niet meer de behoefte zullen hebben om een nieuwe (of dezelfde) DKO-opleiding (opnieuw) te volgen. Dergelijke 'herinstroom' gebeurt wel, zo merkt een directeur van een DKO-instelling tijdens de focusgroep op, maar wordt vanuit het huidige competentiegericht DKO-systeem echter niet aangemoedigd.

Gezinsvorming - Niet enkel de leeftijd maar ook de samenstelling van het huishouden blijkt de keuze om aan DKO deel te nemen te beïnvloeden. Een bevolkingsurvey over amateurkunsten die werd afgenomen bij 2 253 inwoners van Vlaanderen met een leeftijd tussen 14 en 75 jaar toont aan dat personen met zowel partner als kinderen minder deelnemen aan DKO-opleidingen (Vanherwegen et al., 2009).

Onderwijsniveau - Het scholingsniveau wordt bij inschrijving in het DKO niet geregistreerd. Van de schoolgaande kinderen en jongeren zijn er dus geen rechtstreekse gegevens over hun scholingsniveau en studierichting. Op basis van de hierboven al vernoemde bevolkingssurvey over amateurkunsten wordt wel duidelijk dat van alle 14 tot 75-jarigen die maximaal een diploma lager secundair onderwijs hebben, maximaal 1,0% vandaag een DKO-opleiding volgt en 11,6% ooit een dergelijke opleiding volgde. Bij de personen met maximaal een diploma hoger secundair onderwijs gaat het om respectievelijk 1,2% en 11,8%. Bij de personen met een diploma tertiair onderwijs om 4,5% die vandaag DKO volgt en 25,3% die ooit DKO volgde (Vanherwegen et al., 2009).

Datzelfde onderzoek gaat ook de verschillen in studierichting na van de DKO-leerlingen. De studierichtingen die de respondenten gevolgd hebben of momenteel nog volgen, werden herschikt tot drie categorieën:

- studierichtingen waarvan het studieobject een sterk *culturele* dimensie omvat. Bijvoorbeeld: talenonderwijs, lerarenopleiding en kunstonderwijs;
- studierichtingen waarvan het studieobject sterk gericht is op de omgang, verzorging en/of het contact met mensen die dus sterk *dienstverlenend* van aard zijn. Bijvoorbeeld: de medische en paramedische sector, economisch, administratief en commercieel onderwijs, juridisch en bestuurlijk onderwijs, openbare orde en veiligheid;
- meer *technische en materieel* georiënteerde studierichtingen. Bijvoorbeeld: agrarisch onderwijs, opleidingen gericht op transport en verkeer, kleding en textiel en de exacte wetenschappen.

De onderzoekers stellen vast dat vooral amateurkunstenaars die studeren of afgestudeerd zijn in een culturele studierichting aangeven een DKO-opleiding te volgen of te hebben gevolgd (33,7%). Amateurkunstenaars uit materieel-technische (18,8%) of menswetenschappelijke (18,2%) studierichtingen doen dit in mindere mate.

Verder in dit onderzoek (cf. hoofdstuk 7) gaan we dieper in op het onderwijsniveau van de DKO-leerlingen zelf door een koppeling te maken tussen het leerlingenbestand van het deeltijds kunstonderwijs en dat van het leerplichtonderwijs. Ook op het hoogst behaalde diploma van de volwassen DKO-leerlingen komen we verder terug wanneer op basis van de Cultuurparticipatiesurvey 2003-2004 de DKO-participatiekansen zullen schatten.

Wetenswaardig is nog dat sinds 2002 DKO-instellingen binnen het bestaande regelgevend kader speciale inspanningen kunnen doen om kansarme autochtone en allochtone jongeren te bereiken. Dit gebeurt onder de vorm van tijdelijke projecten *kunstinitiatie*, gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap en gekaderd in het Gelijke Onderwijskansendecreet van 28 juni 2002 (Regionale werkgroepen Muzische vorming - Kunstinitiatie, 2010). In het schooljaar 2008-2009 waren er

25 dergelijke projecten. Ze zijn bedoeld om het zelfbeeld van kinderen en jongeren met het risico op schoolse achterstand te verbeteren, de cultuurcompetentie van die doelgroep te vergroten alsook de betrokkenheid van ouders en buurt.

Gender - Het DKO telt in overwegende mate vrouwelijke deelnemers. Deze genderongelijkheid is niet verrassend. Tal van culturele sectoren (bv. cultuurcentra, bibliotheken, ...) en aanbieders van non-formele vormen van levenslang leren (bv. sociaal-culturele vormingsinstellingen, Vormingplus-centra, ...) kennen in dezelfde mate een genderongelijkheid binnen hun deelnamecijfers (zie o.a. Glorieux & van Tienoven, 2008; Vermeersch & Vandenbroucke, 2010a). Mogelijke verklaringen hiervoor zijn de sterkere waardering van "hoge cultuur" in netwerken van vrouwen en het feit dat vrouwen van jong af aan een opvoeding krijgen die gemiddeld meer op cultuur is gericht dan die van mannen (Colpaert et al., 2007). We stellen ook een licht overwicht van vrouwelijke werknemers (54,5%) binnen het bestuurs- en onderwijzend personeel van de erkende DKO-instellingen vast, zij het een minder groot overwicht dan op basis van de geslachtsverdeling bij de leerlingen zou verwacht worden.

Woonplaats - In een studie van het Rekenhof van 2003, gebaseerd op participatiecijfers van het schooljaar 2000-2001, wordt de DKO-participatiegraad per gemeente berekend. De onderzoekers stellen vast dat die participatie sterk varieert per gemeente: tussen minder dan 0,5% en meer dan 5% van de inwoners. Thiers (2006) stelt op basis van de participatiecijfers van het schooljaar 2003-2004 een vergelijkbare variatie naar gemeente vast: van 0,3% tot 5,5%. Wanneer niet de gemeenten maar de Vlaamse provincies met elkaar vergeleken worden, dan lijkt DKO-participatie toch vrij gelijkmatig gespreid.

In de gemeenten met een DKO-aanbod, zo stelt de studie van het Rekenhof (2003), is de gemiddelde participatiegraad 70% hoger dan in gemeenten zonder aanbod. De aanwezigheid van een aanbod heeft een doorslaggevende invloed op de participatie. Thiers (2006) bevestigt die laatste vaststelling. De DKO-participatie blijkt volgens zijn onderzoek het best gespreid over de gemeenten van de provincies Antwerpen en Limburg. In Antwerpen en meer nog in West-Vlaanderen zijn er vrij veel gemeenten met een hoge participatie in verhouding tot het Vlaamse gemiddelde. Hij stelt ook vast dat - aan de andere kant van het spectrum - met uitzondering van de provincie Antwerpen er in elke provincie wel een aantal gemeenten zijn die wat DKO betreft als blinde vlekken kunnen beschouwd worden: er is geen DKO-aanbod én er is een lage participatiecoëfficiënt bij de inwoners van de gemeente.

Hoe meer inwoners een gemeente zonder DKO-aanbod heeft, des te lager is de participatiegraad van die inwoners (Rekenhof, 2003).

Er zijn redenen om aan te nemen dat mocht er in die blinde vlekken toch een DKO-aanbod komen, de participatiegraad van de inwoners van die gemeenten gevoelig zou stijgen, aldus Thiers.

Inkomen - Beide studies gaan verder ook na of er een relatie is tussen het inkomen van de bewoners van een gemeente en hun participatie aan DKO (als die er in de gemeente is). De beide onderzoeken stellen vast dat het gemiddelde inkomen van de bewoners maar een zwakke indicator is voor het al dan niet participeren. Relatief arme gemeenten kennen gemiddeld gezien geen lagere DKO-participatie dan relatief rijke gemeenten. Enkel wanneer een onderscheid wordt gemaakt tussen gemeenten mét een DKO-aanbod en gemeenten zonder DKO-aanbod is een - weliswaar zwakke - relatie merkbaar tussen het gemiddeld bruto inkomen van de inwoners per gemeente en de participatiegraad per gemeente. Deze relatie wordt sterker als de gemeenten mét aanbod weinig inwoners tellen of weinig dichtbevolkt zijn (Rekenhof, 2003).

Deze vaststellingen op gemeenteniveau zeggen weinig over de situatie op het niveau van de effectieve individuele deelnemers aan het DKO. De vraag of mensen met een hoger dan gemiddeld (gezins)inkomen oververtegenwoordigd zijn in het DKO kan met die cijfers niet beantwoord worden. Kwalitatief onderzoek wijst echter duidelijk in die richting. Zo drukt Anne Bamford (2007) er op dat, ondanks de grote aandacht van de beleidsmakers voor gelijke onderwijskansen, de sociale achtergrond - met inbegrip van de financiële draagkracht - de meest bepalende factor blijft of een kind in contact komt met kwaliteitsvolle kunst- en cultuureducatie of niet. Op basis van interviews met directies van DKO-instellingen stelt ze ook vast dat academies hoofdzakelijk worden bevolkt door jongeren uit 'de meer goeude milieus'.

Etnisch-culturele achtergrond - Verschilt de feitelijke DKO-deelnamekans los van geslacht, leeftijd, woonplaats en inkomen ook naargelang de etnisch-culturele achtergrond? Ook op die vraag is het moeilijk om op basis van de bestaande onderzoeksliteratuur en de bestaande administratieve data een sluitend antwoord te geven. Toch kunnen we vaststellen dat verschillende auteurs (Bamford, 2007; WiV DKO, 2008; VLOR, 2009) pleiten voor een grotere culturele diversiteit in het deelnemersbestand van het deeltijds kunstonderwijs.

Kwantitatieve data zijn er enkel voor wat betreft de nationaliteit van de leerlingen. De onderstaande tabel geeft hiervan een overzicht voor het schooljaar 2007-2008. We moeten echter voorzichtig zijn met het leggen van een rechtstreekse link tussen nationaliteit en etnische of etnisch-culturele diversiteit. Er zijn immers interveniërende aspecten die die link kunnen beïnvloeden (zoals naturalisatie en dubbele nationaliteit). Nationaliteit voldoet dus niet als enige indicator voor etnisch-culturele diversiteit. Verschillende andere aspecten, zoals religie, identiteitsbele-

ving, gewoonten en rituelen, beeldvorming, ... zouden daarvoor mee onderzocht moeten worden.

Tabel 1.4 DKO-leerlingen naar nationaliteit (ander dan Belgen) (schooljaar 2007-2008)

Nationaliteit	Aantal leerlingen	Aandeel (%)
Belg	161 987	97,02
Andere nationaliteit	4 973	2,98
Totaal	166 960	100,00

Bron: Statistisch jaarboek onderwijs 2007-2008 (eigen bewerking)

Van alle mensen die zich in het schooljaar 2007-2008 inschreven voor een DKO-opleiding hadden er 4 973 een andere dan de Belgische nationaliteit. De meeste leerlingen met een vreemde nationaliteit zijn afkomstig uit andere EU-landen.

Tabel 1.5 Leerlingen naar nationaliteit (andere dan Belgen) (schooljaar 2007-2008)

Nationaliteit	Aantal niet-Belgische leerlingen	Aandeel (%)
Europa	4 415	88,8
<i>EU-landen</i>	4 113	82,7
<i>Niet EU-landen</i>	302	6,1
Afrika	75	1,5
Amerika	97	2,0
Azië	359	7,2
Oceanië	2	0,0
Vluchtelingen	25	0,5
Totaal	4 973	100,0

Bron: Statistisch jaarboek onderwijs 2007-2008 (eigen bewerking)

Vooraf het hoge aantal Nederlanders (3 562) valt daarbij op. Wellicht zijn dit niet enkel Nederlanders die in Vlaanderen of Brussel wonen maar ook Nederlanders die dicht bij de Belgische grens wonen en voor DKO-deelname de grens oversteken. Het aantal deelnemers uit het buurland Duitsland (107) ligt beduidend lager, mogelijk omdat de taal daar een belemmering vormt. Hetzelfde geldt voor Frankrijk (85), Italië (71) en het Verenigd Koninkrijk (71). Van alle deelnemers met een niet-EU nationaliteit zijn de Russen het sterkst vertegenwoordigd (183).

Personen met een handicap of stoornis - Is het DKO-aanbod voldoende toegankelijk voor leerlingen met een handicap (fysiek of mentaal) of een bepaalde leerstoornis? Over hun aandeel onder de huidige deelnemers is het voorlopig gissen. Een eerdere rondvraag hierover bij de DKO-instellingen leverde geen betrouwbare resul-

taten op (Werkgroep DKO voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, 2010). Dit komt onder meer omdat er geen registratie is van specifieke onderwijsbehoeften bij de inschrijving in een academie, en de vraag is of dat hoe dan ook zou kunnen. Ouders reageren ook beperkt op de vraag van sommige academies om bij de inschrijving 'medische' gegevens mee te delen, zo stelt de Werkgroep DKO voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (2010) vast.

Wel vonden de afgelopen jaren een aantal tijdelijke projecten plaats specifiek gericht op deze doelgroep (bv. projecten rond beeldende kunsten voor leerlingen met een verstandelijke handicap en/of autisme). Het gaat om projecten die werden gefinancierd met middelen van de Vlaamse overheid of door de schoolbesturen zelf. In het totaal namen in het schooljaar 2009-2010 390 leerlingen deel aan die projecten. Dit aantal is echter niet noodzakelijk een goede kwantitatieve indicatie van het aantal personen met een handicap of stoornis onder de DKO-leerlingen. Om een volledig zicht te krijgen op de huidige aanwezigheid van leerlingen met handicap of stoornis in het deeltijds kunstonderwijs en hun verwachtingen is meer dataverzameling nodig. Hetzelfde geldt voor de potentiële doelgroep van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften. De VLOR suggereert in haar advies over de tijdelijke projecten in het deeltijds kunstonderwijs dat het aantal zorgleerlingen in het leerplichtonderwijs (gewoon en buitengewoon basis- en secundair onderwijs) een indicatie voor dat laatste zou kunnen zijn (VLOR, 2010).

Andere persoonskenmerken - Tot slot wijzen we er op dat we de participatie aan DKO ook op een aantal andere diversiteitskenmerken niet kunnen toetsen. Zo zijn er geen gegevens over de religies en overtuigingen van de leerlingen, het hoogst behaalde diploma van de leerlingen wordt evenmin geregistreerd, kansrijkheid van het thuismilieu, ...

3. Huidige financiering

Verschillende bronnen (Bovyn et al., 2001; Rekenhof, 2003; Thiers, 2006) geven aan dat de Vlaamse overheid de belangrijkste financier is van het DKO.

Vlaamse overheid - De onderstaande tabel schetst de totale subsidiebedragen die de afgelopen vijf jaar door de Vlaamse Gemeenschap werden toegekend aan het DKO. Een deling van die bedragen door het officiële aantal inschrijvingen in het desbetreffende jaar geeft een indicatie van de subsidie per leerling. Dit bedrag kan gezien worden als een antwoord op de vraag 'Wat kost een DKO-leerling voor de Vlaamse overheid?'. In hoofdstuk 6 komen we hierop terug.

Tabel 1.6 Financiering DKO (in Euro)

Onderwijsnet	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Vlaams onderwijsbudget	157 907 000	180 943 000	178 982 000	188 375 000	199 175 000	199 184 000
Subsidie per leerling	1 028,37	1 147,30	1 103,99	1 140,58	1 185,10	1 188,03

Bron: <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken> (dd. 10/01/2011)

De Vlaamse middelen voor het DKO staan voor ongeveer 2% van het totale Vlaamse onderwijsbudget. De subsidies van de Vlaamse gemeenschap betreffen voor het grootste deel (meer dan 95%) de salarissen van het DKO-personeel. De overige subsidies zijn werkingmiddelen voor de DKO-instellingen. Ze omvatten: gewone werkingstoelagen, toelagen voor ICT-coördinatie en ICT-infrastructuur en toelagen voor nascholing.

Lokale overheden - Naast de Vlaamse Gemeenschap spelen ook de steden en gemeenten een belangrijke rol in het financieren van het deeltijds kunstonderwijs. Het leeuwendeel van de erkende DKO-instellingen zijn gemeentelijke instellingen (cf. tabel 1). Dit betekent dat in die gevallen de gemeenten - als inrichtende macht - financiële inspanningen doen om de DKO-instellingen te steunen op financieel, materieel en immaterieel vlak. De materiële steun (bv. het ter beschikking stellen van infrastructuur) en immateriële steun (bv. het zorgen voor een goed 'klimaat') is nauwelijks financieel waardeerbaar (Christiaens, 2003b). Ook de financiële steun laat zich moeilijk berekenen daar gemeentebalansen en gemeentelijke resultatenrekeningen geen DKO-specifieke gegevens bevatten. Door middel van een bevraging van de gemeenten zelf op het eind van de jaren '90 konden Christiaens en collega's (Bovyn et al., 2001) toch de financiële inbreng van de lokale besturen becijferen. Ze stelden vast dat voor het jaar 1998 de 203 Vlaamse gemeenten die toen een DKO-aanbod hadden samen ongeveer 45 miljoen euro aan DKO spendeerden. Dit bedrag stond anno 1998 voor 31% van de kosten van het deeltijds kunstonderwijs. Ze stelden ook vast dat hoofdinstanties beter door gemeenten gefinancierd werden dan de filialen maar dat er geen grote verschillen zijn in gemeentelijke financiering naargelang leerlingenaantal.

Op de financieringstechniek en de toewijzing van de subsidiebedragen van de Vlaamse en de lokale overheden komen we uitgebreid terug in hoofdstuk 6 van dit rapport.

4. Veranderingen in beleid en regelgeving

Vandaag staat het DKO voor een beleidsmatige hervorming. Het rapport *Verdieping/Verbreiding* (WiV DKO, 2008) schuift een aantal uitgangspunten voor die hervorming naar voor:

- het overstijgen van de tweedeling Beeldende Kunst versus Muziek, Woordkunst en Dans;
- meer mogelijkheden tot differentiatie, afgestemd naar belendende sectoren (zoals de amateurkunstensector en het hoger (kunst)onderwijs en naar het educatief perspectief van de deelnemer (amateurkunstbeoefening versus professionele kunstbeoefening);
- vernieuwing van het opleidingsaanbod;
- het wegwerken van inhoudelijke instroomdrempels in de muziekopleiding.

Naast deze uitgangspunten omschrijft het rapport ook een aantal maatschappelijke tendensen die een duidelijke uitdaging voor de toekomst van het DKO vormen, zoals culturele diversiteit en gelijke onderwijskansen. Deze twee aspecten houden sterk verband met de sociale, culturele en financiële drempels die ervoor kunnen zorgen dat bepaalde groepen zich minder tot DKO aangetrokken voelen of er minder aan kunnen deelnemen (cf. hoofdstuk 4). Het inschrijvingsgeld vormt mogelijk één van deze drempels.

Culturele diversiteit en gelijke onderwijskansen zullen een belangrijke plaats innemen in de beleidsontwikkelingen voor het DKO de komende jaren. Dat valt ook op te maken uit de beleidsnota van de Vlaams onderwijsminister Pascal Smet. In deze nota schrijft hij: “Academies zullen in de toekomst naast een passief, ook een actief beleid voor gelijke onderwijskansen moeten voeren. Een aantal doelgroepen vindt immers nog steeds moeilijk de weg naar de academie. Het aanpassen van de leertrajecten en -inhouden is een eerste stap in die richting.” (p. 23)

Het nieuwe niveaudecreet voor het deeltijds kunstonderwijs wordt door de minister in het verschiep gesteld tegen begin 2013.

HOOFDSTUK 2

PROBLEEMSTELLING, ONDERZOEKSVRAGEN EN METHODOLOGIE

1. Probleemstelling

Het deeltijds kunstonderwijs staat vandaag voor een belangrijke beleidsmatige hervorming. De komende jaren wordt gewerkt aan de formulering, goedkeuring en invoering van een nieuw niveaudecreet voor het DKO. Eén van de punten die daarbij centraal zal staan, is de kwestie van de sociaal ongelijke participatie. Op basis van de bestaande onderzoeksliteratuur en de beschikbare deelnemersgegevens zijn er immers sterke aanduidingen dat de feitelijke deelnamekansen aan DKO niet enkel sterk verschilt naar geslacht, leeftijd en woonplaats maar ook naar elementen van sociale afkomst (inkomen, gezinssituatie, onderwijsniveau, etnisch-culturele achtergrond, handicap of stoornis, ...) (cf. hoofdstuk 1). Sommige auteurs omschrijven het huidige publiek van de DKO-instellingen daarom als 'elitair' of als de 'meer gegoede milieus' (o.m. Bamford, 2007).

Verschillende elementen kunnen ervoor zorgen dat bepaalde groepen van mensen meer geneigd zijn om zich in te schrijven in het DKO dan andere. Algemeen wordt aangenomen dat sociale en culturele elementen (zoals identificatie met het aanbod, sociaal netwerk) en praktische factoren (zoals beschikbare vrije tijd, toegankelijkheid, bereikbaarheid) een sterke invloed hebben op de keuze om al dan niet te participeren (WiV DKO, 2008). Daarnaast kunnen ook financiële feitelijkheden en overwegingen een rol spelen in het participatievraagstuk. Vandaag is echter onduidelijk welke de rol is van financiële drempels, hoe bepalend financiële drempels zijn voor welke groepen, hoe eventuele financiële drempels kunnen worden geslecht. Dit leidt in het kader van dit onderzoek tot verschillende deelvragen:

- is de lage participatie van bepaalde groepen een gevolg van het gebrek aan financiële middelen?
- in hoeverre zijn financiële stimuli al dan niet effectiever dan andere mechanismen?
- in welke mate zijn er smaakverschillen tussen verschillende kansengroepen? In hoeverre wil men hiervoor financieel of anders compenseren?
- ...

De deelname aan een DKO-opleiding impliceert een zekere kost voor de deelnemers. Het gaat daarbij ten eerste om de wettelijk bepaalde inschrijvingsgelden. Deze worden door verschillende auteurs als relatief laag beschouwd (Bamford, 2007; WiV DKO, 2008). Dit neemt echter niet weg dat er momenteel weinig wetenschappelijke grond is om de hoogte van de inschrijvingsbedragen op te evalueren. Hetzelfde geldt voor de argumenten achter en de praktische efficiëntie van bestaande sociale correcties op die inschrijvingsgelden (sociale reductie of zogenaamd 'verminderd tarief' op basis van de leeftijd, sociale en financiële toestand van de leerling).

Ten tweede - en wellicht meer bepalend in het participatievraagstuk - zijn er de andere private kosten, los van het inschrijvingsgeld, die een leerling in het DKO bij het begin of in de loop van zijn opleiding wordt verwacht te maken (zoals de aankoop of huur van duurzame materialen zoals muziekinstrumenten). Ook over die private bestedingen is er tot nu toe weinig analyse beschikbaar.

Een laatste aspect dat aanleiding gaf voor dit onderzoek is de vaststelling dat de huidige financiering van het DKO voornamelijk op basis van publieke subsidies gebeurt (vooral Vlaamse en lokale subsidies). Dit leidt samen met de vaststelling van een sociaal ongelijke participatie tot de conclusie dat de huidige financieringswijze van het DKO een inkomenstransfer van niet-participanten naar participanten inhoudt. Dit is een belangrijk argument om bij een hervorming van het DKO de huidige balans tussen private en publieke bestedingen onder de loep te nemen. De sociaaleconomische kenmerken van de huidige participanten aan het DKO doen bovendien vermoeden dat minstens een deel van hen mogelijk bereid is meer te betalen voor de genoten opleiding. Deze elementen openen de vraag naar de mogelijkheden voor een andere of verdere differentiatie van de inschrijvingsgelden.

2. Onderzoeksvragen

2.1 Onderzoeksvraag 1: welke elementen bepalen de totale kostprijs van DKO-opleidingen?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden wordt de huidige financieringswijze van het DKO toegelicht en wordt nagegaan hoeveel er op dit moment besteed wordt door de verschillende betrokken partijen. Vooral de heterogeniteit in de kostprijs van verschillende opleidingen wordt hier echter onderzocht. Zowel vanuit de theorie als op basis van empirische (administratieve) gegevens wordt nagegaan welke verschillen in publieke bestedingen onderscheiden kunnen worden.

2.2 Onderzoeksvraag 2: wie moet in welke mate instaan voor de betaling van de kostprijs van DKO-opleidingen?

Bij de vraag naar de verdeling van de totale kost over de verschillende betrokken partijen, speelt in dit onderzoek vooral de deelvraag: hoe wordt na het in acht nemen van publieke subsidies de overblijvende kost verdeeld over de participanten?

Hierbij putten we uit de literatuur over een faire verdeling van kosten (o.a. Fleurbaey, 2008). Dit kader houdt uitdrukkelijk rekening met inter-individuele verschillen en is bijgevolg uitstekend geschikt om efficiëntie- en rechtvaardigheidsoverwegingen mee te nemen in de analyse. Een uitdrukkelijke behandeling van individuele verschillen is noodzakelijk gezien een faire verdeling van kosten veronderstelt dat wordt geëxpliciteerd wat een gelijke behandeling van gelijken inhoudt.

2.3 Onderzoeksvraag 3: wat zijn de mogelijkheden voor de invoering van nieuwe gedifferentieerde inschrijvingsgelden voor het DKO?

Deze algemene onderzoeksvraag peilt naar welke nieuwe tariefstructuur wenselijk, mogelijk en praktisch haalbaar is in het DKO. Het beantwoorden van deze vraag begint met het uitdiepen van de (theoretische en praktische) overwegingen die spelen bij prijsdifferentiatie. Daarna wordt gekeken welke praktische vertaalslag deze overwegingen kunnen krijgen. Dit impliceert in de eerste plaats een evaluatie van het huidige systeem van inschrijvingsgelden. Een vergelijking van de tarieven voor deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen met gelijkaardige kunsteducatieve aanbieders in het buitenland is daarbij dienstig. Vervolgens worden ook een aantal toekomstige toepassingsmodaliteiten en -effecten voor een aangepast reductiesysteem empirisch verkend (o.a. op basis GOK-indicatoren).

Als antwoord op deze derde onderzoeksvraag wordt ook nagegaan welke mogelijkheden er zijn om bestaande financiële drempels weg te werken, naast de mogelijkheden van een gedifferentieerd inschrijvingsgeld. De focus ligt daarbij op instrumenten en initiatieven van kostenmildering en kostenbeheersing om bepaalde groepen te ondersteunen bij het dragen van de private studiekosten.

Tot slot onderzoeken we welke effecten de aanpassing van de inschrijvingsgelden in het DKO kan hebben op de (concurrentie)positie van de academies in de markt van het kunsteducatieve aanbod.

3. Onderzoeksmethoden en -technieken

3.1 Literatuurstudie

Dit onderzoeksrapport steunt voor een belangrijk deel op literatuuranalyse. Relevante onderzoeksliteratuur over deeltijds kunstonderwijs en over prijsdifferentiatie werd daarvoor samengebracht. De bedoeling hiervan was meer inzicht te krijgen in de werking van het DKO, de huidige financieringswijze en het profiel van de huidige deelnemers.

Vooraf uit onderwijseconomische literatuur werd geput om de principes van prijsdifferentiatie te expliciteren en te kaderen en om toepassingen van prijsdifferentiatie te verkennen. Om de financieringstechnologie van het DKO te analyseren werd de economische theorie van kostendeling en -toerekening als kader gebruikt.

Ook de omschrijving van ervaringen met de financiering van kunstopleidingen in het buitenland werd deels gebaseerd op bestaande literatuur.

3.2 Enquête

Om een antwoord te krijgen op de vraag *'Hoeveel kost het een leerling om vandaag aan het deeltijds kunstonderwijs deel te nemen?'* werd via e-mail een schriftelijke vragenlijst verspreid naar de directies van alle 168 door de Vlaamse overheid erkende academies in Vlaanderen en Brussel.

Een aparte vragenlijst werd bezorgd aan:

- de academies voor Beeldende Kunst;
- de academies voor Muziek, Woordkunst en Dans.

De vragenlijsten zijn in de bijlagen bij dit rapport (bijlagen 2 en 3). De vragenlijsten polsen voornamelijk naar de mening van de directies omtrent de verschillende types van kosten die in hoofde van de leerlingen verbonden zijn aan de deelname aan het deeltijds kunstonderwijs. Deze zijn:

- het wettelijke bepaald inschrijvingsgeld: het wettelijk bepaald tarief voor schooljaar 2010-2011;
- het feitelijke inschrijvingsgeld: het totale bedrag dat een academie bij inschrijving aan iedere leerling vraagt. Dus ook een eventueel bijkomend bedrag (bv. voor materiaal) naast het wettelijk bepaald inschrijvingsgeld;
- kosten voor duurzame materialen: de uitgaven die een leerling dient te doen voor huur, gebruik of aankoop van duurzame materialen. Duurzame materialen zijn materialen die ook na de duur van één jaar kunnen worden gebruikt;
- kosten voor niet-duurzame materialen: de uitgaven die een leerling dient te doen voor aankoop van niet-duurzame materialen. Niet-duurzame materialen

- zijn materialen die niet voor de duur van meerdere jaren kunnen worden gebruikt;
- andere kosten.

Omdat het onmogelijk was in de enquêtes alle aangeboden opties te bevragen, concentreerden de vragenlijsten zich op een diepgaande bevraging van een goedkope, gemiddelde en dure optie. Om te bepalen of een optie dan wel goedkoop, gemiddeld of duur is, werd voortgegaan op de kennis en expertise van de responderende directeurs. Er gebeurde dus geen rechtstreekse bevraging van de DKO-leerlingen zelf.

De verspreiding van de vragenlijsten gebeurde - met de steun van directeursfederaties Codibel en Verdi - in de maand november 2010 (10 november voor de academies voor Beeldende Kunst en 17 november voor de academies voor Muziek, Woordkunst en Dans). Op 27 november werd het inwachten van de ingevulde enquêtes afgesloten. Van de 66 erkende academies voor Beeldende Kunst werden 33 ingevulde enquêtes verwerkt (50,0%). Van de 101 academies voor Muziek, Woordkunst en Dans konden 36 ingevulde enquêtes in de analyses worden gebruikt (35,6%). Merk op dat we van één kunstacademie (die de vier studierichtingen aanbiedt) twee enquêteformulieren terug kregen: één voor wat betreft Muziek, Woordkunst en Dans en één voor Beeldende Kunst. Deze kunstacademie komt dus in het totaal van 69 verwerkte enquête twee maal voor.

3.3 Secundaire data-analyse

De kwantitatieve analyses in dit onderzoek beperkten zich niet tot de eigen verzamelde enquêtegegevens. Verschillende andere data werden geanalyseerd met het oog op het beantwoorden van de centrale onderzoeksvragen:

- de DKO-leerlinggegevens;
- de leerlinggegevens van het leerplichtonderwijs (met de daarbij horende GOK-indicatoren);
- de personeels- en werkingsubsidies per instelling uit de DKO-begroting;
- de data van de Cultuurparticipatiesurvey 2003-2004;

Deze data werden ons ter beschikking gesteld door het Agentschap Agodi (Agentschap voor Onderwijsdiensten) van de Vlaamse Gemeenschap en het Steunpunt voor beleidsrelevant onderzoek Cultuur, Jeugd en Sport.

3.4 Focusgroep

Een focusgroep is een groepsinterview waarbij de verzameling van gegevens centraal staat. De beoogde gegevens worden verzameld door middel van een gestructureerde interactie binnen een groep van mensen over een door de gespreksleider ingebracht onderwerp (Morgan, 1997). In het kader van dit onderzoek vond één

focusgroep plaats (op 14 december 2010). Hierbij werden verschillende betrokkenen samen gebracht om ideeën en visies uit te wisselen over volgende topics: de participatie aan DKO, de prijsdifferentiatie en de private bijdragen door de DKO-leerlingen.

Aan de focusgroep namen zowel vertegenwoordigers van de DKO-sector zelf deel als mensen die namens de Vlaamse overheid betrokken zijn bij beleidsvoorbereiding en beleidsuitvoering. De lijst van focusgroepdeelnemers werd opgenomen als bijlage van dit rapport.

3.5 Case studie (diepte-interviews)

Tot slot werd ook een casestudie uitgevoerd, meer bepaald over de competitie, concurrentie en prijszetting voor kunsteducatieve opleidingen. Deze case studie is gebaseerd op informatie die verzameld werd via semi-gestructureerde diepte-interviews. Deze onderzoekstechniek laat toe om op een rechtstreekse manier na te gaan waar mensen mee bezig zijn, hoe mensen denken, hoe zij zich voelen en welke intenties zij hebben (Patton, 1990; Fraenkel & Wallen, 2003).

Voornamelijk coördinatoren en directeurs van kunsteducatieve organisaties werden geïnterviewd. Daarnaast vonden ook interviews plaats met initiatiefnemers en betrokkenen bij kostenmilderende initiatieven. De interviews gebeurden face-to-face of telefonisch. De lijst met geïnterviewden en de gehanteerde interviewleidraad zijn opgenomen als bijlagen achteraan dit rapport.

HOOFDSTUK 3

PRINCIPES VAN PRIJSDIFFERENTIATIE: LITERATUURSTUDIE

In dit hoofdstuk maken we een round-up van de bestaande literatuur over prijsdifferentiatie. We putten daarvoor voornamelijk uit onderzoek dat gebeurde in het hoger onderwijs en maken van daaruit de link naar DKO.

De vraag naar mogelijkheden tot prijsdifferentiatie van de inschrijvingsgelden in het DKO bevat de kernelementen van een onderwijseconomische analyse: het financierings- en het participatievraagstuk. De combinatie van beide vraagstukken is kenmerkend voor veel vormen van formeel onderwijs of levenslang leren die buiten de leerplicht vallen (bv. tertiair onderwijs, secundair volwassenenonderwijs, hoger beroepsonderwijs, ...). In dit onderzoek worden beide vraagstukken apart behandeld. Het evenwicht tussen private en publieke bestedingen gaat hierbij vooraf aan de vraag naar mogelijke principes voor een differentiatie van studiegelden en mogelijke selectieve ondersteuning van de gezinnen bij het dragen van de private studiekosten.

1. Wie betaalt het niet-leerplicht onderwijs? Waarom int men ook private bijdragen?

De financiering van vormen van niet-leerplichtonderwijs veronderstelt een zekere vorm van kostendeling (*cost sharing*) tussen publieke bijdragen (van één of meerdere overheden) en private bijdragen (van de DKO-leerlingen of ouders van de leerlingen). Verschillende auteurs bespreken deze systemen (Groenez et al., 2010; Marcucci & Johnstone, 2007; Barr, 2003; Barr, 2010; Hoenack & Weiler, 1975; Berg & Hoenack, 1987). In wat volgt bespreken we drie vaak aangehaalde argumenten die deze manier van financieren (voor het hoger onderwijs) onderbouwen:

- investeringen in onderwijs levert publieke en private baten op;
- sociale selectiviteit in participatiegraden;
- toenemend beslag op overheidsmiddelen door expansie en roep naar meer kwaliteit.

Deze argumenten worden kort toegelicht om vervolgens na te gaan in hoeverre ze opgaan voor het deeltijds kunstonderwijs.

Een *eerste argument*, dat we bij Barr (2010) terugvinden, vertrekt van de stelling dat investeringen in onderwijs niet alleen publieke maar ook private opbrengsten genereren. Met andere woorden, het onderwijs komt niet alleen het geheel van de samenleving ten goede (via bijvoorbeeld economische groei, overbrengen van waarden, ...), maar ook de individuen die goed onderwijs genieten (bv. het hogere loon dat volgt op hogere studies). Omdat deze private opbrengsten volgens de auteurs substantieel zijn, vormen zij een argument om een private bijdrage te vragen aan diegenen die het onderwijs genieten.

Deze opbrengstenargumentatie is evenwel niet zonder meer toe te passen op het DKO. Waar het investeringsperspectief en de kosten-baten analyse de dominante logica is bij de analyse van de publieke en private bestedingen aan het hoger onderwijs (cf. Groenez et al. 2010), is dit minder evident bij bestedingen aan het deeltijds kunstonderwijs.

Dit heeft ons inziens twee onderling verbonden oorzaken: net omdat DKO-opleidingen minder arbeidsmarktgericht zijn, wordt aan deze bestedingen eerder een consumptief dan een investeringskarakter toegeschreven. Daarnaast ontbreekt de nodige informatie over de baten van deze opleidingen. Dit heeft vooral te maken met meetproblemen bij het kwantificeren van niet-financiële baten, zowel voor het individu als voor de maatschappij. Zo leert de nieuwe welvaartstheorie (Sen, 1999; Saito, 2003) ons dat men investeringen in menselijk kapitaal ook kan zien als investeringen in 'capabilities' die vervolgens toelaten om hogere functioneringsniveaus te bereiken op vlak van gezondheid, cultuur, gezinsleven, sociale participatie, ...). Een onderzoek naar de totale baten van het DKO is wellicht razend interessant maar valt buiten het bestek van deze opdracht.

Een *tweede argument* volgt uit een vaststelling aangaande de participatiegraad van kinderen uit verschillende sociaaleconomische groepen aan (hoger) onderwijs. Hoger onderwijs wordt in disproportionele mate genoten door kinderen uit de middel- en hogere klasse (o.a. Groenez et al., 2010; Barr, 2003 & 2010). Generieke onderwijssubsidies komen zo in hoge mate terecht bij de hogere sociaaleconomische groepen. Ze vormen een transfer van niet-participanten naar participanten en gezien de sociaaleconomische verschillen in participatie vergroten ze de inkomensongelijkheid. Dit tweede argument geldt net zo goed voor DKO als voor hoger onderwijs.

Een *derde argument* stelt dat de toekomstige uitdagingen voor het (hoger) onderwijs een zoektocht naar bijkomende financiële middelen op gang brengen. Voor eerst wordt een voortschrijdende toename in de participatie aan het hoger onderwijs voorspeld. Bovenop die expansie van het hoger onderwijs zorgt de internationalisering van het hoger onderwijs bovendien voor meer concurrentie, en vraagt daardoor meer kwaliteit van de onderwijsinstellingen. Meer kwantiteit én kwaliteit brengen de vraag naar extra middelen op de voorgrond. De financiering van

het hoger onderwijs, met een evenwichtige verdeling van de lasten is een sleutelvraag van de huidige beleidsdiscussie in vele landen. Barr (2010) stelt dan ook dat een systeem waarin het onderwijs zowel met publieke als met private middelen georganiseerd wordt, ten eerste vermijdt dat onderwijsinstellingen concurreren voor middelen uit een pot die niet groter wordt, en ten tweede de autonomie en onderwijskwaliteit van de instellingen versterkt wordt doordat het de mogelijkheid biedt aan onderwijsinstellingen om extra middelen te zoeken via private bijdragen.

De vaststellingen die het derde argument voorafgaan zijn vandaag ook (deels) terug te vinden in het Vlaamse deeltijds kunstonderwijs. Er is alleszins een aanhoudende stijging van de leerlingenaantallen (cf. hoofdstuk 1). Over een eventueel stijgende internationalisering en competitie zijn geen gegevens. Het argument dat private bijdragen de mogelijkheid geven om de autonomie en de onderwijskwaliteit van de DKO-instellingen versterken, gaat echter niet op voor het huidige financieringssysteem in het DKO. De wettelijke inschrijvingsgelden worden centraal vastgelegd en worden rechtstreeks en integraal doorgestort naar de subsidiërende Vlaamse overheid. De private bijdragen resulteren dus niet in meer financiële beleidsruimte voor de instellingen, behalve (onrechtstreeks) dat het aantal ingeschreven leerlingen wel de subsidie mee bepaalt.

2. Wat is prijsdifferentiatie?

In de economische literatuur⁵ wordt prijsdifferentiatie omschreven als het aanbieden van verschillende eenheden van een bepaald goed⁶ tegen verschillende prijzen. We zullen dit 'goed' in het verdere verloop van deze tekst invullen als 'een bepaalde DKO-opleiding'.

Om de idee van prijsdifferentiatie te duiden, vertrekt men in de economische literatuur vaak van een monopolie. Een dergelijke situatie wordt gekenmerkt door één aanbieder van een bepaald goed en veel vragers naar dit goed. Vertaald naar de DKO-setting wordt dat: een monopolie wordt gekenmerkt door één DKO-instelling die een bepaalde DKO-opleiding aanbiedt en veel leerlingen die zich graag willen inschrijven voor deze opleiding. Met andere woorden, er is een grote vraag naar opleidingsuren van deze bepaalde DKO-opleiding. Aangezien er buiten de monopolist geen andere aanbieders zijn, kan de monopolist zelf de marktprijs bepalen van de opleiding, teneinde de winst te maximaliseren.

In een perfect competitieve markt daarentegen zijn er oneindig veel aanbieders van een identieke DKO-opleiding, met daarnaast oneindig veel vragers naar deze

5 Voor verdere duiding over 'price discrimination' verwijzen we naar Varian (2003).

6 Voor de eenvoud van de tekst spreken we enkel over een goed dat aangeboden wordt, maar hieronder kan men zowel materiële zaken verstaan alsook diensten (zoals onderwijs).

DKO-opleiding. Geen van de aanbieders in een perfect competitieve markt heeft de mogelijkheid om zelf de marktprijs te bepalen. Met andere woorden: de prijs van een DKO-opleiding in een competitieve markt wordt bepaald door het spel van vraag en aanbod.

De meeste markten worden noch door een monopolie, noch door een perfect competitief karakter gekenmerkt. In de meeste markten is er met andere woorden sprake van meer of minder marktmacht voor aanbieders. Vertaald naar de DKO-setting wordt dat: wanneer een prijsverhoging van de DKO-instellingen ertoe leidt dat het een groot deel van zijn cursisten verliest aan zijn concurrenten, spreken we eerder van een competitieve markt voor die opleiding. Omgekeerd, wanneer een prijsverhoging van de DKO-instellingen ertoe leidt dat het DKO slechts een beperkt aantal cursisten verliest aan zijn concurrenten, spreken we eerder van markt met een monopolie karakter. Kortom, hoe geringer het verlies van cursisten bij een prijsverhoging, hoe meer de markt voor dit goed als een monopolie beschouwd kan worden, of nog, hoe groter de marktmacht van de DKO-instelling.

Hoe meer marktmacht een DKO-instelling heeft, hoe meer deze DKO-instelling zelf de prijs kan zetten, maar ook, hoe meer ze gebruik zou kunnen maken van prijsdifferentiatie. Over de vraag hoeveel marktmacht de DKO-instellingen hebben inzake de kunsteducatie op de leergebieden van Muziek, Woordkunst, Dans en Beeldende Kunst, gaan we later dieper in (cf. hoofdstuk 10).

In de economische literatuur worden meestal drie types van prijsdifferentiatie onderscheiden.

Eerstegraads prijsdifferentiatie betekent dat een aanbieder verschillende eenheden van een bepaald goed aanbiedt voor verschillende prijzen én dat deze prijzen kunnen verschillen van vrager tot vrager. Met andere woorden, een DKO-instelling biedt een bepaald aantal uren ('eenheden') van een DKO-opleiding aan, maar vraagt verschillende prijzen voor een verschillend aantal opleidingsuren én voor verschillende leerlingen. Deze vorm van prijsdifferentiatie is enkel mogelijk wanneer de aanbieder een goed zicht heeft op de bereidheid tot betalen per individuele aankoper. Bijvoorbeeld: twee leerlingen, An en Jan, volgen allebei het eerste jaar Algemene Muzikale Vorming. Eerstegraads prijsdifferentiatie betekent dan dat één lesuur voor An 5 euro kost en twee lessen voor haar 8 euro. Voor Jan daarentegen kost één lesuur 3 euro en kosten twee lessen 4,5 euro. Op deze manier wordt de kost gedifferentieerd per uur én per cursist.

Tweedegraads prijsdifferentiatie betekent dat verschillende eenheden van een bepaald goed aangeboden worden voor verschillende prijzen, maar dat iedereen die eenzelfde hoeveelheid koopt eenzelfde prijs hiervoor betaalt. Met andere woorden, een DKO-instelling biedt een bepaald aantal uren van een DKO-opleiding

aan en vraagt voor elk opleidingsuur een verschillende prijs, zonder onderscheid onder de leerlingen.

Bijvoorbeeld: twee cursisten, An en Jan, volgen allebei het eerste jaar Algemene Muzikale Vorming. Tweedegraads prijsdifferentiatie is dan dat één lesuur voor zowel An als Jan 5 euro kost. Twee lessen kosten daarentegen 8 euro, voor zowel An als Jan. Op deze manier wordt de kost niet gedifferentieerd per cursist, maar wel per aantal uren opleiding. Andere voorbeelden zijn de hoeveelheidskortingen uit de supermarkt.

Derdegraads prijsdifferentiatie betekent dat een aanbieder eenheden van een bepaald goed aan verschillende vragers verkoopt voor verschillende prijzen, maar dat elke eenheid van dat goed die aan dezelfde persoon verkocht wordt ook aan dezelfde prijs verkocht wordt. Met andere woorden, een DKO-instelling biedt een bepaald aantal uren van een DKO-opleiding aan en vraagt per lesuur eenzelfde prijs, maar deze prijs kan verschillen tussen de leerlingen.

Bijvoorbeeld: twee cursisten, An en Jan, volgen allebei het eerste jaar Algemene Muzikale Vorming. Derdegraads prijsdifferentiatie betekent dan dat An per lesuur, eender hoeveel, 5 euro betaalt en Jan per lesuur, eveneens eender hoeveel, 3 euro. Andere voorbeelden zijn de studentenkortingen die men in vele cinema's vindt.

Het deeltijds kunstonderwijs, zoals het vandaag in Vlaanderen en Brussel georganiseerd is, doet aan tweedegraads- en derdegraads prijsdifferentiatie. Op basis van leeftijd en vervolgens achtergrondkenmerken, wordt het inschrijvingsgeld bepaald. Daarnaast is er een hoeveelheidskorting voor meervoudige participatie binnen het gezin en voor personen die een tweede optie volgen in een andere studierichting.

3. Waarom en op basis van wat, doet men aan prijsdifferentiatie binnen de private bijdragen aan onderwijs?

De eerder besproken argumenten (cf. sectie 1 van dit hoofdstuk) pleiten ervoor om het niet-leerplichtonderwijs niet louter met publieke middelen, maar ook met private middelen te financieren. Dit zou ertoe kunnen leiden dat aan alle leerlingen een gelijke bijdrage wordt gevraagd voor het onderwijs. In dit deel willen we echter stilstaan bij mogelijke argumenten en manieren om de private bijdragen te differentiëren. Op basis van wat eerder uiteengezet werd aangaande prijsdifferentiatie, kunnen we samenvatten dat een beleid van prijsdifferentiatie gestoeld kan zijn op persoonskenmerken (cf. derdegraads prijsdifferentiatie), op hoeveelheidskenmerken zoals het aantal opleidingsuren (cf. tweedegraads prijsdifferentiatie) of een combinatie van beide (eerstegraads prijsdifferentiatie). Er kan bovendien op twee niveaus aan prijsdifferentiatie gedaan worden: tussen instellingen of tussen studenten. Men kan uiteraard ook op beide vlakken tegelijk differentiëren. De toe-

lating om een beleid van prijsdifferentiatie in te richten, ligt bij DKO evenwel steeds bij de publieke overheid.

In wat volgt zullen we de verschillende argumenten overlopen voor prijsdifferentiatie en hierbij telkens aangeven op welke kenmerken de differentiatie gebaseerd is en op welk differentiatieniveau dit kan toegepast worden.

3.1 Prijsdifferentiatie afhankelijk van opleidings specifieke kosten en baten

Het eerste argument voor prijsdifferentiatie van het inschrijvingsgeld bouwt verder op het eerder aangehaalde argument voor private bijdragen: aangezien een opleiding niet alleen publieke, maar ook private opbrengsten oplevert, kan men beargumenteren dat een opleiding niet alleen met publieke middelen maar ook met private middelen gefinancierd wordt. Echter, een gelijkaardige opleiding in verschillende instellingen, of verschillende opleidingen binnen eenzelfde instelling, kunnen verschillen op het vlak van kosten en baten (opbrengsten) voor de leerling. Een manier om aan prijsdifferentiatie te doen, is de verschillende baten en kosten van een opleiding in rekening brengen in het inschrijvingsgeld. We geven enkele voorbeelden die zich binnen het DKO zouden kunnen voordoen:

- *voorbeeld 1: verschillende kosten over verschillende opleidingen:* het organiseren van een opleiding video- en filmkunst zal mogelijk meer dure materialen vergen van de organisator dan een opleiding tekenkunst (niet naar levend model);
- *voorbeeld 2: verschillende baten over verschillende opleidingen:* een opleiding reclamekunst zal mogelijks voor meer leerlingen (grotere) baten hebben op de arbeidsmarkt dan een opleiding weefkunst.

Op het niveau van de studierichtingen die de studenten kiezen stellen Marcucci en Johnstone (2007) twee vertrekpunten voor om de differentiatie op te baseren. Ten eerste, en hier zijn de auteurs zelf voorstander van, kan men ervoor kiezen om per richting eenzelfde percentage van de instructiekost⁷ te vragen. Dit betekent dat men voor elke studierichting de instructiekost berekent, en men vervolgens aan elke leerling - bijvoorbeeld - 20% van deze kost vraagt als private bijdrage. De auteurs erkennen evenwel de moeilijkheden die hiermee gepaard gaan zoals het (jaarlijks) wisselende aantal inschrijvingen per richting en de verschillen in de kost van het lesmateriaal tussen de richtingen. Ten tweede vermelden Marcucci en Johnstone (2007) het systeem waarbij aan studenten pas een private bijdrage ge-

7 Het is niet geheel duidelijk welke kosten de auteurs beschouwen als deel van de instructiekost: enkel de kosten verbonden aan de 'instructie'/de lessen, of ook kosten voor het onderhoud van de lokalen bijvoorbeeld.

vraagd wanneer die studenten er langer dan normaal over doen om een bepaalde studie te beëindigen, of wanneer ze niet hoog genoeg scoren op een ingangsproof.⁸

Aan de *University of Minnesota* werd het beleid van prijsdifferentiatie gestoeld op instructiekosten. In een eerste artikel onderzoeken Hoenack en Weiler (1975) de mogelijkheden voor de implementatie van een dergelijk beleid. In een aansluitend artikel (Berg & Hoenack, 1987) bespreken de auteurs de voortgang van de implementatie en van een dergelijk beleid en schatten ze de gevolgen voor de *University of Minnesota*. Vertrekkende van de vaststelling dat wanneer men werkt met uniforme inschrijvingsgelden studenten in verschillende richtingen verschillende percentages van de instructiekost betalen, omschrijven de auteurs het beleid van prijsdifferentiatie op basis van instructiekosten als een beleid waarbij de variabiliteit van de percentages van de instructiekost die studenten betalen, verminderd wordt. Hoewel de auteurs niet uitgebreid ingaan op welke kosten men hiervoor gebruikte, leren we dat de volgende boekhoudkundige elementen gehanteerd werden: salarissen van lesgevers, budgetten die niet tot een faculteit behoren maar tot de centrale universiteitsorganen, de uitgaven voor de gebouwen waaronder onderhoud, de administratie en de bibliotheken. Andere dan boekhoudkundige kosten⁹ worden niet in rekening gebracht. Beide artikels concluderen dat een dergelijk beleid zowel voor universiteiten als voor de maatschappij positieve effecten zou kunnen genereren. De auteurs doelen hiermee onder andere op de middelen die dankzij dit systeem vrijkomen om de beste studenten aan te trekken (cf. sectie 3.2 van dit hoofdstuk).

Op het niveau van de instellingen kan men ook aan prijsdifferentiatie doen. In een artikel van Barr (2010) wordt hiervoor gepleit op basis van het argument dat een opleiding aan de ene instelling meer baten genereert na afstuderen dan aan de andere. Wanneer men onderwijsinstellingen, in casu universiteiten in het Verenigd Koninkrijk, toelaat het inschrijvingsgeld te differentiëren van andere onderwijsinstellingen, wordt de competitie tussen instellingen versterkt. Mits een aangepaste regelgeving, zoals in het Verenigd Koninkrijk een wettelijk bepaald plafond voor de differentiatie, leidt competitie volgens de auteur tot een hogere kwaliteit van het onderwijs omdat het onderwijsinstellingen zich meer laat richten naar de noden van studenten en werkgevers. Competitie zou dus in principe het gehele onderwijsniveau ten goede kunnen komen. Toch blijkt dat studenten die, bijvoor-

8 Marcucci & Johnstone spreken elders in hun paper ook over een tweesporenbeleid. Dit is een beleid dat een aantal plaatsen vrij van inschrijvingsgeld voorbehoudt voor studenten die goed scoren op een bepaald criterium, bijvoorbeeld een examen aan het einde van het secundair onderwijs, en waarbij men enkel een private bijdrage vraagt aan studenten die niet hoog genoeg scoorden op dit criterium.

9 Bijvoorbeeld: aan een (zeer) grote groep studenten lesgeven, laat minder ruimte voor interactie, waardoor de les aan diepgang kan inboeten. Dit is een niet-boekhoudkundige kost die niet in rekening wordt gebracht.

beeld, aan Oxford of Cambridge afstudeerden, meer verdienen dan afgestudeerden van minder prestigieuze instellingen.

Vervolgens analyseert de auteur ook de redenen voor de differentiatie tussen instellingen. Hij vindt zowel redenen die gebonden zijn aan productiviteit, en als zodanig verantwoord zijn waarom deze studenten meer verdienen na hun studies, als redenen die niet gebonden zijn aan productiviteit. Indien studenten die afstuderen aan deze prestigieuze instellingen inderdaad een hogere productiviteit hebben en indien dit te danken is aan hun verblijf aan deze instelling, dan betekent dit dat de baten van een studie aan Oxford of Cambridge groter zijn dan de baten van een studie elders. Hieruit volgt dat, indien men de eerder beschreven argumentatie volgt, de inschrijvingsgelden in relatie tot de baten verhoogd kunnen worden.

Kritiek: wat met moeilijk te kwantificeren kosten en baten?

Volgens de economische theorie wegen studenten de kosten en baten van hoger onderwijs tegen elkaar af bij hun beslissing of ze een opleiding in het hoger onderwijs aanvatten en zo ja aan welke instelling. Wilson (2003) wijst er evenwel op dat de kosten die veelal in rekening gebracht worden - instructiekosten, leefkosten, ... - de moeilijk te kwantificeren kosten, zoals van het dragen van een schuld, niet in rekening brengen. Hieruit volgt ten eerste dat men een onvolledig plaatje hanteert, en zodoende de mogelijk belangrijke rol van dergelijke minder kwantificeerbare kosten bij de beslissingen van de studenten negeert, en ten tweede dat studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond, wel eens gevoeliger hiervoor zouden kunnen zijn dan studenten met een hogere sociaaleconomische achtergrond. Wilson zegt hierover dat minder gegoede studenten, om de schuld niet te verzwaren, bijvoorbeeld naar een universiteit zullen gaan die dichterbij huis ligt.

Daarnaast zijn er ook moeilijk te kwantificeren voordelen van hogere studies. Wilson (2003) geeft onder andere het voorbeeld van de voordelen die mensen ervaren wanneer ze naar een theaterstuk gaan kijken dat gemaakt is door iemand die een postsecundaire opleiding theater volgde. De moeilijke kwantificeerbaarheid van deze voordelen, zijn echter geen reden voor Wilson (2003) om er geen rekening mee te houden. De positieve externaliteiten die voortvloeien uit een theateropleiding worden niet in rekening gebracht bij de overweging al dan niet te kiezen voor een theateropleiding. Niettemin, zo stelt Wilson (2003) over een avond in het theater, "they are among the features of the good life that any decent society tries to promote. And if the society is democratic, it will provide its citizens with the access to the means to produce these goods, the 'externalities' of postsecondary education. The means to these 'externalities' is, of course, postsecondary education." (Wilson, 2003, p. 101, aanduidingen tussen aanhalingstekens zijn van de auteur) Wilson is zich hierbij bewust dat hij zich beroept op een ethische argu-

mentatie. Hij stelt dan ook dat “the basic issues are not economic or at least not merely economic: they are also moral and social.” (Wilson, 2003, p. 102) Het punt dat hij vooral wil maken, is dat niet alle heil verwacht moet worden van toenemende private bijdragen. Er blijft een belangrijke rol weggelegd voor de overheid (de maatschappij) in het ondersteunen van postsecundair onderwijs.

3.2 Prijsdifferentiatie voor kruissubsidiëring naar sociaaleconomische achtergrond

Het tweede argument om de inschrijvingsgelden te differentiëren, bouwt verder op het eerder uitgewerkte argument dat vertrekt van de sociaaleconomische kenmerken van de deelnemers aan hoger onderwijs (zie eerder). Een systeem dat toelaat aan onderwijsinstellingen om hun inschrijvingsprijzen te differentiëren naar sociaaleconomische achtergrond, opent de mogelijkheid voor kruissubsidiëring. Dit betekent dat men met de extra inkomsten van het hogere inschrijvingsgeld voor studenten met een hogere sociaaleconomische achtergrond, de financiële drempel voor studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond verlaagt (Barr, 2010; Rose & Sorenson, 1992).

Of instellingen die inschrijvingsgeld hanteren die hoger is dan men kan verwachten op basis van, onder andere, de aangeboden programma's, ook daadwerkelijk aan kruissubsidiëring doen, is onderwerp van onderzoek in Rose & Sorenson (1992). De auteurs vinden evenwel dat instellingen die een relatief hoog inschrijvingsgeld vragen, niet genereuzer zijn dan instellingen die een relatief laag inschrijvingsgeld vragen. Het hogere inschrijvingsgeld dat aan bepaalde instellingen gevraagd wordt, komt dus niet altijd de studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond ten goede. De verklaring hiervoor is volgens de auteurs te zoeken in de competitie tussen verschillende beleidsdomeinen voor de extra middelen waarover de instelling beschikt door hoger inschrijvingsgeld te hanteren. Kortom, prijsdifferentiatie opent de mogelijkheid tot kruissubsidiëring, maar volgt er niet ipso facto uit.

3.3 Prijsdifferentiatie naar talenten (slaagkansen) of nog ‘Wanneer int men de private bijdragen?’

Wanneer men aan leerlingen vraagt om de inschrijvingskost van een bepaalde opleiding bij aanvang van de opleiding te betalen, creëert men mogelijk een drempel voor individuen en gezinnen met beperkte financiële middelen. In een dergelijk systeem bestaat de mogelijkheid dat talentrijke studenten de stap naar een opleiding niet zetten omwille van financiële redenen. Ook in het huidige systeem van DKO wordt aan de cursisten gevraagd om bij aanvang van de opleiding het inschrijvingsgeld te betalen. Als men aan studenten echter de mogelijkheid biedt om gespreid of na beëindiging van de opleiding te betalen, verlaagt men deze financi-

ele drempel (zie verder). Ouders kunnen ook meer bereid zijn te betalen voor een opleiding wanneer ze zien dat de opleiding gesmaakt werd door hun zoon of dochter. Hierbij valt ook nog op te merken dat het gratis maken van DKO (of een systeem van negatief inschrijvingsgeld) geen oplossing is om leerlingen met minder financiële middelen aan te trekken, omdat dan het risico bestaat ongeïnteresseerden aan te trekken (in hoofdstuk 4 komen we hier op terug). Bovendien, in een systeem waarbij de kosten pas na beëindiging van de opleiding betaald moeten worden is de opleiding tijdens de duur ervan de facto gratis maar worden ongeïnteresseerden toch voldoende afgeschrikt.

In de literatuur worden twee mogelijke manieren onderscheiden om private bijdragen te innen:

- bij aanvang van de studie;
- na beëindiging van de studie (Marcucci & Johnstone, 2007; Barr, 2003).

Een keuze voor een van deze twee types, wordt volgens Marcucci en Johnstone ingegeven door de mate waarin men ouders verantwoordelijk acht voor het niet-leerplicht onderwijs van hun kinderen. Een systeem waarbij de inschrijvingskost voor aanvang van de studie moet betaald worden, gaat er van uit dat ouders een zekere verantwoordelijkheid hebben om (een deel van) de kosten van het hoger onderwijs van hun kinderen te financieren. Veelal wordt in de VS, volgens Marcucci en Johnstone (2007), de concrete inschrijvingsgeld gerelateerd aan het beschikbare inkomen van het gezin. Een systeem waarin de private bijdragen pas na het beëindigen van de studie moeten betaald worden, gaat ervan uit dat ouders niet (financieel) verantwoordelijk zijn voor het hoger onderwijs van hun kinderen. In een dergelijk systeem legt men deze verantwoordelijkheid bij de kinderen zelf. Omdat studenten veelal niet in staat zijn de kosten van de studie te dragen tijdens de studie zelf, wordt de private bijdrage aan de studie vaak pas na het beëindigen ervan gevraagd.

Barr (2003) bespreekt een aantal argumenten tegen een systeem waarin een betaling bij aanvang de enige optie is, en (bijgevolg) voor een systeem waarin (een deel van) de betaling ook na beëindiging van de opleiding kan gebeuren. De auteur vertrekt evenwel niet uitgesproken van de vraag in welke mate ouders verantwoordelijk zijn voor de opleiding van hun kinderen. Een eerste argument tegen een betaling bij aanvang is een efficiëntieargument. Barr (2003) stelt dat iemands welvaart verhoogt wanneer die persoon de keuze heeft over het moment waarop hij de betaling doet. Dit kan bijvoorbeeld een combinatie zijn van een betaling van een deel van de kost bij aanvang, plus een deel ervan gespreid tijdens of na beëindiging van de opleiding. Een tweede argument tegen, is een rechtvaardigheidsargument. De inschrijvingskost voor kinderen van welgestelde families kan vaak integraal en zonder veel problemen bij aanvang betaald worden. Of, indien zij niet het gehele bedrag bij aanvang kunnen betalen, kunnen zij zich vaak beroepen op

gunstige ontleningsvoorwaarden. Families met minder middelen hebben vaak minder gunstige ontleningsvoorwaarden. Daarnaast gaat de investering in hoger onderwijs gepaard met imperfecte informatie en met een grote mate van onzekerheid. Voor families met een lagere sociaaleconomische achtergrond is de mate van imperfecte informatie (Wat is een goede studierichting voor mij? Wat zijn de mogelijke opbrengsten van een diploma hoger onderwijs?) en zijn de gevolgen van onzekerheid aangaande de opbrengsten van een bepaald diploma vaak groter dan voor families met een hogere sociaaleconomische achtergrond. Een systeem waarin de kost voor het onderwijs (ook) na beëindiging van de opleiding kan betaald worden, komt direct tegemoet aan het rechtvaardigheidsargument tegen een systeem waarin de kosten voor het onderwijs op voorhand betaald moeten worden. Immers, vertrekkende van het argument dat onderwijs een basisrecht is, komt men volgens Barr niet zozeer tot het besluit dat het gratis moet zijn (men betaalt toch ook voor eten?), maar wel dat het gratis moet zijn zolang men geen inkomen verwerft. Met andere woorden, tijdens de studieperiode zouden studenten moeten kunnen genieten van een lening die de onderwijs- en levenskosten dekt. Na beëindiging van de opleiding kan men dan deze lening (gedeeltelijk)¹⁰ terugbetalen.

3.4 Prijsdifferentiatie op basis van aantal opleidingen (of opleidingsuren)

Zoals uit de theoretische bespreking in punt 2 van dit hoofdstuk bleek, kan prijsdifferentiatie ook gestoeld zijn op het aantal eenheden dat van een goed gekocht wordt. Vertaald naar de DKO-setting wordt dat het aantal opleidingsuren die een leerling of een gezin opneemt.

Om dit te illustreren binnen het kader van DKO, maken we een onderscheid tussen jongeren en volwassenen. Wanneer jongeren een DKO-opleiding volgen, zal de kost hiervan (vaak) gedragen worden door de ouders. Volwassenen staan meestal zelf in voor de kost van de opleiding die ze volgen.

Prijsdifferentiatie op basis van aantal opleidingen kan de volgende vormen aannemen:

- een verminderde inschrijvingskost voor elk volgend kind van een gezin waarvan een eerste kind reeds een opleiding volgt (bij de betreffende DKO-instelling).;
- een verminderde inschrijvingskost voor elke volgende opleiding voor een volwassene die reeds ingeschreven is voor een eerste opleiding.

De redenen voor deze differentiatie kunnen zowel van sociaaleconomische aard zijn als gerelateerd zijn aan de instructiekosten of het aantrekken van (talentrijke) leerlingen. We verduidelijken. Ten eerste, vanuit sociaaleconomische redenen kan men ervoor kiezen om voor een tweede (of derde, ...) opleiding (hetzij door een

¹⁰ Indien 'gedeeltelijk' dan is er sprake van een beurs voor dat deel dat men niet terugbetaalt.

tweede kind gevolgd, hetzij door dezelfde volwassene) een lager tarief te hantieren, omdat op deze manier de financiële drempel voor opleiding onder controle blijft. Voor gezinnen of volwassenen met minder financiële middelen is het niet ondenkbaar dat een tweede keer de totale inschrijvingskost betalen niet draagbaar is. Voor die gezinnen is een dergelijke prijsdifferentiatie dan goed om de toegang tot het DKO voor, bijvoorbeeld, een tweede kind niet te ontzeggen. Een volwassene die een tweede, bijvoorbeeld aansluitende opleiding (zoals een fotografie cursus en een cursus digitale fotobewerking) wenst te volgen heeft zo de kans om zich in het hele vakgebied van zijn interesse te verdiepen. Ten tweede, men kan ook tot een dergelijke prijsdifferentiatie komen vanuit de argumentatie dat de inschrijvingsprijzen de kosten van de opleiding reflecteren. Het is niet ondenkbaar dat in de totale inschrijvingsgeld kosten meegerekend zijn die geen tweede maal dienen aangerekend te worden, bijvoorbeeld administratiekosten. Ten derde, ook wanneer men (talentrijke) leerlingen wenst aan te trekken of te behouden, kan men een dergelijke prijsdifferentiatie hanteren. Met een dergelijk systeem is het immers niet ondenkbaar dat leden van hetzelfde gezin die ook een opleiding wensen te volgen de stap zetten naar dezelfde DKO-instelling of dat volwassenen die zich verder wensen te bekwamen dat ook bij dezelfde DKO-instelling doen.

Op de eventuele argumenten tegen deze hoeveelheidskorting in het DKO gaan we in hoofdstuk 4 (punt 1.6) dieper in.

4. Wat zijn de gevolgen van prijsdifferentiatie?

Heel wat onderzoek is gewijd aan de gevolgen van hogere inschrijvingsprijzen op de participatie van verschillende sociaaleconomische groepen aan hoger onderwijs. Hoewel onderzoek aantoonde dat op macroniveau de vraag naar hoger onderwijs relatief prijsinelastisch¹¹ is, wordt in bepaalde landen (zoals in de USA en UK) vastgesteld dat door een prijsverhoging de deelname aan hoger onderwijs van studenten uit lagere sociaaleconomische klassen negatief beïnvloed wordt (Leslie & Brinkman, 1998; Andrews, 1999; Heller, 1997; Junor & Usher, 2002, 2004; Chapman & Ryan, 2003; La Rocque, 2003a, 2003b; Vossensteyn, 2005).

In zijn doctoraal proefschrift onderzoekt Vossensteyn (2005) de prijsgevoeligheid van studenten op het vlak van studiegelden. Hij stelt vast dat studenten met een

¹¹ Prijselasticiteit is een maat voor de gevoeligheid van de vraag naar een goed of een dienst, in dit geval hoger onderwijs, bij schommelingen in de prijs van dat goed of die dienst. Met andere woorden, het geeft weer of mensen sterk of niet sterk reageren op een verandering in de prijs. Bijvoorbeeld, wanneer de prijs van hoger onderwijs met 10% stijgt, maar evenveel mensen schrijven zich in als voorheen, dan kunnen we ook zeggen dat de vraag naar hoger onderwijs niet prijsgevoelig is, of nog, dat de vraag naar hoger onderwijs prijsinelastisch is. Omgekeerd, wanneer zou blijken dat na een stijging van de inschrijvingsgeld met 10% plots veel minder studenten zich zouden inschrijven, dan zijn de studenten zeer gevoelig voor prijsveranderingen, of nog, dan is de vraag naar hoger onderwijs prijselastisch.

verschillende sociaaleconomische achtergrond, verschillende percepties hebben van financiële prikkels. Zijn studie toont aan dat studenten met een lage sociaaleconomische achtergrond lenen als onaantrekkelijker percipiëren, dan studenten met een hogere sociaaleconomische achtergrond. Met andere woorden, studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond vertonen een grotere leenaversie dan hun medestudenten met een hogere sociaaleconomische achtergrond. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat studenten de kosten en baten van hoger onderwijs relateren aan hun huidige inkomenssituatie. Dit wijst op een informatie- en communicatieprobleem over de kosten en baten van hoger onderwijs. Echter, een direct verband tussen leenaversie en deelnameproblemen stelt Vossensteyn niet vast, omdat ondanks de leenaversie toch ook leningen opgenomen worden door studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond. Niettemin stelt hij dat leenaversie een eerste indicatie is van potentiële toegankelijkheids- en informatieproblemen. Olson & Rosenfeld (1984) schreven reeds dat de kennis van de mogelijkheden tot financiële ondersteuning voor studenten een direct verband heeft met het niveau van het familie-inkomen. Wat betekent dat studenten die het meest gebaat zouden zijn met informatie over financieringsmogelijkheden er relatief het minst van weten. Barr (2003) op zijn beurt stelde dat studenten met een lagere sociaaleconomische achtergrond vaak minder correcte informatie hebben dan studenten met een hogere sociaaleconomische achtergrond wanneer het aankomt op de voordelen van hoger onderwijs en een realistische kijk op de kosten. Een belangrijke taak is hier volgens Barr weggelegd voor de overheid (Barr, 2003).

Marcucci en Johnstone (2007) wijzen er ook nog op dat er op individueel niveau sprake kan zijn van een gedragsverandering wanneer de inschrijvingsgelden stijgen. Deze gedragsverandering is bovendien niet per definitie af te leiden uit gegevens op geaggregeerd niveau. Met andere woorden, de studentenpopulatie kan er hetzelfde uitzien als vóór de stijging van de inschrijvingsgelden, maar niettemin een aantal veranderingen verbergen, bijvoorbeeld, (meer) studenten stappen over van een voltijds naar een halftijds programma, (meer) studenten gaan meer uren werken om hun studie te kunnen bekostigen, etc.

Coelli (2009) wijst er ons in dit kader ook op dat heel wat studies die de relatie tussen inschrijvingsgelden en participatie onderzoeken, zich baseren op gegevens van studenten die zich daadwerkelijk inschreven aan een instelling voor hoger onderwijs. Coelli stelt echter dat toegang tot hoger onderwijs onderscheiden moet worden van inschrijving bij een instelling van hoger onderwijs. Iemand kan toegang hebben tot hoger onderwijs, in die zin dat niemand hem dat verbiedt, maar zich toch niet inschrijven omdat de inschrijvingskost te zwaar zou wegen. Economisch geformuleerd, voor bepaalde studenten zouden de baten van hoger onderwijs niet meer kunnen opwegen tegen de kosten.

Marcucci en Johnstone (2007) stellen, net als Vossensteyn, dat er in globa relatief weinig empirisch onderzoek bestaat over de impact van kostendeling (*cost sharing*) op de toegankelijkheid van het onderwijs en het inschrijvingsgedrag van studenten, noch over het effect hierop van het type beurzen en leningen dat eerder besproken werd. Bovendien blijkt het verband tussen betaalbaarheid en toegankelijkheid van complexe aard te zijn. Immers, enerzijds zijn er landen met hoge toegangsgelden en een goede toegankelijkheid, anderzijds zijn er landen met gratis hoger onderwijs en een minder goede score voor toegankelijkheid (Usher & Cervenan, 2005).

HOOFDSTUK 4

DE HUIDIGE INSCHRIJVINGSGELDEN IN HET DEELTIJDS KUNSTONDERWIJS

1. Het systeem van inschrijvingsgelden in het DKO

1.1 De tarifiering: structuur van het gewone en het verminderde inschrijvingsgeld

De Belgische Grondwet bepaalt dat de toegang tot onderwijs kosteloos is tot het einde van de leerplicht. Omdat het DKO buiten het leerplichtonderwijs valt, kan er wel inschrijvingsgeld aan de deelnemer worden gevraagd.

Artikel 90 van het decreet voor het deeltijds onderwijs (onderwijs II-decreet) stelt dat de Vlaamse regering per graad en per studierichting het opgelegd inschrijvingsgeld evenals de inningsmodaliteiten kan bepalen. Sinds de goedkeuring van deze regeling in 1990 zijn de inschrijvingsgelden in het DKO aanzienlijk gestegen. Een studie van het Rekenhof (2003) becijferde dat in de periode 1990-2003 het inschrijvingsgeld voor jongeren met 90% werd verhoogd en het inschrijvingsgeld voor volwassenen met 106%.¹² Dit is echter een nominale stijging. De reële prijsstijging (die rekening houdt met de inflatie) voor diezelfde periode is 46% voor het inschrijvingsgeld voor jongeren en 60% voor dat van de volwassenen.

Sinds 1 september 2000 worden vier tarieven van inschrijvingsgelden onderscheiden (cf. tabel 4.1.). Op 1 september 2002 werd het inschrijvingsgeld omgezet in Euro. De bedragen voor het deeltijds kunstonderwijs worden sindsdien enkel aangepast aan de evolutie van de index der consumptieprijzen (er vond dus geen reële prijsstijging meer plaats). De basisindex is deze van de maand september 2002.

¹² Het Rekenhof hekelt deze verhoging vanuit artikel 13 van het Internationaal Verdrag inzake Economische, Sociale en Culturele Rechten en vanuit artikel 28 van het Verdrag inzake de rechten van het kind. "Beide verdragen verplichten de Staten de kosteloosheid geleidelijk in te voeren. Deze bepalingen zijn niet beperkt tot het leerplichtonderwijs. Ze hebben geen rechtstreekse werking, maar houden wel een standstill-verplichting in: inschrijvingsgelden kunnen niet worden ingevoerd waar ze niet bestonden, noch verhoogd, ook niet in het DKO. (...) Het Rekenhof ziet niet in hoe deze verhogingen gerechtvaardigd zijn in het licht van de standstill-verplichting. (...)" (p. 17-18)

Tabel 4.1 Categorieën van inschrijvingsgeld sinds 2000 met de geïndexeerde bedragen voor het schooljaar 2010-2011

Categorie	Bedrag
Jongeren: gewoon tarief	56 euro
Jongeren: verminderd tarief	36 euro
Volwassenen: gewoon tarief	183 euro
Volwassenen: verminderd tarief	106 euro

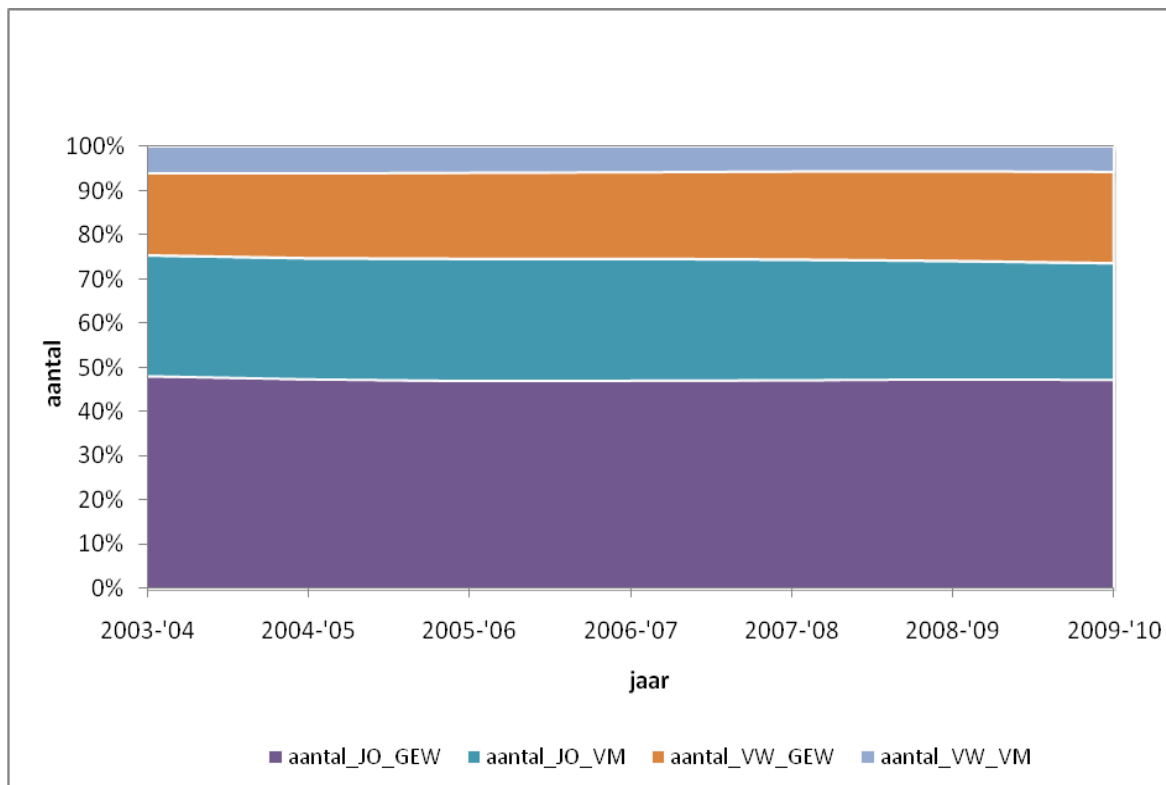
De onderstaande tabel geeft aan hoeveel inschrijvingen kunnen toegewezen worden aan de verschillende categorieën.

Tabel 4.2 Aantal officiële inschrijvingen per inschrijvingscategorie voor de periode 2003-2010

Schooljaar	Jongeren: gewoon tarief	Jongeren: ver- minderd tarief	Volwassenen: gewoon tarief	Volwassenen: verminderd tarief
2003-2004	76 690	43 776	29 694	9 600
2004-2005	77 816	45 123	31 695	9 861
2005-2006	79 299	46 803	33 040	9 912
2006-2007	80 912	47 560	33 791	9 916
2007-2008	82 481	47 883	35 011	9 766
2008-2009	82 445	46 817	35 490	9 637
2009-2010	83 144	46 594	36 532	9 993

Opvallend is dat over de periode van zeven schooljaren in alle categorieën het aantal inschrijvingen is toegenomen. De geringste toename in absolute aantallen wordt opgetekend bij de volwassenen die een verminderd tarief genieten.

De onderstaande grafiek schetst voor dezelfde periode hoe het aantal inschrijvingen per categorie zich tegenover elkaar verhouden.

Figuur 4.1 Procentuele verdeling van het aantal officiële inschrijvingen per inschrijvingscategorie voor de periode 2003-2010

1.2 Wie krijgt verminderd inschrijvingsgeld?

Verskillende categorieën van leerlingen komen in aanmerking voor het verminderde inschrijvingsgeld.

Algemeen	Verplichting: de leerling moet ...
<i>Werkloos of ten laste van</i>	Een attest voorleggen, uitgereikt door de bevoegde overheid, waaruit blijkt dat hij uitkeringsgerechtigd volledig werkloos is, of dat hij ten laste is van een uitkeringsgerechtigde volledig werkloze.
<i>Werkzoekende of ten laste van</i>	Een attest voorleggen, uitgereikt door de bevoegde overheid, waaruit blijkt dat hij verplicht ingeschreven is als werkzoekende op grond van de reglementering in verband met de arbeidsvoorziening en de werkloosheid; of hiervan een persoon ten laste is.
<i>Ontvanger bestaansminimum of ten laste van</i>	Een attest voorleggen, uitgereikt door de bevoegde overheid, waaruit blijkt dat hij het bestaansminimum ontvangt; of hiervan een persoon ten laste is.
<i>Arbeidsongeschikt of ten laste van</i>	Een attest voorleggen, uitgereikt door de bevoegde overheid, waaruit blijkt dat hij gehandicapt is met een arbeidsongeschiktheid van ten minste 66%; of hiervan een persoon ten laste is.
<i>Persoon met een handicap</i>	Een attest voorleggen, uitgereikt door de bevoegde overheid, waaruit blijkt dat hij recht heeft op een tegemoetkoming als gehandicapte; of hiervan een persoon ten laste is.
<i>Verblijft in gezinsvervangend tehuis of instelling</i>	Het bewijs voorleggen dat hij in een gezinsvervangend tehuis of in een medisch-pedagogische instelling verblijft.
<i>Politiek vluchteling of ten laste van</i>	Het bewijs voorleggen dat hij het statuut van erkend politiek vluchteling heeft of ten laste is van een dergelijke persoon.
<i>Ontvanger kinderbijslag</i>	Een attest voorleggen van het kinderbijslagfonds, indien hij ouder is dan 18 jaar.

Een leerling die de leeftijd van 18 jaar niet bereikt heeft op 31 december van het schooljaar in kwestie betaalt het tarief voor jongeren. De leerling heeft in bepaalde gevallen ook nog recht op een verminderd inschrijvingsgeld, hetzij op basis van een van of meerdere van de bovenstaande criteria of op basis van de twee additionele onderstaande criteria voor jongeren.

Categorie jongeren	Criteria: de leerling betaalt verminderd inschrijvingsgeld ...
<i>Ander lid van gezin betaald</i>	Indien een ander lid van het gezin waartoe hij behoort het inschrijvingsgeld reeds heeft betaald in dezelfde of in een andere instelling voor deeltijds kunstonderwijs.
<i>Extra inschrijving in andere studierichting</i>	Voor iedere extra inschrijving in een andere studierichting in dezelfde of in een andere instelling voor deeltijds kunstonderwijs.

Verder is het zo dat het in het vorige schooljaar betaalde inschrijvingsgeld fiscaal mag ingebracht worden als kosten voor kinderopvang. Dit geldt echter enkel voor kinderen die tijdens het jaar van inschrijving nog geen 12 jaar waren.

Fiscale aftrekbaarheid is geen rechtstreekse vorm van prijsdifferentiatie bij inschrijving - de leerlingen moeten immers het volle tarief betalen - maar een differentiatie achteraf. Ze resulteert in een financieel voordeel voor een welbepaalde groep: ouders met een beroepsinkomen¹³ die het ingeschreven kind ten laste hebben of ouders aan wie de helft van het belastingsvoordeel van het ingeschreven kind moet worden toegekend.

In de onderstaande tabel geven we aan hoeveel DKO-inschrijvingen gebeuren op basis van een verminderd tarief en op basis van welke categorie dat gebeurt. Hoeveel inschrijvingen er gebruik maken van de mogelijkheid tot fiscale aftrekbaarheid rapporteren we niet in de tabel, daar er geen cijfers hierover beschikbaar zijn.

In het totaal werden voor het schooljaar 2009-2010 60 112 inschrijvingen aan een verminderd of nultarief geregistreerd. Dit aantal staat voor 34,3% van het totale aantal inschrijvingen.

Tabel 4.3 Aantal officiële inschrijvingen aan verminderd tarief voor het schooljaar 2009-2010

Categorie	Aantal inschrijvingen	Aantal inschrijvingen (%)
- Werkloos of ten laste van	2 325	3,87
- Werkzoekende of ten laste van	120	0,20
- Ontvanger bestaansminimum of ten laste van	479	0,80
- Arbeidsongeschikt/persoon met een handicap of ten laste van	2 289	3,81
- Verblijft in gezinsvervangend tehuis of medisch-pedagogisch instituut	105	0,17
- Erkend politiek vluchteling of ten laste van	21	0,03
- Studenten van 18 tot 24 jaar (ontvanger kinderbijslag)	5 861	9,75
- Jongeren/ander gezinslid betaald	32 512	54,09
- Jongeren/bijkomende inschrijving	14 929	24,84
- Nultarief*	1 471	2,45
Totaal	60 112	100,00

* Het zogenaamde nultarief wordt aangerekend bij leerlingen - zowel jongeren als volwassenen - die hun inschrijving (voor één en dezelfde optie) spreiden over twee of meer academies. Dit kan bijvoorbeeld wanneer een leerling instrumentlessen volgt in academie X en de bijhorende theoretische lessen in academie Y. In dat geval kan de inschrijving in academie X aan de vastgelegde tarieven gebeuren en wordt in Y het nultarief aangerekend.

13 Merk op dat in fiscale terminologie 'beroepsinkomen' ruimer is dan activiteitsinkomen. Het gaat om het belastbare beroepsinkomsten met inbegrip van winst, baten, bezoldigingen, pensioenen, werkloosheidsuitkeringen, andere vervangingsinkomsten, ... Het beroepsinkomen is dus onderscheiden van kapitaalinkomens.

De cijfers in de bovenstaande tabel tonen aan dat een vermindering van inschrijvingsgeld vooral wordt toegekend omdat een ander gezinslid zich al inschreef en omdat de leerling zelf al inschreven is voor een andere optie in een andere studierichting.

We benadrukken dat de bovenstaande tabel het aantal inschrijvingen aan verminderd tarief weergeeft en niet het aantal unieke personen dat voor het schooljaar 2009-2010 een verminderd tarief moest betalen. Deze data kunnen verschillen daar een unieke leerling zich voor meerdere opleidingen tegelijk kan inschrijven.

Belangrijk is ook dat wanneer een inschrijver in aanmerking komt voor verminderd inschrijvingsgeld deze slechts geregistreerd wordt bij één categorie, ook al voldoet de inschrijver aan meerdere.

Dit maakt dat uit de bovenstaande cijfers niet exact kan worden opgemaakt aan hoeveel voorwaarden de personen die een verminderd inschrijvingsgeld moesten betalen, feitelijk voldeden. De procentuele verhoudingen tussen de verschillende categorieën zijn dan ook slechts indicatief. Dit betekent dat de registratie ook niet toelaat om deelnemende 'multikansengroepen' te traceren.

Tot slot merken we nog op dat het aantal leerlingen aan wie een verminderd tarief aangerekend werd niet noodzakelijk samenvalt met de groep van leerlingen die in aanmerking komt voor dat tarief. De reductiemogelijkheden stoelen op een 'take it or leave it'-principe. Het is daarom mogelijk dat een aantal leerlingen niet weet dat ze voldoet aan de voorwaarden voor prijsreductie en dus toch het normale tarief betaalt. Zeker bij kansarme groepen komt dit vaak voor, getuigt een geïnterviewde die werkt aan de participatiebevordering van personen in armoede. Zij schrijft dit toe aan de communicatie omtrent de tarifiering en de duur van de inschrijfperiode:

"Wat kortingen betreft hebben we te veel een cultuur van: waar je recht op hebt moet je zelf om vragen. Uit ervaring weten we dat veel mensen in armoede die deelnemen aan DKO niet van het verminderd tarief genieten hoewel ze daar wel recht op hebben. Dat komt omdat er bij inschrijving niet naar gevraagd wordt of omdat diegene die inschrijft het niet weet. Dat heeft veel te maken met duidelijke communicatie."

"Een beperkte periode voor inschrijvingen is voor vele personen in armoede problematisch. Of er komt net iets tussen, of men is net te laat, of men heeft een papiertje niet bij dat ze toch zouden moeten bij hebben ... Ik merk een zekere starheid om bij mensen die zich ingeschreven hebben en achteraf voor korting blijken in aanmerking te komen, om dat nog recht te zetten. Al zal dat allicht toch verschillen van academie tot academie."

1.3 Inning van het inschrijvingsgeld: moment en spreiding

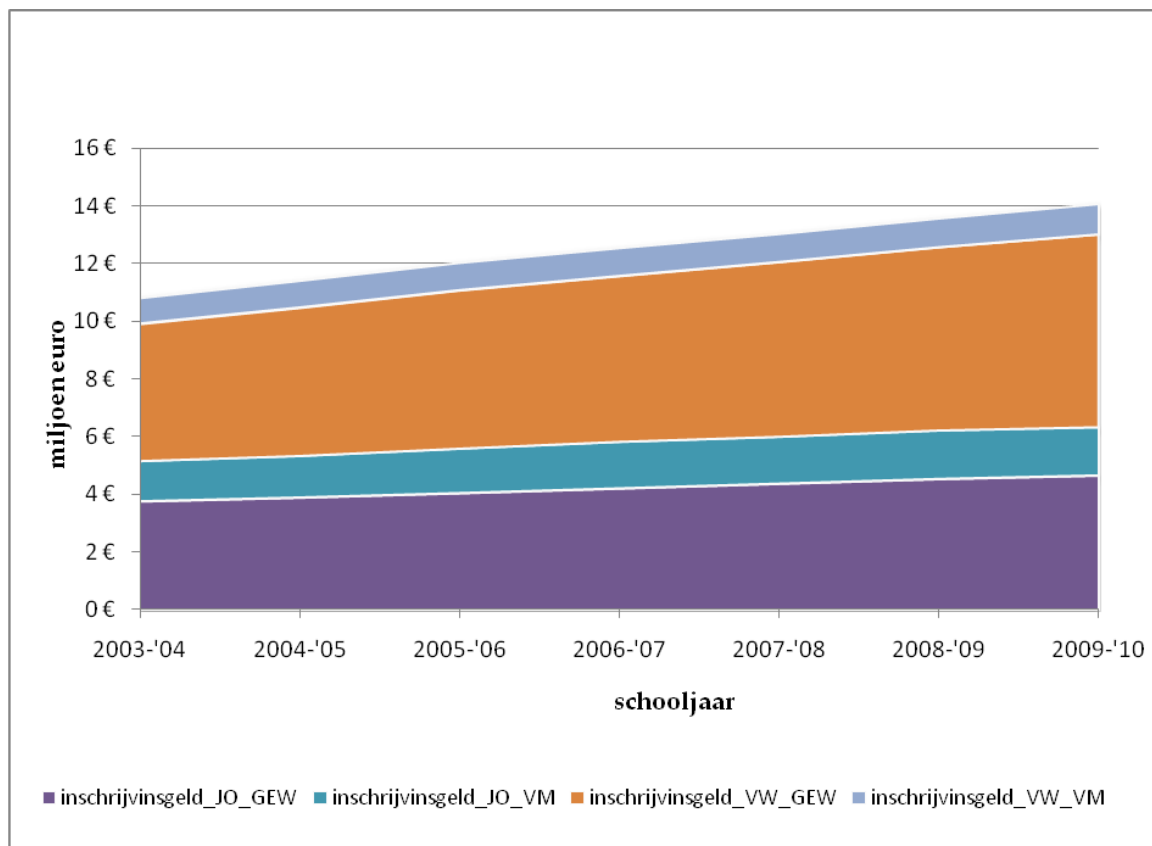
In het exacte moment van de start van de inschrijvingen zijn de DKO-instellingen vrij. Sommige geïnterviewde directeurs geven aan de inschrijvingen al in juni te starten. Het gros van de inschrijvingen lijkt echter nog steeds te gebeuren in de maanden augustus en september. De inschrijvingen vinden grotendeels plaats in de gebouwen van de academies zelf. Er zijn geen aanduidingen dat academies hun inschrijvingen ook op andere plaatsen organiseren als strategie om nieuwe groepen van participanten aan te trekken.

Leerlingen die zich inschrijven moeten het inschrijvingsgeld aan de DKO-instelling betalen vóór 1 oktober van het lopende jaar. Een inschrijving is pas definitief op het moment dat de academie het inschrijvingsgeld heeft ontvangen. De geïnde bedragen worden daarna door de DKO-scholen doorgestort naar een begrotingsfonds van de Vlaamse Gemeenschap (het fonds 'Inschrijvingsgelden Deeltijds Kunstonderwijs'). Dit gebeurt vóór midden november.¹⁴

Er wordt door een geïnterviewde aangegeven dat een aantal schoolbesturen open staat voor het voorfinancieren van (een deel van) het inschrijvingsgeld voor mensen die aangeven onvoldoende financiële draagkracht te hebben om het inschrijvingsgeld meteen geheel te betalen. Dit wordt meestal geregeld door de stad of gemeente. De leerling in kwestie (of zijn ouders) betaalt het inschrijvingsgeld dan (deels) op een latere datum. Op die manier wordt de feitelijke betaling uitgesteld of meer gespreid. Dit is vooral belangrijk voor (ouders van) schoollopende kinderen voor wie de inschrijfmaanden augustus en september 'dure maanden' zijn. Bij hoeveel academies een uitgestelde en gespreide betaling kan en onder welke voorwaarden dit gebeurt, is echter niet gedocumenteerd.

Alles samen int de Vlaamse overheid ongeveer 14 miljoen euro aan DKO-inschrijvingsgelden.

14 Een omzendbrief van de Vlaamse administratie (15 juni 2010) stelt dat een interne audit aangeeft dat de procedure van administratie van het inschrijvingsgeld vaak te traag verloopt. De datum van 15 november wordt dus niet altijd gehaald.

Figuur 4.2 Totaal van de geïnde inschrijvingsgelden door de Vlaamse overheid (in miljoen euro)

1.4 Extra kosten en retributiekosten te betalen bij inschrijving

Er zijn academies die bij het moment van inschrijving aan de leerling vragen om niet enkel het wettelijk bepaalde inschrijvingsgeld te betalen maar ook om tegelijk een *extra* bedrag of 'surplus' te betalen. Dat extra bedrag is bestemd voor de DKO-instelling zelf en heeft als bedoeling specifieke kosten te dekken die de instelling maakt voor de leerling. Het kan gaan om volgende types van kosten: kosten voor ...

- duurzame materialen (bv. instrument, pupiter, schildersjas, schildersezels, oven, naaimachine, computer, mal, fototoestel, software, ...);
- niet-duurzame materialen (bv. het stemmen van piano's, onderhoud instrumenten, tekengerief, verf, (kleur)potloden, papier, fotokopieën, grondstoffen zoals klei, foto's, fotoboeken, ...);
- beheersvennootschappen (bv. SABAM, Semu, ...);
- boeken, cursussen en kopieën die in de les worden gebruikt;
- andere.

Op basis van de in de enquête bevroegde opleidingen stellen we vast dat een kleine helft (46,8%) van de DKO-instellingen een dergelijk extra bedrag vraagt bij inschrijving. De hoogte van het gevraagde bedrag varieert, maar is in de meerderheid van de gevallen niet meer dan 20 euro. Voor jongeren is het extra bedrag bij

inschrijving gemiddeld 7,8 euro, bij volwassenen gemiddeld 20 euro. Leerlingen die een verminderd tarief betalen bij inschrijving, betalen in sommige gevallen ook een iets lager extra bedrag dan leerlingen die een gewoon tarief betalen. Dat verschil is bij volwassenen gemiddeld 5,7 euro. Bij jongeren is dit gemiddeld verschil verwaarloosbaar (kleiner dan 1 euro).

Er zijn ook DKO-instellingen die geen extra bedrag bij inschrijving aanrekenen. Dit betekent echter niet automatisch dat het volgen van een opleiding in die instellingen minder kost. Het kan immers zijn dat van een leerling wordt verwacht dat hij of zij bepaalde kosten in de loop van het schooljaar zelf doet (bv. de aankoop van bepaalde boeken).

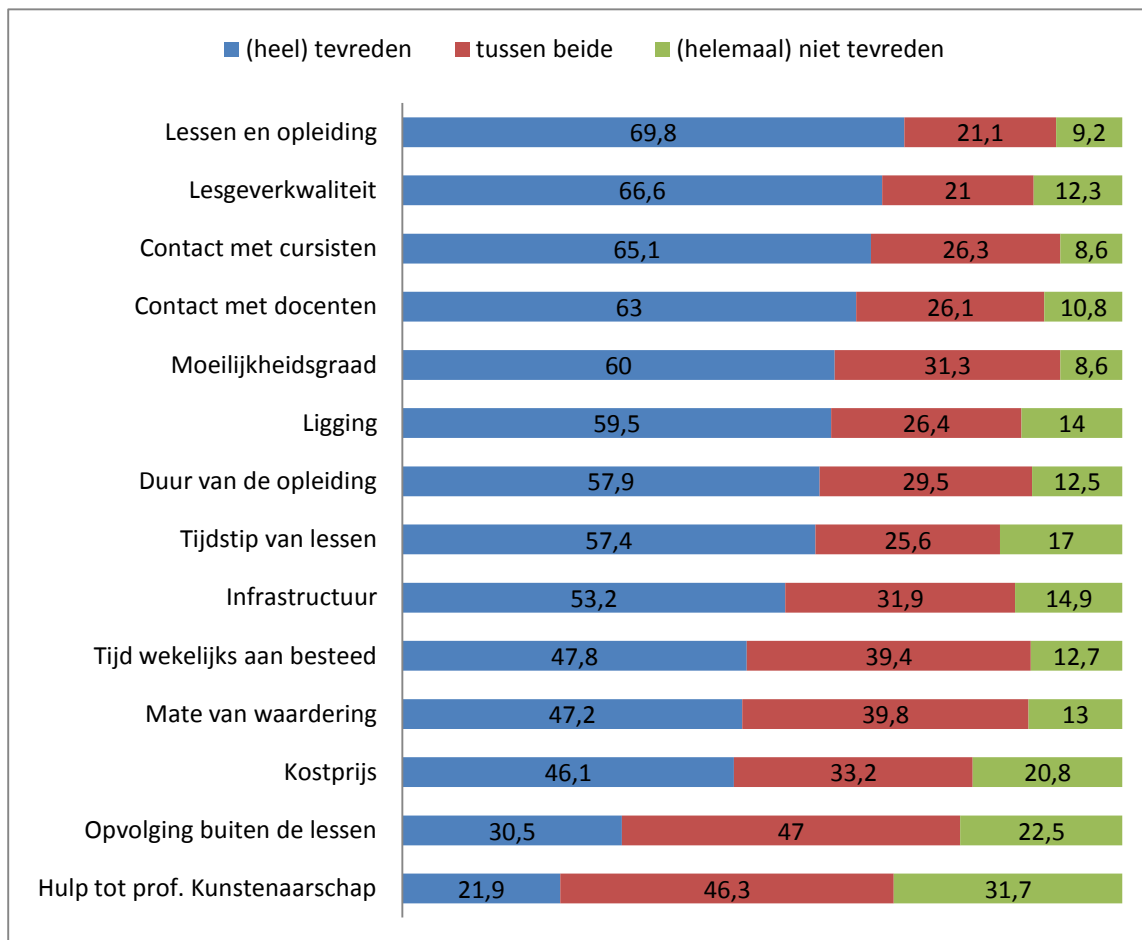
6% van alle erkende DKO-scholen die reageerden op de enquête vragen bij inschrijving een extra vergoeding aan leerlingen die gedomicilieerd zijn in een andere stad of gemeente (lees: niet in de stad of gemeente waar het filiaal gevestigd is). We spreken over een additionele kost voor niet-inwoners, hetgeen ook wel retributiekost wordt genoemd. Van de academies die een retributiebijdrage vragen, is het gevraagde bedrag gemiddeld ongeveer 9 euro.

In sommige gevallen worden de retributiebijdragen toegevoegd aan de werkmiddelen van de DKO-instelling zelf (bv. voor de aanschaf van materialen door de leerkrachten), in andere gevallen gaat het retributiebedrag (deels) naar de lokale overheid.

Soms wordt de retributiebijdrage niet verrekend als deel van het inschrijvingsgeld maar zit het vervat in een ander onderdeel van het beleid van de DKO-instelling (bv. voor niet-inwoners een hoger huurgeld voor instrumenten dan voor inwoners).

1.5 Evaluatie van de kostprijs door de DKO-deelnemers

In het onderzoek *'Amateurkunsten in beeld'* (Vanherwegen et al., 2009) werd door middel van een survey bij de Vlaamse bevolking tussen 14 en 75 jaar nagegaan wie een DKO-opleiding volgt of er ooit een volgde. Aan deze mensen werd in de enquête gevraagd hun DKO-opleiding te evalueren. De evaluatie gebeurde op veertien verschillende punten waarbij ook het element van de kostprijs (hetgeen uiteraard breder gaat dan enkel het inschrijvingsgeld). Onderstaande grafiek geeft de verdeling van de antwoorden op de evaluatievraag. Opvallend is dat het element 'kostprijs' vrij in de staart van de lijst zit. Een vijfde van de respondenten die vandaag deelneemt of ooit deelnam aan DKO zegt niet of helemaal niet tevreden te zijn over de kostprijs van de opleiding. De evaluatie van de kostprijs van kunstopleidingen buiten het DKO ligt in dezelfde lijn.

Bron: AK bevolkingsonderzoek bij 14 tot 75-jarigen (Vanherwegen et al., 2009, p. 87)

Figuur 4.3 Appreciatie van opleidingen gevolgd in het DKO (%)

1.6 Evaluatie van de huidige tarifiering en prijsdifferentiatie

Op basis van diepte-interviews en een focusgroep met stakeholders maken we een eerste evaluatie van de hoogte van de huidige tarieven voor inschrijving alsook van de huidige vormen van prijsdifferentiatie.

Over de hoogte van het huidige inschrijvingsgeld zijn op zich weinig kritische opmerkingen te horen. In lijn met de visie van het Bamford-onderzoek (2007) zijn de geïnterviewde betrokkenen uit de DKO-instellingen en uit andere kunsteducatieve opleidingsinstellingen alsook de interviewees van Vlaamse overheid het er over eens dat de huidige tarieven niet erg hoog zijn, zeker in vergelijking met een aantal andere landen. Er wordt ook van uitgegaan dat de inschrijvingsgelden vandaag voor de meeste potentieel geïnteresseerden gemakkelijk betaalbaar zijn. Dit neemt echter niet weg dat het besef leeft dat de tarieven voor een minderheid van de (potentiële) deelnemers wel een drempel kunnen zijn, in die mate zelfs dat

ze bepalend zijn om al dan niet deel te nemen. Voor een andere groep zijn de tarieven dan weer zeer goedkoop, volgens sommige zelfs te goedkoop omdat deze mogelijk niet de betalingsbereidheid van de deelnemers optimaal benutten.

“Geld is vaak geen onoverkomelijke drempel voor velen. Voor mensen in armoede is echter elke cent belangrijk.”

“Naast kansarmen is er – aan de andere kant van het spectrum – ook een groep voor wie deeltijds kunstonderwijs zeer goedkoop is. Zo zijn er grensgebieden waar er een grote instroom van Nederlanders is. In vergelijking met Nederland zijn onze tarieven enorm laag.”

Opvallend is dat de huidige differentiatie van inschrijvingsgelden door niemand van de betrokkenen als ideaal wordt beschouwd. Zowel bij het huidige systeem van verminderde tarieven als bij de invulling van bepaalde categorieën worden vragen gesteld.

Prijsdifferentiatie naar financiële draagkracht - Momenteel wordt bij inschrijving slechts op een onrechtstreekse manier rekening gehouden met de financiële draagkracht van de leerling (bv. via het arbeidsstatuut). Bij de categorieën die aanleiding geven tot een verminderd inschrijvingsgeld, zitten wel draagkrachtindicatoren, maar veel betrokkenen stellen de vraag of deze wel voldoen en of niet bepaalde groepen in armoede ‘tussen al deze categorieën vallen’. Het gros van de bevraagden blijft evenwel achter een differentiatie naar financiële draagkracht staan. Voor velen is deze vorm van differentiatie zelfs de belangrijkste. Al is er wel het aanvoelen dat er weinig systemen voor handen zijn om snel en correct de financiële draagkracht van de inschrijvende leerling na te gaan. De draagkrachtdifferentiatie moet immers praktisch organiseerbaar zijn binnen de DKO-instellingen én tegelijk de privacy van de leerling garanderen.

De prijsdifferentiatie door middel van fiscale aftrekbaarheid wordt als discriminerend ervaren. Niet iedere ouder kan immers genieten van deze vermindering van personenbelasting daar sommige ouders niet belastingplichtig zijn (bv. een student die minder verdient dan een bepaalde inkomensgrens). Men kan daarom zeggen dat zij die het meest nood hebben niet van deze maatregel kunnen genieten.

Prijsdifferentiatie naar sociale kenmerken - De huidige manieren van prijsdifferentiatie in het DKO worden door de geïnterviewden onderschreven. Er wordt gedrukt op het belang van het zo laag als mogelijk houden van de deelnameprijs voor bepaalde sociaal achtergestelde groepen. De huidige sociaaleconomische categorieën die aanleiding geven tot verminderd inschrijvingsgeld brengen echter een relatief zware bewijslast mee. Bovendien is die bewijslast niet altijd sluitend voor de beoogde doelgroep. Zo merkt een betrokkene uit de sector op dat het het label van erkend vluchteling verworven wordt voor altijd. Het overeenkomstig stauut kent

met andere woorden geen vervaldatum, hetgeen hetgeen het tot een slechte indicator maakt voor “kansengroep”.

Prijsdifferentiatie naar leeftijd - Binnen de focusgroep met stakeholders is er een vrij brede consensus over het feit dat aan volwassen leerlingen een hoger inschrijvingsgeld kan en moet gevraagd worden dan aan kinderen. De huidige tariefstructuur maakt al een dergelijk onderscheid tussen het wettelijke inschrijvingsgeld voor kinderen en jongeren (onder de 18 jaar) enerzijds en volwassenen (18 jaar en ouder) anderzijds. Toch zijn bij deze huidige vorm van leeftijdsdifferentiatie vragen te stellen. De spanning tussen de twee tarieven (kinderen en jongeren versus volwassenen) is vandaag vrij groot. 18-plussers betalen meer dan drie keer zoveel inschrijvingsgeld als kinderen en jongeren. Dit is een te groot verschil, zo stelt een aantal respondenten. Het betekent ook dat sommige leerlingen op het moment van meerderjarigheid hun inschrijvingsgeld erg zien stijgen, ook al komen ze als volwassene in aanmerking voor een verminderd tarief. Een geïnterviewde illustreert:

“Op dit moment betaalt iemand van 17 jaar 56 euro inschrijvingsgeld en betaalt hij het volgende jaar 184 euro als hij niet verder studeert. Studeert hij wel verder in het hoger onderwijs of blijft hij bij inschrijving nog in het secundair onderwijs dan maakt hij een sprong van 56 euro naar 106 euro.”

Daarnaast wordt ook in twijfel getrokken of de leeftijdsgrens van 18 jaar de meest functionele is. 18-jarigen die nog secundair onderwijs volgen, krijgen reductie omdat ze kindergeld ontvangen. Daarnaast krijgen veel leerlingen uit de groep 18- tot 24-jarigen een verminderd inschrijvingstarief omdat ze hoger onderwijs volgen (cf. tabel 4.3.). Alles samen komen dus zoveel 18- tot 24-jarigen in aanmerking voor een verminderd tarief dat men deze groep ook als een aparte categorie zou kunnen beschouwen en een apart tarief voor hen zou kunnen hanteren.

Een andere relevante bijkomende leeftijdscategorie in de tarifiering is mogelijk de groep van medioren en senioren. Het gaat om mensen die (brug)gepensioneerd zijn én in bepaalde gevallen niet kapitaalkrchtig zijn, maar toch binnen het huidige inschrijvingssysteem vaak niet voor een verminderd tarief in aanmerking komen, ook al voldeden ze wel aan de voorwaarden voor een verminderd inschrijvingsgeld tijdens de beroepsactiviteit.

“Er is nog een categorie die buiten alle kortingsmaatregelen valt: de zestigplussers. Zij vallen overal uit de boot, ongeacht gepensioneerd of niet, ongeacht gefortuneerd of niet. (...) Neem nu iemand die een handicap heeft. Op 65 bij pensionering heeft hij die handicap nog steeds, maar valt hij uit de boot wat betreft reductie. Want dan verlies je je bewijs van arbeidsombekwaamheid omdat je niet meer actief bent op de arbeidsmarkt.”

Prijddifferentiatie naar hoeveelheid - Een differentiatie van het inschrijvingsgeld naar het aantal opleidingen dat wordt gevolgd, is vandaag al een courante praktijk in het deeltijds kunstonderwijs.

Binnen de huidige tariefstructuur komt bij jongeren een bijkomende inschrijving voor een tweede opleiding in een andere studierichting in aanmerking voor verminderd inschrijvingsgeld. Een tweede opleiding binnen eenzelfde studierichting komt daarvoor niet in aanmerking. Deze vorm van differentiatie staat echter ter discussie. In de focusgroep met DKO-stakeholders worden twee tegengestelde pistes geopperd en beargumenteerd:

- de tweede opleiding moet *duurder* dan de eerste opleiding om voor iedereen een 'eerste optie' te kunnen garanderen naar plaats (capaciteit) en betaalbaarheid;
- de tweede opleiding moet *goedkoper* (blijven) dan de eerste opleiding, dat is een vorm van hoeveelheidskorting en een manier om kinderen met meerdere talenten (op verschillende studierichtingen) niet af te remmen.

De idee om een tweede opleiding duurder te maken dan een eerste opleiding, lokte op de focusgroep veel reacties uit.

Het goedkoper maken van een bijkomende opleiding maakt het aantrekkelijk meerdere opleidingen te combineren. Daardoor kunnen relatief veel plaatsen worden ingenomen door relatief weinig leerlingen en ontstaat mogelijk op sommige lesplaatsen een capaciteitsprobleem. Dit maakt dat andere leerlingen zich mogelijk zelfs niet voor een eerste optie kunnen inschrijven. Ditzelfde argument kan ook gebruikt worden om een beleid te voeren dat voorkomt dat leerlingen die een opleiding hebben afgerond zich opnieuw inschrijven in een gelijkaardige opleiding en zo hun leertraject 'opnieuw beginnen'.

Een tweede argument voor de denkpiste van een hoger tarief voor een tweede inschrijving gaat ervan uit dat het deeltijds kunstonderwijs als formeel en certificerend onderwijs vooral leerlingen in staat moet stellen bepaalde nieuwe competenties op te doen via het behalen van omschreven leerdoelen. Het tegelijk volgen van een tweede gelijkaardige opleiding leidt mogelijk niet in dezelfde mate tot een uitbreiding van die artistieke competenties als het volgen van een eerste opleiding. Om die reden lijkt het gerechtvaardigd voor die tweede opleiding een hogere persoonlijke bijdrage aan de leerling te vragen.

Deze laatste redenering wordt echter niet door alle geïnterviewden gevolgd, en er wordt in dat verband op gewezen dat het doel van het deeltijds kunstonderwijs zowel betrekking heeft op persoonlijke als op maatschappelijke ontwikkeling (cf. hoofdstuk 1). Bovendien, zo wordt geargumenteerd, is het moeilijk om als overheid een a priori uitspraak te doen over de redenen en motieven waarom iemand een tweede opleiding volgt. Het lijkt in die optiek ook niet fair om - via een ver-

hoogd inschrijvingsgeld - de ambities en vooropgestelde leerdoelen bij een tweede opleiding lager in te schatten dan bij een eerste opleiding.

Tot slot wordt het argument ingebracht dat het ontradingseffect dat uitgaat van een duurdere tweede opleiding personen en gezinnen met minder financiële draagkracht zal uitdagen tot moeilijke keuzes.

“Stel dat een kind talent heeft voor zowel muziek als dans als beeldende kunst. Dan bestaat de kans dat er een vorm van concurrentie tussen de verschillende keuzes optreedt. Dat de ouders, omwille van de prijs, aan het kind zeggen: ‘kies één van de drie.’”

Dit ontradingseffect zou kunnen gecompenseerd worden wanneer er tegelijk een prijsdifferentiatie plaats vindt naar financiële draagkracht van de leerling (of zijn ouders).

Concluderend kunnen we stellen dat de betrokkenen vinden dat het cumuleren van opleidingen moet kunnen blijven bestaan, zonder dat dit resulteert in een zware extra financiële belasting. Toch is er geen eensgezindheid over de kwestie of een tweede opleiding volgen altijd aan een lager tarief moet kunnen. Zeker voor leerlingen ouder dan 18 jaar lijkt die vorm van prijsdifferentiatie minder dwingend en is er bijgevolg minder draagvlak om de inschrijvingsgeld van de tweede opleiding lager te houden dan die voor de eerste opleiding.

Gezinsdifferentiatie - Het principe van gezinsdifferentiatie - een bijkomend gezinslid dat zich inschrijft betaalt een lager tarief - zit vervat in de huidige tariefstructuur. Het is een van de meest toegepaste criteria om een verminderd inschrijvingsgeld aan te rekenen (cf. Tabel 4.3). Het belang van dit type van differentiatie wordt door veel van de geïnterviewde betrokkenen onderschreven. Er worden wel vragen gesteld over hoe een dergelijke gezinsdifferentiatie in de toekomst praktisch moet verlopen. Er moet immers rekening mee worden gehouden dat met de groei van het aantal nieuw samengestelde gezinnen, de gezinssituaties steeds complexer zullen worden. Het zal daarmee steeds minder vanzelfsprekend zijn om na te gaan wie gezinslid is van wie. Deze complexere gezinssituaties zullen ook praktische implicaties hebben voor het volgen van DKO-opleidingen. Een focusgroeppedeelnemer geeft een voorbeeld:

“Neem bijvoorbeeld bij co-ouderschap: kinderen krijgen de ene week les in de ene academie en de andere week in een andere academie. Hoe gaan de DKO-instellingen daarmee om?”

Prijsdifferentiatie naar talent - Een differentiatie naar de mate van talent van de leerling is in de huidige tariefstructuur van het DKO niet expliciet aanwezig, zeker niet in de klassieke betekenis van een compensatie voor de minder talentvolle leerlingen. DKO-instellingen kunnen wel inspanningen doen om bepaalde getalenteerde leerlingen extra lessen en mogelijkheden te bieden. Het Vlaamse over-

heidsbeleid sluit dit ook niet uit. Een geïnterviewde van de Vlaamse overheid zegt hierover:

“Het is eigenlijk een academie zelf die bepaalt wat een leerling krijgt voor zijn inschrijvingsgeld. De overheid legt enkel een minimumpakket op. De school bepaalt de bijkomende voorwaarden. Een leerling die zeer goed is, met veel talent, zal misschien twee opties binnen eenzelfde studierichting mogen volgen. En misschien is dat niet zo slecht dat de school dat zelf mag bepalen.”

In de toekomst zou prijsdifferentiatie in een grotere mate rekening kunnen houden met talent. Dit zou bijvoorbeeld kunnen impliceren dat leerlingen die hun opleiding zonder veel bisjaren kunnen afronden - gaandeweg - een ander inschrijvingstarief moeten betalen dan leerlingen die vaak bepaalde jaren moeten bissen. Op die manier kan het inschrijvingsgeld ook een rol spelen in de verhoging van het studierendement. Een dergelijk systeem zou echter eerst verder op draagvlak moeten worden afgetoetst.

2. Inschrijvingsgelden als participatiedrempel

2.1 De impact van de financiële drempel naast andere drempels

Algemeen wordt aangenomen dat het inschrijvingsgeld slechts één van de mogelijke hindernissen is die mensen er kan van weerhouden om deel te nemen aan deeltijds kunstonderwijs (Bamford, 2007; WiV DKO, 2008).

Vaak worden in onderzoek naar de (non-)participatie aan onderwijs en levenslang leren verschillende clusters van verklarende factoren onderscheiden (zie o.m. Vermeersch & Vandenbroucke, 2010b). We overlopen een aantal clusters en geven aan in welke mate ze spelen voor het deeltijds kunstonderwijs. Het is hierbij niet de bedoeling een exhaustieve lijst te geven van alle participatiedrempels, maar vooral het belang van de financiële drempel naast de andere drempels te illustreren.

Situationele drempels - Situationele factoren zijn factoren die verbonden zijn aan de individuele leefomstandigheden van de leerling. Het gaat om vaste persoonskenmerken, zoals leeftijd, etnisch-culturele achtergrond, ... maar ook om veranderlijke kenmerken zoals beroep, gezinssituatie, sociaal netwerk, ... ook de financiële achtergrond en draagkracht van een individu kan als een situationele factor worden gezien.

De publicatie *Verdieping/Verbreiding* stelt, op basis van gegevens uit de Cultuurparticipatiesurvey 2003-2004, dat het sociaal netwerk en de gezinssituatie, de beschikbare vrije tijd, en de (beperkte) mobiliteit voor potentiële DKO-deelnemers bepa-

lende situationele elementen zijn. De focusgroepdeelnemers bevestigen dit. Specifiek over het gebrek aan mobiliteit (bv. geen auto ter beschikking, gebrekkige verbinding woonplaats-lesplaats met het openbaar vervoer) zeggen zij dat het (potentiële) leerlingen niet alleen kan doen afzien van inschrijving maar dat het er ook voor kan zorgen dat leerlingen (snel) weer afhaken. Het spreekt voor zich dat niet iedereen een (betaalbaar) voertuig ter beschikking heeft en dat de kosten die aan verplaatsingen verbonden zijn afhangen van het voertuig zelf, de prijs die men ervoor moet betalen (bv. verschillende tarieven voor het openbaar vervoer) en de absolute afstand tussen de woonplaats en de lesplaats.

De focusgroepdeelnemers vestigen ook nog de aandacht op een aantal andere situationele drempels. Ze geven aan dat voor volwassenen het gebrek aan een goede kinderopvang een belangrijke deelnamehindernis kan zijn die bovendien vaak sterk samenhangt met de financiële draagkracht van het gezin.

Verder speelt ook het hebben van voldoende ruimte om de artistieke activiteit te beoefenen een rol. Bij DKO-opleidingen kan het volledige leerproces onmogelijk worden afgewerkt binnen de lestijd. Oefening, herhaling, ... voltrekt zich vaak buiten de lessen en ook buiten het gebouw van het DKO-filiaal. Niet alle (potentiële) leerlingen hebben echter thuis daarvoor ruimte.

Dispositionele en psychologische factoren - Dit zijn factoren die gerelateerd zijn aan waarden, attitudes, opvattingen en opinies (perceptie van de waarde van onderwijs, opvattingen over kunst, ...), maar ook aan individuele psychologische of persoonlijkheidskenmerken (motivatie, zelfvertrouwen, faalangst, ...). Het zijn factoren waar doorgaans moeilijk kan op worden ingegrepen vanuit de aanbiedende instellingen en beleidsvoerende overheden.

Onderzoek geeft aan dat bij cultuureducatief aanbod vooral de culturele interesse en identificatiemogelijkheden de participatiekansen bepalen. De Werkgroep Inhoudelijke Vernieuwing van het DKO stelt in dat verband vast dat '*culturele instellingen en organisaties nog te vaak te weinig herkenningmogelijkheden voor alle bevolkingsgroepen*' bieden (WiV DKO, 2008, p. 114). Sociaal-culturele drempels spelen vooral bij die groepen die weinig vertrouwd zijn met het kunsteducatief aanbod binnen DKO-instellingen. De focusgroepdeelnemers noemen twee groepen expliciet: kansarmen en allochtonen. Er wordt echter ook op gewezen dat niet al te stereotiep mag worden gedacht over deze groepen. De samenhang tussen kansarmoede en cultuurarmoede is complex, zo wordt geargumenteed. Leven in (kans)armoede betekent dus niet automatisch cultuurarmoede of een gebrekkige culturele interesse. Ouders die in armoede leven, zo stelt een focusgroepdeelnemer, doen vaak zelfs grote inspanningen om hun kinderen toch te laten deelnemen.

“Mensen in armoede hebben vaak het idee van een academie: ‘Wij horen daar niet thuis’, ‘We gaan daar bekeken worden’, ‘Dat is voor mensen die gestudeerd hebben’, ...”

“Je zou er van schrikken wat ouders er soms voor over hebben om een kind dat graag danst effectief te laten dansen. Die ouders investeren daar veel in.”

Ook bij allochtonen mag men er niet van uitgaan dat de culturele barrières voor iedereen dezelfde zijn. Afhankelijk van de etnisch-culturele herkomst kan die culturele drempel groter of kleiner zijn. Zo zegt een geïnterviewde DKO-directeur dat zijn instelling gemakkelijker participanten uit Oost-Europa weet aan te spreken dan participanten uit bijvoorbeeld het Middellandse zeegebied.

Belangrijk is dus dat over allochtonen wordt gesproken als een zeer heterogene groep, niet enkel naar kenmerken van nationaliteit of (breder) etniciteit maar ook naar de generatie (bv. eerste generatie versus tweede of derde), de mate van integratie, de culturele opvoeding of gewoontes die ze meekregen, ...

Bij het zoeken naar verklaringen voor een eventuele ondervertegenwoordiging van bepaalde etnisch-culturele groepen in een aantal regio's, moet in eerste plaats gekeken worden naar de (mis)match tussen de cultureel bepaalde leervragen van de individuen en het aanbod van de DKO-instellingen. Dit is duidelijk aan de orde voor de muziekopleidingen, waar de culturele drempels uitdrukkelijker spelen dan bijvoorbeeld bij beeldende kunsten. Er duiken echter af en toe ook culturele drempels bij Beeldende Kunst (bv. naar aanleiding van het verbod op het afbeelden van bepaalde dingen bij de Islam). Bij de muziekopleidingen spelen de aangeboden instrumenten een belangrijke rol. Het gaat daarbij voor een belangrijk deel om instrumenten die als Westerse instrumenten kunnen beschouwd worden (WiV DKO, 2008). Bij de keuze van allochtone groepen om al dan niet deel te nemen aan DKO, moet ook gekeken worden naar de perceptie van de leereffecten, wat ook een dispositionele factor is. Zo zou het grotendeels ontbreken van een civiel effect (d.i. een officieel erkende en maatschappelijke waarde die wordt toegekend aan de verworven artistieke competenties) vooral allochtonen kunnen ontmoedigen om deel te nemen.

Institutionele drempels - Institutionele factoren zijn kenmerken die rechtstreeks verbonden zijn aan de aanbieder en het aanbod (bv. relevantie, kwaliteit, locatie, ...).

De afstand tot het aanbod, de infrastructuur en de kostprijs van het aanbod zijn institutionele elementen die met betrekking tot deeltijds kunstonderwijs vaak worden vermeld.

De afstand tot het aanbod heeft te maken met de spreiding van het DKO-aanbod en de eerder genoemde mobiliteitsdrempel aan de kant van de deelnemer (cf. situationele drempels). Ook andere facetten spelen hierbij echter een rol. Een specifiek element dat op de focusgroep werd aangehaald is het parkeerbeleid van steden.

Veel steden hebben recent hun parkeerregeling en -tarieven sterk aangepast, waardoor het vandaag ten eerste moeilijker is dan voorheen om dicht bij een stedelijke lesplaats een parkeerplaats te vinden en ten tweede die parkeerplaats ook duurder is geworden. In die optiek is de indirecte kost die mensen maken voor hun deelname afhankelijk van regio. De institutionele factor van de locatie van het aanbod is ook nog op een andere manier verbonden aan de graad van verstedelijking van de lesplaats. Een focusgroepeelnemer wijst erop dat het door ouders niet altijd veilig wordt geacht om een kind alleen naar een (groot)stedelijke lesplaats te laten gaan. Dit impliceert dat de ouders het kind naar en van elke les brengen en halen, wat voor hen een reële participatiedrempel kan vormen.

Een andere geïnterviewde die werkt met personen in armoede wijst erop dat ook de DKO-gebouwen zelf ook een sterke figuurlijke drempel kunnen zijn:

“Het gebouw is vaak ook een drempel. De uitstraling van het gebouw is erg belangrijk voor personen in armoede. Dat speelt al bij bioscopen. Maar ook bij academies: dat lijkt toch heel erg gesloten. Ik heb ooit het voorbeeld gehoord van een academie die de cursuslokalen openstelde voor cursisten uit de basiseducatie. Zo komen de mensen op een andere manier binnen. Dat maakt het gebouw al minder vreemd.”

Verschillende actoren (Bamford, 2007; WiV DKO, 2008) interpreteren de kostprijs van het DKO in termen van te betalen inschrijvingsgeld als vrij laag. Dit betekent echter niet dat het voor bepaalde kansarme groepen geen (onoverkomelijke) belemmering kan vormen. Het inschrijvingsgeld kan dus wel een bepalende participatiedrempel vormen. Het zorgen voor financiële en materiële tegemoetkomingen voor bepaalde doelgroepen wordt daarom algemeen als wenselijk ervaren, zij het in combinatie met specifieke inspanningen inzake informatie, communicatie en publiekswerking (WiV DKO, 2008).

3. Uitgangspunten voor een nieuw systeem van gedifferentieerde inschrijvingsgelden

3.1 Uitgangspunten voor een nieuwe tarifiering

Uit de focusgroep en interviews komen een aantal basisprincipes naar voor waaraan een nieuwe prijszetting in het deeltijds kunstonderwijs zou moeten voldoen. Deze elementen kunnen gezien worden als kritische succesfactoren:

- de inschrijvingstarieven moeten gekaderd worden in een coherent participatiebeleid. Het inschrijvingsgeld is slechts ‘één deel’ van het participatieverhaal, daarom moeten financiële stimulansen gekoppeld worden aan een breder beleid dat ook rekening houdt met andere participatiedrempels. Ook een goede communicatie over en toeleiding naar het aanbod is daarbij essentieel (zeker voor kansengroepen);

- het DKO moet voor iedereen goed toegankelijk zijn en de prijszetting moet daarom democratisch en rechtvaardig zijn in haar effecten. De tarieven mogen niet fungeren als *gatekeeper* voor bepaalde groepen van mensen. Ze moeten ‘redelijk’ zijn zodat iedereen - jong en oud - DKO kan (blijven) volgen. Zeker voor kinderen en jongeren moeten de tarieven ‘uitnodigend’ zijn;
- de tarifiering mag niet discriminerend zijn, voor geen enkele (minderheids)groep;
- bovendien moet meteen - nog vóór inschrijving - helder zijn voor elke mogelijke deelnemer wat het bij hem passende tarief is en waar hij in die bepaalde tariefcategorie wordt ingeschaald. De inschrijving zelf moet administratief eenvoudig kunnen verlopen, zonder al te zware bewijslast aan de kant van de leerling;
- de manier van inschrijving - gekoppeld aan gedifferentieerd inschrijvingsgeld - moet ook eenvoudig (administratief) implementeerbaar zijn voor de academie. Het mag de DKO-instellingen niet te veel bijkomende administratieve lasten bezorgen;
- een verandering in inschrijvingstarieven mag niet al te bruusk gebeuren, zeker niet wanneer het voor de leerling een verhoging betekent. Het mag dus niet zijn dat bepaalde personen een al te plotse en al te hoge verhoging van het inschrijvingsgeld kennen.

Naast deze basisrichtlijnen, zijn de bevroagde stakeholders het er over eens dat best in vooral een prijsdifferentiatie gebeurt naar persoonskenmerken, met in de eerste plaats financiële draagkracht (bv. gerelateerd aan inkomen) en daarna leeftijd. Daarna kan nog differentiatie plaats vinden naar andere kenmerken.

3.2 Moet deelname aan het DKO gratis zijn?

Om iedereen gelijke kansen te kunnen geven tot deelname en - vooral - om te zorgen dat het inschrijvingsgeld geen financiële drempel is voor bepaalde groepen, zou kunnen overwogen worden om de deelname aan DKO voor iedereen volledig gratis te maken. Los van inhoudelijke kanttekeningen en praktische implicaties merken we op basis van de interviews en focusgroep dat hiervoor weinig draagvlak bestaat. De stakeholders pleiten voor een faire én lage deelnameprijs, maar niet voor kosteloze deelname voor iedereen.

Een eerste argument daarvoor is de intrinsieke waarde die aan een opleiding moet gehecht worden. Bij een gratis opleiding zal die gepercipieerde waarde van de opleiding mogelijk dalen en zal de inhoud van de opleiding mogelijk ook minder hoog worden ingeschat. Dit kan effecten hebben op bijvoorbeeld drop-out (bv. mensen haken sneller af omdat ze bij afhaken geen echt financieel nadeel hebben) en op de concurrentiepositie van de academies ten opzichte van andere kunstedu-

catieve aanbieders. Dit kan vooral spelen in Brussel waar de Franstalige academies vandaag al een andere tariefstructuur hanteren.

“Iets dat gratis is, komt een beetje verdacht over. Soms is het beter iets te vragen dan niets te vragen.”

“Er moet een bepaalde waarde aan gehecht worden. Daardoor dwing je ook een zeker respect af voor je eigen academie.”

Een tweede argument is dat het gratis maken van de DKO-opleidingen een maatregel zou zijn die tegemoet komt aan een nood die slechts bij een beperkt deel van de (potentiële) leerlingen aanwezig is. Anders gesteld: voor het gros van het huidige DKO-publiek zou een gratis opleiding niet ‘nodig’ maar veeleer ‘mooi meegenomen’ zijn, aldus de focusgroepdeelnemers.

“De meeste mensen zijn bereid om te betalen. Mensen verwachten wel dat ze iets moeten betalen.”

Het pleidooi van de focusgroep om DKO-opleidingen niet voor iedereen kosteloos te maken, neemt echter niet weg dat voor sommige groepen kosteloze inschrijving wel zou kunnen worden overwogen.

“Kinderen die getalenteerd zijn, maar omwille van financiële drempels niet kunnen deelnemen, dat is een schande. Voor hen zou het eigenlijk gratis moeten zijn. Voor volwassenen ligt dat toch enigszins anders.”

HOOFDSTUK 5

INSCHRIJVINGSGELDEN VOOR KUNSTEDUCATIEVE OPLEIDINGEN IN INTERNATIONAAL PERSPECTIEF

In dit deel van het rapport vergelijken we het deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen met twee andere landen: Nederland en Oostenrijk. Het doel van deze vergelijking is na te gaan hoe prijszetting en prijsdifferentiatie in de buitenschoolse kunsteducatie in die landen gebeurt. Met de vergelijking traceren we ook die elementen in het prijsbeleid die dienstig kunnen zijn voor het DKO-systeem in Vlaanderen.

We geven eerst een kort overzicht van de belangrijkste elementen in het beleid, de financiering en de prijszetting voor kunsteducatieve opleidingen in achtereenvolgens Nederland en Oostenrijk.¹⁵ Vervolgens trekken we een aantal vergelijkende conclusies.

1. Nederland

1.1 Centra voor de Kunsten

Een netwerk van academies en conservatoria die formele en diplomagerichte kunsteducatie buiten het leerplichtonderwijs aanbieden (zoals het DKO in Vlaanderen), bestaat in Nederland niet. Het best vergelijkbaar met het DKO zijn de Nederlandse Centra voor de Kunsten.

Wat zijn de Centra voor de Kunsten? - De Centra voor de Kunsten zijn professionele, lokale/regionale, publiekrechtelijke en privaatrechtelijke instellingen die als hoofdtaak hebben mensen in hun vrije tijd een niet-beroepsgerichte oriëntatie in de kunsten of een opleiding in een kunstdiscipline te bieden. Het betreffen hoofdzakelijk door gemeenten gesubsidieerde instellingen (Cultuurnetwerk Nederland, 2004). Indicatief kunnen de volgende vijf kerntaken van Centra voor de Kunsten onderscheiden worden (Willems, 2006):

¹⁵ We benadrukken wel dat deze internationale vergelijking slechts indicatieve informatie biedt op basis van een screening van onderzoeksliteratuur en administratieve bronnen uit Nederland en Oostenrijk. Het zelf verzamelen van gedetailleerde informatie bij een representatieve groep van aanbieders en het vergelijkbaar maken van tarieven over de verschillende landen, viel buiten het bestek van dit onderzoek.

- het verzorgen van cursorisch en projectmatig onderwijs in alle kunstdisciplines;
- het opleiden voor en faciliteren van amateurkunst;
- het beschikbaar stellen van een ontmoetingsplaats en centraal informatiepunt;
- een partner zijn voor het onderwijs en maatschappelijke instellingen;
- de spil zijn in het kunst- en cultuureducatienetwerk.

Er kunnen vier soorten Centra voor de Kunsten onderscheiden worden¹⁶ (Ensink et al., 2010a):

- *creativiteitscentra* zijn gespecialiseerd in educatie van beeldende kunsten, soms ook in educatie in een klein deel van de andere disciplines. Ze zijn veelal vanaf de jaren 1960-1970 opgericht in de traditie van de kunstzinnige vorming met een niet-schoolse didactiek van meer vrije expressie;
- *muziekscholen* zijn gespecialiseerd in muziekeducatie, met soms enig dansaanbod of een enkele theatercursus. De muziekscholen kennen een langere en schoolserere traditie dan de creativiteitscentra;
- *gecombineerde instellingen* bieden een volwaardig educatief aanbod in meerdere kunstdisciplines. Ze zijn onder andere ontstaan uit fusies van muziekscholen en creativiteitscentra;
- *steunfunctie-instellingen* zijn instellingen die werkzaamheden verrichten voor de coördinatie en ondersteuning van lesprogramma's in scholen, club- en buurthuizen, ...

Centra voor de Kunsten: enkele cijfers - Ensink et al. (2010a) betrekken niet de 12 specifieke steunfunctie-instellingen in de gegevens, omdat die instellingen geen aanbod voor de kunstbeoefenaar verzorgen. Op basis van gegevens van Kunstconnectie en Cultuurnetwerk Nederland (twee overkoepelende organen), vinden Ensink et al. (2010a) 182 centra. De verdeling volgens de hierboven vermelde types is als volgt:

- 61 muziekscholen;
- 23 creativiteitscentra;
- 98 gecombineerde instellingen.

Het blijkt moeilijk een strikt onderscheid te maken tussen gesubsidieerde centra en particuliere instellingen omdat de gemeentelijke subsidie niet altijd bekend is of niet gericht is op de buitenschoolse activiteiten. Het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) telde in het jaar 2007 245 instellingen, maar hanteert andere criteria.

Het CBS becijferde een totaal van 476 000 cursisten (ook in 2007) voor deze 245 instellingen. Dat betekent 3,3% van de Nederlanders ouder dan zes jaar (En-

¹⁶ Volgens definities van het Nederlandse Centraal Bureau voor de Statistiek, de branchevereniging Kunstconnectie, Ensink et al., 2010_a.

sink et al., 2010a). De voorbije jaren is de deelname aan kunstzinnige vorming in instellingen zoals de Centra voor de Kunsten geleidelijk toegenomen. Nog volgens cijfers van het CBS is het aantal instellingen voor kunstzinnige vorming in de periode 1997-2007 stabiel gebleven, maar is het gemiddeld aantal cursisten per instelling met bijna een derde toegenomen (van 1 554 leerlingen in 1997 tot 1 941 leerlingen in 2007).

Naast de Centra voor de Kunsten bestaat er, met name in de muziek- en danssector, een uitgebreid particulier, commercieel circuit van aanbieders in kunsteducatie (privédocenten, particuliere scholen). Over de grootte van dit particulier commercieel aanbod bestaan geen cijfers, maar het wordt ongeveer twee keer zo groot - in aanbod en bereik - geschat als dat van de Centra voor de Kunsten (Ensink, interview; Kuggeleijn, interview). Uit onderzoek naar de vrijetijdsbesteding blijkt namelijk dat van mensen die les hebben gevolgd op kunstzinnig gebied, 20% dit bij een Centrum voor de Kunsten deed en 40% bij een particuliere instelling (van den Broek, 2010).

Een recent onderzoek naar de economische bijdrage van amateurkunsten en kunsteducatie becijferde dat de Centra voor Kunsten jaarlijks 103,4 miljoen euro aan les- en cursusgeld (incl. BTW) innen, terwijl het bij de particuliere aanbieders om 237,5 miljoen euro gaat (Noordman & Van Dijk, 2009).

Aanbod, eisen leerinhoud en examens - De Centra voor de Kunsten bieden zowel kortlopende als langlopende lessen aan en tevens cursussen in groepsverband, workshops en lezingen. Er is zowel een aanbod in de breedte (één discipline tot meerdere disciplines) als een aanbod in de diepte (van beginners tot gevorderden en specialisten). Er zijn evenwel geen vastgestelde examens en leerstofeisen, met uitzondering van het muziekonderwijs. Examens hebben bovendien geen landelijk erkende status (Cultuurnetwerk Nederland, 2003).

Naast het vrijetijdsaanbod winnen de (projectmatige) activiteiten voor het regulier onderwijs aan belang: workshops, bemiddeling van aanbod op het gebied van de professionele kunsten (zoals voorstellingen, concerten en tentoonstellingen) (zie verder). Hier zijn geen eisen of examens aan verbonden. 106 van de 182 Centra voor de Kunsten organiseren dergelijke activiteiten (Cultuurnetwerk Nederland, 2003).

1.2 Centra voor de Kunsten: beleid, financiering en prijzen

Beleid - Het Nederlandse cultuureducatiebeleid wordt decentraal ingevuld. Op nationaal vlak worden, via de brancheorganisatie Kunstconnectie, enkel de arbeidsvoorwaarden van het personeel in de Centra voor de Kunsten gereguleerd door middel van een collectieve arbeidsovereenkomst. Ook de kwaliteit van het aanbod wordt door middel van een opgelegd kwaliteitstzorgsysteem nationaal op-

gevolgd (Ensink, interview; Kuggeleijn, interview). Voor het overige zijn de instellingen zelfstandig in hun beleid, maar wel deels afhankelijk van de gemeente waarin zij gevestigd zijn wat betreft de financiering van activiteiten. Het gemeentelijk beleid is evenmin centraal geregeld of afgestemd.

De vele vrijheidsgraden van de gemeentelijke besturen om het cultuureducatiebeleid vorm te geven vertalen zich zowel in de organisatie van het cultuureducatiebeleid als in de prijszetting van de cultuureducatie. Het gevolg is dat er grote verschillen bestaan tussen gemeentes, zowel op het vlak van het aanbod van cultuureducatie als op het vlak van de prijszetting ervan.

Financiering - De financiering van de Centra voor de Kunsten gebeurt met gemeentelijke subsidies, les- en cursusgeld en overige inkomsten. Onder de overige inkomsten vinden we:

- vergoedingen van amateurverenigingen voor facilitaire dienstverlening;
- vergoedingen voor dienstverlening aan het regulier onderwijs;
- incidentele projectsubsidies van gemeenten en/of provincies voor specifieke activiteiten;
- commerciële dienstverlening, bijvoorbeeld voor het bedrijfsleven (Cultuurnetwerk Nederland, 2003).

Uit algemene gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek blijkt dat de totale inkomsten van alle instellingen voor kunstzinnige vorming samen het voorbije decennium zijn toegenomen. De toename aan inkomsten houdt ongeveer gelijke tred met de toename in het totaal aantal leerlingen en cursisten (zie eerder). Het aandeel van de les- en cursusgeld in die totale inkomsten bleef in de periode 1997-2007 stabiel (circa 27%). Het aandeel van de gemeentelijke subsidie nam in diezelfde periode lichtjes af (van 66% naar 61%).

De gemeentelijke financiering of subsidie voor de Centra voor de Kunsten kan verschillende vormen aannemen (Ensink, interview; Ensink et al., 2010a; Kuggeleijn, interview):

- *het faciliteren in de vorm van ruimtelijke voorzieningen*: dit betekent bijvoorbeeld dat de gemeente een gebouw of pand ter beschikking stelt van het centrum;
- *het afdekken van de overhead*: dit impliceert dat de lokale overheid een deel van de menselijke middelen van het centrum bekostigt, zoals bijvoorbeeld het loon van het management en/of het secretariaat van het centrum;
- *kortingen*: lokale besturen besteden vaak aandacht aan prijsmildering voor specifieke leeftijdsgroepen of doelgroepen. Zo komt het vaak voor dat gemeenten kinder- en jongerencursussen zo subsidiëren dat het tarief voor die kinderen en jongeren laag kan worden gehouden. Voor volwassenen wordt dan weer (steeds) vaker het principe gehanteerd dat die cursussen zelfbedruipend moeten zijn en dus geen subsidies vergen. Gemeentelijke subsidies worden ook in-

- gezet om het inschrijvingsgeld voor zogenaamde ‘achterstandsgroepen’ laag te houden (mensen met laag inkomen en/of maatschappelijk isolement);
- *geormerkte middelen voor activiteiten in het onderwijs*: de samenwerking met scholen die leerplichtonderwijs aanbieden wordt doorgaans sterk financieel gestimuleerd. Ensink et al. (2010a) stellen dan ook dat er een algemene teneur is in het gemeentelijke beleid om de activiteiten voor het onderwijs wel te subsidiëren, maar het aanbod voor de vrije tijd steeds minder of zelfs niet te subsidiëren. Verder gaan we dieper in op de relatie tussen de Centra voor de Kunsten en het reguliere onderwijs;
- extra middelen voor innovatie of voor bijzonder cursusaanbod;
- ...

In de publicatie *Zicht op ... centra voor de kunsten* van Cultuurnetwerk Nederland (2004) werd voorspeld dat in 2005 een derde van de centra te maken zou kunnen krijgen met directe bezuinigingen, en nog een derde met indirecte bezuinigingen. Omdat er geen monitoring gebeurt van de financiering van de centra, is vandaag moeilijk na te gaan of die voorspelling klopt. Alleszins zijn de gemeentelijke en provinciale overheden ‘in toenemende mate kritisch op subsidieverlening’ geworden, aldus Grooten.

“Ze [gemeente(n) en/of provincie(s)] stellen eisen aan een sluitende begroting en zijn weinig genegen om tekorten aan te vullen. Van instellingen wordt verwacht dat zij een doorzichtig systeem van prijsvorming hanteren en hun producten, voorwaarden en dienstverlening helder definiëren en calculeren. (...) In subsidievoorwaarden is de laatste jaren bijvoorbeeld sprake van productfinanciering, outputcontracten en plafonds in het aantal gesubsidieerde cursussen. Ook wordt gedacht over systemen waarbij niet langer de instelling de subsidie ontvangt, maar de cursist (de subsidie verschuift dan van de aanbodkant naar de vraagkant).” (Grooten , 2006/08, p. 36)

Uit de publicatie van Cultuurnetwerk Nederland blijkt eveneens dat sommige gemeenten op zoek zijn naar een structuur voor de Centra voor de Kunsten die meer gekoppeld is aan de onderwijssector (zie verder).

Zowel de terughoudende subsidieverlening als de stimulans tot samenwerking met de onderwijssector gaan gepaard met een oproep aan de centra om zelf meer inkomsten te verwerven, onder andere door de tarieven te verhogen en extra activiteiten aan te bieden. Zo bleek uit hetzelfde onderzoek reeds dat de samenwerking met de amateurkunstverenigingen intensiever werd.

Prijsvergelijking: de cijfers - In 2009 voerde het Nederlandse Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) een onderzoek uit naar de betaalbaarheid van cursusactiviteiten bij de Centra voor de Kunsten. De tarieven van 25 willekeurig gekozen (minstens één per provincie) Centra voor de Kunsten werden vergeleken. Deze tarieven zijn niet noodzakelijk statistisch representatief voor alle Centra voor

de Kunsten, maar ze geven wel op indicatieve manier de tariefverhoudingen weer tussen:

- de verschillende disciplines, genres en instrumenten;
- de leeftijden van de deelnemers (onder of boven de 18 jaar);
- het type van les (individueel vs. groep, beginners vs. gevorderden).

De vergelijking gebeurde op basis van de tarieven voor het cursusjaar 2008-2009. Om de vergelijking mogelijk te maken werden de tarieven omgezet naar uurtarieven. Op deze manier kon per instelling een uurtarief vastgesteld worden per cursusaanbod. Het gaat hierbij niet om de integrale kostprijs voor een uur les, maar om de cursistentarieven zoals vermeld in de brochures en op de websites van de instellingen, waarin dus reeds de subsidie verwerkt is. De materiaal- of huurkost is er meestal niet inbegrepen.

Tabel 5.1 Vergelijking uurtarieven 25 Centra voor de Kunsten (cursusjaar 2008-2009) (in Euro)

25 centra voor de kunsten	gemiddelde vraagprijs	aantal aanbieders	laagste vraagprijs	hoogste vraagprijs	verschil euro	verschil in percentage
piano < 18 individueel	32,78	16	19,44	45,72	26,28	135,2
piano < 18 groepsles	17,16	20	5,11	39,17	34,06	666,5
piano licht ≥ 18 individueel	48,03	20	20,00	65,88	45,88	229,4
piano licht ≥ 18 groepsles	23,81	17	10,46	64,26	53,80	514,3
saxofoon < 18 individueel	32,78	16	19,44	45,72	26,28	135,2
saxofoon < 18 groepsles	17,16	20	5,11	39,17	34,06	666,5
saxofoon ≥ 18 individueel	45,18	20	20,00	65,88	45,88	229,4
saxofoon licht ≥ 18 groepsles	23,40	17	8,30	64,26	55,96	674,2
gitaar < 18 individueel	32,44	15	19,44	45,72	26,28	135,2
gitaar < 18 groepsles	16,37	20	3,44	39,17	35,73	1038,7
zang < 18 individueel	34,32	10	11,67	45,72	34,05	291,8
zang < 18 groepsles	14,83	16	3,82	23,67	19,85	519,6
klassiek ballet kindercursus beginners	6,23	17	3,57	8,23	4,66	130,5
klassiek ballet jongeren gevorderden	6,86	13	4,94	9,71	4,77	96,6
flamenco/tango	8,07	12	6,24	10,48	4,24	67,9
hiphop/breakdance	6,63	14	4,74	9,60	4,86	102,5
portrettekenen beginners	5,18	13	3,60	9,00	5,40	150,0
aquarelleren gevorderden	5,18	13	3,60	8,02	4,42	122,8
tekenen/schilderen kindercursus	4,40	13	2,05	6,06	4,01	195,6
beeldhouwen in hout (of materiaal naar keuze)	5,29	13	3,60	7,33	3,73	103,6
fotografie beginners	6,35	13	3,60	9,40	5,80	161,1
theater beginnerscursus	5,40	12	3,33	10,28	6,95	208,7
theatercircuitus gevorderden/ theatergroep/productie	6,05	12	3,93	7,95	4,02	102,3
deelname aan jeugdtheater- school/klas	5,27	11	3,40	7,95	4,55	133,8
schrijven	7,22	7	5,20	10,28	5,08	97,7

Bron: Ensink et al., 2010a

Uit de bovenstaande tabel (Ensink et al., 2010a) valt af te leiden dat de uurtarieven voor gelijkaardige opleidingen sterk kunnen verschillen tussen verschillende Centra voor de Kunsten. De verschillen zijn het grootst bij de groepslessen voor gitaar, waar de prijs voor één uur les varieert van 3,44 euro tot 39,17 euro. Het kleinste, maar daarom niet onaanzienlijke, verschil is te vinden bij flamenco/tangolessen: van 6,24 euro tot 10,48 euro.

De gemiddelde uurtarieven verschillen ook sterk afhankelijk van de gekozen discipline. Zo kost een uur 'portrettekenen beginners' gemiddeld veel minder (5,18 euro) dan een groepsles piano voor jongeren (17,16 euro). Kijken we enkel naar de gemiddelde uurtarieven voor de instrumentlessen, dan valt op dat die prijzen minder ver uiteen liggen. Een uur individuele pianoles voor jongeren (32,78 euro) kost bijvoorbeeld evenveel als een uur individuele saxofoonles voor jongeren (32,78 euro).

Verder blijkt vooral dat de tarieven voor groepslessen lager zijn dan voor individuele lessen en dat de tarieven voor kinderen en jongeren beduidend lager zijn dan de tarieven voor volwassenen. Hiervoor zijn twee mogelijke verklaringen:

- een eerste mogelijke verklaring hiervoor is dat gemeenten voor deze groep vaak nog enige financiering verlenen (Ensink et al., 2010a). De reden hiervoor is dat gemeenten de participatie van kinderen en jongeren erg belangrijk achten en ervan uitgaan dat deze groepen (lees: hun ouders) niet steeds voldoende kapitaalkrachtig of betalingsbereid zijn om een hogere prijs te betalen (Kuggeleijn, interview);
- een tweede mogelijke verklaring is dat voor cursisten tot 21 jaar een vrijstelling van het BTW-tarief geldt. Voor volwassenen van 21 jaar of ouder geldt het BTW-tarief van 19% (veelal al in het tarief opgenomen). Er is echter sprake van dat - omwille van de economische recessie - de vrijstelling van het BTW-tarief voor min 21-jarigen zou kunnen vervallen (Ensink, interview).

Waarom en hoe doet men aan prijsdifferentiatie? - Waarom hanteren Centra voor de Kunsten lang niet altijd dezelfde uurtarieven? Ensink en collega's (2010a) geven als oorzaak aan dat de kosten en de subsidies van de centra erg kunnen verschillen. Als belangrijkste achterliggende oorzaken voor de prijsverschillen sommen zij op:

- de hoogte van de gemeentelijke financiering;
- de personeelskosten;
- de omvang van de overhead;
- de kosten voor ruimtelijke en materiële voorzieningen;
- de variatie in lesvormen (individuele lessen, lessen aan kleine of lessen aan grotere groepen);
- het verschil tussen de begrote en de werkelijke cursusinschrijving (soms nemen minder deelnemers deel dan voorzien, de opbrengsten uit het inschrijvingsgeld zijn dan kleiner maar de kosten blijven gelijk);
- het bedrijfsoptimum (d.i. de omvang van aanbod en deelname waarbij de cursuskostprijs het laagst is).

We illustreren nu aan de hand van twee voorbeelden de tariefverschillen en de verschillende manieren waarop centra hun tarief aanpassen naar beoogde groepen.

Centrum voor de Kunsten: Parkexpressie (Alphen aan den Rijn)

Parkexpressie is een creativiteitscentrum dat onder andere beeldende vorming, dans, literaire vorming en audiovisuele kunsten aanbiedt. Gemiddeld heeft het centrum Parkexpressie 1 100 cursisten per jaar. Met lage cursusprijzen wil Parkexpressie de eventuele financiële drempels laag houden en iedereen de kans bieden om deel te nemen aan een kunstopleiding. (Ensink et al., 2010a)

De inschrijvingsgelden die het centrum vraagt zijn niet gedifferentieerd naar woonplaats of inkomen. Wel kiest Parkexpressie ervoor om cursussen voor kinderen en jongeren goedkoper te maken en dus een prijsdifferentiatie op basis van leeftijd toe te passen. Er worden drie leeftijdscategorieën onderscheiden: kinderen (3 tot 12 jaar), jongeren (12 tot 18 jaar) en volwassenen (18 jaar en ouder). Voor cursussen die aan de drie leeftijden worden aangeboden, valt op dat de prijs voor kinderen en jongeren vaak dezelfde is. Het inschrijvingsgeld voor volwassenen ligt iets meer dan de helft hoger. Uitgerekend naar uren les, zijn de verschillen naar leeftijd echter minimaal. We geven twee cursussen als voorbeeld:

Cursus tekenen en schilderen	Kinderen	Jongeren	Volwassenen
Aantal uren per les/aantal lessen	1,5/32 lessen	1,5/32 lessen	2,5/32 weken
Totaal aantal uren	48	48	80
Totale inschrijvingsgeld (incl. materiaal)	230 euro (2 x 115 euro)	230 euro (2 x 115 euro)	388 euro (2 x 194 euro)
Inschrijvingsgeld per uur	4,79 euro	4,79 euro	4,85 euro

Bron: Website Parkexpressie

Jazzdans	Kinderen (7 en 8 jarigen)	Jongeren	Volwassenen
Aantal uren per les/aantal lessen	1/35 weken	1/35 weken	1,5/35 weken
Totaal aantal uren	35	35	52,5
Het totale inschrijvingsgeld (incl. materiaal)	245 euro (2 x 122,5 euro)	245 euro (2 x 122,5 euro)	382,5 euro (2 x 191,25 euro)
Inschrijvingsgeld per uur	7 euro	7 euro	7,29 euro

Bron: Website Parkexpressie

Naast deze tarieven geeft het centrum ook nog een hoeveelheidskorting. De website van Parkexpressie vermeldt: 'Bij het volgen van meer dan één cursus door één en dezelfde persoon, wordt een korting van 10% verleend op de goedkoopste cursus.' (<http://www.parkexpressie.nl>)

Centrum voor de Kunsten: Streekmuziekschool Alphen aan den Rijn

De Streekmuziekschool Alphen aan den Rijn is een muziekschool met jaarlijks gemiddeld 1650 cursisten. Ook dit Centrum voor de Kunsten hanteert een systeem van prijsdifferentiatie voor de jaarcursussen (van 1 september tot 30 juni). Voor kinderen en jongeren (tot 21 jaar, niet tot 18 jaar) worden tarieven gehanteerd die gerelateerd zijn aan het bruto jaarinkomen van het gezin (BJI). Dit gebeurt zonder bewijslast op woord van eer van de inschrijver. Er is dus tegelijk een differentiatie naar leeftijd en naar inkomen. Voor volwassenen (vanaf 21 jaar) geldt één tarief. Dit tarief is hoger dan het hoogste tarief voor de kinderen en jongeren.

Daarnaast zijn groepslessen goedkoper dan individuele lessen en ligt het inschrijvingsgeld iets hoger vanaf het derde lesjaar. Er is met andere woorden een differentiatie naar type en niveau van de leeractiviteit, maar bijvoorbeeld niet naar het gekozen instrument.

Er wordt ook - voor de meeste cursussen - met een gezinskorting gewerkt: elk volgend gezinslid dat zich inschrijft krijgt een korting. De gezinskorting varieert tussen 5 en 15%. Het percentage loopt op bij elk volgend kind.

Cursisten die van buiten de gemeente komen, betalen hogere inschrijvingsgelden. Dit inschrijvingsgeld is hoger dan eender welk ander tarief en geldt voor zowel kinderen, jongeren als volwassenen.

Lesgeld streekmuziekschool Alphen aan den Rijn voor het schooljaar 2010-2011

Categorie	Groepsles (wekelijks 40 minuten)	Individuele les (wekelijks 30 minuten)
Inwoners tot 21 jaar		
<i>BJI tot 16 500 euro</i>	325 euro	612 euro
<i>BJI tussen 16 500 euro en 27 000 euro</i>	368 euro	653 euro
<i>BJI tussen 27 000 euro en 35 000 euro</i>	409 euro	690 euro
<i>BJI 35 000 euro en hoger</i>	446 euro	731 euro
Inwoners van 21 jaar of ouder	609 euro	818 euro
Niet-inwoners (ongeacht leeftijd)	672 euro	818 euro

Bron: <http://www.muziekschoolalphen.nl>

Uit de twee bovenstaande voorbeelden leren we dat Centra voor de Kunsten, zelfs centra die in hetzelfde gebied opereren, een zeer verschillende aanpak en een zeer verschillende manier van prijsdifferentiatie kunnen hanteren.

De twee voorbeelden illustreren ook de prijsdifferentiatie naar leeftijdscategorieën, waarvan we eerder al konden vaststellen dat ze in veel centra gebeurt. De tarifiering van Parkexpressie toont wel aan dat prijsdifferentiatie naar leeftijd niet beperkt hoeft te blijven tot twee leeftijdscategorieën (kinderen en volwassenen) maar ook op drie categorieën kan betrekking hebben (kinderen, jongeren en volwassenen).

Het voorbeeld van de Streekmuziekschool Alphen aan den Rijn toont aan hoe het inschrijvingsgeld kan worden gedifferentieerd naar de woonplaats van de leerling. Dit is een vorm van prijsdifferentiatie die vaak voorkomt bij de Centra voor de Kunsten. Deze vorm van differentiatie is gestoeld op rechtvaardigheidsoverwegingen. Inwoners van een bepaalde gemeente met een Centrum voor de Kunsten dragen immers al indirect bij aan de financiering van het centrum via de gemeentebelastingen. Onrechtstreeks zet dit systeem inwoners ertoe aan zoveel als mogelijk te opteren voor een Centrum voor de Kunsten in de eigen gemeente. Een dergelijk systeem kent echter ook wel perverse neveneffecten. Zo is het niet ondenkbaar dat een stad een veel groter of meer gespecialiseerd aanbod kan samenstellen aan cursussen dan een dorp dat er naast ligt. De inwoners van dat dorp die naar de stad gaan omdat de cursus die ze willen volgen lokaal niet aangeboden wordt, zullen dan meer moeten betalen dan de inwoners van de stad, want zoals uit het tweede voorbeeld blijkt, kan het inschrijvingsgeld voor niet-inwoners heel wat hoger liggen dan de prijs voor de inwoners (Kuggeleijn, interview).

Overigens komt het veel voor dat een Centrum voor de Kunsten een subsidierelatie heeft met meerdere gemeenten, en ook meerdere vestigingen en vestigingsplaatsen heeft.

1.3 Relatie met het leerplichtonderwijs

Uit de publicatie *Zicht op ... centra voor de kunsten* (Cultuurnetwerk Nederland, 2004) leren we dat het Nederlandse overheidsbeleid reeds lang gericht is op het vergroten van de publieksdeelname aan kunst en cultuur.

“Omdat samenlevingsgeld in kunst geïnvesteerd wordt, vindt de overheid het belangrijk ook te investeren in publiek, in cultuurdeelname. En dan vooral van bevolkingsgroepen die niet als vanzelf met kunst en cultuur in aanraking komen, die niet spontaan de weg weten te vinden naar de theaters, podia en musea. [...] Binnen dat doel vindt in de meeste gevallen de financiering van centra voor de kunsten plaats.” (Cultuurnetwerk Nederland, 2004, p. 9)

Volgens dezelfde publicatie vloeit hieruit voort dat de overheid de cultuureducatie in het basis- en voortgezet onderwijs wil stimuleren via financiële maatregelen. Dit moet er toe leiden dat de mogelijkheden voor cultuureducatie in het onderwijs verruimd worden en dat bovendien de rol van de scholen als vragende partij versterkt wordt. Dit heeft een impact op de centra. Volgens Cultuurnetwerk Neder-

land (2004) zullen de Centra voor de Kunsten zich hierdoor nadrukkelijker moeten gaan richten op de onderwijssector. Dit betekent dat ze van een aanbodgestuurd beleid moeten overschakelen naar een vraaggestuurd beleid. Dat ze met andere woorden meer hun oor te luisteren leggen in het onderwijs om hun aanbod aan cultuureducatie in te vullen.

“Gemeentebesturen willen waar voor hun geld, willen prestatiecontracten afsluiten en min of meer afdwingen dat centra ten minste een dwarsdoorsnede van de bevolking bereiken met een op zijn wensen en mogelijkheden afgestemd aanbod. Gemeentebesturen willen geen door de medewerkers van de centra vanuit hun professionele waarden geformuleerd aanbod waarmee veelal een publiek van hoogopgeleiden met bovengemiddelde inkomens wordt bereikt dat toch al over culturele competenties beschikt.” (Cultuurnetwerk Nederland, 2004, p. 10)

Ruim een derde van de Centra voor de Kunsten bleek reeds een structurele samenwerkingsrelatie te hebben met het onderwijs in het eigen werkingsgebied. De inhoud van de samenwerking is aan het veranderen. Zo blijkt dat de centra effectief ingaan op de stimulans om meer vraaggericht te werk te gaan (Cultuurnetwerk Nederland, 2004).

“Centra voor de Kunsten profileren zich naar de scholen met diensten als het adviseren bij het formuleren van cultuureducatiebeleid; het wegwijs maken in de culturele omgeving of het in kaart brengen van de culturele omgeving van de school en het bemiddelen tussen school en culturele omgeving; het verzorgen van lessen en projecten in de school tijdens schooltijd en activiteiten buiten schooltijd in het kader van verlengde schooldagprojecten en/of brede-schoolconcepten; het verzorgen van bijscholing voor docenten in de kunstvakken; de organisatie van zogenoemde rondjes cultuur ter voorbereiding op het vak Culturele en Kunstzinnige Vorming in het voortgezet onderwijs waarbij leerlingen in het tijdsbestek van een dag een aantal culturele voorzieningen in hun woonplaats bezoeken; bemiddeling van kunstenaars met activiteiten voor scholen en het beschikbaar stellen van ‘vliegende brigades’ die een helpende hand kunnen bieden bij uitoefening van docenten.” (Cultuurnetwerk Nederland, 2004, p. 13)

1.4 Inzet van tijd en geld voor kunstbeoefening

In de onderstaande tabel (van den Broek, 2010) worden de inzet van tijd en geld voor kunstbeoefening weergegeven in Nederland. Het gaat hier dus om meer dan kunstbeoefening in of via de Centra voor de Kunsten. Het gaat dus evengoed om beoefening via het particuliere netwerk.

We zien dat de beeldende kunsten veruit de hoogste kosten met zich meebrengen. Dit is vooral te wijten aan de hoge materiaalkosten, die gemiddeld 230 euro per jaar zijn. Creatief schrijven brengt de laagste kosten met zich mee, al zijn hierin - volgens van den Broek (2010) - waarschijnlijk niet de kost van een pc in opgeno-

men. Evenmin is duidelijk hoe de (eenmalige) aankoop van een instrument in deze jaarlijkse kosten werd verrekend.

De tabel maakt wel al duidelijk dat de gemiddeld hoogste kost voor kunstbeoefening de materiaalkost is (172=149+23 euro). De lidmaatschapsbijdrage, lesgeld, of eventueel andere aanverwante kosten nemen ongeveer iets meer dan een kwart van de totale kosten in (107 euro). Over alle kunstbeoefenaars bekeken, vertegenwoordigen de materiaalkosten een groter aandeel van de totale kosten dan de les-gelden.

Tabel 5.2 Inzet van tijd en geld (in euro) voor kunstbeoefening in Nederland (2009)

	uren per week in afgelopen maand	totale kosten	lid, les enz.	jaarlijkse kosten			gage dirigent	overig
				reis-kosten	mate-riaal	huur		
kunstbeoefening totaal	6,9	369	107	28	149	23	31	31
muziek	6,3	339	125	22	41	35	70	41
muziekinstrument spelen	5,6	320	124	24	55	23	56	37
zingen	4,6	225	79	10	8	30	79	19
dans	4,0	214	140	26	32	1	0	14
beeldende kunst	4,7	464	121	47	230	33	--	29
nieuwe media	3,6	174	23	7	135	--	--	9
creatief schrijven	4,8	46	10	8	20	--	--	8

-- = niet gevraagd

Bron: Van den Broek, 2010

Deze vaststelling gaat niet op voor de Centra voor de Kunsten. In de eerder reeds vermelde studie van het Nibud (2009) werden de gemiddelde jaarlijkse uitgaven (in 2005) van énkél de cursisten van Centra voor de Kunsten aan de door hen meest beoefende kunstzinnige activiteit onderzocht. Hier blijkt het aandeel van de les-gelden kleiner te zijn dan het aandeel van de materiaalkosten. De gemiddelde totaalkost blijkt 588 euro te zijn, waarvan gemiddeld 409 euro naar les- en cursus-gelden gaat en gemiddeld 179 euro naar kleding, instrumenten en materialen. Voor de uitgaven van de cursisten van de Centra voor de Kunsten betekent dit dat de uitgaven aan kleding, instrumenten en materiaal bijna de helft betekenen (44%) van de totale kosten (Nibud, 2009).

In hoofdstuk 6 gaan we na welk onderdeel van de private uitgaven voor DKO gerelateerd kunnen worden aan duurzame en niet-duurzame materialen.

1.5 Oostenrijk

In dit deel gaan we dieper in op het buitenschools kunsteducatief aanbod van de Oostenrijkse muziekscholen (*Musikschulen*). Deze instellingen zijn wat betreft aanbod vergelijkbaar met de DKO-instellingen voor Muziek, Woordkunst en Dans in Vlaanderen.

1.5.1 Muziekscholen (*Musikschulen*)

Er zijn in Oostenrijk 460 muziek- of kunstscholen en ruim 162 000 leerlingen volgen een opleiding in een van deze scholen bij een (of meerdere) van de 7 125 leerkrachten (<http://www.musicschoolunion.eu>).

De muziekscholen bieden vooral muziekeducatieve cursussen aan, al neemt het aantal dramacursussen en cursussen in klassieke en hedendaagse dans toe (EACEA, 2009).

Cursisten volgen aan de muziekscholen een opleiding in hun vrije tijd, maar er worden wel certificaten of diploma's uitgereikt. In de eerste plaats is dit buitenschoolse kunstonderwijs gericht op kinderen en jongeren. Er is evenwel geen principiële weigering van volwassenen. Indien er dus plaats over is, kunnen ook volwassenen bij de muziekscholen terecht. In sommige scholen betalen ze dan wel een hoger inschrijvingsgeld.

1.5.2 Muziekscholen: beleid, financiering en prijzen

Beleid en financiering - Het beleid inzake cultuureducatie in Oostenrijk is vooral een onderwijsbeleid en in mindere mate een cultuurbeleid. Los van enkele steden (zoals Linz en Salzburg) heeft cultuureducatie nog geen echte plaats in het cultuurbeleid (Wimmer, 2006).

Wat betreft de financiering van de muziekscholen, kunnen we spreken van een gedecentraliseerd beleid. Zo gebeurt de organisatie van dit type kunstonderwijs meestal door de Oostenrijkse provincies (*Bundesländer*), en soms door de lokale overheden. Zo worden de tarieven hetzij door de *Landesregierung* (provinciebestuur), hetzij door de *Gemeinderat* (gemeenteraad) bepaald.

Wat de concrete financiering van de muziekscholen betreft, worden in de provincie Neder-Oostenrijk bijvoorbeeld, de muziekscholen voor een derde gefinancierd door de provincie, voor een derde door de gemeente en voor een derde door inschrijvingsgelden.

Prijszetting en prijsdifferentiatie - We bekeken meer in detail de prijszetting en -differentiatie van zes muziekscholen: Bregenz, Wiener Neustadt, Innsbruck, Linz,

Mostviertel (Neder-Oostenrijk), Salzburg. Er vallen een aantal gemeenschappelijke kenmerken op.

Leeftijdskorting

Kinderen en jongeren genieten van een lager tarief dan volwassenen (meestal vanaf 19 jaar). Meestal wordt het inschrijvingsgeld voor volwassenen bepaald door een verhoging van het kinder- en jongerentarief met een bepaald percentage. In Linz en Salzburg betaalt een volwassene bijvoorbeeld 50% meer. In Innsbruck is er dan weer een verhoging van het kinder- en jongerentarief met 70% vanaf de leeftijd van 24 jaar:

- voorbeeld Linz: het kinder- en jongerentarief is 200 euro voor tien maanden individuele lessen (*Einzelunterricht*), voor volwassenen is dat 300 euro;
- voorbeeld Innsbruck: het kinder- en jongerentarief is 197 euro voor een semester individuele lessen, voor volwassenen is dat 335 euro.

Er zijn echter een aantal uitzonderingen hierop. Senioren genieten vaak van het kinder- en jongerentarief, net zoals soldaten (*Präsenz- und Zivildienstler*). Ook, zoals in Bregenz, volwassenen wiens hoofdverblijfplaats in Bregenz is, nog geen 26 jaar zijn en familiebijstand krijgen, genieten van het lagere tarief.

In Salzburg genieten werklozen van een verminderd tarief tot de leeftijd van 25 jaar en leerlingen die reeds voor ze 19 jaar werden ingeschreven waren, krijgen het jongerentarief tot 23 jaar.

Korting op basis van financiële draagkracht

Salzburg hanteert een specifieke korting voor alleenverdieners en alleenstaande ouders. De hoogte van de korting hangt af van het inkomen: de korting wordt berekend op basis van het bruto maandsalaris van de leerling en moet worden bewezen door middel van een salarisstreek. De kortingstabel in Salzburg ziet er als volgt uit:

Tabel 5.3 Inkomenskorting van de muziekschool Musikum (Salzburg)

Korting op het vaste tarief	Bovengrens bruto maandelijks inkomen (specifiek voor alleenverdieners)	Bovengrens bruto maandelijks inkomen (specifiek voor alleenstaande ouders)
10%	798 euro	864 euro
20%	719 euro	775 euro
30%	618 euro	684 euro

Bron: <http://www.musikum-salzburg.at>

Gezinskorting

In de zes onderzochte muziekscholen wordt een korting gegeven op het inschrijvingsgeld wanneer meerdere kinderen uit eenzelfde gezin zich inschrijven. In Bregenz bijvoorbeeld, krijgt het tweede kind een korting van 20% en elk volgende kind een korting van 40%. In Innsbruck is de inschrijving vanaf het vierde kind gratis:

- voorbeeld Bregenz: het kinder- en jongerentarieef voor het eerste kind voor een jaar individuele lessen is 493 euro, voor het tweede kind wordt dat 394 euro, en voor het derde kind 296 euro.

Groepskorting

Individuele lessen zijn ook telkens duurder dan groepslessen:

- voorbeeld Wiener-Neustadt: het kinder- en jongerentarieef voor een jaar lang individuele lessen is 260 euro, voor lessen per twee (*Partnerunterricht*) betaalt elk kind 170 euro, en voor groepslessen (*Gruppenunterricht*) betaalt elk kind 140 euro.

Hoeveelheidskorting

Het gebeurt blijkbaar ook dat een tweede inschrijving gepaard gaat met een korting. Kinderen en jongeren uit Bregenz bijvoorbeeld, krijgen een korting van 20% op ieder bijkomend hoofdvak (het vak met het hoogste tarief geldt hierbij als eerste vak). In Linz betaalt men voor een tweede vak 50% van het inschrijvingsgeld. In Mostviertel krijgt men dan weer 10% korting op elk volgende vak:

- voorbeeld Mostviertel: de maandelijkse instructiekost voor individuele lessen bedraagt in Mostviertel 47 euro voor kinderen en jongeren. Wanneer een kind of jongere er een tweede vak bijneemt, dan moet hij hiervoor maandelijks 42,3 euro betalen.

Woonplaatskorting

In Bregenz en Salzburg werken de muziekscholen ook met een korting voor de inwoners van het eigen gebied. Zo werkt men in Bregenz met drie tarieven: voor personen met een hoofdverblijfplaats in Bregenz, in Oostenrijk of in het buitenland:

- voorbeeld Bregenz: het jongerentarieef voor een jaar individuele lessen is 493 euro, 674 euro en 1 296 euro respectievelijk voor jongeren die in Bregenz wonen, die elders in Oostenrijk hun hoofdverblijfplaats hebben en voor buitenlanders.

1.6 Relatie met het leerplichtonderwijs

De muziekscholen in Oostenrijk vormen een apart educatief circuit, los van het leerplichtonderwijs. Toch is samenwerking met het leerplichtonderwijs belangrijk. Eind 2009 stonden nieuwe vormen van samenwerking tussen buitenschoolse cultuurinstellingen zoals de muziekscholen en reguliere scholen op de politieke agenda.

De inbedding van het aanbod van muziekscholen in het reguliere leerplichtonderwijs kan worden geïllustreerd aan de hand van de zgn. campus scholen. Dit initiatief - dat vergelijkbaar is met Brede Schoolactiviteiten in Vlaanderen en Nederland - brengt buitenschoolse cultuur- en sportactiviteiten binnen de schoolmuren en tracht zo ook de (o.a. financiële) drempels naar cultuur- en sportparticipatie te slechten.

"In Austria, participation in extra-curricular activities (such as attending Musikschulen) used to depend on parents paying for their child to attend. Now children can attend Campus Schulen (Campus Schools) which offer all day-care and children can choose their own extra-curricular activities from art and sport sessions. This variety of activities is available for a monthly fee, although the amount a family must pay is scaled according to social background, potentially opening these schools to more children. However, Austria reports that not all schools take advantage of the programmes offered by arts organisations and so it is usually the same schools that participate in such schemes each time." (EACEA 2009, p. 46)

De doorstroom van leerlingen aan muziekscholen naar het hoger kunstonderwijs is erg beperkt (per jaar ongeveer 1%)

2. Vergelijking: Vlaanderen - Nederland - Oostenrijk

Leggen we nu de gegevens die we verzamelden over het buitenschools kunsteducatief aanbod in Nederland en Oostenrijk naast het systeem van het deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen. Eerst vergelijken we enkele algemene gegevens. Vervolgens maken we een vergelijking van het beleid en de financiering van het buitenschoolse kunstonderwijs in de verschillende landen. Daarna trekken we vergelijkende conclusies op het niveau van de concrete systematiek van prijszetting in de verschillende landen.

Tabel 5.4 Algemene gegevens bij de vergelijking van het buitenschools kunsteducatief aanbod in Vlaanderen, Nederland en Oostenrijk

	Vlaanderen (België)	Nederland	Oostenrijk	
Type instellingen	DKO-instellingen	Centra voor de Kunsten	Publieke muziekscholen en kunstscho- len (Muzikschulen)	
Type instellingen: subindeling naar inhoud of discipline	Academies voor Beeldende Kunst Academies voor Muziek, Woordkunst en Dans	Creativiteitscentra Muziekscholen Gecombineerde instellingen Steunfunctie-instellingen	(Geen subindeling)	
Huidig aantal in- stellingen (totaal in 2010)	167 instellingen (stabiel) 1 049 lesplaatsen	182 instellingen (dalend door fusies en opheffing)	460 instellingen ca. 1 400 lesplaatsen	
Instellingen	Aanbod/functie	Organiseren van artistieke opleidin- gen voor de actieve cultuurparticipant Het bevorderen van kunst- en cul- tuurparticipatie in het kleuter- en leerplichtonderwijs	Cursorisch en projectmatig onderwijs voor mensen die zich willen bekwamen Opleiden en faciliteren van amateur- kunst Ontmoeting, informatie, spel Partner van onderwijs en maatschappe- lijke instellingen	Muziekcursussen (künstlerisch- musikalischer Bildung), ev. verbonden met aanverwante kunsttakken (voor- namelijk dans)
	Nationale koe- pel/ondersteuning	Verdi (directeursvereniging) Codibel (directeursvereniging) Pedagogische begeleidingsdiensten van de netten	Kunstfactor (sectorinstituut amateur- kunst) Kunstconnectie (branchevereniging voor culturele instellingen en onder- nemers) Cultuurnetwerk Nederland (landelijk expertisecentrum cultuureducatie)	KulturKontakt (expertisecentrum voor educatie, cultuur en kunst) EduCult (Instituut voor cultuurbeleid en cultuurmanagement) Komu (Konferenz der österreichischen Musikschulwerke) (ledenfederatie)

Tabel 5.4 Algemene gegevens bij de vergelijking van het buitenschools kunsteducatief aanbod in Vlaanderen, Nederland en Oostenrijk. Vervolg

	Vlaanderen (België)	Nederland	Oostenrijk
Aantal inwoners in het land (landsdeel)	6 161 600	16 658 101	8 210 281
Bereik: totaal aantal inschrijvingen	168 066 (jaar 2007-2008)	475 545 (jaar 2007)	162 000 (jaar onvermeld)
Bereik: tendens	Sterke toename van aantal leerlingen, vooral sinds 2001-2002 In de periode 1993-2007 een stijging van 31,1%	Toename van aantal deelnemers Stabiele stijging sinds begin jaren '90 In de periode 1993-2007 een stijging van ca. 21,9%	Geen nationale cijfers Grote regionale verschillen (bereik tussen 1% en 3,5% van de inwoners van de regio)
Bereik Verdeling deelnemers over de disciplines	Schooljaar 2007-2008: Muziek: 46% Beeldende Kunst: 35% Woordkunst: 13% Dans: 6%	Jaar 2007: Muziek: 59% Beeldende + audiovisuele kunst: 17% Dans: 12% Andere (literatuur, drama, multidisciplinair, ...): 12%	Hoofdzakelijk muziek, sporadisch dans en drama
Aandeel leerlingen -18 jaar/+18	76%/24%	60%/40%	Vooraf -18-jarigen
Geslacht deelnemers (m:v)	33,9% m/65,1% v	43,1% m/56,8% v voor kunstbeoefening in algemeen (dus niet alleen les)	37,81% m/62,19% v
Perspectief cursist	Doorstroom HKO: minderheid Arbeidsmarkt: minderheid Kunstbeoefening vrije tijd: meerderheid	Doorstroom HKO: minderheid Arbeidsmarkt: minderheid Kunstbeoefening vrije tijd: meerderheid	Doorstroom HKO: minderheid (1% per jaar) Arbeidsmarkt: minderheid Kunstbeoefening vrije tijd: meerderheid

Bron: Cultuurnetwerk Nederland, 2004; Hofbauer, interview; WiV DKO, 2008 (gegevens voor het schooljaar 2007-2008, tenzij anders vermeld), en de websites: <http://www.komu.at> (gegevens voor het jaar 2006), <http://www.cbs.nl> (gegevens voor het jaar 2007, tenzij anders vermeld), <http://www.ond.vlaanderen.be>

2.1 Transnationale vergelijking: algemene gegevens

De belangrijkste elementen uit bovenstaande tabel hebben we al besproken in de voorgaande delen. In de tabel worden ze aangevuld met een aantal algemene gegevens over aanbod en participatie.

Uit de vergelijking valt op te maken dat het systeem van deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen enigszins verschilt van de systemen in Nederland en Oostenrijk. Bijvoorbeeld de indeling in twee types van DKO-instellingen - academies voor Beeldende kunst en academies voor Muziek, Woordkunst en Dans - is uniek, al staat deze ook in Vlaanderen ter discussie (Smet, 2009).

Toch hebben de drie landen ook een aantal kenmerken gemeen. Er is telkens een netwerk van publieke instellingen die geografisch gespreid zijn. De dichtheid van de netwerken is wel verschillend. Het gaat wel telkens om hoofdvestigingen die lokaal een aantal lesplaatsen of satellietvestigingen hebben. De instellingen worden overkoepeld en ondersteund door één of een aantal ledenfederaties, steunpunten of expertisecentra.

Voor Vlaanderen en Nederland wijzen de participatiecijfers op een groeiende belangstelling voor het aanbod aan kunst- en cultuureducatie. De opleidingen, cursussen en andere kunsteducatieve activiteiten voor het leergebied Muziek kennen, in vergelijking met andere leergebieden, de meeste leerlingen. In Oostenrijk is het systeem van niet-formele muziek- en kunstscholen net ontstaan met het oog op het geven van instrument- en zanglessen. Tot op vandaag blijft de aandacht voor andere leergebieden (zoals theater en dans) daar erg beperkt.

De systemen van de drie landen zijn voornamelijk georiënteerd naar kinderen en jongeren en hebben gemiddeld gezien meer vrouwelijke dan mannelijke deelnemers. De rechtstreekse doorstroom van leerlingen naar het hoger kunstonderwijs of naar de arbeidsmarkt blijkt erg beperkt, ook al is in landen zoals Oostenrijk het hoger muziekonderwijs uitgebreid en (internationaal) bekend (*Musikgymnasia*, conservatoria, publieke en private muziekiniversiteiten). De hoofdfocus voor de meeste leerlingen blijkt dus kunstbeoefening in de vrije tijd.

In de drie bestudeerde landen zijn er naast het publieke circuit telkens nog private aanbieders (commerciële scholen, private lesgevers, ...). Er zijn weinig gegevens over deze aanbieders, noch over hun bereik noch over hun concurrerende impact. In Nederland wordt het private circuit minstens dubbel zo groot geschat als het circuit van de erkende Centra voor de Kunsten. In Oostenrijk zijn er enkele zeer grote private muziekscholen (*Freie Musikschulen*, *Yamaha Academy of Music*, ...). Deze bevinden zich voornamelijk in of rond de hoofdstad.

2.2 **Beleid, financiering en prijs**

2.2.1 **Beleid en financiering**

Tabel 5.5 Beleid en financiering van het buitenschools kunsteducatief aanbod in Vlaanderen, Nederland en Oostenrijk

	Vlaanderen (België)	Nederland	Oostenrijk
Beleidsniveau met meeste impact	Vlaanderen (regioneel) en gemeente	Gemeente	Provincie (Länder) en gemeente
Beleidsinhoud			
- Nationaal/Vlaamse gemeenschap	- Arbeidsvoorwaarden personeel - Betaling personeel - Curriculum/didactiek - Inschrijvingsgeld - Toelatingscriteria - Niveau-indeling	- Arbeidsvoorwaarden personeel (CAO) - Kwaliteitszorg - Exameneisen en niveau-indeling (enkel voor muziek)	Curriculum/didactiek (Lehrplan)
- Provinciaal/Lokaal	- Infrastructuur - Materiaalbeleid - Kwaliteitszorg	- Betaling personeel - Infrastructuur - Curriculum/didactiek - Inschrijvingsgeld - Toelatingscriteria - Niveau-indeling - Materiaalbeleid	- Arbeidsvoorwaarden en betaling - personeel - Infrastructuur - Inschrijvingsgeld - Toelatingscriteria - Niveau-indeling - Materiaalbeleid - Kwaliteitszorg
Centraal erkende diploma's/certificaten	Ja	Neen	Ja (maar geen onderdeel van het formele onderwijssysteem)
Eigen inkomsten van de instellingen	- Subsidie (Vlaams + gemeente) - Heffing bovenop wettelijk inschrijvingsgeld	- Subsidie (gemeente) - Inschrijvingsgeld - Dienstverlening aan derden (bv. amateurkunstenorganisaties)	- Subsidies (provincie + gemeente) - Inschrijvingsgeld

Tabel 5.5 Beleid en financiering van het buitenschools kunsteducatief aanbod in Vlaanderen, Nederland en Oostenrijk. Vervolg

	Vlaanderen (België)	Nederland	Oostenrijk
Belangrijkste subsidiebron	<ul style="list-style-type: none"> - Vlaamse Gemeenschap - Gemeenten 	Gemeenten (vaak de enige subsidiebron)	<ul style="list-style-type: none"> - Provincies (Länder) - Gemeenten - Evenredige subsidie of overwicht van de gemeenten
Centraal vastgelegd inschrijvingsgeld	Ja	Neen	Neen
Enkele actuele beleidstendensen	<ul style="list-style-type: none"> - Breder bereik/gelijke onderwijskansen - Samenwerking met kleuter- en leerplichtonderwijs - Herstructurering opleidingen/raamwerk met meer mogelijkheden tot differentiatie en leerwegen 	<ul style="list-style-type: none"> - Samenwerking met leerplichtonderwijs - Oproep zelfbedruipend aanbod voor volwassenen - Dalende subsidiëring - Sterke inzet van gerichte kortingen door middel van passen - Vraaggestuurde programmering 	<ul style="list-style-type: none"> - Samenwerking met kleuter- en leerplichtonderwijs - Aandacht voor interculturele muziek-educatie

Wanneer we Vlaanderen, Nederland en Oostenrijk vergelijken voor wat betreft het gevoerde overheidsbeleid en de financiering van de instellingen, valt op dat Vlaanderen de sterkste centrale aansturing kent. Dit neemt niet weg dat in alle drie de landen het gemeentelijke niveau - zowel wat betreft beleid als financiering - bijzonder belangrijk is voor de instellingen. De impact van het provinciale en lokale overheidsniveau op het beleid van de instellingen in Oostenrijk en Nederland, heeft als belangrijk gevolg dat de instellingen van provincie naar provincie en gemeente naar gemeente erg kunnen verschillen. Internationaal onderzoek wijst uit dat dit ook nog in andere Europese landen het geval is, zoals bijvoorbeeld in Finland (EACEA, 2009).

De sterke verschillen naar locatie van de instelling gaat ook op voor de hoogte van het inschrijvingsgeld en de manier waarop het tarief gedifferentieerd wordt. In Nederland en Oostenrijk (waar de inschrijvingsgelden naar de instellingen zelf gaan en de deelnameprijs van gemeente naar gemeente erg kan verschillen) kan dit leiden tot ongewenste effecten, zoals de financiële benadeling van inwoners van gemeenten met een kleine instelling of een beperkt aanbod. Dergelijke effecten spelen in Vlaanderen nauwelijks.

Verder blijkt dat er vandaag wel druk staat op de financiering van de instellingen. Dit is uitgesproken het geval in Nederland. Aan de basis daarvan ligt de groeiende opvatting dat kunstbeoefening in de vrije tijd geen overheidszorg is, tenzij er sprake is van te hoge drempels voor de burger. De druk op de financiering is verder toe te schrijven aan factoren als: de financiële crisis, de dalende subsidiëring in een aantal gemeenten, het dalende aantal amateurkunstenverenigingen, het groeiende aandeel van particulier (commercieel) circuit, de mogelijkheid dat de BTW-vrijstelling voor cursorisch werk voor minderjarigen wegvalt, het wegbezuinigen van de cultuurkaart voor jongeren.

Tot slot vestigen we de aandacht op één actuele beleidstendens die in de drie bestudeerde landen voorkomt: de grote beleidsaandacht voor de samenwerking tussen het buitenschools publiek kunsteducatief aanbod en het kleuter- en leerplichtonderwijs.

Tabel 5.6 Vormen van prijsdifferentiatie in het buitenschools kunsteducatief aanbod in Vlaanderen, Nederland en Oostenrijk

Differentiatie van de inschrijvingsgeld naar ...	Vlaanderen (België)	Nederland	Oostenrijk
persoonsgebonden kenmerken	<p><i>Inkomen, arbeidsstatus, persoonskenmerken</i></p> <p>Er is een korting voor:</p> <ul style="list-style-type: none"> - bestaansminimumtrekkers; - uitkeringsgerechtigde werklozen; - personen met een handicap en mindervaliden; - erkende politieke vluchtelingen; - en alle personen ten laste van deze mensen. <p>Er is ook korting voor: studenten tussen 18 en 25 jaar waarvan de ouders kinderbijslag ontvangen.</p>	<p>Dit type van differentiatie komt voor. De differentiatie kan rechtstreeks op basis van het gerapporteerde inkomen, maar gebeurt doorgaans onrechtstreeks door een gemeentelijke kortingspas voor kansengroepen. Die pas is geldig voor meerdere (culturele) activiteiten.</p> <p>Ook de mogelijkheid van een gespreide betaling van het lesgeld komt voor.</p>	<p>Inkomensdifferentiatie en differentiatie naar job en arbeidsstatus komen voor.</p>
	<p><i>Leeftijd</i></p> <p>Er is een sterke en veralgemeende differentiatie naar leeftijd. Het tarief voor volwassenen (+18 jaar) is 328% van dat voor jongeren (-18 jaar)</p>	<p>De meeste centra passen een leeftijdsdifferentiatie toe, met ofwel 18 jaar ofwel 21 jaar als breukleeftijd. De mate waarin het tarief voor volwassenen afwijkt van dat voor jongeren verschilt van centrum tot centrum. Het lijkt zo te zijn dat volwassenen zelden meer dan 100% meer betalen dan jongeren.</p>	<p>De meeste muziekscholen richten zich quasi uitsluitend op jongeren. Indien ze worden toegelaten betalen volwassenen zo goed als altijd een hoger inschrijvingsgeld. In de onderzochte voorbeelden betalen de volwassenen (meestal vanaf 19 jaar) tot 70% meer dan de jongeren.</p>

Tabel 5.6 Vormen van prijsdifferentiatie in het buitenschools kunsteducatief aanbod in Vlaanderen, Nederland en Oostenrijk. Vervolg

Differentiatie van de inschrijvingsgeld naar ...	Vlaanderen (België)	Nederland	Oostenrijk
<i>Gezin</i>	Voor kinderen die in het jaar van inschrijving nog geen 12 jaar waren, kan het betaalde inschrijvingsgeld fiscaal ingebracht worden als kosten voor kinderopvang. Jongeren krijgen korting als een lid van hetzelfde gezin al inschrijvingsgeld betaalde.	Dit type van differentiatie komt voor. Het inschrijvingsgeld voor een tweede ingeschreven kind ligt tussen de 2,5 en 15% lager. Bij sommige instellingen loopt het percentage verder op bij elk volgend kind (Nibud, 2009).	Dit type van differentiatie komt voor. In de bestudeerde voorbeelden varieert de korting op het inschrijvingsgeld voor een tweede gezinslid tussen de 20% en 40%.
<i>Woonplaats</i>	Slechts enkele DKO-instellingen heffen een retributiekost voor niet-inwoners. De retributiekost bedraagt slechts een kwart of minder van het vaste inschrijvingsgeld.	De meeste centra vragen een hoger inschrijvingsgeld voor niet-inwoners. De mate waarin het inschrijvingsgeld voor niet-inwoners afwijkt van dat van inwoners verschilt van centrum tot centrum.	Dit type van differentiatie komt voor.
<i>Groep</i>	Er wordt in de inschrijvingstarieven geen onderscheid gemaakt tussen groepslessen en lessen die individueel onderricht vergen.	Dit type van differentiatie komt voor. Het inschrijvingsgeld voor groepslessen ligt lager dan voor individuele lessen.	Dit type van differentiatie komt voor. Het inschrijvingsgeld voor groepslessen ligt lager dan voor individuele lessen.
<i>Hoeveelheid</i>	Er is een korting (enkel voor jongeren) vanaf de tweede gevolgde opleiding (in een andere studierichting).	Dit type van differentiatie komt voor.	Tweedevakskorting komt voor. In de bestudeerde voorbeelden varieert de korting op het inschrijvingsgeld voor een tweede vak tussen de 10% en 50%. Ook extra kortingen vanaf het derde vak komen voor.
<i>Discipline</i>	Er is geen differentie naar discipline. Elke leerling betaalt eenzelfde inschrijvingsgeld, los van de keuze van het leergebied of de optie.	Dit type van differentiatie komt voor.	Dit type van differentiatie komt voor.

In de bovenstaande tabel brengen we in kaart welke types van differentiatie en kortingen in de drie landen voorkomen. We vergelijken geen prijzen als zodanig omdat de instellingen in de drie landen erg verschillende producten aanbieden (duur van de lessen, niveaus, certificering, ...).

We kunnen vaststellen dat in de drie landen verschillende types van differentiatie en kortingen voor bepaalde groepen worden toegepast. Die toepassing gebeurt voornamelijk omwille van participatieredenen, met name het wegnemen financiële drempels voor jongeren, kansengroepen, ondervertegenwoordigde groepen, ... In alle landen wordt gewerkt met een vaste prijs waarop - aan de hand van bepaalde criteria - kortingen worden toegekend of verhogingen worden bepaald. In Vlaanderen zijn deze kortingen centraal gereguleerd, met slechts één kortingstarief per leeftijdscategorie. In de twee andere landen is dat niet het geval. Het cumuleren van kortingen kan in Vlaanderen niet, daar slechts één kortingstarief wordt toegepast. In Nederland kan dat in sommige gevallen wel (bv. hoeveelheidskorting bovenop een korting voor mensen met een laag inkomen).

Opvallend is dat in Vlaanderen de differentiatie op leeftijd een erg brede *spread* kent. Volwassenen die een normaal tarief betalen (184 euro), betalen voor een inschrijving 3,28 keer zoveel als jongeren die een normaal tarief betalen (56 euro). De korting die wordt toegekend (aan beide groepen) op basis van andere criteria (inkomen, arbeidsstatus, gezin, ...) is veel minder groot ten opzichte van het normale tarief dan de leeftijdskorting.

Er zijn verder een aantal aspecten waarop mogelijk zou kunnen gedifferentieerd worden, maar die niet voorkomen, bijvoorbeeld: differentiatie naar opleidingen die al dan niet resulteren in competenties die dienstig zijn in arbeidsmarktperspectief, differentiatie naar tijdstip van de lessen, ...

In het buitenland zien we ook een aantal betalingsprincipes terugkomen die in Vlaanderen niet worden toegepast, zoals: de gespreide betaling, een gedifferentieerde inschrijvingsgeld naar het gekozen leergebied. Zowel in Nederland als Oostenrijk wordt ook gedifferentieerd naar woonplaats, wat in Vlaanderen slechts door middel van een zogenaamde retributieheffing gebeurt (buiten het officiële inschrijvingsgeld).

HOOFDSTUK 6

OVER 'DE KOST' VAN HET DEELTIJDS KUNSTONDERWIJS: EEN VEELGELAAGD CONCEPT

1. Inleiding

In dit hoofdstuk behandelen we enkele aspecten van 'de kost' van het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO). In tegenstelling tot andere studies (bv. Vanderschaeghe, 2010, Bovyn et al., 2001) beperken we ons niet tot de kosten in hoofde van de overheid, inrichtende macht of instelling, maar besteden ook aandacht aan kosten verbonden aan deelname aan het DKO in hoofde van de individuele participant. We willen hiermede een drietal vragen beantwoorden.

- *Welk aandeel vertegenwoordigt het inschrijvingsgeld in de organisatiekost van het DKO? Wanneer het inschrijvingsgeld in die termen slechts symbolisch is, kan men moeilijk van een inschrijvingsgeldverhoging verwachten dat ze zou toelaten om een uitbreiding van het aanbod te financieren dat meer in overeenstemming is met de vraag. Cijfers over de verhouding tussen inschrijvingsgelden en organisatiekosten laten ook toe om een zicht te krijgen op de verhouding van bijdrage van participanten en niet-participanten in de financiering van het DKO.*
- *Wat is het aandeel van het inschrijvingsgeld in de totale kosten die voor een (potentiële) leerling verbonden zijn aan deelname aan het DKO? Naast het inschrijvingsgeld dienen meestal ook een aantal materialen aangeschaft te worden om een DKO-opleiding te kunnen volgen. Tijdens de focusgroep werd ook het onderschatte belang van verplaatsingskosten en parkeergelden onderstreept in het financiële plaatje van een DKO-deelname.¹⁷ Wanneer men vermoedt dat sommige personen omwille van financiële beperkingen beslissen om niet deel te nemen aan het DKO en de inschrijvingsgelden lijken slechts een beperkt deel uit te maken van de kosten die ten laste van de (potentiële) participanten komen, dan is inschrijvingsgelddifferentiatie misschien niet de meest aangewezen weg om die financiële drempels weg te werken.*

¹⁷ Uit zowel eigen empirisch onderzoek (cf. hoofdstuk 7) als op basis van ander onderzoek over de participatie aan het DKO (cf. hoofdstuk 1), blijkt een DKO-aanbod in de buurt trouwens een factor te zijn die de participatiekans significant verhoogt.

- *Zijn er onderscheiden te maken tussen eerder duurdere DKO-opleidingen versus goedkopere? En zo ja, op welke basis kunnen we die onderscheiden dan wel maken? Ook hier is er een onderscheid tussen 'duur' in termen van de organisatiekost versus 'duur' in termen van de private bijdrage. Gegevens hierover dienen als empirische voeding voor de vraag of inschrijvingsgelden moeten variëren naargelang deze kosten. Deze vraag komt in hoofdstuk 8 verder aan bod.*

Ons uitgangspunt is de *totale* kostprijs voor het organiseren van een DKO-opleiding gedurende één jaar per leerling. Deze kostprijs varieert naargelang graad, richting en optie én kan tevens variëren van instelling tot instelling. Voor een zicht op de bijdrage van participanten en niet-participanten is de *gemiddelde kostprijs per leerling* echter de meest relevante maatstaf. Dat is de totale kost voor de inrichting van alle DKO-opleidingen gedurende een bepaalde tijdsperiode, gedeeld door het aantal participanten.¹⁸ Of niet-erkende richtingen en/of niet-gesubsidieerde leerlingen al dan niet in het plaatje worden opgenomen, en voor welk aandeel leerlingen met vrijstellingen in rekening worden gebracht, is een kwestie van conventie: het zal het precieze cijfer van de bijdrage van participanten *versus* niet-participanten wel beïnvloeden, maar heeft geen impact op de eventuele principes die aan de verdeling van de totale kost over participanten en niet-participanten ten grondslag liggen. Er zijn nogal wat conceptuele moeilijkheden bij het bepalen van 'de kost' van een DKO-opleiding en de opsplitsing ervan in kosten ten laste van participanten *versus* niet-participanten.

Zo worden de DKO-opleidingen door stedelijke academies vaak verzorgd in gebouwen die de academie met andere gemeentelijke diensten deelt, zodat een exacte toewijzing van kosten voor infrastructuur zeer moeilijk is. Ook langs de kant van de private bijdrage ligt het niet steeds voor de hand wat wel en niet tot de kost van een DKO-opleiding behoort: de aanschaf van een fototoestel of PC is *legio*, zowel in huishoudens waarin niemand een DKO-opleiding fotografie of animatiefilm volgt, als in huishoudens waar één of meerdere personen wel zo een opleiding volgen, ook al wordt het fototoestel of de computer allicht niet exclusief voor deze opleidingen gebruikt.

18 Niet te verwarren met de gemiddelde kost van een opleiding. De gemiddelde kost per leerling is de totale kost om voor alle ingeschreven leerlingen het aanbod te voorzien waarvoor ze zijn ingeschreven. Deze is hoger naarmate meer leerlingen kiezen voor relatief dure opleidingen. De gemiddelde kost van een opleiding is onafhankelijk van het aandeel van het totale studentenaantal in de diverse opleidingen. De kost van een specifieke opleiding kan wel afhangen van het aantal leerlingen die deze opleiding volgen, door schaalvoor- of nadelen. Zo kan een zelfde les organiseren voor een klas van drie studenten duurdere zijn dan voor een klas van vier studenten; maar voor vier studenten kunnen twee oefentoestellen nodig zijn, terwijl voor drie leerlingen één toestel misschien volstaat. Het gemiddelde van die kostprijzen per specifieke opleiding hangt echter niet af van het aandeel leerlingen in de diverse opleidingen.

2. Naar een multipele typologie van kosten

Bedoeling van onderhavige sectie is een potentiële structuur voor de berekening van de totale kosten van de organisatie van deeltijds kunstonderwijs voor te stellen die geschikt is om te antwoorden op de vragen die we in punt 1 van dit hoofdstuk naar voren schoven. Het is niet de bedoeling om hier tot de laatste eurocent na te rekenen wat 'de kost van het deeltijds kunstonderwijs' in alle aangehaalde aspecten is. Zoals reeds aangegeven bestaat daar geen eenduidig antwoord op. Sommige kosten zijn duidelijk toewijsbaar, maar vele andere niet. Om de in punt 1 vermelde vragen te beantwoorden is het ook niet altijd nodig om een juiste inschatting van alle aspecten van die totale kost te maken. Soms is het voldoende om het inschrijvingsgeld bijvoorbeeld af te zetten tegenover een aantal beperkte kostencategorieën. Deze werkwijze kan ook betrouwbaarder zijn dan zich te moeten baseren op ruwe schattingen waarvoor onvoldoende empirische basis bestaat.

In Tabel 6.1 delen we de totale kost in volgens drie principes: naar *type kosten*, naar *de financiering van de kost bekeken uit hoofde van de inrichter* en naar *de groepen van individuen die uiteindelijk de financiële lasten van deze kosten dragen*. De som van alle posten dient voor de drie kolommen gelijk te zijn. We geven bij de bespreking van deze tabel ook aan in hoever deze deelaspecten van de kost afzonderlijk en betrouwbaar meetbaar zijn.

Tabel 6.1 Kosten van DKO, financiering en individuele bijdrage

Type kost	Financiering in hoofde van de inrichter	Individuele bijdrage (betaler)
A. Personeelskost - onderwijzend personeel en directie - administratief personeel - toezichthouders - technisch en ondersteunend personeel (informatica, onderhoud en schoonmaak, ...)	I. Toelagen Vlaamse Gemeenschap I.1 Onderwijzend personeel en directie (op basis van aantal subsidieerbare studenten en gedifferentieerd naar onderwijsrichting/optie/graad) I.2 Ander personeel: administratief personeel I.3 Werkingstoelagen	1. Bijdragen enkel door participanten te betalen 1.a Bijdragen die onafhankelijk zijn van de gekozen richting of instelling: de officiële inschrijvingsgelden. 1.b Bijdragen afhankelijk van gekozen instelling of richting: - retributie: verhoogd inschrijvingsgeld voor participanten niet woonachtig in de gemeente van de onderwijsinstelling; - andere extra inschrijvingsgelden niet bestemd voor huur of aankoop van materialen; - vervoerskosten en parkeergelden.
B. Werkingskost - uitrusting administratie - uitrusting leslokalen - pedagogisch materiaal - andere materialen: duurzame en niet-duurzame	II. Bijkomende financiering inrichtende macht (meestal gemeente) II.1 Personeel: - voor niet-gesubsidieerde leraaruren - voor administratief en ondersteunend personeel - toezichthouders II.2 werkingskosten II.3 infrastructuur	1.c Overige private bijdragen van de leerlingen gebeuren onder vorm van: - bijkomend inschrijvingsgeld voor (gebruik) basismaterialen en pedagogisch materiaal (cursus, handboek, kopieën); - aankoop/huur van pedagogische en andere materialen niet begrepen in de inschrijvingsgelden in instelling en/of op private markt (kan verschillend zijn naargelang het individuele gedrag van participant). 2. Bijdragen van zowel participanten als niet-participanten 2.a De toelagen van de Vlaamse gemeenschap worden grotendeels gefinancierd door fiscale inkomsten (betaald door participanten en niet-participanten ongeacht woonplaats) 2.b De bijkomende financiering door de gemeenten wordt grotendeels gefinancierd uit fiscale inkomsten van de gemeenten (betaald door participanten en niet-participanten woonachtig in de gemeente die het DKO inricht of waar zich een DKO-filiaal bevindt) 2.c Daarnaast kan de inrichter eventueel beschikken over private inkomsten (mecenaat, steunfondsen, ...), verworven bij participanten en/of niet-participanten. Hoe groot deze bedragen zijn, hangt van het individuele gedrag van zowel gevers als de wervers van deze fondsen.
C. Infrastructuur - gebouwen & meubilair; - secretariaat; - leslokalen; - repetitieruimtes.	III. Private bijdrage leerlingen voor materialen/activiteiten III.1 Materialen die de cursisten zelf moeten voorzien III.2 Materialen en activiteiten die de instelling voorziet, maar aantrekkelijk aan de cursist	

2.1 Indeling naar type kost

In kolom 1 onderscheiden we drie types van kosten, aangeduid met hoofdletters.

A. De *personeelskost* is vrij duidelijk omschreven: het gaat om de wedden en lonen van personen die tewerkgesteld zijn in een academie. Toch kunnen zich ook hier onduidelijkheden voordoen: als schoonmaak en/of onderhoud van de gebouwen en klusjes door een gemeentedienst worden uitgevoerd, is het niet duidelijk hoe dat deel van de personeelskost dient toegerekend te worden aan het DKO.

Voor de *directie en het onderwijzend personeel* wordt per subsidieerbare leerling een aantal leerkrachten gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap. De omkaderingscoëfficiënten die het aantal uren per subsidieerbare leerling bepalen en de aanwendingspercentages (afkortingen op de het aantal uren-leraar uit budgettaire overwegingen) verschillen naar gelang de studierichting, optie en graad.

Daarnaast is er een tussenkomst voor *administratief personeel*. De nieuwe regeling voorziet in een voltijds ambt (opsteller) per 1 000 voltijds financierbare leerlingen.

Personeel of extra uren niet gefinancierd op basis van de subsidies van de Vlaamse Gemeenschap, valt ten laste van de inrichtende macht. Hieronder vallen onder meer de toezichthouders die jongeren tijdens de wachttijden tussen, voor en na de lessen begeleiden.

Ander personeel (ondersteuning, onderhoud en schoonmaak) is eveneens ten laste van de inrichtende macht. Onder de rubriek 'ander personeel' vallen voor de richting Beeldende Kunst ook de modellen. Het personeelsstatuut van deze modellen verschilt echter van instelling tot instelling, zodat deze personeelskost in de gemeentelijke boekhouding soms onder de werkingskosten valt.

B. De *werkingskosten* betreffen zowel de uitrusting van de secretariaten als van de leslokalen, de materiaalbenodigdheden voor de lessen, het pedagogisch materiaal (biblio- en mediatheek, oefeninstrumenten, ...).

Voor de bepaling van de werkingskost doet zich een specifiek probleem voor met betrekking tot de duurzame goederen, zoals ICT-uitrusting, reproductieapparatuur voor secretariaatsruimtes en machines en werktuigen voor leslokalen of oefeninstrumenten. Met duurzame goederen worden hier goederen bedoeld die gedurende een langere tijd dan een schooljaar kunnen gebruikt worden. In principe zou de kost per studiejaar op basis van een *gebruikskost* kunnen bepaald worden. Deze gebruikskost weerspiegelt idealiter hoeveel het kost om gedurende een jaar dit goed te gebruiken. Vermits de hernieuwing van deze duurzame goederen gebeurt op het budget werkingskosten, en dit onmogelijk verder kan uitgesplitst worden naar duurzame versus niet-duurzame materialen, gaan we er van uitgaan

dat de som van de jaarlijkse investering in de verwerving van duurzame goederen en de onderhoudskosten een goede benadering vormt voor de kost van het op peil houden van de voorraad aan duurzame goederen die vereist is om de ingerichte opleidingen te kunnen verzorgen.

C. De *infrastructuurkosten* betreffen de huur of investeringskost en het onderhoud van de gebouwen waarin het DKO wordt georganiseerd. Naast het reeds bij duurzame materialen vermelde probleem om geregistreerde investeringen in infrastructuur tijdens een bepaalde tijdsperiode om te zetten in jaarlijkse gebruikskost, doet zich bij de waardering van de infrastructuur ook nog eens het probleem voor dat vele gebouwen waarin deeltijds kunstonderwijs plaats vindt, gedeeld worden met andere gemeentediensten. Daardoor is het vaak moeilijk om de investeringsuitgaven aan DKO-infrastructuur terug te vinden in de gemeentelijke boekhouding en is het bovendien ook moeilijk vast te stellen welk deel van de investeringen in die gemeenschappelijke infrastructuur ten laste van het DKO dient gelegd te worden.

2.2 Indeling vanuit het standpunt van de inrichtende macht

In de tweede kolom van Tabel 6.1 lijsten we op hoe de totale DKO-kost gefinancierd wordt, bekeken vanuit het standpunt van de inrichter. We volgen in de tekst hierna de indeling in Romeinse cijfers uit de tabel en specificeren de algemene lijnen van de financieringsprincipes.

I. Het DKO is (door de *Vlaamse gemeenschap*) gesubsidieerd onderwijs.

De huidige regeling van de subsidiëring is na te lezen op EDULEX:

<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12679#165930> (Organisatiebesluit podiumkunsten, hoofdstuk V)

<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12678#143779> (Organisatiebesluit beeldende kunst, hoofdstuk V)

<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=13292> (Besluit betreffende de bepaling van het aanwendingspercentage)

<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=14201> (Omzendbrief Jaarlijkse inlichtingen voor het schooljaar 2010-2011 - Schoolbeheer deeltijds kunstonderwijs)

I.1 De Vlaamse Gemeenschap subsidieert een aantal *uren-leraar per erkende student*. Een student is subsidieerbaar als hij of zij:

- regelmatige leerling is in een optie of in een tijdelijk project, dat goedgekeurd is door de Vlaamse Regering en decretaal bekrachtigd;
- het vereiste inschrijvingsgeld heeft betaald voor de gevolgde studierichting;

- ten hoogste in één leerjaar in dezelfde optie van dezelfde graad van dezelfde studierichting heeft overgezet;
- op 1 februari ten minste twee derde van de lessen heeft bijgewoond van het leerjaar waarvoor hij zich in dat schooljaar heeft ingeschreven. Gewettigde afwezigheid wordt hierbij beschouwd als de lessen hebben bijgewoond.

Door de Vlaamse Regering vastgelegde *omkaderingscoëfficiënten* geven, afhankelijk van studierichting, graad en optie weer hoeveel uren-leraar een leerling opbrengt. Om budgettaire redenen wordt het aantal uren-leraar aangepast door middel van een *aanwendingspercentage*. Ook als men het programma slechts gedeeltelijk volgt wegens vrijstelling van bepaalde vakken is men slechts gedeeltelijk subsidieerbaar: leerlingen met vrijstellingen genereren uren-leraar waarop een verminderd aanwendingspercentage wordt toegepast. Ten slotte is men binnen een bepaalde richting slechts voor één optie subsidieerbaar.

In het algemeen ziet de formule voor het aantal toegekende uren-leraar er als volgt uit:

$$\text{aantal uren} = \text{aantal subsidieerbare leerlingen} \times \text{omkaderingscoëfficiënt} \times \text{aanwendingspercentage}$$

Voor het vaststellen van het aantal subsidieerbare leerlingen verwijzen we naar: <http://edulex.vlaanderen.be/edulex/ozb/4488.doc> (Beeldende Kunst) en <http://edulex.vlaanderen.be/edulex/ozb/4490.doc> (Muziek, Woordkunst en Dans).

I.2 Per duizend leerlingen wordt er bovendien een toelage voor een voltijdse (38 uren) opsteller voorzien voor *administratieve omkadering*. Deze regeling is ingegaan per 30 juni 2007. De vroegere regeling die studiemeester-opvoeder ambten subsidieerde, wordt uitgedoofd: wanneer een studiemeester-opvoeder die het ambt invult, stopt, valt het ambt weg en wordt het vervangen door de nieuwe regeling.

I.3 Daarnaast is er een toelage van de Vlaamse Gemeenschap voor werkingsmiddelen. Die toelage wordt enkel toegekend aan instellingen uit het gesubsidieerd net. Ze wordt bepaald op basis van het aantal toegekende uren-leraar voor een schooljaar.¹⁹

Bron: onderwijsdecreet II, art 3 quater

(<http://www.ond.vlaanderen.be/edulex/database/document/document.asp?docid=12355#176950>)

Voor de instellingen van het gemeenschapsonderwijs werd een deel van de algemene dotatie voor de werking van het GO! aan het DKO gealloceerd. Sedert het

¹⁹ De basisbedragen per uur (75,21 euro voor Beeldende Kunst en 25,07 euro voor Muziek, Woord en Dans) worden geïndexeerd op basis van het indexcijfer in februari van het jaar $t+1$ voor schooljaar $(t, t+1)$, met basis september 2002. Deze indexering worden slechts voor 75% toegepast (aanwendingspercentage). Voor het schooljaar 2009-2010 werd de indexatie niet toegepast.

schooljaar 2008-2009 krijgen DKO-instellingen van het GO! een eigen dotatie die decretaal vastgesteld is op 1.870.000 € . Dit bedrag wordt integraal gestort aan de koepel van het GO! die het verder autonoom verdeelt over haar DKO-instellingen.

Voorts werden er bijkomende werkingsmiddelen van de Vlaamse Gemeenschap voor verbetering van de ICT-infrastructuur voorzien in de schooljaren 2006-2007 en 2007-2008.

Er is ook een budget voor nascholing van personeel voorzien.

II. Bijkomende kosten vallen ten laste van de *inrichtende macht* en de deelnemers. In een studie van 2001 (Bovyn et al., 2001) werden een aantal inschattingen gemaakt van de bijkomende tussenkomst van de gemeenten in de financiering van het door hen ingerichte DKO.

II.1 Voor de *personeelskost* komt deze studie uit op een bijkomende financiering van de gemeenten ter grootte van gemiddeld 12 à 14% van de personeelssubsidies van de Vlaamse Gemeenschap in de periode 1995-1998.

II.2 Voor de *werkingskosten* bedroeg de additionele bijdrage van de gemeenten 98 à 116% van de werkingstoelage van de Vlaamse Gemeenschap in 1998.²⁰ In 1995 was dat percentage nog maar 44%. De percentages werden berekend door de gemiddelde uitgaven per gemeente *gereconstrueerd uit de gemeentelijke begrotingsrekeningen* van gemeenten die DKO-opleidingen inrichten, te delen door de gemiddelde subsidie van de Vlaamse Gemeenschap per gemeente die DKO-opleidingen inricht.

II.3 Wat de inschatting van *infrastructuurkost* betreft, stootte de studie van Bovyn et al. (2001) op de problemen die we hierboven aanhaalden. In deze studie werd volgende oplossing naar voren geschoven: op basis van een selecte groep van betrouwbare waarnemingen (7 gemeenten) werden de infrastructuurinvesteringen (gebouwen en meubilair) en onderhouds- en huurkosten per leraaruur berekend. Op basis van deze schatting van de infrastructuurkost per leraaruur werden dan aan de hand van data over het aantal georganiseerde leraaruren in andere gemeenten infrastructuurkosten geïmputeerd. De aldus berekende schatting voor de gemiddelde infrastructuurkost per gemeente die DKO-opleidingen inricht, be-

20 De toch wel grote vork in deze schatting heeft te maken met de dubbele werkwijze in de studie van Bovyn et al. (2001). Het cijfer van 116% is gebaseerd op een (grotere) steekproef van gemeentelijke begrotingsrekeningen die bekomen werden van de Dienst Binnenlandse Aangelegenheden van het Vlaamse Gewest. Historische versies van deze rekeningen worden echter niet bijgehouden. Daarom werden bij de gemeenten zelf de begrotingsrekeningen 1995-1998 opgevraagd. Op basis van deze dataset werden de berekeningen nog eens overgedaan voor 1995-1998. Het cijfer van 98% slaat op de uitkomst van de berekening voor deze steekproef. De auteurs verklaren het verschil niet.

droeg 5 812 139 BEF voor 1998 (op basis van de dataset van begrotingsrekeningen van gemeenten die door de Dienst Binnenlandse Aangelegenheden van het Vlaamse Gewest werd geleverd, zie noot 20). Dat komt neer op 65% van de totale bijkomende financiële tussenkomst van de gemeenten voor de organisatie van het DKO. Dit bedrag wijkt echter fundamenteel af van de inschatting van 1 869 560 BEF die voor hetzelfde jaar 1998 als gemiddelde tussenkomst voor infrastructuur werd berekend op basis van de dataset van begrotingsrekeningen die door de gemeenten werden bezorgd (een meer selecte dataset dan deze die door de Dienst Binnenlandse Aangelegenheden van het Vlaamse Gewest werd geleverd, zie noot 20). De berekeningsmethode verschilde echter ook grondig: het gemiddelde werd in dit geval berekend door alle netto investeringen in infrastructuur en onderhoudskosten geregistreerd onder de gemeentelijke uitgaven voor het DKO op te tellen en te delen door het aantal gemeenten in de dataset. Er werd derhalve geen kost geïmputeerd voor infrastructuur die door het gemeentelijk DKO wordt gebruikt, maar gedeeld wordt met andere gemeentelijke diensten (bijvoorbeeld: gemeenteschool).

De infrastructuurkost vormt 40 à 65% van de globale bijkomende uitgaven die de gemeenten doen (hoofding II van kolom 2 in tabel 6.1) en 7,6 à 20,1% van de totale kost van het DKO (zoals vermeld onder hoofding I en II van kolom 2 in Tabel 6.1).

III. Ten slotte veronderstelt het volgen van een DKO-opleiding ook de aanschaf van een aantal materialen door *de cursist zelf* (bijvoorbeeld tekengerief, klei, garen, ...). Vanuit het standpunt van de inrichtende macht bekeken valt deze post uiteen in twee delen.

III.1 Enerzijds betreft het materialen waarvoor de leerling volledig zelf dient in te staan. Het gaat om materialen aan te kopen of te huren op de *privémarkt*. Kosten hiermee verbonden vallen buiten de begroting van de inrichtende macht, maar horen wel bij het plaatje van de totale kost.

III.2 Anderzijds zijn er materialen die door de DKO-instelling zelf worden voorzien, maar die aangerekend worden aan de cursisten. Dit kan bijvoorbeeld door een additioneel inschrijvingsgeld aan te rekenen bovenop wettelijke inschrijvingsgelden. Het deel van de kosten van deze materialen dat de cursist zelf dient bij te dragen, zit niet vervat in de boven vermelde bedragen van de werkingsuitgaven van de gemeenten (inrichtende macht) in de studie van Bovyn et al. (2001), omdat daar enkel netto uitgaven in vervat zijn, dus na aftrek van inkomsten uit bijkomende inschrijvingsgelden bijvoorbeeld. Onder deze post vallen dus *alle* additionele bedragen die de instelling aan de cursist aanrekent voor het volgen van een opleiding, *maar niet de officiële inschrijvingsgelden*. Deze worden immers doorgestort aan de Vlaamse Gemeenschap en in hoofde van de instellingen tellen enkel de subsidies die van de hogere overheid worden ontvangen. Deze laatste zijn vervat in post I.

2.3 Indeling in functie van de individuele betaler

In tegenstelling tot meeste voorgaande studies over het DKO, is onze invalshoek hier niet die van de overheid of de inrichtende macht, maar die van de betaler. Deze specifieke invalshoek wordt in kolom 3 van Tabel 6.1 belicht.

Slechts een deel van de *totale kost van het DKO* (de som van alle kosten in kolom 1 of 2) wordt gedragen door personen die effectief deelnemen aan het DKO. De opdeling van de totale kost in bijdrage van participanten *versus* niet-participanten blijkt echter niet wel gedefinieerd. We leggen eerst uit waarom dit zo is en schuiven een alternatieve opdeling naar voren (aandeel van de kosten *uitsluitend* door participanten gedragen *versus* kosten gezamenlijk gedragen door participanten *en* niet-participanten). Verder gaan we dieper in op het specifieke aandeel van de officiële inschrijvingsgelden in de totale kosten. Tot slot staan we stil bij de efficiëntie- en rechtvaardigheidsoverwegingen die een differentiatie van het inschrijvingsgeld zouden kunnen onderbouwen. Meer specifiek wordt de vraag behandeld of (sommige) participanten niet een groter deel van de kosten van het DKO kunnen/dienen te dragen om zo een ruimer aanbod te kunnen voorzien.

2.3.1 Opdeling van totale kost in het aandeel uitsluitend door participanten gedragen versus kosten gezamenlijk gedragen door participanten en niet-participanten

Een groot deel van de toelagen van de Vlaamse Gemeenschap en de additionele uitgaven van gemeenten voor de inrichting van het DKO wordt gefinancierd uit belastinginkomsten (zowel nationale en regionale belastinginkomsten als gemeentelijke belastinginkomsten in gemeenten die DKO inrichten). Hoe men het aandeel van de globale belastinginkomsten dat dient voor de financiering van het DKO, toewijst aan de individuele belastingbetaler(s) is arbitrair. Of de inkomensbelasting die ik betaald heb al dan niet gedeeltelijk dient voor de financiering van het DKO terwijl dat van mijn buurman is aangewend voor de financiering van de wegeninfrastructuur, is uiteindelijk een onzinnige vraag omdat er geen falsifieerbaar antwoord op valt te geven.

Wel zinvol is de vraag of het billijker en/of efficiënter is om een groter of kleiner deel van de belastinginkomsten aan het aanbod van andere publieke voorzieningen dan het DKO te besteden. We zullen op deze vraag, die een kosten- *en* batenanalyse van het DKO veronderstelt, in het bestek van dit onderzoek echter *geen* antwoord bieden. Omgekeerd, is de vraag of het niet billijker en/of efficiënter kan zijn de participanten een groter of kleiner aandeel van de totale kost van het DKO te laten dragen wel van belang voor dit onderzoek. Immers een differentiatie van het inschrijvingsgeld kan betekenen dat men de inschrijvingsgelden opvoert voor mensen die een grote bereidheid tot betalen voor het DKO hebben en ook een groter betalingscapaciteit hebben. We komen hier verder uitgebreider op terug. In het

licht van deze vraagstelling kan het wel van belang zijn om empirisch een zicht te krijgen op het aandeel in de totale kost van het DKO dat uitsluitend gedragen wordt door de participant zelf. Dit aandeel valt uiteen in twee delen: de officiële inschrijvingsgelden (terug te vinden onder punt 1.a in de derde kolom van Tabel 6.1) en andere bijkomende kosten die de DKO-student zelf draagt. Het gaat daarbij om bijkomende inschrijvingsgelden die de instelling kan vragen aan alle of bepaalde categorieën van studenten (hoofding 1.b in de derde kolom van Tabel 6.1) en de kosten voor benodigde materialen die ten laste van de studenten vallen (hoofding 1.c). Het bedrag van de officiële inschrijvingsgelden is, zowel op geaggregeerd niveau, als per student, terug te vinden in de boekhouding van de Vlaamse Gemeenschap en de regels zijn voor alle DKO-participanten dezelfde. De aldus geïnde inschrijvingsgelden dienen ter bijkomende financiering van de toelagen van de Vlaamse Gemeenschap. De andere twee posten hangen af van het specifieke beleid DKO-instelling en het gedrag van de individuele participant (is hij of zij eerder geneigd om bepaalde duurzame materialen te huren dan wel aan te kopen? Hoe prijsbewust is deze persoon bij de aanschaf van materialen? Welke kwaliteitsvereisten stelt hij of zij aan het benodigde materiaal?). Deze uitgaven zijn ook moeilijker of niet terug te vinden in officiële bronnen. Ze vormen daarom het voorwerp van een enquête die we in het kader van dit onderzoek voerden. Enkele resultaten van deze enquête worden verderop in punt 3.1 van dit hoofdstuk besproken.

Tegenover kosten die enkel door participanten worden gedragen, staan kosten die zowel door participanten als niet-participanten worden gedragen. Ze staan opgeëlijst onder hoofding 2 van de derde kolom van Tabel 6.1. Het grootste deel van deze post wordt gevormd door het deel van de belastinginkomsten dat aan het DKO wordt besteed. Daarbij gaat het niet enkel om belastinginkomsten van de Vlaamse overheid (hoofding 2.a), maar ook om het deel van de *gemeentelijke* belastinginkomsten dat aan het DKO wordt besteed (hoofding 2.b).²¹ Daarnaast zijn er mogelijk nog een aantal andere private inkomstenbronnen (giften, inkomsten uit ondersteuningsactiviteiten, ...) waaruit sommige DKO-instellingen kunnen putten (hoofding 2.c). Hierover zijn weinig of geen gegevens te vinden. Omdat er vanuit de gemeentelijke overheid nogal wat wordt toegestoken in de financiering van het DKO, vragen sommige gemeenten een additionele inschrijvingsbijdrage (*retributie* genaamd, cf. hoofdstuk 4 punt 1.4) aan personen die niet woonachtig zijn in de gemeente van de instelling. Op die manier wenst men inwoners die via de gemeentebelastingen reeds hun steentje bijdragen aan de financiering van het (door de gemeente ingerichte) en niet-inwoners op gelijke voet te plaatsen. In onze enquête gaven slechts vier van de 69 instellingen die deelnamen aan dat ze zo een retributiegeld heffen.

21 Hoe vrij gesubsidieerde instellingen die DKO aanbieden, de bijkomende kosten financieren, hebben we niet onderzocht.

2.3.2 Het aandeel van de officiële inschrijvingsgelden in 'de' kost van het DKO

Omdat het onderscheid tussen de bijdrage van participanten en niet-participanten, omwille van de reden die werd aangehaald aan het begin van vorige subsectie, niet zinvol kan gemaakt worden, dienen we op een andere manier een licht te werpen op de mate waarin participanten bijdragen in de kost van de organisatie van het DKO. Men kan hierover een idee krijgen de inschrijvingsgelden te vergelijken met de organisatiekost. Gezien echter een deel van die organisatiekosten (waaronder de vrij belangrijke post van infrastructuurkosten) moeilijk betrouwbaar te achterhalen of toe te wijzen valt, dienen ook bij de bepaling van de organisatiekost keuzes gemaakt te worden. Zelfs onder deze beperkingen is er *een eenvoudig meetbare maatstaf die de impliciete opvattingen van een beleid over de relatieve bijdrage in de kost die moet aangerekend worden aan de participant, goed weerspiegelt*. Het gaat om de verhouding van de officieel vastgestelde inschrijvingsgelden ten opzichte van de subsidies die deze overheid voor het bewuste goed voorziet. Deze maatstaf geeft immers de verhouding weer tussen de prijs die de overheid voor dit goed aanrekenet en de totale middelen die ze in dit goed steekt. Het inschrijvingsgeld is slechts een deel van de eigen kost voor de consument en de totale middelen die de overheid aan dit goed besteedt zijn slechts een deel van de totale kost nodig om het goed aan te bieden. Maar door ons tot juist die componenten te beperken die de overheid in de huidige organisatie van het DKO in handen heeft, is deze maatstaf geschikt om na te gaan *in welke mate de overheid de kost die zij draagt voor de organisatie van het DKO aanrekenet aan de participanten, of eerder doorschuift naar de algemene middelenbegroting*. De maatstaf is ook relatief eenvoudig meetbaar. De totale subsidies van de centrale overheid²² bestaan uit de werkingstoelagen en de personeelsubsidies (cf. supra). De bedragen zijn terug te vinden in de DKO-begroting van het departement Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. Langs de inkomenszijde van deze begroting worden ook de geïnde inschrijvingsgelden bijgehouden.

Zoals we in het nu volgende punt 2.3.3 aangeven, volstaat deze indicator ook om een eerste set van overwegingen omtrent de bepaling van de inschrijvingsgelden empirisch te voeden.

22 Natuurlijk is het ook minstens een impliciete keuze van deze centrale overheid om een deel van de kost van de organisatie van het DKO door te schuiven naar lagere overheden (gemeenten) of private instanties (in het vrije onderwijsnet bijvoorbeeld). Maar al deze impliciete overwegingen trachten te achterhalen zou een klare analyse van het centrale onderwerp van voorliggende studie (principes die bij de bepaling van inschrijvingsgelden kunnen gehanteerd worden) niet ten goede komen.

2.3.3 Efficiëntie- en rechtvaardigheidsoverwegingen bij de bepaling van het inschrijvingsgeld

Zoals we in volgende sectie zullen zien en ook op basis van de geldende tarieven kon worden verwacht, dragen de participanten aan het DKO slechts een beperkt deel van de gesubsidieerde organisatiekost van het DKO onder de vorm van een inschrijvingsgeld. De inschrijvingsgelden bedragen bijvoorbeeld maar 7 à 8% van de personeelsubsidie. DKO is dus een gesubsidieerd goed: de gevraagde prijs is lager dan de middelen die de consument zou moeten opgeven indien hij alles zelf zou dienen te betalen. Het is dan ook mogelijk dat sommige van de huidige participanten aan het DKO ook zouden deelnemen indien het inschrijvingsgeld verhoogd zou worden. De bereidheid tot betalen voor een DKO-opleiding, die niet rechtstreeks geobserveerd wordt, is het maximale bedrag (aan inschrijvingsgeld) dat een persoon wil betalen om deel te nemen aan het DKO. Dat hangt af van de relatieve voorkeur van deze persoon voor DKO ten opzichte van andere goederen of diensten en van de financiële situatie van die persoon.

Efficiëntieoverwegingen bij de bepaling van een inschrijvingsgeld evalueren of het mogelijk is een ander (eventueel gedifferentieerd) inschrijvingstarief te bepalen, zodanig dat niemand onder het nieuwe tarief slechter af is, en minstens één iemand beter af. Wie echter een hoger tarief dan het huidige dient te betalen is toch automatisch slechter af? Dat is zo als de additionele opbrengsten van het hoger inschrijvingsgeld niet worden aangewend. Ze zouden echter kunnen dienen om de kwaliteit van het DKO-aanbod te verhogen, of een meer intensieve opleiding te financieren. Op die manier kunnen diegenen die een hoger tarief betalen, gecompenseerd worden zodat zij niet noodzakelijk slechter af zijn. Wanneer deze compensatie minder kost dan wat deze personen bereid zouden zijn om extra te betalen bovenop het huidige inschrijvingstarief, dan kan het resterende deel gebruikt worden voor de verhoging van de welvaart van andere personen, onder welke vorm ook. In dat geval is er dus een efficiëntieargument voor wijziging van de huidige tarieven. Het is in dit verband dat de indicatoren voor het aandeel van de huidige inschrijvingsgelden in de kost van het DKO een rol spelen. Wanneer de huidige tarieven slechts een zeer klein deel van de kost dekken, is het onwaarschijnlijk dat dergelijke efficiëntieargumenten kunnen ingeroepen worden.

Bij rechtvaardigheidsoverwegingen laat men een afweging toe tussen de hogere prijs zonder compensatie, en dus het welvaartsverlies, die men oplegt aan sommige meer fortuinlijke personen, en de welvaartswinst door de tariefverlaging die men in ruil daarvoor voor sommige minder fortuinlijke personen kan aanbieden. We komen in hoofdstuk 8 uitgebreid terug op deze overwegingen.

3. Empirische aspecten van het kostenplaatje

De gegevens en analyses in de volgende twee subsecties zijn gebaseerd op een verzameling van databanken die het departement Onderwijs en Vorming van de Vlaamse Gemeenschap voor dit onderzoek ter beschikking kregen. Deze databanken bevatten voor de schooljaren 2003-2004 tot en met 2009-2010 per instelling:

- de ontvangen werkingstoelagen;
- de definitief geïnde inschrijvingsgelden per categorie (verminderd en gewoon tarief voor jongeren en volwassenen);
- het aantal gesubsidieerde studenten per richting/optie/graad/leerjaar.

Op basis van deze databank konden we zelf volgende bijkomende variabelen construeren:

- het aantal gesubsidieerde leraaruren per instelling (werkingstoelage gedeeld door het wettelijk bepaalde bedrag);
- het aantal inschrijvingen per instelling per tarief (het bedrag gedeeld door het wettelijk tarief).

Daarnaast kregen we ook een databank die per begrotingsjaar de ontvangen loonsubsidies per instelling bevat. Deze gegevens slaan op de begrotingsjaren 2003 tot 2009. Een begrotingsjaar t slaat op de uitgaven van december van het jaar $(t-1)$ tot en met november van het jaar t .

Om de personeelskosten min of meer in overeenstemming te brengen met de gegevens per schooljaar hanteerden we volgende regel:

$$\text{personeelssubsidie schooljaar } (t, t+1) =$$

$$0.25 * \text{personeelssubsidie begrotingsjaar } t + 0.75 * \text{personeelssubsidie begrotingsjaar } t+1$$

Om de gegevens voor schooljaar 2009/2010 niet te verliezen, linkten we deze aan de personeelssubsidiegegevens voor het begrotingsjaar 2009:²³

$$\text{personeelssubsidie schooljaar 2009/10} = \text{personeelssubsidie begrotingsjaar 2009}$$

3.1 Inschrijvingsgelden en personeels- en werkingskosten

In Tabel 6.2 en Tabel 6.3 geven we enige statistieken omtrent de hoogte van de toelagen van de Vlaamse Gemeenschap aan het DKO. In Tabel 6.2 worden de personeelssubsidies vergeleken met de het bedrag van de som van de geïnde inschrijvingsgelden voor de instellingen waarover we voor beide bedragen gegevens

²³ Voor de sinds schooljaar 2009-2010 nieuw opgerichte Muziekacademie van Torhout slaan de personeelsgegevens hierdoor slechts op drie maanden. Er werd hiervoor gecorrigeerd, maar we geven de puntobservaties voor deze academie niet weer in Figuur 6.1 en Figuur 6.2. Hoe fusies tussen academies in het verleden onze cijfers vertekenden, konden we niet achterhalen.

hadden. Het aandeel van de inschrijvingsgelden in de personeelsubsidie bedraagt zowat 7,5%. Een verhoging van de inschrijvingsgelden met tien percent zou de personeelsubsidie met 0,75% kunnen doen stijgen, indien zo een verhoging geen effect op de participatiekans zou hebben. Anderzijds dekken de inschrijvingsgelden ruim vier maal het bedrag van de werkingstoelagen. De werkingstoelagen vormen echter slechts een klein deel van de totale toelage. Bijgevolg daalt het aandeel van de inschrijvingsgelden in de totale subsidies van de Vlaamse Gemeenschap nauwelijks ten opzichte van het aandeel in de personeelsubsidies en blijft het hoger dan 7%. Uit de studie van Bovyn et al. (2001) blijkt echter dat steden en gemeenten in 1998 gemiddeld nog eens zoveel aan werkingsmiddelen toesteken aan het DKO. De totale organisatiekost van het DKO omvat bovendien ook nog de moeilijk te kwantificeren gebouwkosten (cf. punt 2.1). Het lijkt dan ook weinig waarschijnlijk dat de voldoende voorwaarden voor zogenaamde efficiëntieargumenten voor een verhoging van (sommige) inschrijvingsgelden (zie punt 2.3.3 en hoofdstuk 8 punt 3), in de realiteit voldaan zijn. Dat betekent niet dat er geen andere, voornamelijk sociale argumenten (zie sectie 2.3.3 en hoofdstuk 8) voor een wijziging van de tarieven zouden zijn.

Men kan echter op grond van deze bevindingen misschien overwegen om eventuele meerinkomsten die uit dergelijke tariefwijzigingen zouden gehaald worden, eerder aan andere kostenmilderende initiatieven te besteden, dan aan een uitbreiding van het aanbod.

Tabel 6.2 Aandeel van de inschrijvingsgelden in de personeelsubsidies

Schooljaar	Aantal instellingen in het bestand (*)	Personeelsubsidie (mio euro)	Inschrijvingsgelden (mio euro)	Aandeel inschrijvingsgeld in subsidie (%)
2003/2004	166	141,026	10,793	7,65
2004/2005	166	148,825	11,396	7,66
2005/2006	166	157,503	12,025	7,63
2006/2007	166	166,309	12,541	7,54
2007/2008	166	177,098	13,033	7,36
2008/2009	166	187,098	13,575	7,26
2009/2010	167	189,651	14,078	7,42

* Er zijn geen gegevens over inschrijvingsgelden in de Beiaardschool van Mechelen. Voor deze school geldt een aparte regeling.

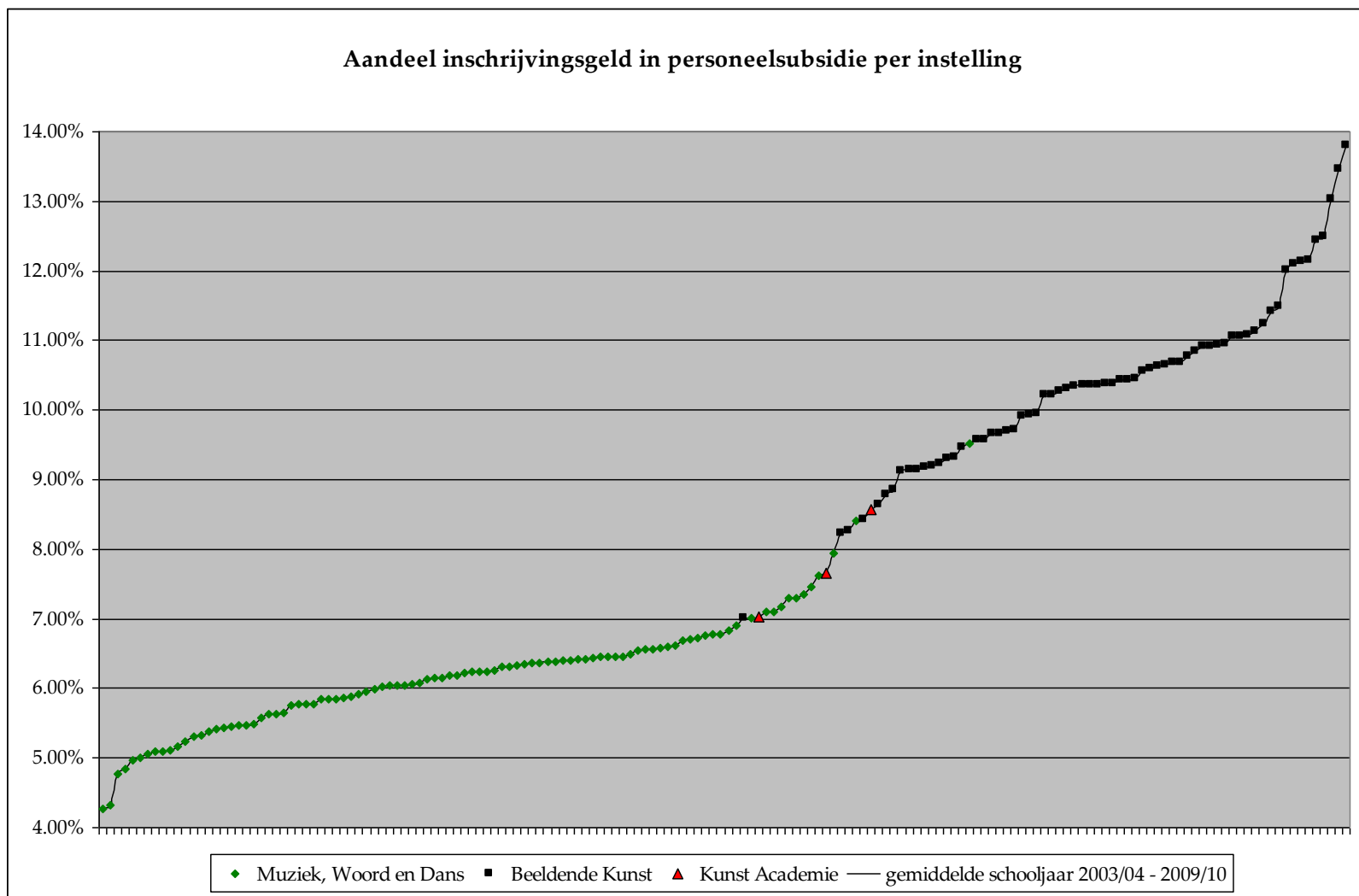
Tabel 6.3 Aandeel van de inschrijvingsgelden in personeels- en werkingstoelagen

Schooljaar	Aantal inst. in het bestand(*)	Personeel-subsidie (mio euro)	Werkings-toelage (mio euro)	Totale subsidie (mio euro)	Inschrijvings-gelden (mio euro)	Aandeel inschrijvingsgelden in %		
						Pers.-subsidie	Werkings-toelage	Totale subsidie
2003/2004	151	128,608	2,344	130,952	9,910	7,71	423	7,57
2004/2005	151	136,092	2,449	138,541	10,481	7,70	428	7,57
2005/2006	151	144,191	2,563	146,754	11,075	7,68	432	7,55
2006/2007	151	152,495	2,669	155,164	11,561	7,58	433	7,45
2007/2008	151	162,727	2,791	165,518	12,011	7,38	430	7,26
2008/2009	151	172,201	2,883	175,084	12,503	7,26	434	7,14
2009/2010	152	174,628	2,917	177,546	12,909	7,39	442	7,27

* Enkel instellingen uit het gesubsidieerd net werden opgenomen. De instellingen van het gemeenschapsonderwijs kregen tot het schooljaar 2008-2009 werklingsmiddelen uit de algemene dotatie van het GO! voor de werking. Sedert het schooljaar is er een aparte dotatie voor werking van alle DKO-instellingen van het GO! samen.

In Figuur 6.1 geven we een idee van de spreiding van het aandeel van de inschrijvingsgelden in de personeelsubsidies over de instellingen. Daar waar in het algemeen de pot aan geïnde inschrijvingsgelden 7,5% van de personeelsubsidie bedraagt, blijkt uit Figuur 6.1 dat dit voor de academies voor Muziek, Woordkunst en Dans tussen vier en acht procent schommelt, terwijl dit voor academies voor Beeldende Kunst hoger ligt (acht à veertien procent). Dit is mede een gevolg van de wettelijke subsidieregeling, waarbij het aantal gesubsidieerde leraaruren per financierbare leerling hoger is in de hogere graden van muziekoopleidingen. Wellicht werd deze subsidieregeling mede geïnspireerd vanuit de *intensiteit* van de benodigde leraaruren om een opleiding in een bepaalde optie en graad te verzorgen. Onder deze intensiteit verstaan we zowel het aantal lessen, als de didactische vorm (klassikaal onderwijs versus individuele lessen). Niet alle DKO-opleidingen zijn blijkbaar even duur in termen van instructiekosten. Het onderscheid tussen duurdere en goedkopere opties en/of graden in termen van instructiekosten is het voorwerp van de volgende subsectie.

Variaties in het aandeel van de inschrijvingsgelden in de personeelsubsidie zijn echter niet alleen bepaald door de verschillen in personeelsubsidie over instellingen, maar ook door de mate waarin bepaalde studierichtingen eerder personen die in aanmerking komen voor verminderd inschrijvingsgeld aantrekken. In hoofdstuk 1 zagen we bijvoorbeeld dat de studierichting Beeldende Kunst relatief meer door volwassenen gekozen wordt dan opleidingen Muziek, Woordkunst en Dans. Ook dit draagt dus bij tot het geobserveerde hogere aandeel van inschrijvingsgelden in de personeelsubsidie bij de academies voor Beeldende Kunst. Om verschillen in personeelskost tussen opleidingen te detecteren, moeten we dus op zoek naar een andere maatstaf, die niet beïnvloed wordt door het betaalde inschrijvingsgeld.

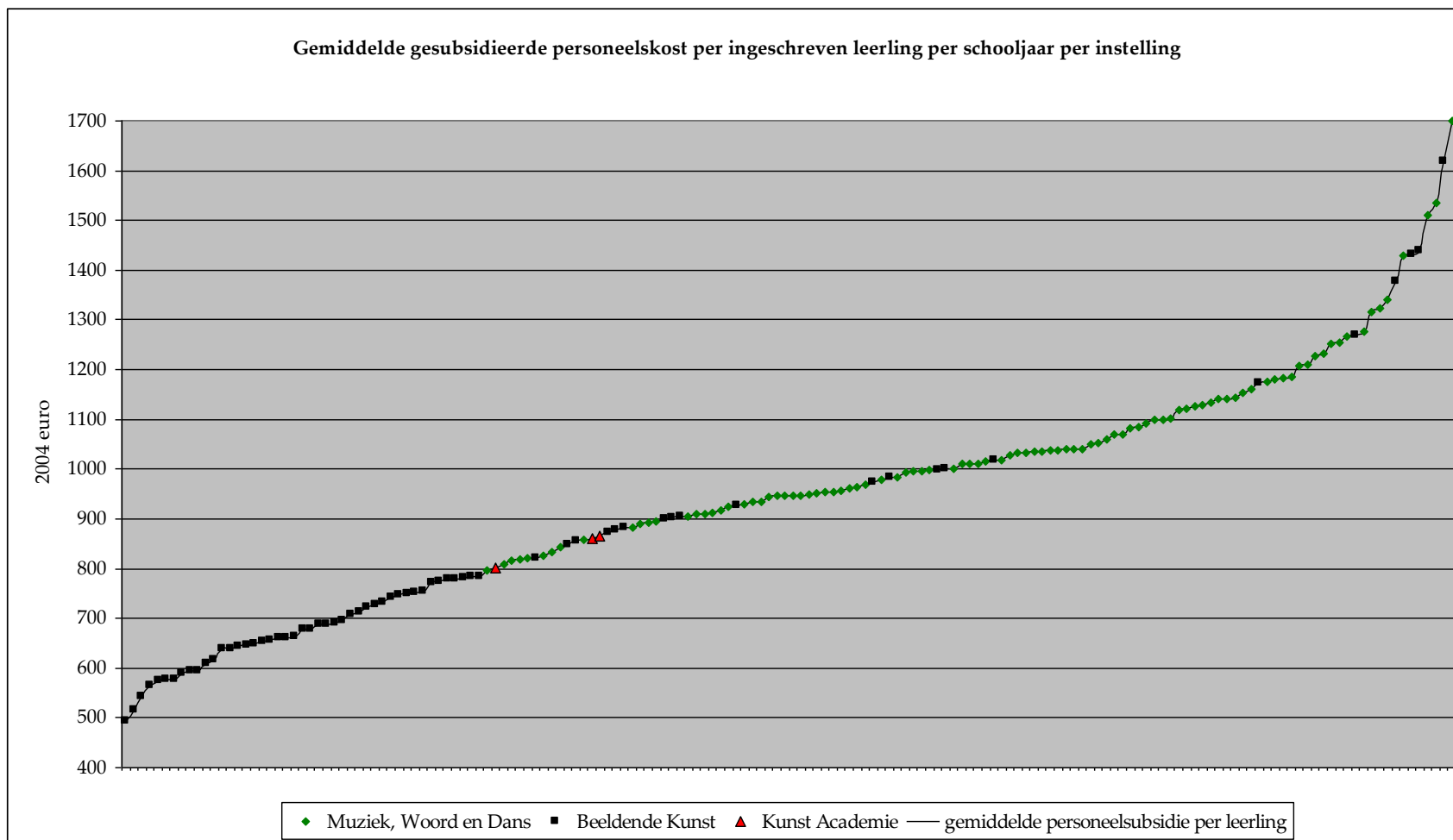

Figuur 6.1 Gemiddeld aandeel inschrijvingsgelden in personeelsubsidie 2003/2004-2009/2010 per instelling

3.2 Dure versus goedkope opties in termen van organisatiekost

Figuur 6.2 geeft per instelling informatie over de personeelsubsidie per ingeschreven leerling. De personeelsubsidie per leerling werd berekend als de personeelstoelage gedeeld door het aantal ingeschreven leerlingen (leerlingen die inschrijvingsgeld betaalden dat doorgestort werd aan het Departement Onderwijs & Vorming). Deze variabele werd voor elke instelling voor de observatiejaren 2003/2004-2009/2010 geconstrueerd.²⁴ De personeelstoelagen werden gedefleerd naar februari 2004 op basis van de gezondheidsindex en we berekenden vervolgens het gemiddelde van die personeelsubsidie per leerling over de zeven schooljaren waarvoor we data hadden. Het is deze gemiddelde waarde die we in de grafiek weergeven. De waarden schommelen tussen 500 en 1 700 constante euro (februari 2004). Zoals we op basis van de gegevens uit Figuur 6.1 reeds konden verwachten, bevinden de academies voor Beeldende Kunst zich voornamelijk onder de goedkopere richtingen. We gaven reeds aan dat dit met de wettelijke regeling te maken heeft. Toch wordt de tweedeling Muziek, Woordkunst en Dans versus Beeldende Kunst, die in Figuur 6.1 nog volledig was, hier doorbroken. We constateren dat er nogal wat variatie is over de academies in termen van de gesubsidieerde personeelskost per leerling. We gaven reeds aan dat dit mede bepaald is door de wettelijke regeling, waarbij muziekopleidingen meer leraaruren per leerling opleveren dan bijvoorbeeld opleidingen in de Beeldende Kunst. Anderzijds kost een leraaruur in de lagere en middelbare graad minder dan een leraaruur in de hogere en specialisatiegraad. Om deze laatste reden is het belangrijke om naar personeelskosten te kijken, eerder dan naar aantal uren. Ten slotte is er variatie in de grootte van de klassen. Vakken binnen opleidingen die in grotere klassen kunnen gegeven worden, zijn relatief goedkoper in termen van personeelskost.

²⁴ De personeelsubsidie voor schooljaar $(t, t+1)$ wordt gebaseerd op de leerlingentelling van februari van het jaar t , en slaat dus op de leerlingenaantallen van het schooljaar $(t-1, t)$. We zijn hier echter geïnteresseerd in de feitelijke gesubsidieerde kost om een opleiding aan een leerling te kunnen geven. Wettelijke regelingen leggen regels vast die mede bepalen hoe die feitelijke kost tot stand komt.

Figuur 6.2 Gemiddelde personeelssubsidie per leerling 2003-2009 per instelling

De statistiek personeelsubsidie per leerling is een resultante van drie factoren:

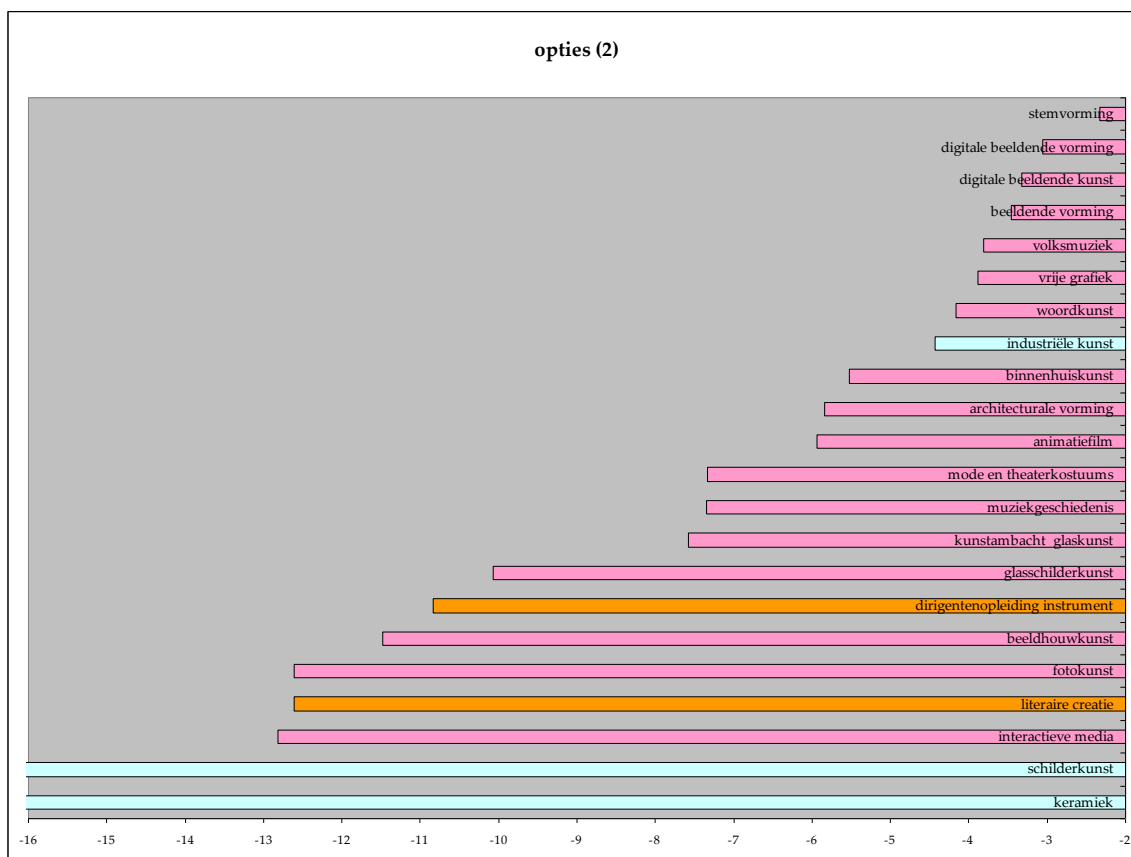
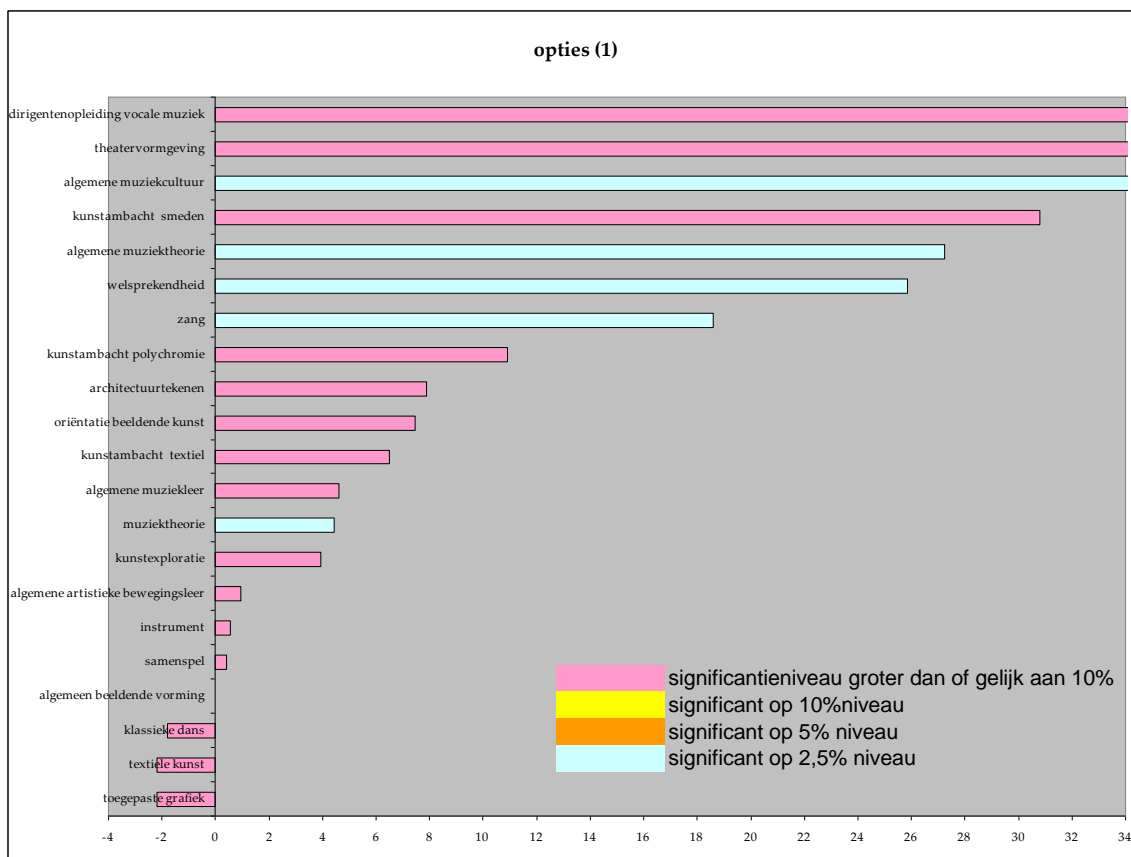
- de wettelijke subsidieregeling, die voorziet dat bepaalde richtingen/graden intensere personeelsbezetting veronderstellen;
- de mate waarin instellingen op basis van deze subsidieregeling een aanbod samenstellen dat hen in staat stelt aan de opgelegde budgetrestrictie te voldoen;
- de keuze van de leerlingen voor richtingen of opties waarvoor een meer intense leraarbegeleiding is voorzien tegenover relatief minder leraarintense opleidingen. Op deze factor komen we in onze empirische analyses in hoofdstuk 7 punt 3.3 terug.

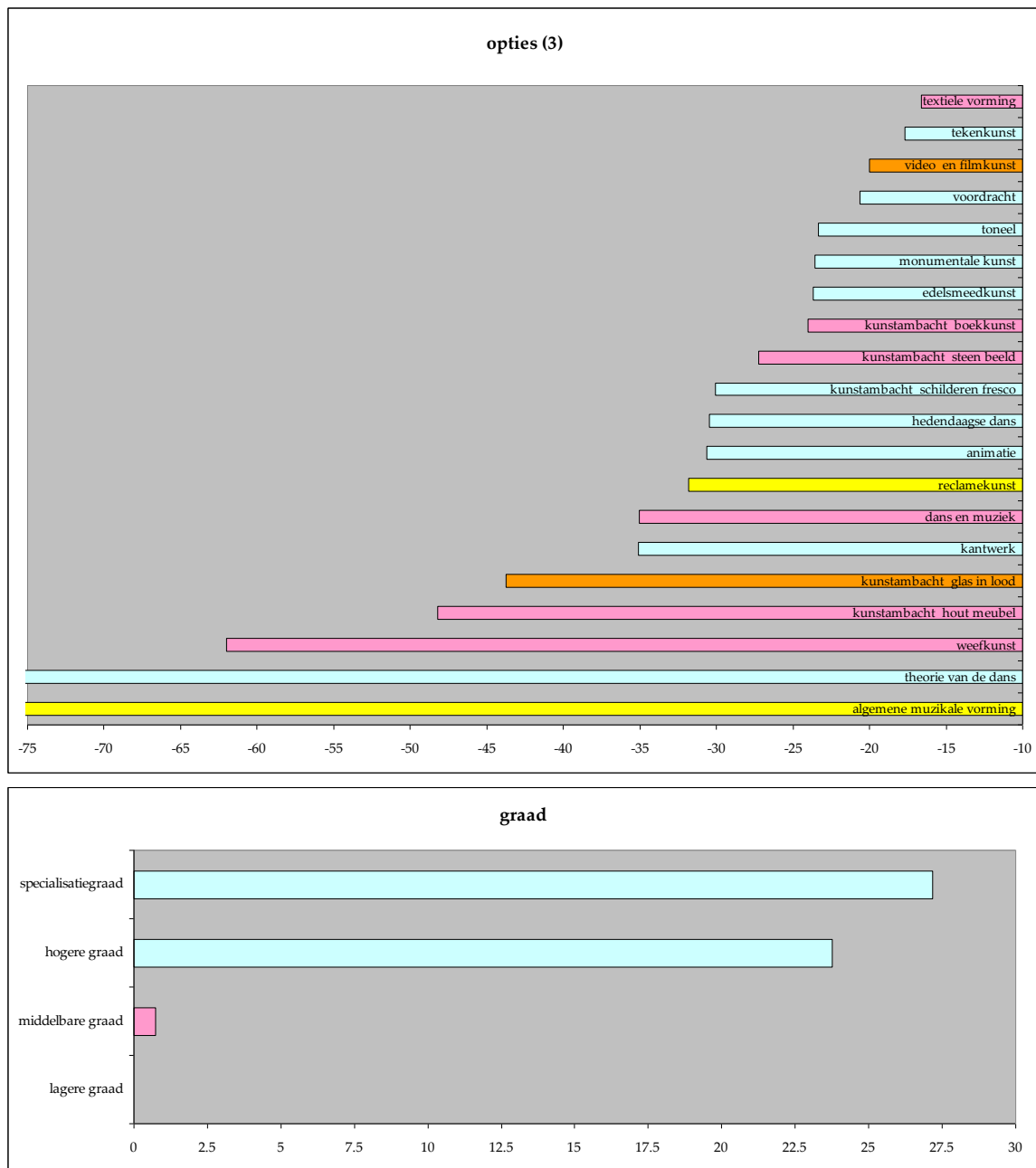
We willen nu nagaan in welke mate de feitelijke verdeling van de gevolgde opleidingen (opties en graden) deze verschillen in gesubsidieerde personeelskost per leerling kunnen verklaren. In de mate dat dit zo is, spreken we van relatief duurdere versus relatief goedkopere opleidingen in termen van gesubsidieerde personeelskost. Om deze hypothese te toetsen, gingen we na in welke mate de verschillen in samenstelling van de schoolpopulatie naar gevolgde opties en graden de variatie in gesubsidieerde personeelskost per leerling over instellingen kan verklaren. We hebben daarom de personeelsubsidie per leerling in een instelling in een regressierelatie gebracht met de procentuele verdeling van de leerlingen over de optie en graden in die instelling. Op die manier kan men bepalen in welke mate een bijkomend procentpunt leerlingen in een bepaalde optie ten koste van een zekere referentiecategorie de gesubsidieerde personeelskost verandert. De resultaten van deze regressieanalyse worden grafisch voorgesteld in figuren 6.3.a-d. We beschikten over gegevens voor zeven schooljaren voor 166 instellingen en voor één instelling over één waarnemingsjaar (2009-2010). In totaal hebben we dus 1 163 observaties. 80% van de totale variatie in de personeelskost per leerling per instelling kon verklaard worden door de verdeling van de leerlingenpopulaties over de opties en graden. Niettemin zijn de onderscheiden in gesubsidieerde personeelskost per leerling niet altijd even precies geschat. Dit kan ofwel zijn omdat er nog veel verschillen zijn tussen instellingen in gesubsidieerde personeelskost voor dezelfde optie en graad (omdat ze de lessen bijvoorbeeld in klassen van diverse grootte organiseren), ofwel omdat de variatie in samenstelling van de leerlingenpopulaties over opties en graden in de diverse instellingen niet zo groot is. Sommige opties zijn bijvoorbeeld enkel in de lagere graad te volgen, andere dan weer enkel in de specialisatiegraad. Er is sowieso geen specialisatiegraad voor de opties in de studierichtingen Muziek, Woordkunst en Dans.

De optie Algemeen Beeldende Vorming lagere graad diende als referentiecategorie. We hebben de opties in Figuur 6.3.a-c gerangschikt van duurst naar goedkoopst in termen van het aantal euro's kostenwinst (negatief) of meerkost (positief) wanneer in een school de leerlingenpopulatie zo zou veranderd worden dat een procentpunt meer leerlingen die bepaalde optie zouden volgen, ten koste van

een procentpunt minder leerlingen in de lagere graad optie Algemeen Beeldende Vorming. De geschatte kostenwinst of meerkost staat op de horizontale as uitgezet. Hetzelfde deden we in paneel d van Figuur 6.3 voor de samenstelling van de schoolpopulaties naar graden. Zoals te verwachten was, is de gesubsidieerde personeelskost per leerling in de hogere en specialisatiegraad groter dan in de middelbare en lagere graad.

Wat de opdeling naar opties betreft toont dit meer gedetailleerde beeld dat de opties uit de studierichtingen Woordkunst en Dans (behalve Welsprekendheid en Algemene Artistieke Bewegingsleer) relatief goedkoper zijn in termen van gesubsidieerde leraarkost per leerling dan Algemeen Beeldende Vorming. Het zijn vooral de muziekopleidingen die ervoor zorgen dat in het algemeen beeld van Figuur 6.2 de academies voor Muziek, Woordkunst en Dans meestal op een hogere plaats terecht kwamen in termen van personeelsubsidie per leerling. Opvallend is ook dat heel wat opties uit de richting Beeldende Kunst goedkoper uitvallen op deze dimensie dan Algemeen Beeldende Vorming, wanneer men het effect van de graadverschillen wegzuivert. Als de baremaverschillen niet zouden bestaan, dan zijn heel wat opleidingen Beeldende Kunst in termen van intensiteit van benodigde leraaruren niet echt duurder dan de richting Algemeen Beeldende Vorming. Nochtans dient men in de hogere graden vaak meer lessen per week te volgen. We vermoeden dan ook dat het aantal leerlingen dat tijdens een lestijd kan geïnstrueerd worden veel groter is dan bij bijvoorbeeld de instrument-, zang- en dirigentopleidingen.

Figuur 6.3.a-d Verschillen in gesubsidieerde personeelkosten per leerling naar optie en graad

3.3 Dure versus goedkope opties in termen van private bijdragen

Tot nog toe keken we enkel naar verschillen in opleidingskosten die binnen de huidige regeling niet (uitsluitend) ten laste van de participanten vallen, maar uit de algemene middelenbegroting worden gefinancierd en dus uit fiscale inkomsten en geïnde inschrijvingsgelden.

Voor de centrale vraag van dit onderzoek is een andere vraag minstens even relevant: welk aandeel vertegenwoordigt het inschrijvingsgeld in de totale kosten die uitsluitend door participanten gedragen worden (cf. vraag 2- uit de inleiding van dit hoofdstuk). De private kosten zijn echter niet terug te vinden in de officiële statistieken. We organiseerden daarom een enquête bij de verantwoordelijken (directies) van de academies (meer informatie hierover in hoofdstuk 2). Wij gingen ervan uit dat deze personen een redelijk goed beeld hebben van additionele kosten die studenten buiten het inschrijvingsgeld dienen te dragen.

Wij vroegen eerst aan de directies om de opties die in hun academie worden aangeboden te rangschikken in de categorieën goedkoop, gemiddeld en duur. We gaven daarbij als expliciete richtlijn te denken in termen van de kosten die leerling zelf dient te dragen wanneer hij zich voor een opleiding inschrijft. De verwerking van de antwoorden vindt u in Figuur 6.4 en Figuur 6.5. Op de verticale as construeerden we voor de diverse opties een score die de waarde van 100% aanneemt indien alle instellingen die geantwoord hebben dat ze deze optie aanbieden, haar als duur hebben gecatalogeerd. De score is 0% als alle aanbieders van die optie het erover eens zijn dat ze eerder goedkoop is. De score is 50% als alle geregistreerde antwoorden de optie als gemiddeld aanmerken. De sigels die op de lijngrafieken bij de opties staan (GK, GM of D) zijn geconstrueerd op basis van de meerderheidsregel: indien een meerderheid van de respondenten de optie bijvoorbeeld als goedkoop catalogeert, krijgt ze het sigel 'GK'. Combinaties van de sigels komen voor wanneer evenveel respondenten de optie in elk van deze categorieën rangschikt.²⁵

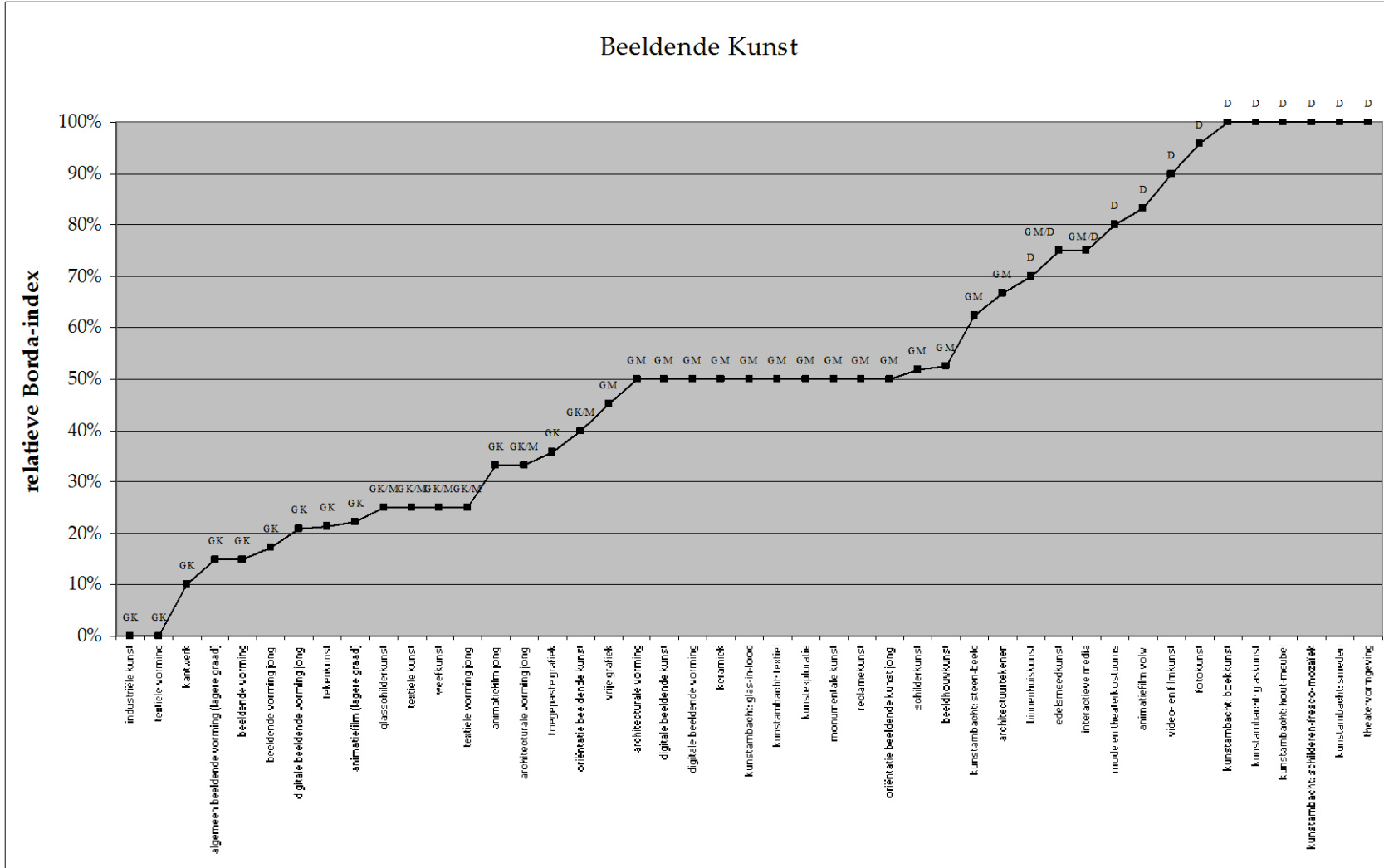
Voor de Beeldende Kunst blijkt er relatieve eensgezindheid dat de algemene opleidingen eerder goedkoop zijn, terwijl de meer gespecialiseerde opleidingen (een groot deel van de kunstambachten, theatervormgeving en -kostuums, foto-, video- en filmkunst) eerder duur worden bevonden.

Voor de muziekopleidingen lijken vooral de instrumentopleidingen relatief duur te worden bevonden.

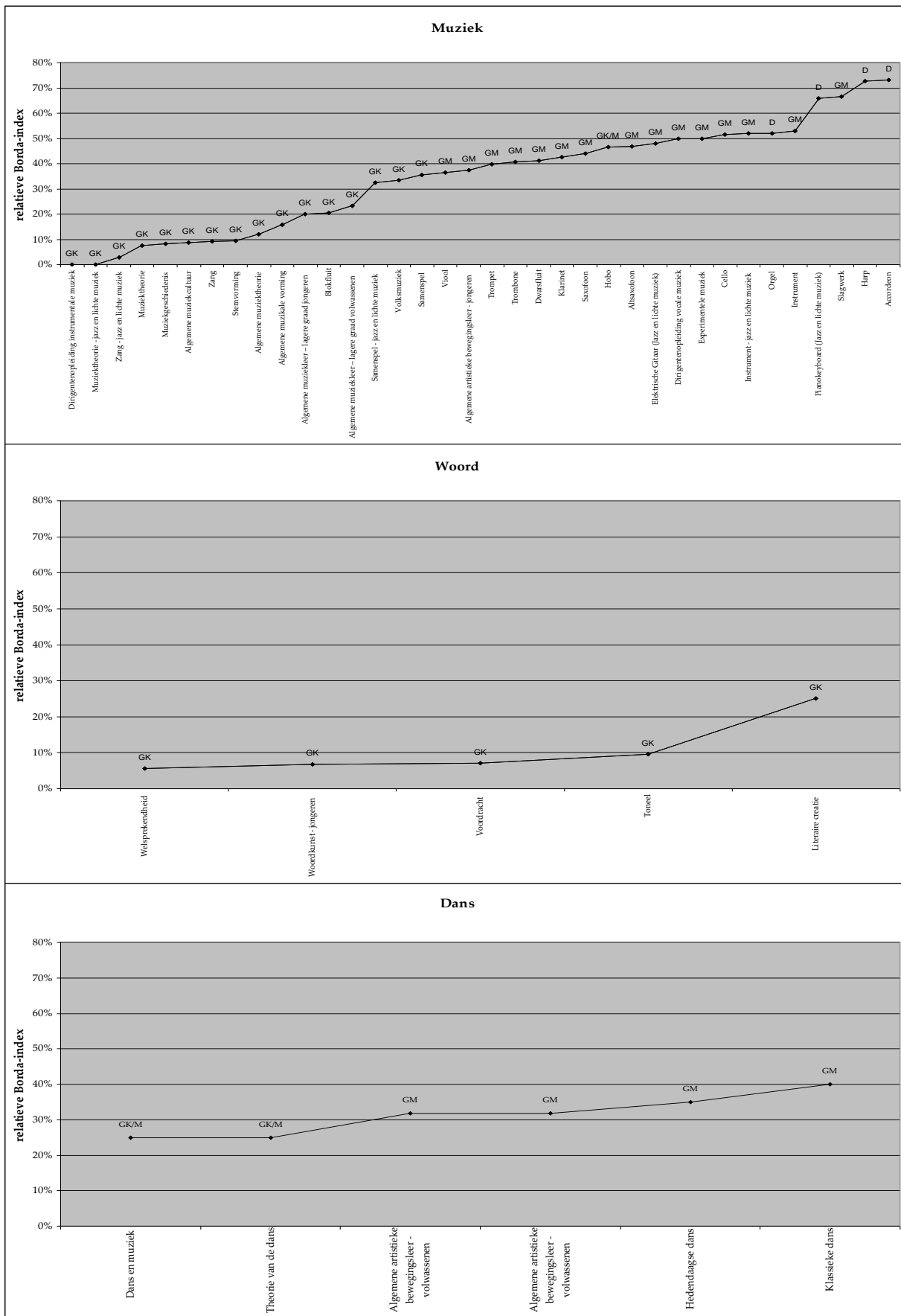
²⁵ De meerderheidsregel is gebaseerd op Condorcets meerderheidsregel, terwijl de puntenscore op de verticale as ontspruit aan een alternatieve aggregatieprocedure voor opinies afkomstig van Condorcets intellectuele opponent in deze kwestie ten tijde van de Franse Revolutie, Borda.

Omdat we er ons van bewust waren dat er nogal wat verschillen kunnen zijn binnen de optie Instrument afhankelijk van het gekozen instrument, werd zowel gevraagd een opleiding van een instrument met gemiddelde kost, als een aantal specifieke instrumentopleidingen te catalogeren. Ook de instrumentopleidingen met gemiddelde kost worden als relatief duur bevonden ten opzichte van andere muziekopleidingen. Toch geven 32 van de 36 instellingen aan dat instrumenten bij hen voor het begin van de opleiding kunnen gehuurd worden en nog eens een kwart geeft aan dat dit zelfs voor de gehele opleiding kan. Verrassend is dat de dirigentenopleiding vocale muziek die ook in termen van personeelskost hoog scoorde, vaak als gemiddeld of duur in termen van private kost wordt bestempeld. Wat het grote verschil dan wel is met de dirigentenopleiding voor een instrument, waarover vrij grote eensgezindheid is dat ze relatief goedkoop is, konden we niet achterhalen. Deze opleiding bleek ook in termen van personeelskost goedkoper dan de tegenhanger voor vocale muziek.

De opleidingen in de richting Woordkunst werden meestal in de categorie 'goedkoop' gerangschikt en van leerlingen in dansopleidingen meent men dat ze eerder een gemiddelde kost dienen te dragen. Ook van de in termen van personeelskosten duurdere opleidingen in Welsprekendheid en Algemene Artistieke Bewegingsleer meent men dat ze private kosten van een gemiddeld niveau met zich meebrengen.

Figuur 6.4 Rangschikking van opties Beeldende Kunst van relatief goedkoop naar relatief duur

Figuur 6.5 Rangschikking van opties Muziek, Woordkunst en Dans van relatief goedkoop naar relatief duur

De rangschikking van duur naar goedkoop werd gemaakt *relatief ten opzichte van het aanbod van de instellingen*. We wilden echter ook een idee hebben over de feitelijke additionele kost die zo een relatief goedkope en dure opleiding met zich meebrengen. Daarom vroegen we aan de instellingen om voor een eerder goedkope, een dure en een opleiding met gemiddelde kosten aan te geven hoeveel deze additionele kosten ongeveer bedroegen volgens hen. We peilden naar de kost per schooljaar. We bevroegen hierbij enkel de kosten die gemeenschappelijk zijn voor alle participanten. Verplaatsingskosten en tarieven die slechts aan bepaalde participanten worden aangerekend dienden niet meegerekend worden. Onder dit laatste verstaan we vooral de bijkomende inschrijvingsgelden die door sommige academies aan personen die niet in de gemeente van de academie woonachtig zijn, worden gevraagd.

We maakten een onderscheid tussen vier types van kosten:

- *de feitelijke inschrijvingsgelden*: dit is het officiële inschrijvingsgeld plus de eventuele bijkomende bedragen die een instelling *aan iedereen* bij inschrijving voor die optie vraagt. Het kan gaan om een bijdrage voor materialen die tijdens de lessen worden gebruikt, een taks bestemd voor beheersvennootschappen (Semu, SABAM) of een additioneel inschrijvingsgeld;
- *kosten voor niet-duurzame materialen aan te kopen binnen of buiten de instelling*. In het geval het om aankopen binnen de instelling gaat, betreft het hier aankopen van materialen, cursussen en kopiekosten die niet in het inschrijvingsgeld zijn begrepen;
- *kosten voor de aanschaf of huur van duurzame materialen*. We definieerden duurzame materialen als instrumenten, benodigdheden en materialen die langer dan één opleidingsjaar kunnen gebruikt worden. Het typevoorbeeld is natuurlijk het gekozen muziekinstrument voor de muziekopleiding Instrument. Omdat het hier over materialen gaat die langer dan voor één opleidingsjaar bruikbaar zijn, is er een argument om de aanschafkost, ingeval het om een aankoop gaat, toe te rekenen aan verschillende opleidingsjaren om deze vergelijkbaar te maken met de andere uitgaven die jaarlijks weerkeren. Anderzijds betekent zo een spreiding van de aanschafkost een onderschatting van de feitelijke financiële drempel die de aanschaf van zo een duurzaam goed voor sommigen met zich meebrengt, zeker in een omgeving met imperfecte kapitaalmarkten. Uiteindelijk beslisten we om de kosten die voor aankoop van duurzame goederen werden aangegeven toch maar voor 10% in rekening te brengen in onderstaande representatie van de data. Het al dan niet omzetten van deze aanschafkosten in een huur- of gebruikskost maakt niet uit voor het punt dat we straks zullen maken;²⁶
- *andere kosten*: het gaat om verplichte uitstappen zoals concert- of theaterbezoeken, die ten laste komen van de leerling.

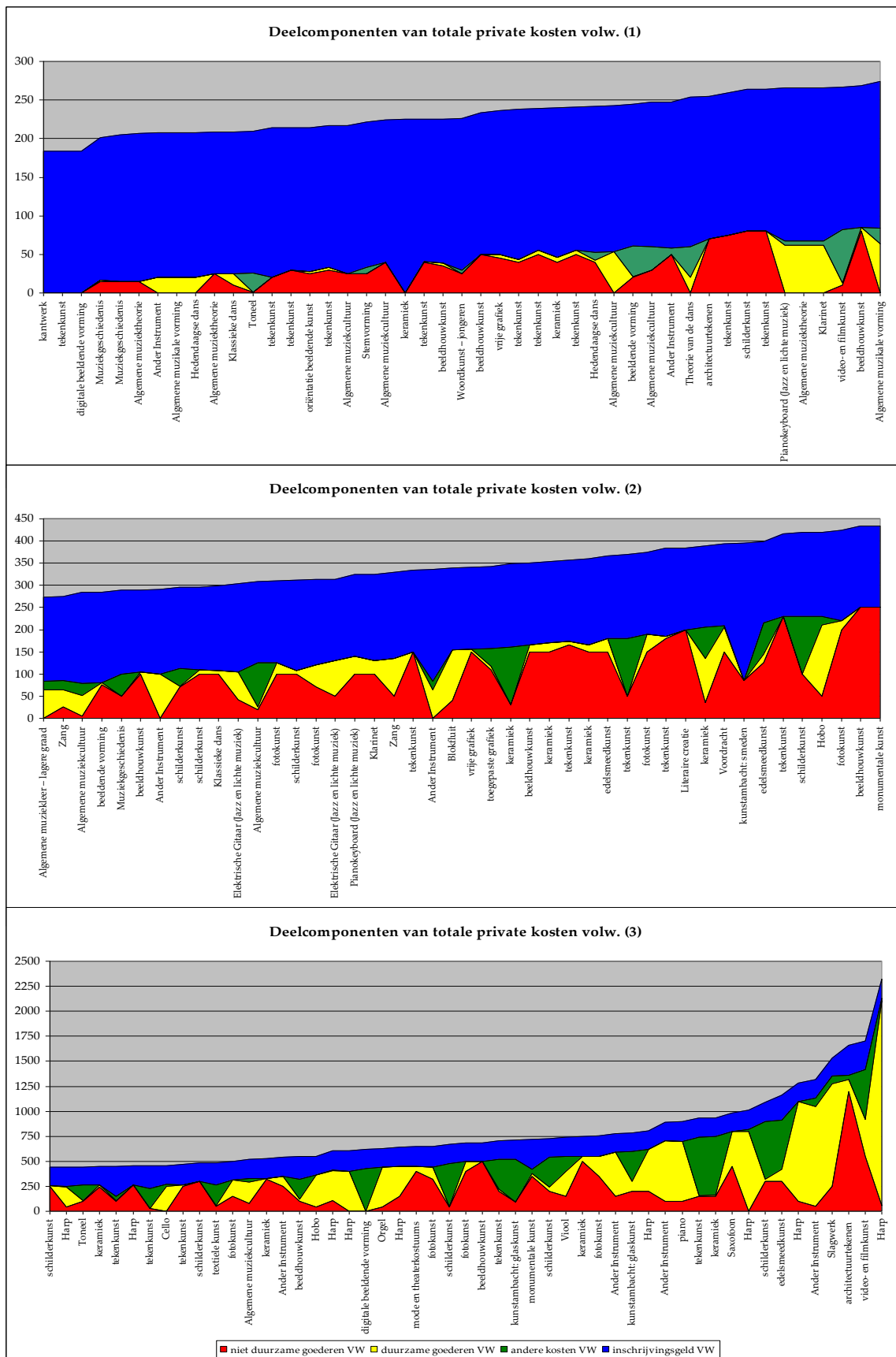
²⁶ We bekommerden ons weinig over de richtlijnen van de theorie met betrekking tot de gebruikskostbepaling van kapitaalgoederen (zie bijvoorbeeld Diewert, 2005).

In Figuur 6.6 en Figuur 6.7 geven we de resultaten van deze bevraging. De bedragen in euro van de verschillende kostenposten worden gemeten door de afstanden op de verticale assen van deze figuren. We rangschikten de opties waarvoor antwoorden werden gegeven naar grootte van de som van de vier kostenposten hierboven aangegeven (na de vermelde omzetting van de aanschafprijs van duurzame goederen in een huurwaarde). We maken een onderscheid tussen volwassenen (+18-jaar, Figuur 6.6) en jongeren (-18-jaar, Figuur 6.7) omdat het officiële inschrijvingstarief ook verschilt voor beide categorieën. In de richting Beeldende Kunst is er ook een strikt onderscheid tussen deze leeftijdscategorieën naar het optieaanbod. Bij de opties binnen de podiumkunsten (Muziek, Woordkunst en Dans) zijn er een aantal die zowel door personen jonger als ouder dan 18 jaar kunnen gevolgd worden. Desgevallend komen de resultaten voor deze opties in beide grafieken aan bod. Een voorbeeld hiervan zijn de instrumentopleidingen.

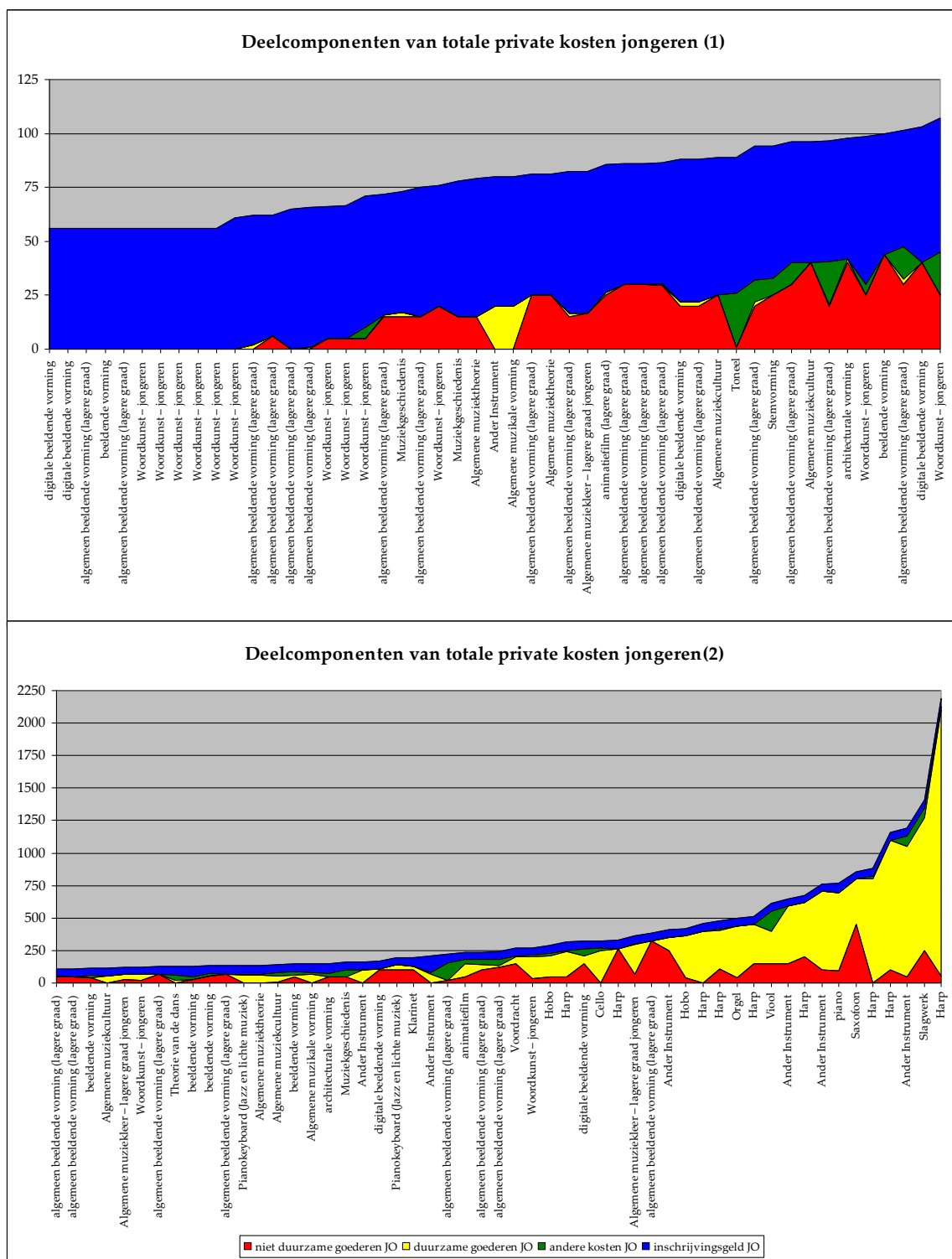
Voor de component inschrijvingsgeld van de private kosten (blauwe zone in de grafieken) werd het gewone (niet-verminderde) tarief genomen. Het gaat hier om het bedrag dat de instelling feitelijk vraagt aan iedereen die zich inschrijft voor deze optie. Dit kan van optie tot optie variëren. Ook voor eenzelfde optie kan dit bedrag verschillen omdat niet alle instelling een toeslag of dezelfde toeslag vragen. Dergelijke variaties zijn in de grafieken te detecteren door de blauwe pieken naar beneden. Variatie over de opties en instellingen van het feitelijke inschrijvingsgeld blijken niet zo vaak voor te komen (cf. ook hoofdstuk 4).

Zowel voor jongeren als voor volwassenen blijkt het inschrijvingsgeld de belangrijkste private kost te zijn voor deelname aan de in termen van private kosten eerder goedkopere richtingen van het DKO. Voor Digitale Beeldende Vorming, en (Algemeen) Beeldende Vorming en Woordkunst bij jongeren zijn er zelfs een aantal respondenten die aangeven dat het inschrijvingsgeld de enige private kost zijn.

Het meest opvallend is dat zowel bij jongeren als bij volwassenen het aandeel van het inschrijvingsgelden klein wordt voor de duurdere richtingen. Voor de duurdere richtingen en vooral bij jongeren, is het aandeel van de kosten voor duurzame goederen het belangrijkste. Bij volwassenen is ook de aanschaf van niet-duurzame materialen een niet verwaarloosbare component van de financiële kost voor personen die in in die termen eerder duurdere opleidingen zijn geïnteresseerd.

Figuur 6.6 Deelcomponenten van de private kost volwassenen

Figuur 6.7 Deelcomponenten van de private kost jongeren

In de mate dat deze additionele kosten meespelen bij de financiële overwegingen om zich al dan niet in te schrijven voor een DKO-opleiding, dient deze vaststelling niet over het hoofd gezien worden bij de bepaling van een nieuwe tariefstructuur. Naarmate het inschrijvingsgeld een kleinere component wordt van de private kost voor de duurdere opleidingen, is de kans groot dat financiële prikkels om deel te nemen door tariefverminderingen minder effectief zijn voor deze duurdere opleidingen. Wat de normatieve implicaties zijn van deze vaststelling (compensatie voor dure smaken of eerder differentiatie naar kosten en het meer toegankelijk maken van de enkele goedkopere opleidingen met een minder grote financiële toegangsdrempel) komt in hoofdstuk 8 punt 5 aan bod. We beperken ons hier tot de meer feitelijke kwestie of andere middelen dan tariefdifferentiatie, in welk zin dan ook, niet effectiever zijn wanneer men deze toegangsdrempels zou willen aanpakken. We haalden reeds aan dat, afgaand op de antwoorden van onze enquête, er nu al een vrij ruime mogelijkheid bestaat om een muziekinstrument te huren voor minstens een deel van de instrumentopleiding. Er ontbreken momenteel gegevens om na te gaan in hoever dit aanbod toereikend is voor de vraag. Voor zover we konden nagaan, hanteren veel instellingen bij de toewijzing van de instrumenten de regel dat wie eerst vraagt eerst maalt. Andere toewijzingsregels die meer in lijn zijn met de financiële beperkingen die sommige potentiële participanten ondervinden, lijken hier misschien het overwegen waard. Ook de aanwending van een deel van de inschrijvingsgelden (of eventueel een toeslag) voor de financiering van systemen die andere componenten van de private kosten kunnen drukken, met prioritaire toegang voor diegenen die op de private markt moeilijker terecht kunnen, is het overwegen waard.

4. Slotbemerkingen

In dit hoofdstuk zagen we dat 'de kost' van het DKO een begrip is dat vele ladingen dekt. Sommige aspecten van de organisatiekosten van het DKO, zoals de kosten voor gebouwinfrastructuur, zijn moeilijk te achterhalen en te meten.

Voor het onderwerp van dit onderzoek is een exacte bepaling van *alle* aspecten van de organisatiekosten, voor zover dat al duidelijk conceptueel is gedefinieerd, ook niet nodig. We zagen dat de officiële inschrijvingsgelden slechts 7,5% van de door de Vlaamse overheid gesubsidieerde personeelskosten dekken. We verwachten dan ook niet dat een verhoging van de inschrijvingstarieven een voldoende uitbreiding van het aanbod zou toelaten om de meerbetalers te compenseren voor de hogere prijs. Er is met andere woorden weinig empirische grond om te geloven in efficiëntieoverwegingen voor wijzigingen van de inschrijvingstarieven. Dit wil niet zeggen dat er geen andere, sociale argumenten zouden kunnen zijn voor een wijziging in de tariefstructuur.

Op basis van een bevraging van de directies van de erkende academies, konden we echter ook vaststellen dat voor sommige, duurdere, opties het inschrijvingsgeld slechts een beperkt gedeelte uitmaakt van de financiële kosten (voor aanschaf en huur van materiaal) die ten laste komen van de DKO-participant zelf. De vraag dient zich dan ook aan of het niet aangewezen is de opbrengsten van een eventuele wijziging van de inschrijvingstarieven in de eerste plaats te bestemmen voor kostenmilderende initiatieven in die richting. Afgaand op de antwoorden van de enquête blijkt de mogelijkheid om een instrument voor (een deel van) de muziekopleiding te huren nu reeds wijd verbreid te zijn. Meestal wordt hierbij echter prioriteit verleend aan de eerste vragers. Er kan misschien aan gedacht worden om bij de toegang tot deze huurmarkt prioriteit te verlenen aan personen waarvan men verwacht dat ze met hogere financiële drempels geconfronteerd zijn.

HOOFDSTUK 7

EMPIRISCHE ANALYSES

Om de participatiekansen aan het DKO te onderzoeken hebben we gegevens nodig van participanten en niet-participanten. Voor leerlingen in het leerplichtonderwijs wordt dit mogelijk via een bestandskoppeling tussen het inschrijvingsbestand van het DKO en het leerlingenbestand van het basis- en secundair onderwijs. Voor de participatiebeslissing van niet-leerlingen (volwassenen) gebruiken we de Cultuurparticipatiesurvey 2003-2004.

Op basis van deze databronnen worden hierna de volgende onderwerpen behandeld:

- participatie (enkel- en meervoudig);
- keuze binnen het DKO naar studierichtingen en goedkope/dure opties;
- tarieven inschrijvingsgeld, redenen voor verminderd tarief.

1. Bestandskoppeling tussen het inschrijvingsbestand van het DKO en het leerlingenbestand van het departement onderwijs

Het deelnamebestand van het DKO bevat informatie over de verschillende inschrijvingen in DKO-opleidingen. Deze inschrijvingen aan het DKO zijn verdeeld over 166 DKO-instellingen met 538 administratieve groepen (opleidingen in de zin van studierichting-grad-jaar-optie). Voor twee van de 168 DKO-instellingen zijn geen inschrijvingsgegevens beschikbaar (de Koninklijke Beiaardschool In Mechelen en de Kunstacademie in Zwevegem). Voor 290 van de 828 administratieve groepen zijn geen inschrijvingen beschikbaar.

Door middel van een koppeling van het inschrijvingsbestand van het DKO aan het leerlingenbestand van het Departement Onderwijs kunnen we de deelnames van leerlingen onderscheiden van deze van niet-leerlingen. Deze koppeling laat ook toe de invloed van verschillende achtergrondkenmerken op deze participatiebeslissing na te gaan.

Bij een analyse van de deelname aan DKO-opleidingen is het van belang rekening te houden met de toegangsvoorwaarden van het DKO. Zo is er een leeftijdsvoor-

waarde waarbij toegang wordt verworven tot het DKO vanaf de leeftijd van zes jaar voor de studierichtingen Beeldende Kunst en Dans en acht jaar voor de studierichtingen Muziek en Woordkunst. We gebruiken DKO-gegevens geteld op 1 februari 2010, gezien de leeftijdsvoorwaarde in het DKO bepaald wordt op 31 december van het voorgaande jaar, voldoen jongeren geboren ná 2003 niet aan deze voorwaarde.

Bij de bestandskoppeling dient rekening te worden gehouden met meervoudige registraties in de bestanden. In het inschrijvingsbestand van het DKO wordt een meervoudige participatie herkend indien deze gebeurt binnen eenzelfde DKO-instelling. Een meervoudige participatie die verspreid is over verschillende DKO-instellingen wordt voor volwassenen niet herkend. Voor leerlingen kan ook een meervoudige participatie bij verschillende DKO-instellingen herkend worden. Zo geeft tabel 7.1 aan dat er bij de 6-11 jarigen 9 770 (78 514 - 68 744) inschrijvingen geïdentificeerd konden worden als bijkomende inschrijving. In de praktijk blijkt dit lang niet altijd het geval te zijn. Tabel 7.1 geeft een overzicht van de koppeling van beide bestanden.

Tabel 7.1 Koppeling van het inschrijvingsbestand van het DKO aan het leerlingenbestand

	Leeftijd Geboren	6-11 jarigen 1998-2003	12-17 jarigen 1992-1997	18+ jarigen 1917-1991	Totaal
Inschrijvingen					
	Totaal	78 514	50 332	45 832	174 678
	Unieke inschrijving*	68 744	45 697	45 586	160 027
Koppeling					
	koppeling in BaO	62 746	954	0	63 700
	koppeling in SO	265	42 937	953	44 155
	koppeling in BaO of SO	63 011	43 891	953	107 855
	Unieke inschrijving - geen koppeling	5 733	1 806	44 633	52 172
	%	8,34	3,95		
	Inschrijvingen - geen koppeling	5 935	1 855	44 837	52 627
	%	7,56	3,69		

Bron: Eigen berekeningen op gegevens van het Departement Onderwijs, teldag 1 februari 2010

* Een unieke inschrijving is een inschrijving waarvoor geen meervoudige participatie gevonden werd.

Ongeveer 6 000 (7,5%) van de deelnames aan het DKO bij 6-11-jarigen konden niet gekoppeld worden aan het leerlingenbestand. Ongeveer 1 850 (3,7%) van de deelnames aan het DKO bij 12-17-jarigen konden niet gekoppeld worden aan het leerlingenbestand. Vermoedelijk zijn dit leerlingen die in meer dan één DKO-instelling participeren maar waarvoor de leerlingengegevens niet (juist) geregistreerd werden.

2. Participatie aan DKO-opleidingen

Op basis van het gekoppelde bestand kan de participatiebeslissing van de leerlingen onderzocht worden. In Tabel 7.2 geven we, per onderwijsniveau, een overzicht van het aantal schoollopende leerlingen, het aantal potentiële DKO-participanten en de deelnamebeslissing van deze potentiële participanten. De potentiële DKO-participanten zijn de leerlingen die vóór 1 januari 2004 geboren zijn. Voorts maken we een onderscheid tussen deelnames en participanten. Individuen kunnen mogelijk op hetzelfde moment meervoudig participeren. Dit kan zowel in eenzelfde als in verschillende DKO-instellingen gebeuren.

Tabel 7.2 Deelname aan DKO-opleidingen door leerlingen in het basis- en secundair onderwijs

	Kleuter onderwijs		Lager Onderwijs		Basis onderwijs		Secundair on- derwijs		
	N	%	N	%	N	%	N	%	
Leerlingen	253 435		409 851		663 286		461 628		
Participatie ah DKO									
Potentiële participanten	4 157	100,00	409 210	100,00	413 367	100,00	461 628	100,00	
Niet-participanten	4 116	99,01	345 550	84,44	349 666	84,59	417 473	90,43	
Participanten	41	0,99	63 659	15,56	63 700	15,41	44 155	9,57	
Participatie ah DKO aantal deelnames									
1	41	100,00	54 805	86,09	54 846	86,10	39 808	81,64	
2			8 115	12,75	8 115	12,74	4 098	8,40	
3			693	1,09	693	1,09	238	0,49	
4			46	0,07	46	0,07	10	0,02	
5							1	0,00	
Totaal aantal deelnames	41		73 298		73 339		48 763		

* Er zijn 104 min 6-jarigen die participeren.

Bron: Eigen berekeningen op gegevens departement onderwijs teldag 01/02/2010

Bij de volwassenen (+18-jarige niet-schoollopende DKO-leerlingen) kunnen we enkel de participatiecijfers geven opgesplitst naar geslacht en leeftijdscategorie (cf. Tabel 7.3). Merk op dat de cijfers hier enkel uitgezuiverd kunnen worden voor meervoudige deelnames binnen eenzelfde DKO-instelling. Volwassenen die zich aanmelden in verschillende DKO-instellingen worden hier dus meervoudig geteld.

Tabel 7.3 Deelname aan DKO-opleidingen bij volwassenen (niet-schoollopende DKO-leerlingen en 18+)

Leeftijd	Mannen	Vrouwen	Totaal
18-23 jarigen	2 165	4 484	6 649
24-29 jarigen	1 783	3 668	5 451
30-39 jarigen	2 526	4 426	6 952
40-49 jarigen	3 398	6 883	10 281
50-59 jarigen	3 022	5 944	8 966
60-69 jarigen	2 093	3 096	5 189
70+ jarigen	553	592	1 145
Totaal + 18- jarigen	15 540	29 093	44 633
Totaal aantal deelnames	15 578	29 259	44 837

Bron: Eigen berekeningen op gegevens departement onderwijs teldag 1 februari 2010

In een volgende stap nemen we de mogelijke determinanten van de participatie op in een multivariaat model. Zo kunnen we nagaan wat de invloed is van bepaalde kenmerken wanneer gecontroleerd wordt voor andere kenmerken. In deze modellen nemen we zowel de variabelen geslacht, leeftijd als de GOK-indicatoren op.²⁷ Als controlevariabelen worden ook indicatoren opgenomen over het aanbod van DKO-opleidingen in de woonplaats van de leerlingen. We maken deze analyses apart voor de leerlingen in het lager en in het secundair onderwijs. We rapporteren de resultaten in Tabel 7.4. Naast de geschatte coëfficiënten en de significantie rapporteren we ook de geschatte kansen omdat deze een beter beeld van het effect van de variabelen op de participatiekansen.

Het intercept geeft de geschatte kans op deelname voor de referentiepersoon in deze analyses. In het lager onderwijs is dit een mannelijke leerling geboren in 2000 die niet aantikt op de GOK-indicatoren en in een vrije lagere school zit. In het secundair onderwijs is dit een mannelijke leerling geboren in 1998 die niet aantikt op de GOK-indicatoren en in de 1° graad van een vrije secundaire school zit. Deze referentie leerlingen wonen bovendien in een gemeente die geen DKO-aanbod heeft.

Na controle voor de andere opgenomen variabelen blijken vrouwen vaker deel te nemen dan mannen. De deelname aan DKO-opleidingen in het lager onderwijs piekt bij leerlingen geboren in 2000. In het secundair onderwijs daalt de participatiekansen heel scherp naarmate de leerlingen ouder worden.

Jongeren in het lager en secundair onderwijs die aantikken op de GOK-indicatoren kennen een lagere deelnamekans dan zij dit niet aantikken. Deze effecten zijn groter voor leerlingen in het lager dan voor leerlingen in het secundair

²⁷ GOK staat voor Gelijke OnderwijsKansen. De GOK-indicatoren die hier gebruikt worden zijn de vier leerlingenkenmerken (thuisstaal, opleiding moeder, studietoelage en buurt) zoals gebruikt in kader van het nieuwe financieringsstelsel leerplichtonderwijs.

onderwijs. Vooral de invloed van het diploma van moeder is groot. Waar de indicator toelage en thuistaal, in het lager onderwijs, leiden tot een halvering van de participatiekansen (ten opzichte van de referentiepersoon), ligt de participatiekansen bij leerlingen in het lager onderwijs met een laaggeschoolde moeder meer dan vier keer lager. In het secundair onderwijs ligt de participatiekansen zo'n 25% lager bij leerlingen die toelagegerechtigd zijn. Bij leerlingen die thuis geen Nederlands spreken ligt de participatiekansen 40% lager. Leerlingen met een laaggeschoolde moeder zien hun participatiekansen meer dan gehalveerd. Ook de buurtindicator heeft een participatiebelemmerend effect, al is het effect kleiner dan bij andere indicatoren.

Merk op dat de combinatie van GOK-indicatoren leidt tot sterk verminderde participatiekansen. Zo hebben toelagegerechtigde leerlingen met een laaggeschoolde moeder een deelnamekans van respectievelijk 0,65% (3,91%) in het lager (secundair) onderwijs.

Ten opzichte van leerlingen in het gewoon lager onderwijs kennen leerlingen uit het buitengewoon lager onderwijs een minieme participatiekansen. Ook leerlingen in het buitengewoon secundair onderwijs kennen een sterk verminderde deelnamekans, al is de kloof met de referentieleerlingen veel kleiner dan in het lager onderwijs.

In het secundair onderwijs wordt de deelnamekans heel sterk beïnvloed door de onderwijsvorm. Leerlingen in het ASO en KSO hebben een veel grotere deelnamekans dan leerlingen uit het DBSO en BSO.

Tabel 7.4 Analyse van de deelnamekans aan DKO-opleidingen

Probit regressie		Lager Onderwijs				Secundair Onderwijs				
		Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. kans %	Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. kans %	
	Intercept	-1,551	0,012	<0,001	6,04	Intercept	-1,133	0,049	<0,001	12,85
Geslacht	Man	Ref. cat.				Man	Ref. cat.			
	Vrouw	0,444	0,005	<0,001	13,42	Vrouw	0,347	0,006	<0,001	21,59
Leeftijd Geboortjaar	1995	-0,015	0,534	0,990	5,87	1986	-1,529	0,231	<0,001	0,39
	1996	-0,635	0,102	<0,001	1,44	1987	-1,477	0,169	<0,001	0,45
	1997	-0,425	0,021	<0,001	2,41	1988	-1,620	0,122	<0,001	0,30
	1998	-0,073	0,009	<0,001	5,20	1989	-1,564	0,081	<0,001	0,35
	1999	-0,035	0,008	<0,001	5,64	1990	-1,568	0,061	<0,001	0,35
	2000	Ref. cat.				1991	-1,502	0,053	<0,001	0,42
	2001	-0,037	0,008	<0,001	5,61	1992	-1,228	0,051	<0,001	0,91
	2002	-0,528	0,009	<0,001	1,88	1993	-1,157	0,051	<0,001	1,10
	2003	-0,645	0,010	<0,001	1,40	1994	-1,124	0,050	<0,001	1,20
						1995	-1,046	0,050	<0,001	1,47
					1996	-0,626	0,047	<0,001	3,93	
					1997	-0,496	0,047	<0,001	5,17	
					1998	Ref. cat.				
					1999	0,269	0,309	0,550	19,36	
GOK- indicatoren	Diploma	-0,651	0,009	<0,001	1,38	Diploma	-0,454	0,009	<0,001	5,62
	Thuis taal	-0,284	0,010	<0,001	3,32	Thuis taal	-0,272	0,013	<0,001	8,00
	Toelage	-0,281	0,007	<0,001	3,35	Toelage	-0,174	0,007	<0,001	9,56
	Buurt	-0,123	0,007	<0,001	4,71	Buurt	-0,066	0,008	<0,001	11,52
Net	Vrij	Ref. cat.				Net vrij	Ref. cat.		<0,001	
	GO	-0,184	0,008	<0,001	4,13	GO	-0,193	0,009	<0,001	9,24
	Prov., andere	-0,329	0,129	<0,001	3,00	Prov., andere	-0,151	0,021	<0,001	9,95
	Gemeent.	-0,045	0,006	<0,001	5,52	Gemeent.	-0,134	0,017	<0,001	10,24

Tabel 7.4 Analyse van de deelnamekans aan DKO-opleidingen. Vervolg

Probit regressie		Lager Onderwijs				Secundair Onderwijs				
		Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. kans %		Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. kans %
Vorm	BLO*	-0,871	0,016	<0,001	0,77	KSO	0,754	0,026	<0,001	35,21
						ASO	0,622	0,018	<0,001	30,44
						TSO	0,034	0,019	0,033	13,58
						BSO	-0,300	0,022	<0,001	7,58
						HBO	-0,518	0,090	<0,001	4,94
						BUSO*	-0,441	0,026	<0,001	5,77
						DBSO	-1,043	0,061	<0,001	1,48
DKO-aanbod	Beeld. kunst	0,156	0,006	<0,001	8,15	Beeld. kunst	0,041	0,007	<0,001	13,74
In woonplaats (Postcode)	Dans	0,055	0,006	<0,001	6,74	Dans	0,009	0,009	<0,001	13,04
	Muziek	0,166	0,011	<0,001	8,30	Muziek	0,188	0,038	<0,001	17,23
	Woordkunst	0,063	0,009	<0,001	6,84	Woordkunst	0,058	0,038	0,691	14,12
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		0,002	0,000	<0,001	6,07		0,005	0,000	<0,001	12,95
N=		376 154				433 788				

* Omdat er voor leerlingen in het BLO/BUSO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

De vaststelling dat én de studietoelage én het hoogst behaalde diploma van moeder, én de gevolgde onderwijsvorm in het secundair onderwijs, allen een groot effect hebben op de participatiekansen is belangrijk. Dit betekent dat er zowel financiële als sociaal culturele drempels zijn bij toegang tot DKO-opleidingen. De invloed van het onderwijsniveau van moeder én de invloed van de gevolgde onderwijsvorm is bovendien groter in omvang dan het effect van de studietoelage. Deze vaststelling vormt een sterke aanduiding dat sociaal-culturele verschillen in voorkeuren grotere drempels vormen dan financiële beperkingen.

Daarnaast worden ook indicatoren opgenomen over het DKO-aanbod in de woonplaats. Daarvoor coderen we dit aanbod tot op het niveau van de vestigingsplaatsen. Vervolgens wordt nagegaan of er een DKO-aanbod is in de woonplaats (postcodes) van de leerlingen. Dit aanbod wordt opgenomen op het niveau van de vier studierichtingen. Naast het aanbod wordt ook de omvang van de DKO-participatie, op een schaal van 1/100, opgenomen. De coëfficiënt geeft dus weer wat het effect is op de individuele participatie wanneer de totale DKO-participatie in de woonplaats van de leerling stijgt met 100 deelnemers.

Merk op dat deze indicator niet alleen het effect van een grotere DKO-instelling (met mogelijks ook een ruimer aanbod aan opties) opneemt maar mogelijk ook de invloed geeft van gemeenten met een grotere bevolkingsdichtheid.

Zowel bij leerlingen uit het lager als het secundair onderwijs blijkt een nabij DKO-aanbod een sterk participatieverhogend effect te kennen. De grootte van de effecten weerspiegelen de gemaakte studiekeuzes, waarbij in het lager onderwijs meer dan 80% van de deelnemende leerlingen voor de studierichtingen Beeldende Kunst of Muziek kiezen en in het secundair onderwijs 62% van de deelnemende leerlingen de studierichting Muziek kiezen. Zowel in het lager als het secundair onderwijs is de invloed van de omvang van de DKO-participatie in de eigen woonplaats verwaarloosbaar.

Om ook enige zicht te krijgen op de determinanten van de participatiekansen van volwassenen, analyseerden we enkele variabelen uit de cultuurparticipatiesurvey. Deze enquête werd in de loop van 2003-2004 afgenomen bij een representatief staal 14- tot 85-jarige Nederlandstalige Belgen woonachtig in het Vlaamse of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De survey werd afgenomen door het *Steunpunt Cultuur Jeugd en Sport* (zie Lievens et al., 2006).²⁸ De steekproef omvat 2 849 individuele respondenten. Deze enquête bevat ook een aantal vragen over de deelname op het moment van bevraging *en in het verleden* aan het DKO.

²⁸ In de loop van 2009-2010 werd een opvolgingssurvey uitgevoerd, waarvan de eerste resultaten kortelings publiek kenbaar zullen gemaakt worden. We danken de heer Lievens voor het beschikbaar stellen van data van de eerste cultuurparticipatiesurvey voor ons onderzoek.

Door ook naar deelname aan het DKO in het verleden te vragen, geeft deze survey informatie die in de meeste andere onderzoeken naar participatie wat in de schaduw blijft. In de mate dat het DKO gericht is op het bijbrengen van een aantal competenties en vaardigheden waarvan men later bij andere vrijetijds- of beroepsbezigheden gebruik kan maken, is het een soort (menselijk) kapitaalgoed. Om een vollediger beeld te krijgen van de verspreiding van de mate waarin mensen deelnemen aan het DKO (of beter: de competenties die er bijgebracht worden, verworven hebben) mag men zich derhalve niet enkel concentreren op de huidige deelname, maar ook kennis over deelname in het verleden is hiervoor van belang. Daar waar op steekproefniveau 12% van de respondenten aangeeft in het verleden ooit deelgenomen te hebben aan het DKO, neemt slechts 1,55% deel op het moment van bevraging. Bij de deelnemers in het verleden blijkt dat ruim een derde van de deelnemers opleidingen in meerdere richtingen heeft gevolgd. Ook bij de huidige deelnemers zijn er meer dan 10% die opleidingen in verschillende richtingen volgen. Driekwart van de respondenten die aangeven op moment van bevraging een DKO-opleiding te volgen, geeft aan dit ook al in het verleden gedaan te hebben. Uiteindelijk besloten we voor de analyse te kijken naar de determinanten van de variabele deelname in het verleden en/of op het moment van bevraging. We konden 2 844 observaties in de analyse betrekken, waarvan 349 (of 12%) deelnemers aan het DKO.

Het nadeel van een survey die vraagt naar gebeurtenissen in het verleden en voor de rest vooral de situatie van de respondenten in het heden onderzoekt, is dat we genoopt zijn om te zoeken naar verklarende variabelen in het heden die een licht kunnen werpen op het gedrag van individuen in het verleden. Variabelen waarvan de waarde doorheen de tijd min of meer vast ligt, vormen een voor de hand liggende keuze: geslacht, nationaliteit bij geboorte, nationaliteit van de ouders bij de geboorte en het onderwijsniveau van de ouders.

Daarnaast hebben we ook een aantal meer controversiële variabelen in dit type regressies opgenomen. Het gaat om de activiteit van de respondent op het moment van bevraging: ofwel volgt de persoon nog les in het voltijds dagonderwijs, ofwel werkt hij, is hij gepensioneerd, werkzoekend of inactief. Voor werkenden nemen we een bijkomend effect van het beroep op (arbeid, bediende of andere).

Voor de invloed van het onderwijsniveau op de kans om deel te nemen aan het DKO construeren we een samengestelde variabele die voor personen die geen voltijds dagonderwijs meer volgen, slaat op het hoogst behaalde diploma en voor de personen die nog voltijds school lopen, slaat op het onderwijsniveau en -richting die men momenteel volgt.

Ten slotte namen we ook de enige variabele uit de enquête die iets zegt over de materiële levensstandaard, op. Het gaat om een oordeel van het gezinshoofd of het eerder moeilijk is om rond te komen met het gezinsinkomen, dan wel of men eer-

der comfortabel kan leven met dit inkomen. Vermits ruim 11% van de respondenten (of het gezinshoofd in het huishouden waarin het de respondent leeft) deze vraag niet invulde, namen we deze personen in een aparte categorie op. Dat deden we ook voor het geval informatie ontbreekt over het onderwijsniveau van de ouders.

De referentiecategorie is een inactieve maar niet gepensioneerde vrouw die als Belg geboren is, wiens ouders Belg waren toen ze werd geboren, die niet meer dan een diploma lager onderwijs op zak heeft en wiens ouders ook enkel lager onderwijs hebben genoten. Voor deze personen schatten we de participatiekans aan het DKO op basis van onze gegevens op 2,13% (of slechts een zesde ten opzichte van het gemiddelde in de steekproef). Voor mannen met dezelfde kenmerken ligt die kans nog ruim een half procentpunt lager. Eenzelfde effect in orde van grootte, maar niet significant geschat, gaat uit van de nationaliteit bij geboorte. Actief zijn op de arbeidsmarkt (als werkende of werkzoekende) bevordert de kans op deelname. Ook gepensioneerden hebben een hogere kans op deelname (ten opzichte van de inactieven weliswaar). Maar de belangrijkste indicator voor deelname is het nog volgen van onderwijs. Alleen aan deze indicator schrijven we een verviervoudiging toe van de participatiekans ten opzichte van de referentiecategorie (inactieven).

Opvallend zijn de resultaten voor inkomen. De resultaten zijn weinig significant en diegenen die in huishoudens leven met de minst gerapporteerde financiële moeilijkheden, nemen minder deel. Ook de groep die geen informatie heeft gegeven over de financiële situatie neemt significant minder deel.

Tabel 7.5 Geschatte participatiekans aan DKO op basis van Cultuurparticipatiesurvey 2003/2004

Probit regressie							
Variabele	Coëff.	P-waarde	Sign.	Participatiekans (%)	Ondergrens (%)	Bovengrens (%)	Sign.
Intercept (ref. categorie)	-2,027	0,000	***	2,13	0,84	4,82	
<i>Geslacht en nationaliteit</i>							
Man	-0,137	0,044	*	1,52	0,54	3,75	
Niet als Belg geb.	-0,157	0,577		1,45	0,22	6,41	
<i>Activiteit</i>							
Werk ja	0,180	0,298		3,23	1,29	7,15	
Arbeider	0,225	0,132		3,58	1,20	8,92	
Bediende	0,067	0,588		2,50	0,83	6,36	
Gepensioneerd	0,073	0,646		2,53	1,18	5,00	
Werkzoekend	0,291	0,165		4,13	1,52	9,56	
<i>Inkomen</i>							
Missing	-0,258	0,047	*	1,12	0,35	3,05	
Moeilijk rondkomen1	0,076	0,706		2,55	0,75	7,06	
Moeilijk rondkomen2	0,052	0,784		2,41	0,72	6,62	
Moeilijk rondkomen3	-0,004	0,977		2,11	0,71	5,37	
Makkelijk rondkomen5	0,001	0,993		2,14	0,82	4,94	
Makkelijk rondkomen6	-0,059	0,701		1,85	0,59	4,89	
Makkelijk rondkomen7	-0,391	0,078	+	0,78	0,16	2,97	
<i>Onderwijsniveau</i>							
Onderwijs ja	0,666	0,0004	***	8,67	3,84	17,01	
BSO/TSO	0,121	0,411		2,83	1,33	5,55	
Kunst en ASO	0,520	0,001	***	6,59	3,20	12,26	
Hoger	0,725	0,0001	***	9,65	4,98	16,95	**

Tabel 7.5 Geschatte participatiekansen aan DKO op basis van Cultuurparticipatiesurvey 2003/2004. Vervolg

Variabele	Coëff.	P-waarde	Sign.	Participatiekansen (%)	Ondergrens (%)	Bovengrens (%)	Sign.
<i>Achtergrond ouders</i>							
Onderwijs moeder							
Missing	0,206	0,411		3,43	0,73	11,52	
BSO/TSO	0,271	0,014	**	3,95	1,49	9,01	
Kunst en ASO	0,324	0,014	**	4,42	1,62	10,24	
Hoger	0,363	0,024	**	4,81	1,61	11,77	
Onderwijs vader							
Missing	-0,021	0,934		2,03	0,42	7,20	
BSO/TSO	0,173	0,123		3,18	1,19	7,39	
Kunst en ASO	0,237	0,089	+	3,67	1,28	8,88	
Hoger	0,257	0,070	+	3,84	1,33	9,31	
Nationaliteit moeder							
Andere	-0,058	0,888		1,85	0,15	11,29	
West-Eur./Geïndustr. landen	-0,255	0,267		1,12	0,22	4,34	
Nationaliteit vader							
Andere	-0,177	0,670		1,38	0,10	9,49	
West-Eur./Geïndustr. landen	0,399	0,109		5,18	1,29	15,19	
<i>Kruiselingse effecten</i>							
Ink1*hoger ond.	0,118	0,780		gem, alg	10,44	5,75	17,84
Ink2*hoger ond.	-0,125	0,754		z, hog, ond	7,04	3,49	13,24
Ink3*hoger ond.	0,129	0,597		met hog, ond,	23,09	14,14	34,93
Ink5*hoger ond.	0,086	0,619					
Ink6*hoger ond.	0,128	0,528					
Ink7*hoger ond.	0,088	0,766					

De variabelen die echter vooral bijdragen tot een beter zicht op de participatiekansen zijn het eigen onderwijsniveau en dat van de ouders.

Een diploma hoger onderwijs of op het moment van bevraging voltijds dagonderwijs aan een hogeschool of universiteit volgen, drijft de participatiekans op tot 9,65% ten opzichte van 2,13% in de referentiecategorie (lager onderwijs). Een vorming in het algemeen secundair of kunstonderwijs is op zich voldoende voor meer dan een verdrievoudiging van de participatiekans, terwijl personen met een technische of beroepsonderwijsachtergrond nauwelijks meer kans op deelname hebben dan wie enkel lager onderwijs heeft gevolgd (of nog aan het volgen is²⁹). Dezelfde diploma's van vader en vooral moeder hebben eveneens een, zij het kwantitatief iets minder grote, invloed. Zelfs een opleiding in het beroeps- of technisch onderwijs van moeder heeft een positief effect ten opzichte van enkel een lager onderwijs niveau van de moeder.

We kunnen deze overweldigende impact van de onderwijsachtergrond op twee manieren interpreteren. Ofwel hangen de cognitieve vaardigheden die voor een DKO-opleiding zijn verondersteld nauw samen met de *cognitieve vaardigheden* die ook van belang zijn in het algemeen secundair en hoger onderwijs. Ofwel hangen de *interesses en voorkeuren* van individuen voor een DKO-opleiding nauw samen met voorkeuren voor een algemeen secundaire of hogere opleiding. Wellicht spelen beide elementen een rol. Bemerkt immers dat we het hier zeker niet louter over een oorzakelijk verband hebben. Immers, personen met een diploma hoger onderwijs kunnen hun DKO-opleiding(en) gevolgd hebben nog voor ze hogere studies begonnen.

We namen in deze regressie ook een kruiselings effect op tussen de inkomensindicator en het onderwijsniveau. Wanneer voorkeurverschillen of cognitieve vaardigheden en de sociaalculturele achtergrond (onder de vorm van het onderwijsniveau van de ouders) samenhangen met de inkomensgevoeligheid van de kans op deelname van onderwijs, dan zijn er, zoals we in hoofdstuk 8 punt 4 zullen zien, argumenten te geven om bijvoorbeeld sterkere financiële prikkels tot deelname te geven onder de vorm van verminderd inschrijvingsgeld aan personen die deze vaardigheden niet verworven hebben, of een in die betekenis kansarme sociaalculturele achtergrond hebben, ongeacht het inkomen. Om een idee te krijgen van de totale impact van een diploma hoger onderwijs (of het les volgen aan een hogeschool of universiteit) in samenhang met alle andere kenmerken van personen die tot deze categorie behoren (niet enkel dus het inkomen), rapporteren we in Tabel 7.5 ook de gemiddelde geschatte participatiekans voor personen met een diploma hoger onderwijs of die hogeschool lopen op moment van bevraging tegenover personen zonder een diploma hoger onderwijs, of die geen voltijdse hogere oplei-

²⁹ Het feit dat de enquête enkel personen ouder dan 14 jaar bevroeg, maakt die laatste mogelijkheid natuurlijk weinig waarschijnlijk.

ding volgen op moment van bevraging. Over de gehele populatie schatten we de kans op participatie op basis van deze gegevens in op ruim 10%. Hou hierbij voor ogen dat we niet enkel naar huidige deelnames kijken, maar ook naar deelname in het verleden. Dit is een belangrijke nuance bij andere participatiegegevens. Onder personen met een diploma in het hoger onderwijs en/of die op het moment van bevraging een hogere opleiding volgden, loopt die kans op tot iets meer dan 23%, terwijl de deelnamekans van de anderen slechts 7,09% is.

Het opleidingsniveau is dus een belangrijke indicator voor deelname aan het DKO. Op de (normatieve) implicaties die deze empirische vaststelling voor tariefdifferentiatie kan hebben, komen we in hoofdstuk 8 uitgebreid terug.

Vervolgens gaan we na of er een invloed is van leerlingenkenmerken op *de kans op meervoudige deelnames*. In deze analyses is de te verklaren variabele het aantal deelnames per participant, ongeacht of deze meervoudige deelnames in één enkele of meerdere instellingen gebeuren. We herhalen even dat er in het lager onderwijs 73 298 deelnames waren bij 63 659 participanten (of gemiddeld 1,151 deelnames). In het secundair onderwijs waren er 48 763 deelnames bij 44 155 participanten of gemiddeld 1,104 deelnames.

De multivariate analyses hebben een beperkte verklarende kracht. Zowel in het lager als in het secundair onderwijs hebben vrouwen niet alleen een grotere kans op deelname dan mannen, ze hebben ook een grotere kans op meervoudige deelname. In het lager onderwijs kent de kans op meervoudige deelname een piek bij de jongeren geboren in 1999, 2000 en 2001. In het secundair onderwijs daalt de kans op meervoudige deelname naarmate leerlingen ouder worden. De invloed van de GOK-indicatoren op meervoudige deelnames is beperkt. Enkel in het lager onderwijs hebben leerlingen met een laagopgeleide moeder een significant lagere kans op meervoudige deelname. Indien er in de woonplaats van de participerende leerling een DKO-aanbod Woordkunst of Dans is, stijgt de kans op meervoudige deelname in het lager onderwijs.

Tabel 7.6 Analyse van de determinanten van meervoudige participatie aan het DKO

Poisson Regressie		Lager Onderwijs				Secundair Onderwijs				
		Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. # deelnames	Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. # deelnames	
Intercept		0,094	0,014	<0,001	1,098	Intercept	0,156	0,058	0,008	1,168
Geslacht	Man	Ref. cat.				Man	Ref. cat.			
	Vrouw	0,071	0,008	<0,001	1,180	Vrouw	0,047	0,010	<0,001	1,225
Leeftijd Geboortjaar	1986					1986	-0,244	0,591	0,679	0,915
	1987					1987	-0,192	0,416	0,644	0,964
	1988					1988	-0,194	0,321	0,545	0,962
	1989					1989	-0,124	0,171	0,471	1,033
	1990					1990	-0,165	0,106	0,121	0,991
	1991					1991	-0,172	0,075	0,023	0,984
	1992					1992	-0,161	0,066	0,015	0,995
	1993					1993	-0,155	0,066	0,018	1,000
	1994					1994	-0,142	0,065	0,031	1,014
	1995					1995	-0,135	0,064	0,035	1,020
	1996					1996	-0,105	0,057	0,065	1,052
	1997					1997	-0,091	0,057	0,112	1,067
1998					1998	Ref. cat.				
1999					1999	0,041	0,338	0,903	1,218	
GOK- indicatoren	Diploma	-0,042	0,016	0,007	1,053	Diploma	-0,016	0,018	0,376	1,150
	Thuis taal	-0,008	0,017	0,653	1,090	Thuis taal	-0,005	0,025	0,848	1,163
	Toelage	-0,018	0,012	0,122	1,079	Toelage	-0,006	0,013	0,659	1,162
	Buurt	-0,004	0,011	0,722	1,094	Buurt	0,005	0,012	0,676	1,174
Net	Vrij	Ref. cat.				Net vrij	Ref. cat.			
	GO	-0,008	0,013	0,524	1,089	GO	-0,006	0,015	0,691	1,161
	Prov., andere	0,036	0,224	0,873	1,138	Prov., andere	-0,029	0,041	0,473	1,135
	Gemeent.	-0,009	0,035	0,012	1,089	Gemeent.	0,001	0,030	0,973	1,170

Tabel 7.6 Analyse van de determinanten van meervoudige participatie aan het DKO. Vervolg

Poisson Regressie		Lager Onderwijs				Secundair Onderwijs				
		Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. # deelnames	Coeff.	S.e.	Sign.	Geschat. # deelnames	
Onderwijsvorm	LO	Ref. cat.				GSO	Ref. cat.			
	BLO*	-0,086	0,035	0,012	1,008	KSO	0,024	0,044	0,591	1,196
						ASO	0,036	0,033	0,264	1,212
						TSO	0,0003	0,036	0,992	1,169
						BSO	-0,009	0,045	0,844	1,158
						HBO	-0,040	0,248	0,872	1,123
						BUSO*	-0,006	0,062	0,918	1,162
						DBSO	0,147	0,206	0,476	1,353
DKO-aanbod in woonplaats (postcode)	Beeld. kunst	-0,001	0,009	0,941	1,098	Beeld. kunst	-0,001	0,011	0,973	1,168
	Dans	0,026	0,009	0,006	1,127	Dans	0,012	0,011	0,307	1,182
	Muziek	-0,013	0,016	0,423	1,084	Muziek	0,003	0,020	0,868	1,172
	Woordkunst	0,035	0,014	0,010	1,137	Woordkunst	0,017	0,017	0,294	1,189
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		0,001	0,001	0,280	1,099		0,001	0,0007	0,356	1,169
N=		61 838				43 470				

* Omdat er voor leerlingen in het BLO/BUSO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

3. Keuze tussen studierichtingen

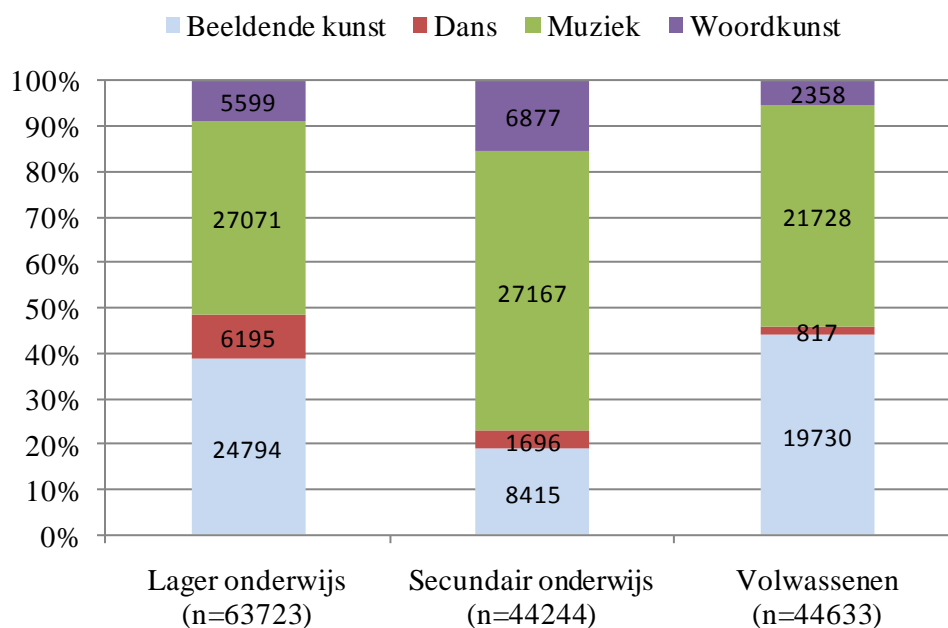
Na de participatiebeslissing gaan we dieper in op de keuze naar studierichting en opties die de participanten maken. Eerst analyseren we de keuze tussen de vier studierichtingen. Vervolgens gebruiken we informatie over de gemiddelde private kosten zoals verzameld in de enquête bij de instellingen en informatie over de door de instellingen ontvangen personeelsubsidies. Deze informatie wordt in eerste instantie gebruikt om een rangorde van de opties te maken naar de gemiddelde private kosten en de gemiddelde instructiekosten verbonden aan deze opties. Vervolgens gaan we in multivariate analyses na welke kenmerken van participanten de keuze naar goedkope versus dure opties kunnen verklaren.

3.1 Analyse van de keuze tussen de vier studierichtingen

In eerste instantie analyseren we de keuze tussen de vier studierichtingen. Tabel 7.7 geeft de verdeling weer over de studierichtingen voor de deelnemers uit het lager onderwijs, het secundair onderwijs en de volwassenen. In Figuur 7.1 worden deze gegevens grafisch weergegeven.

Tabel 7.7 Keuze naar studierichting binnen het Deeltijds Kunstonderwijs (schooljaar 2009-2010)

	Beeldende kunst		Dans		Muziek		Woordkunst	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Lager onderwijs	24 794	38,95	6 195	9,73	27 071	42,52	5 599	8,80
Secundair onderwijs	8 415	19,06	1 696	3,84	27 167	61,53	6 877	15,57
Volwassenen	19 730	44,21	817	1,83	21 728	48,68	2 358	5,28

Figuur 7.1 Keuze naar studierichting binnen het Deeltijds Kunstonderwijs (schooljaar 2009-2010)

Participanten uit het lager onderwijs kiezen het vaakst voor de richtingen muziek (4 op 10) en Beeldende Kunst (4 op 10), voor de richtingen Dans en Woordkunst kiezen telkens ongeveer 1 leerling op 10.

Deelnemers uit het secundair onderwijs kiezen overwegend voor de richting muziek (6 op 10), voor de richting Beeldende Kunst kiezen 2 leerlingen op 10. De richtingen Woordkunst en Dans trekken respectievelijk 15 en 5% van deze deelnemers aan.

Bij de volwassenen kiest ongeveer de helft voor de richting muziek, 45% kiest voor de richting Beeldende Kunst, 5% kiest voor Woordkunst en 2% voor de richting Dans.

In een volgende stap gaan we in een multivariaat model na wat de mogelijke determinanten van de studiekeuze zijn. We maken deze analyses apart voor leerlingen in het lager onderwijs, leerlingen in het secundair onderwijs en volwassenen. We rapporteren de resultaten in Tabel 7.8, Tabel 7.9 en Tabel 7.10.

Tabel 7.8 Multivariate analyse van de keuze naar studierichting voor participanten uit het lager onderwijs

Multinomiale Logit		Beeldende kunst			Dans			Muziek			Woord- kunst
		Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Geschat. kans%
Intercept		1,233	32,34	<0,001	-3,386	0,32	<0,001	1,816	57,92	<0,001	9,43
Geslacht	Man	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
	Vrouw	-0,145	35,08	<0,001	3,070	8,62	<0,001	-0,491	44,48	<0,001	11,82
Leeftijd Geboortjaar	1996	0,227	21,77	0,837	-0,438	0,11	0,761	0,855	73,07	0,411	5,06
	1997	-0,401	35,76	0,001	-0,939	0,21	<0,001	-0,680	48,47	<0,001	15,56
	1998	-0,378	28,21	<0,001	-0,502	0,25	<0,001	-0,214	59,54	<0,001	12,00
	1999	-0,167	30,05	<0,001	-0,265	0,27	<0,001	-0,070	59,32	0,094	10,36
	2000	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
	2001	0,434	36,27	<0,001	0,552	0,40	<0,001	0,294	56,47	<0,001	6,85
	2002	5,429	95,06	<0,001	5,644	1,16	<0,001	1,587	3,65	<0,001	0,12
GOK-indicatoren	Diploma	0,125	36,51	0,051	0,258	0,41	0,002	-0,073	53,68	0,239	9,40
	Thuis taal	-0,229	21,79	0,005	0,250	0,35	0,008	0,353	69,88	<0,001	7,99
	Toelage	0,105	32,96	0,036	0,182	0,35	0,005	0,088	58,03	0,066	8,65
	Buurt	0,242	32,36	<0,001	0,483	0,41	<0,001	0,273	59,82	<0,001	7,41

Tabel 7.8 Multivariate analyse van de keuze naar studierichting voor participanten uit het lager onderwijs. Vervolg

Multinominale Logit		Beeldende kunst			Dans			Muziek			Woordkunst Geschat. kans%
		Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	
Tarief inschrijvingsgeld	Normaal tarief	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
	Verminderd tarief: sociaaleconomisch	0,132	33,77	0,421	-0,091	0,27	0,701	0,078	57,34	0,625	8,63
	Verminderd tarief: Student/meervoudige participatie	-0,012	21,45	0,732	0,905	0,53	<0,001	0,611	71,68	<0,001	6,33
basisschool: net	Vrij GO	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
	Prov., andere Gemeent.	0,175	38,52	0,002	0,234	0,40	0,001	-0,115	51,65	0,036	9,43
		0,060	33,81	0,136	0,113	0,35	0,032	-0,009	56,56	0,823	9,28
Onderwijsvorm	LO BLO*	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
		1,196	62,59	<0,001	1,061	0,54	<0,001	-0,079	31,35	0,613	5,52
DKO-aanbod in woonplaats (postcode)	Beeld. kunst	0,898	52,84	<0,001	-0,272	0,16	<0,001	0,054	40,72	0,142	6,28
	Dans	0,059	29,94	0,145	1,914	1,89	<0,001	0,170	59,94	<0,001	8,23
	Muziek	0,035	21,43	0,674	-0,132	0,18	0,222	0,669	72,35	<0,001	6,03
	Woordkunst	-1,086	26,09	<0,001	-1,064	0,26	<0,001	-0,996	51,11	<0,001	22,53
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		0,009	32,61	<0,001	-0,002	0,32	0,501	-0,004	57,65	0,085	9,42
N=							56 823				

* Omdat er voor leerlingen in het BLO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

In deze analyses dient niet alleen een referentiepersoon maar ook een referentiekeuze te worden vastgelegd (hier wordt dit de richting Woordkunst). Zo geven de coëfficiënten de invloed weer van de variabelen op de keuze voor respectievelijk de richtingen Beeldende Kunst, Dans en Muziek, allen uitgedrukt relatief ten opzichte van de keuze voor de richting Woordkunst. Zo wordt de interpretatie van deze coëfficiënten dubbel relatief: de richtingen relatief ten opzichte van de richting Woordkunst en de variabelen relatief ten opzichte van de referentiepersoon. Daarom rapporteren we naast de geschatte coëfficiënten en de statistische significantie ook de geschatte kansen. De vergelijking van deze geschatte kansen met de geschatte kansen voor de referentiepersoon geven een duidelijker beeld van de effectgrootte.

In de tabellen geven we bij het intercept de geschatte kans dat de referentiepersoon kiest voor de desbetreffende studierichting. In het lager onderwijs is de referentiepersoon een mannelijke leerling geboren in 2000 die niet aantikt op de GOK-indicatoren en in een vrije lagere school zit. In het secundair onderwijs is dit een mannelijke leerling geboren in 1998 die niet aantikt op de GOK-indicatoren en in de 1° graad van een vrije secundaire school zit. Deze referentieleerlingen betalen in het DKO het gewone inschrijvingstarief en wonen bovendien in een gemeente die geen DKO-aanbod heeft.

Vergeleken met de gemiddelde DKO-studiekeuze van leerlingen in het *lager onderwijs* (zie Tabel 7.7) kiest de referentiepersoon opmerkelijk meer voor de richting Muziek en minder voor de richting Dans. Meisjes kiezen minder vaak dan jongens voor de richting Muziek en veel vaker voor de richting Dans. Naarmate leerlingen in het lager onderwijs ouder worden, kiezen ze minder vaak voor Beeldende Kunst en Dans, en meer voor Muziek en Woordkunst.

Wat de GOK-indicatoren betreft zien we dat de invloed van de indicatoren 'opleiding moeder' en 'studietoelage' beperkt is. Leerlingen die thuis geen Nederlands spreken kiezen veel vaker voor Muziek en minder vaak voor Woordkunst en Beeldende Kunst. Leerlingen die om andere dan sociaaleconomische redenen (de opsplitsing van de redenen voor verminderd tarief wordt besproken in punt 4 van dit hoofdstuk) van een verminderd tarief kunnen genieten, kiezen vaker voor muziek en minder vaak voor Beeldende Kunst en Woordkunst. Leerlingen uit het buitengewoon onderwijs kiezen vaker voor beeldende kunst en Dans en minder vaak voor Muziek en Woordkunst.

Ten slotte zien we ook een grote invloed van het DKO-aanbod. De richtingen die in de woonplaats van de participanten aangeboden worden hebben een sterke invloed op de studiekeuze.

Vergeleken met de gemiddelde DKO-studiekeuze van leerlingen in het *secundair onderwijs* (zie Tabel 7.7) kiest de referentiepersoon opmerkelijk meer voor de rich-

ting Muziek en minder voor de andere richtingen. Meisjes kiezen minder vaak dan jongens voor de richting Muziek en veel vaker voor de richting Dans en Woordkunst. Naarmate leerlingen in het secundair onderwijs ouder worden, kiezen ze minder vaak voor Muziek en meer voor Woordkunst.

Tabel 7.9 Multivariate analyse van de keuze naar studierichting voor participanten uit het secundair onderwijs

Multinomiale Logit		Beeldende kunst			Dans			Muziek			Woord- kunst
		Coeff.	Geschat. kans %	Sign.	Coeff.	Geschat. kans %	Sign.	Coeff.	Geschat. kans %	Sign.	Geschat. kans %
Intercept		0,742	15,54	0,004	-3,652	0,19	<0,001	2,340	76,86	<0,001	7,40
Geslacht	Man	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
	Vrouw	-0,443	19,11	<0,001	2,810	6,11	<0,001	-0,888	60,60	<0,001	14,18
Leeftijd Geboortejaar	1988	-0,066	25,41	0,961	-1,065	0,12	0,565	-0,780	61,54	0,519	12,93
	1989	0,016	17,04	0,982	-0,699	0,10	0,606	-0,102	74,87	0,878	7,99
	1990	-0,295	20,62	0,485	-0,758	0,16	0,318	-0,729	66,03	0,040	13,19
	1991	-0,686	17,57	0,030	-0,825	0,19	0,134	-0,967	65,62	<0,001	16,62
	1992	0,062	23,44	0,826	-0,043	0,26	0,928	-0,504	65,81	0,034	10,50
	1993	-0,116	22,43	0,678	-0,230	0,25	0,632	-0,646	65,33	0,007	12,00
	1994	0,082	26,36	0,769	-0,089	0,27	0,852	-0,664	61,81	0,005	11,56
	1995	0,058	27,82	0,832	-0,286	0,24	0,543	-0,781	59,44	<0,001	12,50
	1996	-0,154	19,77	0,548	-0,285	0,21	0,514	-0,502	69,03	0,019	10,98
	1997	-0,135	19,61	0,596	-0,196	0,23	0,652	-0,468	69,48	0,029	10,69
	1998	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
GOK-indicatoren	Diploma	0,076	16,02	0,237	-0,125	0,16	0,261	0,044	76,74	0,425	7,07
	Thuis taal	0,072	11,70	0,477	0,253	0,17	0,086	0,433	82,95	<0,001	5,18
	Toelage	0,036	15,66	0,450	0,173	0,22	0,024	0,029	76,93	0,464	7,20
	Buurt	0,078	16,53	0,076	0,062	0,20	0,388	0,006	75,99	0,880	7,28
Tarief	Normaal tarief	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			

Tabel 7.9 Multivariate analyse van de keuze naar studierichting voor participanten uit het secundair onderwijs. Vervolg

Multinomiale Logit		Beeldende kunst			Dans			Muziek			Woord- kunst
		Coeff.	Geschat. kans %	Sign.	Coeff.	Geschat. kans %	Sign.	Coeff.	Geschat. kans %	Sign.	Geschat. kans %
Inschrijvingsgeld	Verminderd tarief: sociaaleconomisch	0,429	18,75	0,005	0,064	0,16	0,804	0,220	75,27	0,113	5,82
	Verminderd tarief: Student/meervoudige participatie	-0,020	9,69	0,616	0,056	0,13	0,393	0,559	85,47	<0,001	4,71
Basisschool: net	Vrij	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
	GO	-0,053	16,41	0,321	0,266	0,28	0,001	-0,131	75,07	0,004	8,24
	Prov., andere	0,511	18,78	<0,001	-0,344	0,19	0,288	0,167	73,62	0,215	7,41
	Gemeent.	0,188	20,85	0,069	-0,016	0,11	0,932	-0,044	73,09	0,630	5,96
Onderwijsvorm	GSO	Ref. cat.			Ref. cat.			Ref. cat.			
	KSO	0,398	22,39	0,008	0,754	0,40	0,002	-0,060	70,04	0,663	7,17
	ASO	-0,429	8,26	<0,001	-0,089	0,14	0,654	0,311	85,56	0,002	6,04
	TSO	-0,298	11,70	0,015	-0,124	0,17	0,569	0,034	80,62	0,752	7,51
	BSO	0,379	19,57	0,014	0,513	0,28	0,049	0,108	73,77	0,442	6,38
	HBO	-0,317	3,67	0,836	2,469	0,74	0,109	1,318	93,19	0,255	2,40
	BUSO*	0,844	48,78	<0,001	0,869	0,49	0,026	0,172	44,61	0,450	6,11
	DBSO	0,318	17,91	0,704	1,117	0,49	0,385	0,156	75,38	0,842	6,21
DKO-aanbod in woonplaats (postcode)	Beeld. kunst	0,524	22,56	<0,001	-0,051	0,16	0,469	0,071	70,92	0,040	6,37
	Dans	-0,013	14,96	0,756	1,504	0,84	<0,001	0,027	76,98	0,431	7,22
	Muziek	0,253	12,18	0,002	-0,368	0,08	0,007	0,576	83,23	<0,001	4,51
	Woordkunst	-0,867	12,93	<0,001	-0,756	0,18	<0,001	-0,745	72,24	<0,001	14,66
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats	0,010	15,75	<0,001	-0,002	0,19	0,659	-0,006	76,63	0,002	7,43	
N=	42 788										

* Omdat er voor leerlingen in het BUSO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

Wat de GOK-indicatoren betreft zien we dat de invloed van de indicatoren 'opleiding moeder', 'studietoelage' en 'buurt' beperkt is. Leerlingen die thuis geen Nederlands spreken kiezen vaker voor Muziek en minder vaak voor Woordkunst en Beeldende Kunst. Leerlingen die om sociaaleconomische redenen van een verminderd tarief kunnen genieten, kiezen vaker voor Beeldende Kunst. Leerlingen die om andere dan sociaaleconomische redenen van een verminderd tarief kunnen genieten, kiezen vaker voor Muziek en minder vaak voor Beeldende Kunst en Woordkunst.

Leerlingen verschillen ook in hun keuzes naargelang de onderwijsvorm die ze in het secundair onderwijs volgen. Leerlingen in het KSO kiezen meer voor Beeldende Kunst en Dans, leerlingen in het ASO en TSO kiezen vaker voor Muziek en minder voor Beeldende Kunst. Leerlingen in het BSO kiezen vaker voor Beeldende Kunst. Leerlingen uit het buitengewoon onderwijs kiezen minder vaak voor muziek en vaker voor Beeldende Kunst en Dans.

Ten slotte zien we ook een grote invloed van het DKO-aanbod. De richtingen die in de woonplaats van de participanten aangeboden worden hebben een sterke invloed op de studiekeuze.

Tabel 7.10 Multivariate analyse van de keuze naar studierichting voor volwassen participanten

Multinomiale logit		Beeldende kunst			Dans			Muziek			Woord- kunst
		Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Coeff.	Geschat. kans%	Sign.	Geschat. kans %
Intercept		1,468	22,44	<0,001	-3,109	0,23	<0,001	2,6360	72,16	<0,001	5,17
Geslacht	Man										
	Vrouw	-0,168	55,71	0,001	2,459	1,39	<0,001	-0,793	39,31	<0,001	3,59
Leeftijd Geboortjaar	1986-1991										
	1980-1985	0,595	55,04	<0,001	-0,286	0,04	0,085	0,079	43,26	0,409	1,66
	1970-1979	0,801	61,48	<0,001	-0,470	0,03	0,006	0,016	36,98	0,863	1,51
	1960-1969	1,448	64,58	<0,001	-0,294	0,02	0,083	0,547	34,57	<0,001	0,83
	1950-1959	2,252	79,14	<0,001	-0,753	0,01	<0,001	0,620	20,40	<0,001	0,45
	1940-1949	3,007	87,47	<0,001	-0,968	0,00	0,006	0,769	12,29	<0,001	0,24
	Pre 1940	3,417	89,82	<0,001	-1,494	0,00	0,154	0,947	10,01	0,002	0,16
Tarief Inschrijvingsgeld	Normaal tarief										
	Verminderd tarief: sociaalecon.	0,607	57,88	<0,001	-0,390	0,04	0,063	-0,030	40,36	0,753	1,72
	Verminderd tarief: Student	-0,731	28,94	<0,001	-0,091	0,10	0,566	-0,157	67,68	0,089	3,28
DKO-aanbod in woonplaats (postcode)	Beeld. kunst	0,128	47,46	0,025	-0,547	0,04	<,001	-0,091	50,22	0,100	2,28
	Dans	0,045	41,65	0,420	1,042	0,20	<,001	0,064	55,97	0,232	2,17
	Muziek	-0,509	26,82	<0,001	-0,065	0,08	0,747	0,183	70,67	0,066	2,43
	Woordkunst	-0,357	39,64	<0,001	-0,037	0,10	0,825	-0,266	57,18	0,002	3,09
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		0,005	42,26	0,072	0,004	0,08	0,326	-0,002	55,36	0,518	2,29
N=		44 633									

Bij de *volwassenen* geven we bij het intercept de geschatte kans dat de referentiepersoon kiest voor de desbetreffende studierichting. Bij de volwassenen is dit een man geboren tussen 1986 en 1991 die in het DKO het gewone inschrijvingstarief betaalt en woont in een gemeente die geen DKO-aanbod kent.

Vrouwen kiezen veel vaker voor de richtingen Beeldende Kunst en Dans en veel minder vaak voor Muziek en Woordkunst. De richting Beeldende Kunst wordt populairder naarmate de deelnemers ouder worden, de richting Muziek wordt minder populair. Naarmate deelnemers ouder worden, wordt het aandeel deelnemers dat kiest voor Woordkunst en zeker voor Dans heel snel spaarzaam. Deelnemers die om sociaaleconomische redenen van een verminderd tarief kunnen genieten, kiezen vaker voor Beeldende Kunst.

Ten slotte zien we ook hier een grote invloed van het DKO-aanbod. De richtingen die in de woonplaats van de participanten aangeboden worden, vertonen een sterke samenhang met de gekozen richting.

3.2 Keuze tussen studierichtingen naar gemiddelde private kost van de opleiding

In deze sectie maken we gebruik van de bevraging bij de DKO-instellingen om de gemiddelde private kosten te berekenen die participanten betalen bovenop het inschrijvingsgeld. Om deze bevraging niet te complex te maken werd ervoor gekozen deze gegevens weliswaar apart te verzamelen voor jongeren en volwassenen, maar geen verdere opsplitsing te maken naar graden en leerjaren. Bijgevolg laten deze gegevens ons toe om, voor verschillende opties, de gemiddelde jaarlijkse uitgaven te berekenen.

Het betreft hier de kosten voor duurzame en niet-duurzame materialen en andere uitgaven verbonden aan de deelname aan een DKO-opleiding. Een globaal kostenconcept dient de (vaak jaarlijkse) uitgaven voor niet-duurzame materialen en andere kosten te combineren met de (vaak eenmalige) uitgaven voor duurzame materialen. Daarom maken we in de samenvattende tabel gebruik van een aantal kostenbegrippen die variëren naargelang het percentage van de uitgaven voor duurzame materialen die in dit kostenbegrip opgenomen zijn.

Het is belangrijk voor ogen te houden dat deze inschatting van de private kosten gebeurde door de instellingen en niet door de participanten zelf. Dit betekent dat we niet de volledige variatie in kosten zullen ontdekken die er is tussen participanten onderling. Dit betekent ook dat bepaalde kostenrubrieken (denk bijvoorbeeld aan vervoerskosten en retributiekosten) niet in dit kostenbegrip opgenomen zijn.

Aangezien we de gegevens uit de vragenlijsten koppelen aan de gekozen opties in het deelnemersbestand van het DKO, kon bepaalde informatie niet meegenomen worden. Vooreerst zijn er niet voor alle opties kostengegevens uit de enquête beschikbaar. Verder is in het deelnemersbestand niet geweten welk concreet instrument schuilgaat achter de optie Instrument. Dit betekent dat de grote kostenvariatie tussen de verschillende instrumenten, zoals die geregistreerd werd in de vragenlijst, herleid wordt tot een gemiddelde kost voor de optie Instrument. Tabel 7.11 geeft een overzicht van deze kostenbegrippen samen met het aantal leerlingen dat opleidingen volgt waarvoor we kostengegevens uit de enquête kunnen halen. Naast het gemiddelde rapporteren we ook de minimale en maximale uitgaven, samen met de mediaanuitgaven. Wanneer we de uitgaven rangschikken van laag naar hoog geven deze mediaanuitgaven de uitgaven van de middelste deelnemer. Aangezien bij de bepaling van de mediaanwaarde enkel rekening wordt gehouden met de rangorde van de uitgaven wordt deze minder dan het gemiddelde beïnvloed door extreme waarden.

Kijken we naar het eerste kostenbegrip (de jaarlijkse kosten zonder uitgaven voor duurzame goederen) dan zien we dat er van deelnemers uit het lager onderwijs bijkomende jaarlijkse uitgaven (zonder de uitgaven voor duurzame materialen) verwacht worden die, afhankelijk van de gekozen optie, tussen de 13 en 116 euro schommelen. Gemiddeld worden er jaarlijkse uitgaven van 43 euro verwacht.

Tabel 7.11 De private directe studiekosten verbonden aan deelname aan DKO-opleidingen: Hoeveel dienen deelnemers, volgens de DKO-instellingen, jaarlijks te betalen bovenop het inschrijvingsgeld?

<i>Lager onderwijs</i>							
Kostenbegrip Duurzame goederen op- genomen?	Participanten		Gemiddelde kost	Jaarlijkse kostprijs (in euro's)			Max
	Totaal	Met gegevens private kosten		Standaard deviatie	Mediaan	Min	
Nee	63 659	57 376 (90%)	43,63	11,67	41,50	13,21	116,73
10%	63 659	57 376 (90%)	78,83	37,07	55,28	17,29	451,44
20%	63 659	57 376 (90%)	114,03	72,00	58,05	21,36	786,15
Volledig	63 659	57 376 (90%)	395,67	358,14	80,17	53,93	3 463,82
<i>Secundair Onderwijs</i>							
Kostenbegrip Duurzame goederen op- genomen?	Participanten		Gemiddelde kost	Jaarlijkse kostprijs (in euro's)			Max
	Totaal	Met gegevens private kosten		Standaard deviatie	Mediaan	Min	
Nee	44 244	34 687 (78%)	70,84	42,97	41,50	10,00	154,00
10%	44 244	34 687 (78%)	211,61	189,401	111,67	14,88	451,44
20%	44 244	34 687 (78%)	352,37	341,09	181,83	19,75	786,15
Volledig	44 244	34 687 (78%)	1478,49	1559,49	743,17	26,00	3463,82
<i>Volwassenen</i>							
Kostenbegrip Duurzame goederen op- genomen?	Participanten		Gemiddelde kost	Jaarlijkse kostprijs (in euro's)			Max
	Totaal	Met gegevens private kosten		Standaard deviatie	Mediaan	Min	
Nee	44 655	37 107 (83%)	118,41	71,02	100,71	0	635,00
10%	44 655	37 107 (83%)	228,28	141,72	188,07	0	715,00
20%	44 655	37 107 (83%)	291,48	217,67	202,50	0	775,00
Volledig	44 655	37 107 (83%)	797,09	941,97	392,50	0	2937,76

De verwachte jaarlijkse uitgaven voor deelnemers uit het secundair onderwijs schommelen tussen 10 en 154 euro, met een gemiddelde van 71 euro. Voor volwassenen schommelen de verwachte jaarlijkse uitgaven tussen 0 en 635 euro, met een gemiddelde van 118 euro.

Bij de volgende kostenbegrippen wordt respectievelijk verwacht dat de uitgaven voor duurzame materialen over een periode van 10, 5 en 1 jaar afgeschreven dienen te worden. Uiteraard nemen de jaarlijkse verwachte uitgaven toe naarmate de afschrijvingsperiode korter wordt. Anderzijds zien we ook de kloof tussen de gemiddelde uitgaven en de mediaanuitgaven stijgen. Dit betekent dat de gemiddelde kosten sterk beïnvloed worden door een beperkt aantal opleidingen waar relatief hoge uitgaven (investeringen) in duurzame materialen verwacht worden.

Nemen we aan dat de uitgaven voor duurzame materialen over een periode van 5 jaar afgeschreven kunnen worden, dan bedragen de jaarlijkse verwachte uitgaven gemiddeld 114, 352 en 291 euro voor respectievelijk leerlingen uit het lager onderwijs, leerlingen uit het secundair en volwassenen.

In een volgende stap gaan we in een multivariate analyse na wat de determinanten zijn van de studiekeuze naar verwachte private uitgaven verbonden aan die keuze. Hierbij gebruiken we het kostenbegrip waarbij 20% van de uitgaven voor duurzame materialen opgenomen zijn. Deze resultaten worden gegeven in Tabel 7.12 en Tabel 7.13.

Zowel bij deelnemende leerlingen uit het lager als secundair onderwijs kiezen vrouwen voor richtingen die lagere uitgaven vergen. In het lager onderwijs stijgen de verwachte uitgaven naarmate de deelnemers ouder worden, in het secundair onderwijs zien we een daling.

De invloed van sociaaleconomische factoren worden in het model gebracht via zowel de GOK-indicatoren als de sociaaleconomische redenen voor verminderde inschrijvingstarieven in het DKO. In het lager onderwijs is de invloed van deze factoren op de gekozen DKO-opleiding beperkt. Dit betekent mogelijk dat bij lagere gemiddelde private kosten deze sociaaleconomische factoren een beperkte rol spelen. In het secundair onderwijs is deze invloed groter. Leerlingen die aantikken op de GOK-indicatoren kiezen vaker voor DKO-opleidingen die lagere jaarlijkse uitgaven vergen. Ook leerlingen die omwille van sociaaleconomische redenen genieten van een verminderd inschrijvingstarief kiezen vaker voor DKO-opleidingen die lagere jaarlijkse uitgaven vergen.

Zowel in het lager als het secundair onderwijs kiezen leerlingen die omwille van andere dan sociaaleconomische redenen een verminderd inschrijvingstarief genieten voor opleidingen die hogere private uitgaven vergen.

Leerlingen in het buitengewoon onderwijs kiezen vaker voor DKO-opleidingen die lagere jaarlijkse uitgaven vergen. Ook de onderwijsvorm die jongeren in het secundair onderwijs volgen heeft een invloed. Jongeren in het ASO kiezen voor richtingen met hogere verwachte uitgaven, jongeren in het BSO kiezen voor richtingen met lagere verwachte uitgaven.

Tabel 7.12 Multivariate analyse van de keuze naar DKO-studierichting naar verwachte private uitgaven voor deelnemers uit het lager en secundair onderwijs

OLS regressie		Lager Onderwijs			Secundair Onderwijs			
		Coeff.	S.e.	Sign.	Coeff.	S.e.	Sign.	
	Intercept	122,644	1,141	<0,001	Intercept	346,473	22,247	<0,001
Geslacht	Man	Ref. cat.			Man	Ref. cat.		
	Vrouw	-11,269	0,586	<0,001	Vrouw	-92,009	3,725	<0,001
Leeftijd Geboortejaar	1996	19,631	14,716	0,182	1986	-41,396	201,714	0,837
	1997	13,072	2,676	<0,001	1987	-176,595	157,232	0,261
	1998	4,229	0,882	<0,001	1988	-153,352	133,047	0,249
	1999	1,250	0,864	0,148	1989	3,883	76,519	0,960
	2000	Ref. cat.			1990	-56,445	56,739	0,320
	2001	-0,393	0,873	0,653	1991	-38,394	48,929	0,433
	2002	-59,332	1,134	<0,001	1992	-32,380	25,323	0,201
	2003	-63,839	1,252	<0,001	1993	-22,729	25,201	0,367
					1994	-36,278	25,096	0,148
					1995	-62,102	24,511	0,011
					1996	38,653	21,814	0,076
				1997	11,487	21,778	0,598	
				1998	Ref. cat.			
				1999	-66,524	126,311	0,598	
GOK-indicatoren	Diploma	-6,249	1,175	<0,001	Diploma	-48,701	6,950	<0,001
	Thuis taal	15,989	1,355	<0,001	Thuis taal	-1,852	9,700	0,849
	Toelage	-0,183	0,883	0,836	Toelage	-26,725	5,084	<0,001
	Buurt	3,526	0,824	<0,001	Buurt	-32,585	4,782	<0,001
Tarief	Normaal	Ref. cat.			Normaal	Ref. cat.		
Inschrijvingsgeld	Werklozen	7,767	4,554	0,088	Werklozen	-1,214	27,948	0,965
Verminderd tarief	Leefloon	3,552	6,275	0,571	Leefloon	-46,956	34,151	0,169
	Gehandicapten/ mindervaliden	-5,488	4,703	0,243	Gehandicapten/ mindervaliden	-19,298	25,261	0,445

Tabel 7.12 Multivariate analyse van de keuze naar DKO-studierichting naar verwachte private uitgaven voor deelnemers uit het lager en secundair onderwijs. Vervolg

OLS regressie		Lager Onderwijs			Secundair Onderwijs			
		Coeff.	S.e.	Sign.	Coeff.	S.e.	Sign.	
	Residenten gezinsvervangend tehuis	-30,833	15,397	0,045	Residenten gezinsvervangend tehuis	-44,143	91,495	0,630
	Politieke vluchtelingen	-15,651	30,137	0,604	Politieke vluchtelingen	-131,52	190,290	0,490
	Studenten	nvt			Studenten	163,293	43,328	0,144
	Jongeren - ander gezinslid betaald	18,453	0,653	<0,001	Jongeren - ander gezinslid betaald	103,925	4,194	<0,001
	Jongeren - bijkomende studierichting	20,129	1,190	<0,001	Jongeren - bijkomende studierichting	25,424	8,619	0,003
	Nultarief	57,734	5,279	<0,001	Nultarief	266,049	22,734	<0,001
Onderwijsvorm	LO	Ref. cat.			GSO	Ref. cat.		
	BLO*	-37,347	2,542	<0,001	KSO	-7,862	16,863	0,641
					ASO	135,829	12,274	<0,001
					TSO	31,968	13,555	0,018
					BSO	-52,842	17,054	0,002
					HBO	61,424	105,755	0,561
					BUSO**	-122,39	25,388	<0,001
					DBSO	-50,888	84,322	0,546
DKO-aanbod in woonplaats (postcode)	Nee Ja	Ref. cat. 3,155	1,006	0,002	DKO-aanbod in woonplaats (postcode)	Ref. cat. 25,875	6,220	<0,001
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		-0,370	0,033	<0,001		-2,089	0,204	<0,001
N=		55 657				34 186		
Adj. R ²		0,133				0,070		

* Omdat er voor leerlingen in het BLO/BUSO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

Bij een vergelijking van deze resultaten met deze van punt 3.1, valt op dat veel van de hier vastgestelde effecten geduid kunnen worden door de keuzes die participanten maken voor de richting Muziek. Dit is het geval voor het gendereffect, het leeftijdseffect, het effect van de niet sociaaleconomische redenen voor een verminderd tarief alsook de invloed van de onderwijsvorm. Dit is echter niet het geval voor de rol van de GOK-indicatoren en de sociaaleconomische redenen voor een verminderd tarief bij de keuzes die leerlingen uit het secundair onderwijs maken. Zij vertonen geen opmerkelijk verschillend keuzepatroon naar studierichtingen, vermoedelijk vermijden zij, binnen elke studierichting, vaker die opties die hogere uitgaven impliceren. Tot slot is er in het secundair onderwijs nog een invloed van het DKO-aanbod. Jongeren die in gemeentes wonen die geen DKO-aanbod hebben kiezen vaker voor richtingen met lagere te verwachten uitgaven. Merk op dat de uitgaven voor vervoer of retributiekosten (extra kosten voor niet-inwoners van de gemeente) niet opgenomen zijn in het kostenbegrip en daardoor deze resultaten niet kunnen vertekenen.

Tabel 7.13 Multivariate analyse van de keuze naar DKO-studierichting naar verwachte private uitgaven voor volwassenen

OLS regressie		Volwassenen		
		Coeff.	S.e.	Sign.
	Intercept	369,497	6,252	<0,001
Geslacht	Man			
	Vrouw	-65,234	2,338	<0,001
Leeftijd Geboorteaar	1986-1991			
	1980-1985	-12,676	6,201	0,041
	1970-1979	-21,440	6,127	<0,001
	1960-1969	-30,719	5,919	<0,001
	1950-1959	-44,451	5,967	<0,001
	1940-1949	-65,290	6,305	<0,001
	Pre 1940	-73,692	8,731	<0,001
Tarief inschrij- vingsgeld Verminderd	Normaal			
	Werklozen	-14,175	5,353	0,008
	Leefloon	-11,303	16,863	0,503
	Gehandicapten/ mindervaliden	-28,320	5,964	<0,001
	Residenten gezinsvervangend tehuis	307,066	106,539	0,004
	Politieke vluchtelingen	-37,807	80,567	0,639
	Studenten	43,963	6,356	<0,001
	Nultarief	120,648	11,150	<0,001
DKO-aanbod in woonplaats (post- code)	Nee			
	Ja	-3,625	3,129	0,247
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		-0,539	0,101	<0,001
N=		37 107		
Adj. R ²		0,042		

Ook bij volwassenen kiezen vrouwen vaker voor richtingen die lagere uitgaven vergen. De verwachte uitgaven dalen naarmate de deelnemers ouder worden.

Volwassenen die omwille van sociaaleconomische redenen genieten van een verminderd inschrijvingstarief kiezen vaker voor DKO-opleidingen die lagere jaarlijkse uitgaven vergen. Studenten en deelnemers die het nultarief betalen kiezen voor opleidingen die hogere private uitgaven vergen. Ook bij residenten in een gezinsvervangend tehuis (n=4) zijn er hogere uitgaven. Of er al dan niet een lokaal DKO-aanbod is, heeft geen invloed op de studiekeuze naar te verwachten uitgaven.

3.3 Keuze tussen studierichtingen naar rangorde van opleidingen op basis van de instructiekosten

Om een idee te krijgen van de instructiekosten verbonden aan opleidingen kan men in eerste instantie denken aan de 'sleutel' zoals bepaald in de subsidiereglementering. Deze sleutel transformeert, voor de verschillende opleidingen, leerlingenaantallen in leraarsuren. Voor de berekening van de personeelsubsidies houdt de subsidiërende overheid rekening met de eigenheid van opleidingen in termen van instructiepraktijken. Zo vergen verschillende opleidingen andere instructiepraktijken in termen van klasgroottes en leraarsuren.

Vanuit het perspectief van de instellingen resulteert deze subsidiëring in een totaal subsidiebedrag (enveloppe). Deze enveloppe wordt binnen de instellingen gebruikt om de kosten te dekken die gepaard gaan met de keuzes van hun participanten. Om de financieringsoefening sluitend te maken kunnen instellingen verschillende parameters beïnvloeden:

- het aanbod van opleidingen;
- de respectievelijke klasgroottes;
- het aantal contacturen;
- ten slotte kunnen zij ook rantsoeneringen toepassen waarbij het aantal leerlingen binnen bepaalde opleidingen beperkt wordt.

Dit betekent dat de feitelijke instructiekosten op het terrein vorm krijgen door budgetrestricties en een spel tussen aanbod en vraag.

In deze sectie gebruiken we de analyses uit hoofdstuk 6 om een rangschikking te maken naar goedkopere versus duurdere opleidingen. Vervolgens gaan we na of de keuze van een DKO-opleiding (in termen van de daaraan verbonden instructiekosten) samenhangt met individuele kenmerken van participanten. De resultaten kunnen een antwoord geven op de vraag of het aantal lessen in een opleiding en de klasgroottes een rol spelen bij de keuzes die leerlingen maken. De resultaten worden gerapporteerd in Tabel 7.14 en Tabel 7.15.

Zowel bij deelnemende leerlingen uit het lager als secundair onderwijs kiezen vrouwen voor richtingen die lagere instructiekosten vergen. In het secundair onderwijs nemen de instructiekosten toe naarmate de deelnemers ouder worden.

In het lager onderwijs is de invloed van deze factoren op de gekozen DKO-opleiding beperkt. Leerlingen die thuis geen Nederlands spreken kiezen vaker voor opleidingen met hogere instructiekosten (de analyses in sectie 3.1 gaven aan dat zij vaker voor de richting Muziek kiezen). In het secundair onderwijs is deze invloed groter. Leerlingen die aantikken op de GOK-indicatoren kiezen vaker voor DKO-opleidingen met lagere instructiekosten.

Zowel bij deelnemers uit het lager als het secundair onderwijs blijken leerlingen die omwille van sociaaleconomische redenen van een verminderd inschrijvingstarief genieten, geen keuzes te maken die verschillen naar instructiekosten impliceren.

Zowel in het lager als het secundair onderwijs kiezen leerlingen die omwille van andere dan sociaaleconomische redenen een verminderd inschrijvingstarief genieten voor opleidingen met hogere instructiekosten. Ook leerlingen die het nultarief betalen kiezen voor opleidingen met hogere instructiekosten.

Leerlingen in het buitengewoon onderwijs kiezen vaker voor DKO-opleidingen met lagere instructiekosten. Ook de onderwijsvorm die jongeren in het secundair onderwijs volgen heeft een invloed. Jongeren in het ASO en HBO kiezen voor richtingen met hogere instructiekosten, jongeren in het KSO, TSO, BSO en DBSO kiezen voor richtingen met lagere instructiekosten.

Tot slot is er in het secundair onderwijs nog een invloed van het DKO-aanbod. Jongeren die in gemeentes wonen met een DKO-aanbod kiezen vaker voor richtingen met hogere instructiekosten.

Tabel 7.14 Multivariate analyse van de keuze naar DKO-studierichting naar de gemiddelde instructiekosten verbonden aan deze opleiding

OLS regressie		Lager onderwijs			Secundair Onderwijs			
		Coeff.	S.e.	Sign.	Coeff.	S.e.	Sign.	
	Intercept	534,597	0,041	<0,001	Intercept	534,261	0,617	<0,001
Geslacht	Man	Ref. cat.			Man	Ref. cat.		
	Vrouw	-0,417	0,021	<0,001	Vrouw	-1,329	0,097	<0,001
Leeftijd Geboortjaar	1996	0,612	0,540	0,257	1986	8,800	5,775	0,128
	1997	-1,327	0,097	<,001	1987	2,098	4,128	0,611
	1998	-0,093	0,032	0,004	1988	-5,429	3,223	0,092
	1999	0,011	0,031	0,731	1989	7,342	1,870	<0,001
	2000	Ref. cat.			1990	4,986	1,379	<0,001
	2001	0,087	0,031	0,006	1991	5,658	1,193	<0,001
	2002	-1,293	0,039	<,001	1992	10,254	0,693	<0,001
	2003	-1,367	0,042	<,001	1993	8,701	0,692	<0,001
					1994	6,448	0,690	<0,001
					1995	-1,439	0,676	0,033
					1996	-0,804	0,606	0,185
				1997	-0,741	0,606	0,221	
				1998	Ref. cat.			
				1999	0,920	3,672	0,802	
GOK-indicatoren	Diploma	-0,125	0,041	0,003	Diploma	-0,943	0,182	<0,001
	Thuistaal	0,414	0,046	<0,001	Thuistaal	0,354	0,252	0,160
	Toelage	-0,008	0,031	0,795	Toelage	-0,680	0,132	<0,001
	Buurt	0,136	0,029	<0,001	Buurt	-0,647	0,124	<0,001
Tarief Inschrijvingsgeld Verminderd	Normaal	Ref. cat.			Normaal	Ref. cat.		
	Werklozen	0,379	0,163	0,020	Werklozen	0,759	0,718	0,291
	Leefloon	0,033	0,225	0,884	Leefloon	-0,794	0,953	0,405
	Gehandicapten/ mindervaliden	-0,267	0,170	0,116	Gehandicapten/ mindervaliden	0,028	0,649	0,966

Tabel 7.14 Multivariate analyse van de keuze naar DKO-studierichting naar de gemiddelde instructiekosten verbonden aan deze opleiding. Vervolg

OLS regressie		Lager Onderwijs			Secundair Onderwijs			
		Coeff.	S.e.	Sign.	Coeff.	S.e.	Sign.	
	Residenten gezins- vervangend tehuis	-0,759	0,564	0,178	Residenten gezins- vervangend tehuis	2,427	2,566	0,344
	Politieke vluchtelingen	-0,031	1,132	0,978	Politieke vluchtelingen	0,007	4,795	0,999
	Studenten				Studenten	5,072	1,008	<0,001
	Jongeren - ander ge- zinslid betaald	0,573	0,024	<0,001	Jongeren - ander ge- zinslid betaald	1,781	0,108	<0,001
	Jongeren - bijkomende studierichting	0,486	0,038	<0,001	Jongeren - bijkomende studierichting	0,353	0,218	0,106
	Nultarief	1,821	0,195	<0,001	Nultarief	1,146	0,583	0,049
Onderwijsvorm	LO	Ref. cat.			GSO	Ref. cat.		
	BLO*	-0,543	0,090	<0,001	KSO	-2,318	0,439	<0,001
					ASO	1,730	0,327	<0,001
					TSO	-1,029	0,357	0,004
					BSO	-4,084	0,446	<0,001
					HBO	4,967	2,386	0,037
					BUSO**	-3,874	0,705	<0,001
					DBSO	-4,818	2,145	0,025
DKO-aanbod in woon- plaats (postcode)	Nee	Ref. cat.			DKO-aanbod in woon- plaats (postcode)	Ref. cat.		
	Ja	0,074	0,036	0,038		1,246	0,162	<0,001
# participanten in DKO-instellingen van woon- plaats		-0,014	0,001	<0,001		-0,065	0,005	<0,001
N=		61 837			43 470			
Adj R ²		0,067			0,196			

* Omdat er voor leerlingen in het BLO/BUSO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

Tabel 7.15 Multivariate analyse van de keuze naar DKO-studierichting naar gemiddelde instructiekosten verbonden aan deze opleiding voor volwassenen

OLS regressie		Coeff.	Volwassenen	
			S.e.	Sign.
	Intercept	542,248	0,388	<0,001
Geslacht	Man	Ref. cat.		
	Vrouw	-0,887	0,146	<0,001
Leeftijd Geboortejaar	1986-1991	Ref. cat.		
	1980-1985	0,439	0,383	0,251
	1970-1979	-0,333	0,379	0,379
	1960-1969	0,244	0,365	0,504
	1950-1959	0,879	0,369	0,017
	1940-1949	0,881	0,393	0,025
	Pre 1940	1,934	0,549	0,000
Tarief inschrij- vingsgeld verminderd	Normaal	Ref. cat.		
	Werklozen	-0,195	0,345	0,573
	Leefloon	0,059	1,109	0,957
	Gehandicapten/ mindervaliden	-0,357	0,374	0,341
	Residenten gezinsvervangend te- huis	-2,214	5,986	0,712
	Politieke vluchtelingen	-4,656	5,543	0,401
	Studenten	3,392	0,390	<0,001
	Jongeren - ander gezinslid betaald			
	Jongeren - bijkomende studierich- ting	-4,679	10,370	0,652
Nultarief	-0,987	0,628	0,116	
DKO-aanbod in woonplaats (postcode)	Nee	Ref. cat.		
	Ja	0,167	0,199	0,401
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		-0,022	0,006	0,001
N=		44 577		
Adj. R ²		0,006		

Bij volwassenen stellen we vast dat de opgenomen variabelen de keuze naar studierichting in termen van de daaraan verbonden instructiekosten niet verklaren. Alle opgenomen variabelen verklaren nog niet 1% van de te verklaren variantie in instructiekosten.

4. Inschrijvingstarieven, redenen voor verminderd tarief en GOK-indicatoren.

4.1 Inschrijvingstarieven in het DKO

Kijken we naar de huidige criteria die gebruikt worden om verminderde tarieven toe te kennen, dan zien we grosso modo twee achterliggende logica's. Een eerste set van criteria heeft als doel de DKO-participatie uit gezinnen met een beperkte financiële draagkracht te bevorderen. Deze criteria noemen we de sociaaleconomische criteria. Een tweede set van criteria heeft als doel meervoudige participaties van jongeren binnen eenzelfde gezin goedkoper te maken (een volledig overzicht van deze verminderingsgronden is opgenomen in hoofdstuk 4). In de opdeling die we hier gebruiken hebben we studenten, die uiteraard ook een doelgroep vormen, niet onder de sociaaleconomische criteria gebracht. Gegeven de grote sociaaleconomische verschillen in de deelname aan het hoger onderwijs kunnen studenten, als groep, moeilijk als 'armlastig' beschouwd worden.

In de volgende tabel (Tabel 7.16) geven we voor alle deelnames van alle participanten aan of zij wel of niet aan een verminderd inschrijvingstarief betalen. Vervolgens wordt voor alle deelnames met een verminderd tarief de opsplitsing gegeven naar de reden van dit verminderd tarief.

Tabel 7.16 Deelnames aan het DKO naar tarief van inschrijvingsgeld (Schooljaar 2009-2010)

	Lager		Secundair		Jongeren (-18) (niet gekoppeld)		Volwassenen (+18)	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Inschrijvingen (totaal=174 678)	73 298		48 753		7 790		44 837	
Geen verminderd tarief	44 033	60,07	30 127	61,80	4 961	63,68	35 492	79,16
Verminderd tarief: sociaaleconomische criteria	774	1,06	684	1,40	138	1,77	3 743	8,35
Verminderd tarief: niet sociaaleconomische criteria	28 491	38,87	17 942	36,80	2 691	34,54	5 602	12,49
Redenen van verminderd tarief uitgedrukt ten opzichte van totaal aantal personen met verminderd tarief								
<i>Socio-economische criteria: totaal</i>	774	2,64	684	3,67	138	4,88	3 743	40,05
Waarvan volledig werklozen	268	0,92	193	1,04	36	1,27	1 828	19,56
Werklozen andere categorieën	5	0,02	8	0,04	1	0,04	106	1,13
Leefloon	146	0,50	108	0,58	49	1,73	179	1,88
Gehandicapten/ mindervaliden	296	1,01	334	1,79	40	1,41	1 619	17,32
Residenten gezinsvervangend tehuis	53	0,18	37	0,20	9	0,32	6	0,06
Erkend politieke vluchtelingen	6	0,02	4	0,02	3	0,11	8	0,09
<i>Niet sociaaleconomische criteria: totaal</i>	28 491	97,36	17 942	96,33	2 691	95,12	5 602	59,95
Waarvan studenten			820	4,40	2	0,07	5 039	53,92
Jongeren - ander gezinslid betaald	18 579	63,49	11 918	63,99	1 980	69,99		
Jongeren - bijkomende studierichting	9 632	32,91	4 651	24,97	639	22,59	2	0,02
Zonder inschrijvingsgeld (50% financierbare leerlingen)	280	0,96	553	2,97	70	2,47	561	6,00

Kijken we naar het aantal begunstigden van de verminderde tarieven dan zien we dat bij jongeren overwegend verminderde tarieven toegekend worden omwille van meervoudige participatie, ofwel van de jongere zelf, ofwel binnen het gezin. Verminderde tarieven omwille van sociaaleconomische redenen worden veel minder toegepast, slechts 3% tot 4% bij leerlingen uit respectievelijk het lager en secundair onderwijs.

Volwassenen die meervoudig participeren komen niet in aanmerking voor een verminderd tarief, bijgevolg zijn hier de studenten de belangrijkste gebruikers van de verminderde tarieven.

Merk op dat het onderscheid tussen de sociaaleconomische redenen en de andere redenen minder strikt is dan deze tabel aangeeft. Personen kunnen immers op basis van meerdere criteria vermindering genieten, bij inschrijving zal echter maar één reden genoteerd worden. Mogelijk herbergen de niet sociaaleconomische criteria dus nog wel een aantal personen die ook volgens de sociaaleconomische criteria vermindering zouden genieten.

We herhalen dat, in Tabel 7.16 personen die meervoudig participeren ook meermaals geteld werden. In een volgende tabel houden we slechts rekening met één participatie per persoon. Bij individuen die meervoudig participeren willen we, voor zover mogelijk, de eerste deelname opnemen. Daarom rangschikken we de meervoudige participaties naar betaald inschrijvingstarief volgens de ordening in tabel 7.18. Deze werkwijze zorgt ervoor dat deelnames tegen nultarief of tegen verminderd tarief omwille van een bijkomende studierichting zo weinig mogelijk meetellen. Voor de duidelijkheid geven we twee voorbeelden. Voorbeeld 1: Een persoon die twee keer participeert, één keer tegen het gewoon tarief en éénmaal tegen verminderd tarief zal geteld worden bij het gewoon tarief. Een persoon die tweemaal deelneemt, éénmaal tegen verminderd tarief als (ten laste van een) werkloze en éénmaal tegen verminderd tarief omwille van bijkomende studierichting zal geteld worden bij het tarief werkloze. Tabel 7.17 geeft de resultaten.

Tabel 7.17 Deelnemers aan het DKO naar tarief van inschrijvingsgeld (schooljaar 2009-2010)

	Lager		Secundair		Jongeren (-18) (niet gekoppeld)		Volwassenen (+18)	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Unieke participanten (totaal=159 986)	63 659		44 155		7 539		44 633	
Geen verminderd tarief	43 408	68,19	29 945	67,82	4 961	65,80	35 384	79,28
Verminderd tarief: sociaaleconomische criteria	737	1,16	664	1,50	138	1,83	3 720	8,33
Verminderd tarief: niet sociaaleconomische criteria	19 514	30,65	13 546	30,68	2 440	33,37	5 529	12,39
Redenen van verminderd tarief uitgedrukt ten opzichte van totaal aantal personen met verminderd tarief								
<i>Socio-economische criteria: totaal</i>	737	3,64	664	4,67	138	5,35	3 720	40,22
Waarvan volledig werklozen	254	1,25	190	1,34	36	1,40	1 818	19,66
Werklozen andere categorieën	5	0,02	8	0,06	1	0,04	105	1,14
Leefloon	139	0,69	103	0,72	49	1,90	176	1,90
Gehandicapten/ mindervaliden	282	1,39	323	2,27	40	1,55	1 608	17,39
Residenten gezinsvervangend tehuis	51	0,25	36	0,25	9	0,35	6	0,06
Erkend politieke vluchtelingen	6	0,03	4	0,03	3	0,12	7	0,08
<i>Niet sociaaleconomische criteria: totaal</i>	19 514	96,36	13 546	95,33	2 440	94,65	5 529	59,78
Waarvan studenten			799	5,62	2	0,08	4 972	53,76
Jongeren - ander gezinslid betaald	17 058	84,23	11 392	80,17	1 976	76,65		
Jongeren - bijkomende studierichting	2 404	11,87	1 323	9,31	395	15,32	1	0,01
Zonder inschrijvingsgeld (50% financierbare leerlingen)	52	0,26	32	0,23	67	2,60	556	6,01

Zoals reeds vermeld kunnen meervoudige DKO-participaties in meerdere instellingen enkel onderscheiden worden voor die observaties waarvoor een koppeling tussen het leerlingenbestanden en het DKO participatiebestand gemaakt kon worden. Dit betekent dat er zowel bij de deelnames van niet gekoppelde jongeren als bij de volwassenen nog meervoudige participaties aanwezig kunnen zijn.

Kijken we dus naar unieke deelnemers en niet naar de deelnames dan zien we dat het percentage deelnemers dat het gewoon tarief betaalt stijgt. Zoals verwacht daalt het aantal verminderde tarieven in de laatste twee vermindercategorieën sterk. Toch verdwijnen deze niet helemaal. Gegeven de gehanteerde werkwijze bij het selecteren van de eerste DKO-deelname betekent dit dat er bij de DKO-participanten uit het lager en secundair onderwijs respectievelijk 2 456 en 1 355 leerlingen zijn die vermoedelijk nog een ongekoppelde deelname hebben. Samen zijn dit ongeveer de helft van de 7 539 niet gekoppelde DKO-participanten jonger dan 18 jaar.

Ook hier gaan we met een multivariaat model na wat de determinanten zijn van het betaalde inschrijvingstarief. Hierbij maken we het onderscheid tussen het verminderd tarief toegekend op basis van sociaaleconomische redenen en het verminderd tarief toegekend omwille van andere redenen. In deze analyses gebruiken we per participant de eerste deelname zoals hierboven gedefinieerd. De 2 456 en 1 355 leerlingen die toch een verminderd tarief aangeven omwille van meervoudige deelname hebben we uitgesloten van de analyse omdat we de determinanten van de kans op een verminderd tarief willen achterhalen, zonder dat deze beïnvloed worden door meervoudige deelnames.

In deze analyses dient niet alleen een referentiepersoon maar ook een referentiecategorie te worden vastgelegd (hier wordt dit het normale inschrijvingstarief). Zo wordt de interpretatie van de coëfficiënten dubbel relatief: de verminderde tarieven relatief ten opzichte van de normale tarieven en de variabelen relatief ten opzichte van de referentiepersoon. Daarom rapporteren we naast de geschatte coëfficiënten en de statistische significantie ook de geschatte kansen. De vergelijking van deze geschatte kansen met de geschatte kansen voor de referentiepersoon geven een duidelijker beeld van de effectgrootte.

In Tabel 7.18 en Tabel 7.19 geven we bij het intercept de geschatte kans dat de referentiepersoon het desbetreffende tarief betaalt. In het lager onderwijs is de referentiepersoon een mannelijke leerling geboren in 2000 die niet aantikt op de GOK-indicatoren en in een vrije lagere school zit. In het secundair onderwijs is dit een mannelijke leerling geboren in 1998 die niet aantikt op de GOK-indicatoren en in de eerste graad van een vrije secundaire school zit. Deze referentieleerlingen wonen bovendien in een gemeente die geen DKO-aanbod kent.

In het lager én secundair onderwijs hebben deelnemende meisjes een lagere kans om een verminderd tarief te betalen om andere dan sociaaleconomische redenen. Dit kan enkel verklaard worden door een lagere kans op meervoudige deelname binnen het gezin.

In het secundair onderwijs daalt de kans op een verminderd tarief naarmate de leerlingen ouder worden. Dit kan opnieuw verklaard worden door een dalende kans op meervoudige deelname binnen het gezin. Dit verandert evenwel voor jongeren die ouder worden dan 18 jaar, gezien zij vanaf die leeftijd in aanmerking kunnen komen voor reductie als student.

Deelnemende leerlingen die aantikken op de GOK-indicatoren hebben een verhoogde kans op een verminderd tarief omwille van sociaaleconomische redenen. Bij leerlingen die toelagegerechtigd zijn, is de kans zelfs tien maal hoger, wat aangeeft dat van de vier GOK-indicatoren toelagegerechtigdheid de beste indicator is van de financiële draagkracht van het gezin. Bij jongeren met een laaggeschoolde moeder valt bovendien op dat zij veel vaker dan andere leerlingen het normale inschrijvingstarief betalen. Dit wordt verklaard door het feit dat zij veel minder vaak (binnen het gezin) meervoudig participeren aan het DKO.

Tabel 7.18 Multivariate analyse van het inschrijvingstarief in het DKO voor deelnemende leerlingen in het lager onderwijs

Multinomiale logit		Lager onderwijs						Normaal tarief Geschat. kans
		Verlaagd tarief: sociaaleconomische redenen			Verlaagd tarief: andere redenen			
		Coeff.	Geschat. kans	Sign.	Coeff.	Geschat. kans	Sign.	
	Intercept	-5,378	0,30	<0,001	-0,665	33,86	<0,001	65,84
Geslacht	Man	Ref. cat.			Ref. cat.			
	Vrouw	-0,029	0,33	0,741	-0,351	26,49	<0,001	73,18
Leeftijd Geboortejaar	1996	0,279	0,38	0,798	0,136	36,93	0,782	62,69
	1997	-0,124	0,29	0,662	-0,198	29,58	0,032	70,13
	1998	0,079	0,34	0,500	-0,099	31,67	<0,001	67,99
	1999	-0,122	0,28	0,312	-0,088	31,93	<0,001	67,79
	2000	Ref. cat.			Ref. cat.			
	2001	0,015	0,30	0,899	0,068	35,40	0,009	64,30
	2002	-0,089	0,29	0,562	-0,095	31,76	0,005	67,95
GOK- indicatoren	Diploma	0,555	0,60	<0,001	-0,417	25,17	<0,001	74,24
	Thuistaal	0,543	0,53	<0,001	-0,067	32,31	0,127	67,16
	Toelage	2,285	2,77	<0,001	0,136	36,04	<0,001	61,19
	Buurt	0,736	0,64	<0,001	-0,044	32,77	0,097	66,59
Basisschool: net	Vrij	Ref. cat.			Ref. cat.			
	GO	-0,096	0,29	0,463	-0,112	31,40	<0,001	68,31
	Prov., andere Gemeent.	0,093	0,35	0,355	-0,158	30,41	<0,001	69,24

Tabel 7.18 Multivariate analyse van het inschrijvingstarief in het DKO voor deelnemende leerlingen in het lager onderwijs. Vervolg

Multinomiale logit		Lager onderwijs						Normaal tarief Geschat. kans
		Verlaagd tarief: sociaaleconomische redenen			Verlaagd tarief: andere redenen			
		Coeff.	Geschat. kans	Sign.	Coeff.	Geschat. kans	Sign.	
Onderwijsvorm	LO BLO*	2,275	2,98	<0,001	-0,219	30,08	0,007	66,94
DKO-aanbod In woonplaats (postcode)	Beeld. kunst	0,248	0,40	0,027	-0,065	32,38	0,005	67,22
	Dans	-0,756	0,14	<0,001	0,067	35,44	0,003	64,43
	Muziek	-0,078	0,27	0,681	0,080	35,68	0,044	64,05
	Woordkunst	-0,049	0,30	0,747	-0,066	32,41	0,044	67,30
# participanten in DKO- instellingen van woon- plaats		0,026	0,31	<0,001	0,005	33,97	<0,001	65,71
N=					59 491			

* Omdat er voor leerlingen in het BLO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

Tabel 7.19 Multivariate analyse van het inschrijvingstarief in het DKO voor deelnemende leerlingen in het secundair onderwijs

Multinomiale logit		Secundair onderwijs						
		Verlaagd tarief: sociaaleconomische redenen			Verlaagd tarief: andere redenen			Normaal tarief
		Coeff.	Geschat. kans	Geschat. kans	Coeff.	Geschat. kans	Sign.	Geschat. kans
	Intercept	-5,479	0,27	<0,001	-0,658	34,03	<0,001	65,70
Geslacht	Man	Ref. cat.			Ref. cat.			
	Vrouw	-0,047	0,29	0,617	-0,279	28,07	<0,001	71,64
Leeftijd	1989	1,554	0,33	0,173	2,266	83,05	<0,001	16,62
Geboortejaar	1990	2,289	0,36	<0,001	2,989	90,82	<0,001	8,82
	1991	2,007	0,25	<0,001	3,077	91,60	<0,001	8,15
	1992	0,405	0,50	0,148	-0,770	19,24	<0,001	80,26
	1993	0,505	0,54	0,067	-0,632	21,47	<0,001	78,00
	1994	0,394	0,46	0,147	-0,433	25,03	<0,001	74,51
	1995	0,302	0,41	0,182	-0,365	26,34	<0,001	73,24
	1996	0,035	0,29	0,811	-0,020	33,57	0,557	66,14
	1997	Ref. cat.			Ref. cat.			
	1998	-8,411	0,00		0,292	40,96	0,030	59,04
GOK- indicatoren	Diploma	0,479	0,51	<0,001	-0,540	23,07	<0,001	76,41
	Thuistaal	0,617	0,54	<0,001	-0,179	30,05	0,006	69,41
	Toelage	2,210	2,33	<0,001	0,131	36,27	<0,001	61,40
	Buurt	0,465	0,45	<0,001	-0,069	32,45	0,024	67,10
Basisschool: net	Vrij	Ref. cat.			Ref. cat.			
	GO	0,322	0,39	0,007	-0,093	31,94	0,013	67,67
	Prov., andere	-0,044	0,27	0,902	-0,082	32,22	0,423	67,51
	Gemeent.	0,152	0,33	0,490	-0,078	32,29	0,297	67,38

Tabel 7.19 Multivariate analyse van het inschrijvingstarief in het DKO voor deelnemende leerlingen in het secundair onderwijs. Vervolg

Multinomiale logit		Secundair onderwijs						
		Verlaagd tarief: sociaaleconomische redenen			Verlaagd tarief: andere redenen			Normaal tarief Geschat. kans
		Coeff.	Geschat. kans	Geschat. kans	Coeff.	Geschat. kans	Sign.	
Onderwijsvorm	GSO	Ref. cat.			Ref. cat.			
	KSO	-0,399	0,18	0,227	0,040	34,97	0,724	64,85
	ASO	-0,557	0,14	0,016	0,284	40,70	<0,001	59,16
	TSO	-0,473	0,17	0,068	0,085	35,99	0,343	63,85
	BSO	-0,195	0,21	0,513	0,160	38,73	0,165	62,06
	HBO	-7,510	0,00		-0,498	23,95	0,494	76,05
	BUSO*	2,811	2,73	<0,001	-0,215	30,05	0,277	67,22
	DBSO	1,091	1,04	0,160	-1,047	15,23	0,173	83,73
DKO-aanbod	Beeld. kunst	0,158	0,32	0,187	0,041	34,94	0,137	64,74
In woonplaats (postcode)	Dans	-0,330	0,20	0,003	-0,004	33,96	0,877	65,84
	Muziek	0,108	0,30	0,638	0,042	34,95	0,390	64,74
	Woordkunst	0,063	0,29	0,727	-0,003	33,95	0,932	65,76
# participanten in DKO-instellingen van woonplaats		0,026	0,28	<0,001	0,003	34,10	0,044	65,62
N=				42 143				

* Omdat er voor leerlingen in het BLO/BUSO geen GOK-indicatoren beschikbaar zijn, rapporteren we hier de regressiecoëfficiënt uit een regressie zonder de GOK-indicatoren.

Bij de volwassenen (cf. Tabel 7.20) geven we bij het intercept de geschatte kans dat de referentiepersoon het desbetreffende tarief betaalt. Bij de volwassenen is dit een man geboren tussen 1986 en 1991 die woont in een gemeente die geen DKO-aanbod kent.

Deze referentiepersoon heeft een hoge kans op een verminderd tarief, wat niet hoeft te verbazen gezien alle studerende 18-24 jarigen in aanmerking komen voor vermindering als student. Uit Tabel 7.17 bleek dat deelnemers ouder dan 25 jaar die van een verminderd tarief genieten overwegend werkloos of mindervalide zijn. Deze verschillen worden beperkt opgepikt door de leeftijdsdummy's maar brengen verder geen relevante inzichten bij.

4.2 Wijzigingen in de criteria voor de toekenning van verminderde tarieven

In de slotsectie van dit hoofdstuk, gebruiken we de verworven inzichten uit de analyses om enkele ideeën aan te reiken om de huidige tariefstructuur van de DKO-opleidingen aan te passen.

4.2.1 GOK-indicatoren en sociaaleconomische redenen voor verminderde tarieven

Eerst gaan we na of de huidige begunstigden van verminderde inschrijvingstarieven omwille van sociaaleconomische redenen ook bereikt zouden worden indien de GOK-indicatoren gebruikt zouden worden om verminderde inschrijvingstarieven toe te kennen. Merk op dat deze oefening enkel kan gemaakt worden voor leerlingen die deelnemen aan het DKO en niet voor volwassenen. Deze oefening maakt bovendien geen inschatting van de aantrekkingskracht van zo'n wijziging op nieuwe participanten.

In de eerste kolom van Tabel 7.21 wordt het totaal aantal leerlingen in het lager onderwijs gegeven. Voor 32 959 leerlingen zijn geen GOK-indicatoren beschikbaar. Het merendeel van hen zijn de 27 755 leerlingen in het buitengewoon lager onderwijs. In de volgende kolommen wordt het aantal leerlingen gegeven dat aantikt op de GOK-indicatoren. Merk op dat dit aantikken cumulatief wordt weergegeven. Zo zijn er 87 467 leerlingen die aantikken op de indicator schooltoelage en 130 245 leerlingen die aantikken op de indicator schooltoelage of opleiding moeder. Hieruit kan afgeleid worden dat er $(130\ 245 - 87\ 467 = 42\ 778)$ leerlingen aantikken op opleiding moeder maar niet op de indicator schooltoelage.

Tabel 7.21 Deelnemers aan DKO-opleidingen uit het *lager onderwijs* naar betaald tarief en GOK-indicatoren

	Totaal	GOK-indicatoren beschikbaar	Toelage	Toelage of op- leiding moeder	Toelage of op- leiding of buurt	Toelage of oplei- ding of buurt of thuismaal
Leerlingen	409 101	376 142	87 467	130 245	167 895	177 366
Niet participanten in DKO	345 442	314 305	79 484	119 562	149 928	158 243
Participanten in DKO	63 659	61 837	7 983	10 683	17 967	19 123
Geen verminderd tarief	43 408	42 200	5 150	7 211	12 208	13 027
Wel verminderd tarief	20 251	19 637	2 833	3 472	5 759	6 096
<i>Sociaaleconomische redenen</i>	737	637	413	467	523	533
Volledig werklozen	254	246	173	185	208	210
Werklozen andere categorieën	5	5	5	5	5	5
Leefloon	139	131	88	105	121	124
Gehandicapten/mindervaliden	282	229	141	156	167	170
Residenten gezinsvervangend tehuis	51	20	4	13	18	18
Erkend politieke vluchtelingen	5	6	2	3	4	6
<i>Niet sociaaleconomische redenen</i>	19 514	19 000	2 420	3 005	5 236	5 563
Studenten	0	0	0			
Jongeren - ander gezinslid betaald	17 058	16 604	2 144	2 643	4 616	4 904
Jongeren - bijkomende studierichting	2 404	2 346	273	354	603	638
Zonder inschrijvingsgeld (50% financierbare leerlingen)	52	50	3	8	17	21

De rangorde van de GOK-indicatoren is dus niet onbelangrijk bij het opstellen van deze tabel. We kiezen ervoor om de indicator schooltoelage eerst op te nemen gezien deze indicator de beste indicator is van de financiële draagkracht van het gezin. Als tweede wordt de indicator 'opleiding van moeder' toegevoegd, als derde de indicator buurt en tot slot de indicator thuistaal.

Alle GOK-indicatoren samen hebben een grote voorspellende kracht voor het recht op een verminderd tarief omwille van sociaaleconomische redenen. Zoals verwacht is de indicator studietoelage de krachtigste voorspeller. Wanneer de indicatoren toelage en opleiding moeder samen gebruikt worden, wordt reeds het gros van de huidige gerechtigden ($467/637=73\%$) bereikt. Kijken we naar de verschillende redenen voor sociaaleconomische verminderingen dan worden vooral de begunstigden omwille van werkloosheid of leefloon ook met deze GOK-indicatoren bereikt ($295/382=77\%$).

Anderzijds stellen we vast dat er heel wat toelagegerechtigden (5 150 of 65%) aan het DKO deelnemen zonder een verminderd tarief te genieten. Merk ook op dat het overgrote merendeel van de participerende GOK-leerlingen die een verminderd tarief genieten bij de redenen van vermindering onder de niet sociaaleconomische redenen vallen.

In Tabel 7.22 herhalen we deze oefening voor de leerlingen in het secundair onderwijs.

Tabel 7.22 Deelnemers aan DKO-opleidingen uit het *secundair onderwijs* naar betaald tarief en GOK-indicatoren

	Totaal	GOK-indicatoren beschikbaar	Toelage	Toelage of op- leiding moeder	Toelage of op- leiding of buurt	Toelage of opleiding of buurt of thuistaal
Unieke leerlingen	461 628	438 566	116 541	176 740	222 697	229 383
Niet participanten in DKO	417 473	394 946	109 817	167 996	207 969	214 100
Participanten in DKO	44 155	43 610	6 724	8 744	14 728	15 283
Geen verminderd tarief	29 945	29 604	4 291	5 823	9 914	10 281
Wel verminderd tarief	14 210	13 927	2 433	2 921	4 814	5 002
<i>Sociaaleconomische redenen</i>	664	544	361	412	448	453
Volledig werklozen	190	188	136	153	168	169
Werklozen andere categorieën	8	8	7	7	7	7
Leefloon	103	103	79	92	98	99
Gehandicapten/mindervaliden	323	227	134	148	161	163
Residenten gezinsvervangend tehuis	36	14	3	9	11	11
Erkend politieke vluchtelingen	4	4	2	3	3	4
<i>Niet sociaaleconomische redenen</i>	13 546	13 383	2 072	2 509	4 366	4 549
Studenten	799	769	210	297	404	418
Jongeren - ander gezinslid betaald	11 392	11 282	1 670	1 963	3 532	3 682
Jongeren - bijkomende studierichting	1 323	1 300	182	238	416	435
Zonder inschrijvingsgeld (50% financierbare leerlingen)	32	32	10	11	14	14

Ook voor leerlingen uit het secundair onderwijs hebben alle GOK-indicatoren samen een grote voorspellende kracht voor het recht op een verminderd tarief omwille van sociaaleconomische redenen. Zoals verwacht is de indicator studietoelage de krachtigste voorspeller. Wanneer de indicatoren toelage en opleiding moeder samen gebruikt worden, wordt reeds het gros van de huidige gerechtigden ($412/544=76\%$) bereikt. Kijken we naar de verschillende redenen voor sociaaleconomische verminderingen dan worden vooral de begunstigden omwille van werkloosheid of leefloon met deze GOK-indicatoren bereikt ($252/299=84\%$). Anderzijds stellen we vast dat er heel wat toelagegerechtigden (4 291 of 64%) aan het DKO deelnemen zonder een verminderd tarief te genieten.

De resultaten in punt 2 van dit hoofdstuk gaven aan dat naast de GOK-indicatoren 'toelage' en 'opleiding moeder' ook de onderwijsvorm die gevolgd wordt in het secundair onderwijs een krachtige voorspeller is van de participatiekans. In de volgende tabel (Tabel 7.23) gaan we na wat de verschuivingen in de begunstigden van de verminderde inschrijvingstarieven zouden zijn indien naast de GOK-indicatoren 'opleiding moeder' en 'toelage' ook leerlingen uit de onderwijsvormen DBSO en BSO, en in tweede instantie ook TSO in aanmerking zouden komen voor een verminderd tarief. We zien dat hoewel de uitbreiding in de potentiële doelgroep groter (55 193 in scenario 1 en 108 617 in scenario 2) is dan de uitbreiding met de GOK-indicator buurt ($n=46\,227$ of $222\,967-176\,740$), er toch minder effectieve participanten bereikt worden (216 en 1 088 in scenario 1 en 2 ten opzichte van 1 893 bij de uitbreiding met de buurtindicator). Dit betekent dat het merendeel van de DKO-participanten uit het DBSO/BSO en ook het TSO ook aantikken op de GOK-indicatoren toelage of opleiding moeder.

Tabel 7.23 Deelnemers aan DKO-opleidingen uit het *secundair onderwijs* naar betaald tarief, GOK-indicatoren en onderwijsvorm

	Totaal	GOK-indicatoren beschikbaar	Toelage	Toelage of op- leiding moeder	Toelage of op- leiding of DB- SO of BSO	Toelage of opleid- ing of DBSO of BSO of TSO
Unieke leerlingen	461 628	438 566	116 541	176 740	231 933	285 357
Niet participanten in DKO	417 473	394 946	109 817	167 996	222 579	273 006
Participanten in DKO	44 155	43 610	6 724	8 744	9 354	12 351
Geen verminderd tarief	29 945	29 604	4 291	5 823	6 217	8 342
Wel verminderd tarief	14 210	13 927	2 433	2 921	3 137	4 009
<i>Sociaaleconomische redenen</i>	664	544	361	412	418	438
Volledig werklozen	190	188	136	153	154	157
Werklozen andere categorieën	8	8	7	7	7	8
Leefloon	103	103	79	92	92	93
Gehandicapten/mindervaliden	323	227	134	148	152	165
Residenten gezinsvervangend tehuis	36	14	3	9	10	12
Erkend politieke vluchtelingen	4	4	2	3	3	3
<i>Niet sociaaleconomische redenen</i>	13 546	13 383	2 072	2 509	2 719	3 571
Studenten	799	769	210	297	401	563
Jongeren - ander gezinslid betaald	11 392	11 282	1 670	1 963	2 056	2 692
Jongeren - bijkomende studierichting	1 323	1 300	182	238	250	302
Zonder inschrijvingsgeld (50% financierbare leerlingen)	32	32	10	11	12	14

Op basis van deze tabellen (tabel 7.23 en tabel 7.24) kunnen we nagaan welke verschuivingen er zouden optreden indien (sommige van) de huidige sociaaleconomische redenen voor verminderde tarieven vervangen zouden worden door één of meerdere GOK-indicatoren en de gevolgde onderwijsvormen. In de onderstaande tabel (Tabel 7.24) maken we deze oefening voor zowel het lager als het secundair onderwijs. Binnen deze oefening onderscheiden we twee scenario's: in het eerste scenario wordt nagegaan welke verschuivingen er zouden optreden mochten alle sociaaleconomische criteria vervangen worden door de GOK-criteria, in een tweede scenario worden de verschuivingen in kaart gebracht wanneer alleen de criteria werkloosheid en leefloon vervangen zouden worden. In dit laatste scenario komen kinderen ten laste van personen met een handicap, residenten in tehuis en politieke vluchtelingen in aanmerking voor een verminderd tarief, ongeacht of zij al dan niet aantikken op de GOK-indicatoren, of specifieke onderwijsvormen volgen.

Tabel 7.24 Recht op verminderd tarief omwille van sociaaleconomische redenen: vervanging van huidige criteria door één of meerdere GOK-indicatoren

Criteria	Rechthebbenden in het lager onderwijs					
	Behoud van recht	Bijkomend	Scenario 1		Scenario 2	
			Verlies bij alle sociaaleconomische categorieën	Wijziging	Verlies bij categorieën werkloos en leefloon	Wijziging
Toelage	2 833	5 150	-224	+4 926	-116	+5 034
Toelage/opleiding	3 472	7 211	-170	+7 041	-87	+7 124
Toelage/opleiding/ buurt	5 759	12 208	-114	+12 094	-48	+12 160
Toelage/opleiding/buurt/taal	6 096	13 027	-104	+12 923	-43	+12 984

Criteria	Rechthebbenden in het secundair onderwijs					
	Behoud van recht	Bijkomend	Scenario 1		Scenario 2	
			Verlies bij alle sociaaleconomische categorieën	Wijziging	Verlies bij categorieën werkloos en leefloon	Wijziging
Toelage	2 433	4 291	-183	+4 108	-77	+4 214
Toelage/opleiding	2 921	5 823	-132	+5 691	-47	+5 776
Toelage/opleiding/ buurt	4 814	9 914	-96	+9 818	-26	+9 888
Toelage/opleiding/buurt/taal	5 002	10 281	-91	+10 190	-24	+10 257
Toelage/opleiding/DBSO/BSO	3 137	6 217	-126	+6 091	-46	+6 171
Toelage/opleiding/DBSO/BSO/TSO	4 009	8 342	-106	+8 236	-41	+8 301

Een verandering in criteria zou zowel in het lager als in het secundair onderwijs een forse uitbreiding betekenen van het aantal gerechtigden. Het aantal huidige begunstigden dat hun recht op een verminderd tarief verliezen is heel beperkt, zeker in scenario 2 waar kinderen van personen met een handicap, residenten in tehuis en politieke vluchtelingen in aanmerking komen voor een verminderd tarief, ongeacht of zij al dan niet aantikken op de GOK-indicatoren of specifieke onderwijsvormen volgen.

In het secundair onderwijs zou het additioneel opnemen van de onderwijsvormen DBSO en BSO bovenop de GOK-criteria 'toelage' en 'opleiding moeder' een beperkte verschuiving (n=400) hebben op het aantal begunstigden. De uitbreiding tot leerlingen in het TSO een grotere verschuiving (n=2 545) veroorzaken. Opnieuw willen we hier opmerken dat we hier geen uitspraak kunnen doen over de aantrekkingskracht op nieuwe participanten.

De toepassing van deze nieuwe criteria heeft een aantal voordelen. Vooreerst erkent het gebruik van deze drie criteria, het bestaan van sociaal-culturele, naast financiële drempels in de toegang tot DKO-opleidingen.

Ten tweede zijn deze indicatoren centraal beschikbaar voor (nagenoeg) de volledige leerlingenpopulatie. Dit impliceert dat DKO-instellingen zelf het recht op een verminderd tarief kunnen nagaan in een centraal register. Voor de instellingen betekent dit alleszins een vermindering in de administratieve attestenlast.

Ten derde past het ook in een proactieve aanpak van sociale rechten waarbij de 'take it or leave it' benadering verlaten wordt en de bewijslast niet langer bij de potentiële begunstigden komt te liggen. Zo wordt het niet opnemen van sociale rechten vermeden. Merk op dat in deze oefening ook beslist kan worden om de toegang van studenten tot een verminderd tarief te beperken tot de toelagegerechtigde studenten (210 van de 769 of 27%).

Ten vierde zou de toepassing van deze indicatoren een belangrijke uitbreiding betekenen van het aantal begunstigden omwille van sociaaleconomische redenen. Nog los van de aantrekkingskracht op nieuwe participanten kan dit een belangrijk signaal betekenen over het relatieve belang van de twee logica's voor verminderde tarieven: het beperken van sociaaleconomische en sociaalculturele drempels wordt zo een belangrijke component van de tariefstructuur naast de facilitering van meervoudige participaties.

4.2.2 Andere redenen voor verminderde tarieven

Wat de niet sociaaleconomische redenen voor verminderde tarieven betreft, lijkt het ons vanuit een incentive-tot-deelname perspectief bovendien moeilijk te verantwoorden om voor meervoudige participaties binnen eenzelfde gezin een zelfde

verminderingstarief toe te kennen als voor deelnemers die omwille van sociaal-economische redenen van een vermindering genieten. Daarom kan overwogen worden om de gezinskorting, stop te zetten of alleszins minder hoog te maken dan ze nu is. Dit gezin hoeft immers per definitie niet meer overtuigd te worden van de zin van een DKO-opleiding. Een volgende mogelijkheid bestaat erin om meervoudige participaties van eenzelfde individu/binnen eenzelfde gezin niet langer financieel te ondersteunen. Dit vanuit de overweging dat personen die zelf meervoudig participeren, bij aanbodbeperkingen, mogelijk plaatsen bezetten die anders open staan voor (nog) niet-participanten (deze argumentatie kwam uitgebreid aan bod in hoofdstuk 4). In Tabel 7.25 geven we aan hoeveel individuen door deze maatregelen beïnvloed zouden worden wanneer bij meervoudige participaties nog wel een beroep kan gedaan worden op verminderde tarieven omwille van sociaaleconomische redenen. Merk op dat we bij deze analyses geen gebruik maken van de 7 790 deelnames van min 18-jarigen die niet gekoppeld konden worden (cf. Tabel 7.16). We vermoeden dat dit meervoudige participaties zijn die niet als zodanig geregistreerd werden.

In een scenario waarbij de doelgroep voor verminderde tarieven 'verbreed' wordt kan ook overwogen worden om de normale inschrijvingstarieven voor jongeren en volwassenen te verhogen. Zo'n 'verdieping' kan beargumenteerd worden vanuit de vaststelling dat de Vlaamse DKO-opleidingen in comparatief perspectief goedkoop zijn (cf. hoofdstukken 5 en 10). De opbrengsten van zo'n tariefverhoging worden bij voorkeur aangewend om een ondersteuningsbeleid uit te bouwen dat de private kost van duurzame materialen in sommige opleidingen kan beperken.

Tabel 7.25 Stopzetten vermindering voor meervoudige participatie van eenzelfde individu of meervoudige participatie binnen het gezin

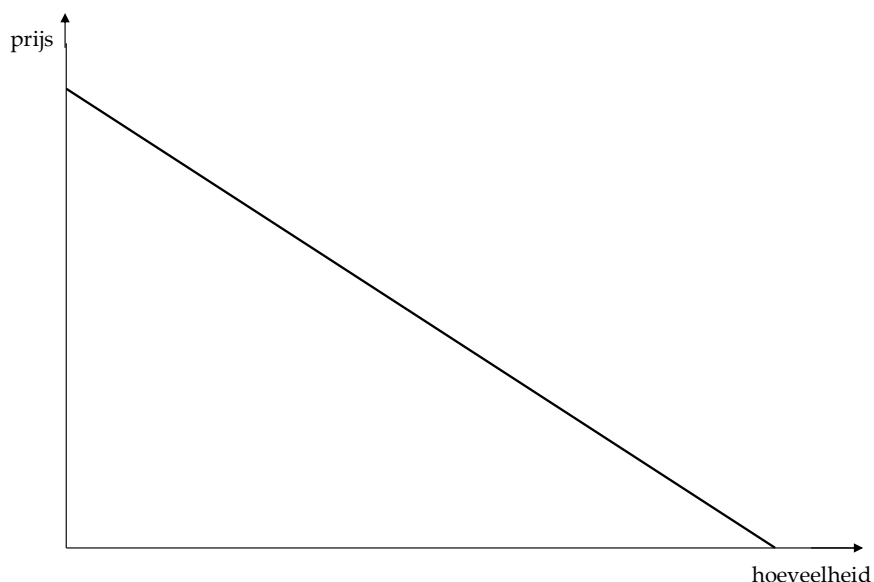
	Zelfde individu				Zelfde gezin			
	Lager onderwijs		Secundair onderwijs		Lager onderwijs		Secundair onderwijs	
Aantal deelnames	9 632		4 651		18 579		11 918	
Aantal deelnemers	8 854		4 347		17 658		11 392	
GOK-indicatoren beschikbaar	8 674		4 296		16 604		11 282	
	Behoud	Verlies	Behoud	Verlies	Behoud	Verlies	Behoud	Verlies
Toelage	960	7 714	592	3 704	2 144	14 460	1 670	9 612
Toelage/opleiding	1 211	7 463	740	3 556	2 643	13 961	1 963	9 319
Toelage/opleiding/ buurt	2 302	6 372	1 429	2 867	4 616	11 988	3 532	7 750
Toelage/opleiding/ buurt/taal	2 451	6 223	1 493	2 803	4 904	11 700	3 682	7 600
Toelage/opleiding/DBSO/BSO			764	3 532			2 056	9 226
Toelage/opleiding/DBSO/BSO/TSO			935	3 361			2 692	8 590

HOOFDSTUK 8

PRINCIPES VAN GEDIFFERENTIEERD INSCHRIJVINGSGELD: TOEPASSINGEN

1. Inleiding: het begrippenkader

We starten dit hoofdstuk met een korte introductie van het begrippenkader dat we hanteren. In Figuur 8.1 wordt de vraag naar een bepaald goed weergegeven in functie van de prijs. Noteren we op de horizontale as de gevraagde hoeveelheden, en op de verticale as de gevraagde prijzen, dan geeft deze vraagcurve een negatieve relatie weer tussen de prijs en de gevraagde hoeveelheden. Bij een hoge prijs wordt er weinig van het goed gevraagd, bij een lage prijs zijn de consumenten bereid meer aan te kopen.

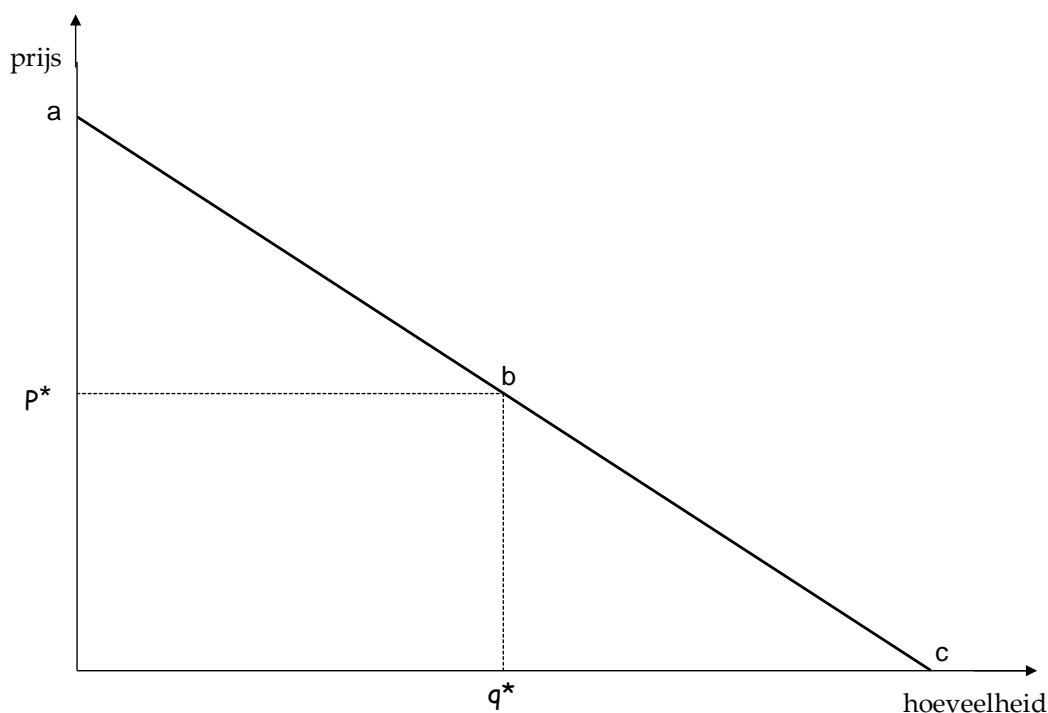

Figuur 8.1 De vraagcurve

De vraag naar een bepaald goed refereert naar de hoeveelheid die alle consumenten samen beschouwd *wensen* aan te kopen tegen gegeven prijzen van dat goed. Wanneer alle consumenten dezelfde voorkeuren hebben en het inkomens effect onafhankelijk van de prijs is, weerspiegelt de vraagcurve de bereidheid tot betalen

van de consumenten. Aldus weerspiegelt deze curve de voorkeuren én de economische draagkracht van de individuen.

Stel dat er een vast aantal van q^* plaatsen in de DKO-opleidingen aangeboden worden (cf. Figuur 8.2). De vraagcurve geeft aan dat de vraag naar deze plaatsen de maximale capaciteit zal bereiken bij een eenheidsprijs p^* . De totale som van betaalde inschrijvingsgelden zal dan p^*q^* bedragen.

Figuur 8.2 Aanbod van q^* DKO-plaatsen aan een eenheidsprijs p^*

Anderzijds geeft de vraagcurve ook aan:

- dat er heel wat personen bereid zijn meer te betalen voor een DKO opleiding;
- dat er heel wat personen wel een DKO-opleiding zouden willen volgen maar enkel indien de prijs lager wordt dan p^* ;
- dat de totale inkomsten lager liggen dan de potentiële inkomsten.

Zo geeft:

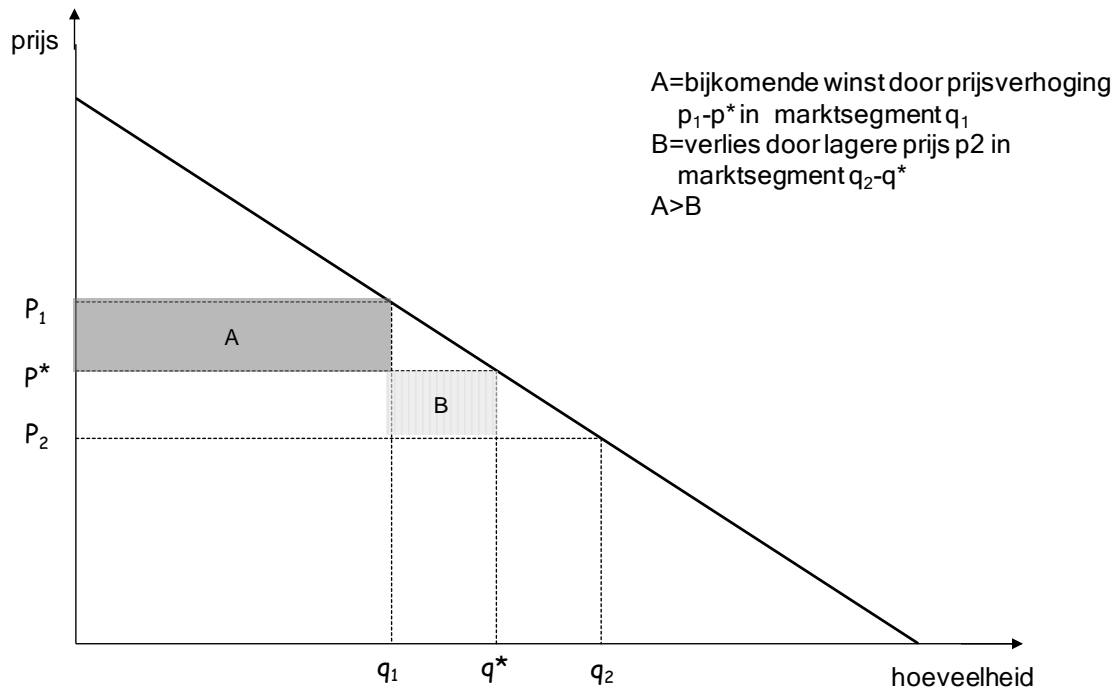
- het segment van de vraagcurve tussen punten a en b die individuen weer die bereid zijn voor een DKO-opleiding een prijs $p > p^*$ te betalen;
- het segment van de vraagcurve tussen punten b en c die individuen weer die bereid zijn voor een DKO-opleiding een prijs $p < p^*$ te betalen;
- wanneer de volledige bereidheid tot betalen benut kan worden, er een totale meerinkomst van abp^* (blauwe driehoek). Dit wordt het consumentensurplus genoemd.

Dit geeft aan dat er bij de toepassing van een eenheidsprijs enerzijds participanten zijn die best bereid zijn, maar niet hoeven meer te betalen; anderzijds zijn er potentiële participanten die afhaken omdat ze de prijs te hoog vinden. Door een variëteit van prijzen in te bouwen kunnen verschillende doelstellingen worden nagestreefd:

- verhoging van de totale omzet: exploiteren van bereidheid tot betalen (consumentensurplus);
- ondersteunen van deelnemers met een lagere bereidheid tot betalen. Laat ons voorlopig aannemen dat dit ook de personen zijn met lagere inkomens.

2. De opbrengstenmaximerende overheid

De vraagcurve geeft aan dat om de volledige bereidheid tot betalen te exploiteren het aantal prijzen eigenlijk gelijk zou moeten zijn aan het aantal DKO-plaatsen. Met andere woorden de DKO-opleidingsplaatsen worden per opbod verkocht en elke gegadigde wordt zo verplicht tot in het diepst zijner buidel te tasten. Dit is niet noodzakelijk een realistisch of wenselijk scenario. Dit gedachtenexperiment dient eerder om na te gaan wat de implicaties van een voorzichtige toepassing van deze principes kunnen zijn. Bij de toepassing van een eenheidsprijs geldt de stelling dat zolang de plaatsen niet allemaal ingenomen zijn, de prijs te hoog is. Bijgevolg kan de maximumcapaciteit enkel bereikt worden bij een prijsdaling, met bijhorende omzetsijging. Bij prijsdifferentiatie hoeft dit helemaal niet het geval te zijn. De onderstaande figuur (Figuur 8.3) geeft het tweede scenario weer. Hierbij worden q_1 plaatsen aangeboden aan prijs p_1 . De resterende $q - q_1 = q_2 - q^*$ plaatsen worden aangeboden aan een prijs p_2 .

Figuur 8.3 Opbrengsten maximaliseren door prijsdifferentiatie

Er wordt aangenomen dat de overheid de bereidheid tot betalen van de individuele consumenten kent. Zo kan zij er voor zorgen dat de $q_2 - q^*$ plaatsen effectief ingenomen worden door personen met een lagere bereidheid tot betalen en de duurdere hoeveelheid q_1 plaatsen door personen met hogere bereidheid tot betalen. Anders is iedereen die minstens p_2 wil betalen een kandidaat voor de goedkopere plaatsen.

Voorgaande analyse illustreert grafisch dat een overheid die agenten met een hogere bereidheid tot betalen betrouwbaar weet te onderscheiden van personen met een lagere bereidheid tot betalen voor het aangeboden goed, haar inkomsten kan verhogen door een beleid van prijsdifferentiatie tussen deze individuen. Onder de vereenvoudigende veronderstelling dat de vraagcurve naar dit goed lineair is, kan bovendien bepaald worden welke combinatie van prijzen en aanbod de maximale opbrengsten zou kunnen opleveren voor de overheid. Voor een tweeledig prijstarief is het vanuit het standpunt van opbrengstenmaximering optimaal om een kwart van het oorspronkelijk aanbod te voorzien aan het lagere tarief p_2 en driekwart aan het hoge tarief p_1 . Wanneer het oorspronkelijke aanbod en de ermee verbonden prijs, werden vastgesteld op het niveau dat maximale opbrengsten garandeert zonder prijsdiscriminatie, dan kan men door prijsdiscriminatie met behulp van een tweevoudige tariefstructuur een bijkomende opbrengst van 12,5% genereren.³⁰

³⁰ De hier geciteerde resultaten hebben we afgeleid in een meer technische bijlage die op verzoek verkrijgbaar is van de auteurs, maar niet aan dit rapport zal worden gehecht.

Wanneer de helft van de marktvraag aan het hoge tarief wordt vervuld en de andere helft aan het lage tarief, vallen de inkomsten terug op het niveau dat bereikt werd zonder de prijsdiscriminatie. De vraag of en hoe dergelijke bijkomende middelen aangewend kunnen worden voor een welvaartsverbetering komt in volgende secties aan bod.

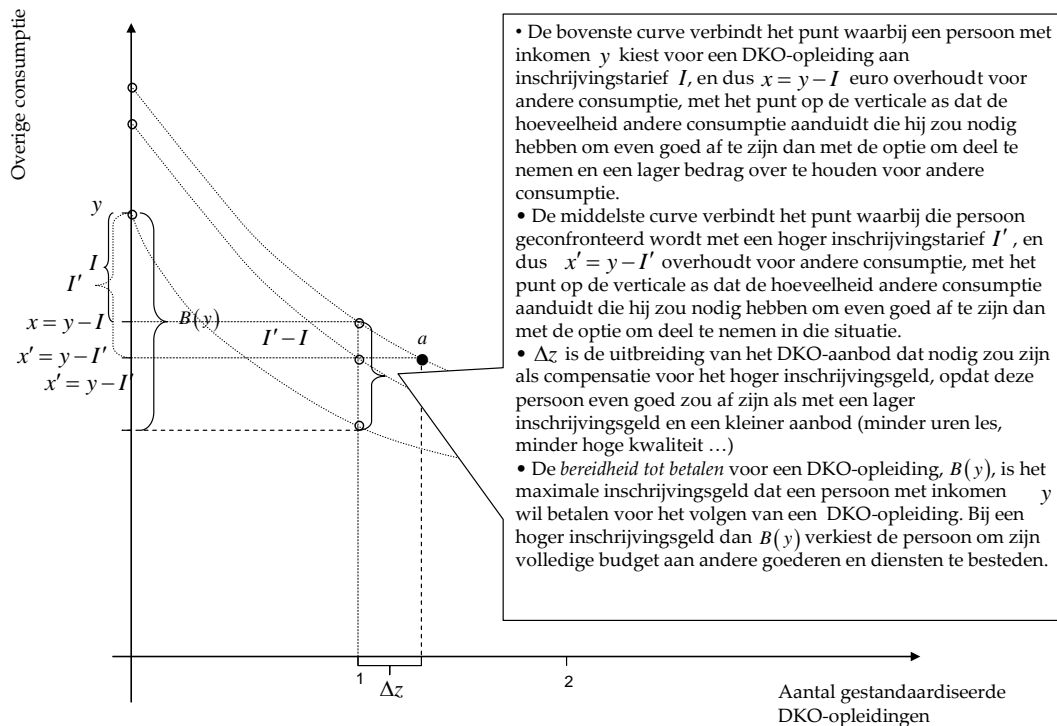
3. De welvaartsmaximerende overheid: efficiëntieoverwegingen voor de verantwoording van een verhoging van het inschrijvingsgeld

In de vorige sectie zagen we dat een beleid van prijsdifferentiatie kan leiden tot hogere opbrengsten. Vanuit welvaartstheoretisch standpunt is dit echter niet voldoende om ook een prijsdifferentiatie door te voeren. Immers, de hogere prijs die in het duurder marktsegment zal gevraagd worden, leidt tot een welvaartsverlies voor deze consumenten. In de volgende twee secties geven we enkele redenen waarom prijsdifferentiatie ook sociaal wenselijk kan zijn. In deze sectie beperken we ons daarbij tot louter efficiëntieoverwegingen. Met name staat de vraag hier centraal of de additionele overheidsopbrengsten die door prijsdifferentiatie kunnen gewonnen worden, volstaan om het welvaartsverlies van de consumenten uit het duurder marktsegment te compenseren. In de daaropvolgende sectie wordt nagegaan in welke mate het welvaartsverlies door prijsverhoging voor een bepaald marktsegment gecompenseerd kan worden door de welvaartswinst die geboekt wordt door de uitbreiding van deelname aan het DKO in het goedkopere marktsegment.

Figuur 8.4 stelt de keuze voor van een consument tussen deelname aan het DKO (aangeduid op de horizontale as) en overige consumptie, gemeten op de verticale as door het geld dat deze persoon overhoudt na betaling van het inschrijvingsgeld. In principe is, zoals we in hoofdstuk 6 aangaven, de kost voor de participant verbonden aan het volgen van een DKO-opleiding, hoger dan louter het inschrijvingsgeld. Maar vermits we hier enkel de implicaties van variaties in de inschrijvingsgeldcomponent van de totale private bijdrage zullen nagaan, kunnen we de overige private bijdragen van de participant bij onderhavige grafische analyse buiten beschouwing laten.

De horizontale as in Figuur 8.4 geeft de intensiteit van deelname aan het DKO weer. Daaronder verstaan we een maatstaf die het aantal opleidingen waarvoor men zich inschrijft combineert met de kwaliteit van de opleiding en de intensiteit (aantal lessen bijvoorbeeld). We gaan er vanuit dat er een maatstaf is om die drie elementen uit te drukken in aantal gestandaardiseerde opleidingen. Een meer intensieve opleiding kan dan bijvoorbeeld door 1,3 gestandaardiseerde opleidingen

voorgesteld worden. We voltrekken de volgende analyse over wijzigingen in de inschrijvingsgeldstructuur met betrekking tot deelname aan zo een gestandaardiseerde opleiding, zonder dit verder steeds opnieuw te herhalen.

Figuur 8.4 Efficiëntieargument voor verhoging van het inschrijvingsgeld

De kromme gepunte lijnen in Figuur 8.4 verbinden combinaties van overige consumptie van goederen en diensten (verticale as) en het aantal gestandaardiseerde DKO-opleidingen (horizontale as), waarvoor deze persoon indifferent is. Punten ten noordoosten van een dergelijke *indifferentiekromme* (meer overige consumptie en/of meer DKO-opleidingen) worden verkozen boven punten op de kromme. Het omgekeerde geldt voor punten ten zuidwesten van de kromme. We vertrekken van een situatie waarbij deze persoon een inkomen van y € heeft en het inschrijvingsgeld I € bedraagt. Wanneer de persoon opteert voor inschrijving in één gestandaardiseerde DKO-opleiding, houdt hij of zij $x = y - I$ € voor andere consumptie over. Het punt $(0, y)$, wat neerkomt op het aanwenden van het volledige budget voor andere goederen en geen DKO-opleidingen volgen, ligt ten zuidwesten van punten die voor deze persoon even goed zijn als zich inschrijven voor een DKO-opleiding en x € voor andere goederen overhouden. Deze laatste consumptiebundel wordt aangeduid door het punt $(1, x)$. en wordt dus door deze persoon

verkozen boven de optie om zich niet in te schrijven en het volledige budget aan te wenden voor andere goederen.

De *bereidheid tot betalen* van een persoon met een inkomen y is het maximale inschrijvingsgeld dat deze persoon bereid is te betalen voor het volgen van een DKO-opleiding en wordt aangeduid door $B(y)$ in Figuur 8.4. Als het inschrijvingsgeld hoger zou zijn dan $B(y)$, dan zal deze persoon eerder kiezen om niet deel te nemen aan het DKO en haar of zijn volledige budget aan de consumptie van andere goederen en diensten besteden. Als het inschrijvingsgeld verhoogd wordt van I tot I' , is het budget dat deze persoon overhoudt voor andere consumptie nog slechts $x' = y - I'$. Vermits I' kleiner is dan $B(y)$, wordt deze optie nog steeds verkozen boven het aanwenden van het volledige inkomen voor het vervullen van andere verlangens en behoeften.

Als het additionele inschrijvingsgeld $I' - I$ bovendien volstaat om een extra hoeveelheid lessen aan te bieden aan deze persoon die *groter* is dan Δz , of een betere kwaliteit van de opleiding te garanderen die equivalent is met deze kwantitatieve uitbreiding, dan is het mogelijk om door middel van een verhoging van het inschrijvingsgeld een welvaartsverhoging te realiseren. Immers, de persoon die een hoger inschrijvingsgeld I' betaalt, krijgt een verruimd aanbod in de plaats, zodat hij of zij terecht komt in punt a (aangeduid met zwarte stip op de figuur). Wat dan nog overblijft aan extra middelen, kan aangewend worden ter verhoging van de welvaart van anderen, participanten of niet-participanten, onder welke vorm dan ook. Dit noemen we een *efficiëntieargument* voor de verhoging van het inschrijvingsgeld.

Dit argument is enkel toepasbaar als het surplus van bereidheid tot betalen ten opzichte het huidige inschrijvingsgeld van sommige personen hoger is dan de kost van de minimaal vereiste extra hoeveelheid (of de extra kwaliteit van het) DKO-aanbod om die personen te compenseren. Als derhalve het aandeel van de huidige officiële inschrijvingsgelden in de DKO-kosten klein is, dan is het weinig waarschijnlijk dat dit argument van toepassing is op de huidige situatie. Uit de empirische informatie in hoofdstuk 6 bleek dat de huidige inschrijvingsgelden slechts een beperkt deel van de reële kost dekken. Het is dan ook weinig waarschijnlijk dat efficiëntieargumenten voor verhoging van de tarieven opgaan.

4. Rechtvaardigheidsoverwegingen ter verantwoording van inschrijvingsgelddifferentiatie: bevorderen van participatie

Het *rechtvaardigheidsargument* berust op de overweging dat men de hogere bereidheid tot betalen (dan het gangbare inschrijvingsgeld) van personen met een relatief hoog inkomen zou kunnen exploiteren, om het inschrijvingsgeld van men-

voorheen.³¹ De bovenste van de drie vet gestippelde indifferentiekrommen ligt immers ten noordoosten van de middelste.

Ook al moet de persoon met het hogere inkomen y_1 inleveren ten gevolge van de verhoging van het inschrijvingsgeld, wat hij overhoudt voor andere consumptie is nog steeds meer dan wat de persoon met het lagere inkomen overhoudt voor andere consumptie, na verlaging van het inschrijvingsgeld $x'_1 > x'_2$. We kunnen dan afleiden dat persoon 2 in dit geval, na hervorming, nog steeds slechter af is dan persoon 1: persoon 1 houdt, ondanks het hogere inschrijvingsgeld I' nog meer over voor andere consumptie dan persoon 2, die nu een *lager* inschrijvingsgeld $I'' = I - (I' - I)$ betaalt.

Indien men een situatie billijk acht waarbij diegenen die slechter af zijn in de oorspronkelijke vertreksituatie, erop vooruit gaan, zonder dat diegenen die oorspronkelijk beter af zijn dermate moeten inleveren dat ze in de nieuwe situatie slechter af zouden zijn dan diegenen die slechter af waren in de oorspronkelijke situatie, dan is de gesuggereerde differentiatie van het inschrijvingsgeld vanuit verdeling- of rechtvaardigheidsoverwegingen te verkiezen boven een uniform tarief.

Empirisch zal deze situatie zich allicht sneller voordoen dan deze die werd geschetst in het efficiëntiegeval. Toch veronderstelt ze een zekere *prijsgevoeligheid* van de beslissing tot participatie aan het DKO. Stel dat personen met hoger inkomen niet veel meer bereid zijn te betalen dan het huidige inschrijvingsgeld en dat deze hogere betalingsbereidheid niet voldoende is om personen met lagere inkomen mits een lager inschrijvingsgeld te stimuleren om toch deel te nemen. Dan volgt uit bovenstaande redenering dat een verhoging van de inschrijvingsgelden voor personen met hogere inkomens niet kan verantwoord door de tarieven voor personen met lagere inkomens te verlagen (wegens geen effect). Dat wil nog niet zeggen dat zo een verhoging helemaal niet te verantwoorden is. De extra inkomsten zouden immers ook voor andere publieke voorzieningen kunnen aangewend worden die wel meer in de interessesfeer liggen van personen met lagere inkomens. Het is daarom van belang om enig zicht te krijgen op de factoren die de participatiebeslissing van individuen beïnvloeden. In hoofdstuk 7 zijn we dieper ingegaan op de empirische evidentie die we over prijs- en inkomensgevoeligheid van de participatiebeslissing verzameld hebben. In de volgende sectie lichten we de implicaties van deze prijs- en inkomenseffecten op de participatiebeslissing voor principes van inkomensdifferentiatie verder toe.

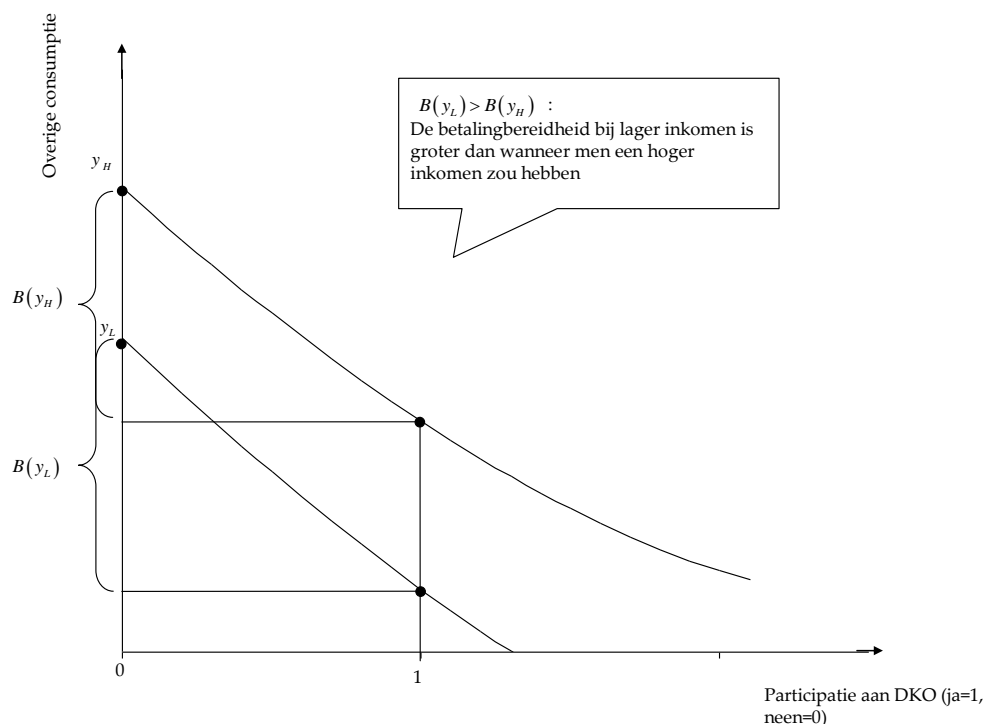
³¹ Het lagere inschrijvingstarief is zo bepaald dat het gecompenseerd wordt door de hogere bijdragen van de persoon met inkomen y_1 : $I' - I$ is de inschrijvingstariefverhoging voor persoon 1 en tevens de veralging voor de persoon met inkomen y_2 .

5. Gelijk inschrijvingsgeld voor gelijk inkomen versus gelijke participatiekansen voor personen met dezelfde voorkeuren

5.1 Preferentieverschillen

Een pleidooi om betalingsbereidheden in rekening te brengen bij het bepalen van de prijs, wekt nogal eens weerzin op, omdat het nogal botst met het principe van financiële draagkracht, dat vaak gehuldigd wordt in deze context. Het is immers niet noodzakelijk zo dat personen met een hoger inkomen diegenen zijn met de hoogste bereidheid tot betalen, zelfs niet indien de personen dezelfde voorkeuren hebben.³² We illustreren dit in onderstaande figuur (Figuur 8.6). De indifferentiekromme bij een hoger inkomen is vlakker dan die bij een lager inkomen en dus is men meer bereid te betalen bij lager inkomen dan bij hoog. Dat kan aan verschillende zaken liggen. Zo kunnen er duurdere alternatieven op de privémarkt beschikbaar zijn. Bij laag inkomen vindt men deze alternatieven te duur en opteert men voor het goedkopere alternatief, ook al voldoet dit minder aan de behoeften. Maar eenmaal het inkomen voldoende is om andere, noodzakelijke, levensbehoeften te vervullen, switcht men naar het duurdere alternatief, dat beter overeenstemt met de verlangens van dit individu (zie ook hoofdstuk 10).

32 De bereidheid tot betalen is een lokale maatstaf voor de mate waarin men geïnteresseerd is in het DKO, voor een gegeven inkomen. Personen hebben dezelfde voorkeuren als hun bereidheid tot betalen gelijk is voor alle mogelijke inkomensniveaus.

Figuur 8.6 Betalingsbereidheid stijgt niet noodzakelijk met het inkomen

Nochtans lijkt bij achter de discussie over draagkracht *versus* betalingsbereidheid als principe van inschrijvingsgelddifferentiatie ook een fundamenteel ethisch meningsverschil schuil te gaan. De verdedigers van het financiële draagkracht principe kunnen hun opvatting bijvoorbeeld verdedigen met het argument dat men gelijke kansen best realiseert door iedereen dezelfde economische middelen ter beschikking te stellen. Verschillen die *ex post* ontstaan, zijn dan een gevolg van de keuzes die deze persoon gemaakt heeft in de aanwending van die economische middelen. Deze verschillen in keuzes zijn dus een gevolg van verschillen in voorkeuren waarin een beleid niet dient te interfereren.

Daartegenover staat dat de sociaalculturele achtergrond van personen met dezelfde financiële middelen wel eens grondig kan verschillen, en deze achtergrond kan maken dat een zelfde financiële stimulans (bijvoorbeeld om deel te nemen aan het DKO) niet even effectief is bij deze personen. Derhalve kan een beleid dat door inschrijvingsgelddifferentiatie de participatie aan het DKO wenst te bevorderen er misschien baat bij hebben om rekening te houden met de factoren die de participatiekansen aan het DKO beïnvloeden. We gaan in de volgende subsectie dieper in op de determinanten van de participatiekansen, om vervolgens in terug te komen op het zonet aangehaalde fundamentele normatieve conflict.

5.2 Determinanten van de participatiekans

In de empirische literatuur over cultuurparticipatie (zie bijvoorbeeld Lievens et al., 2006) wordt erop gewezen dat de consumptie van cultuurgoederen niet al te *inkomensgevoelig* is. Andere factoren zoals de *sociaalculturele omgeving* en *cognitieve en sociale vaardigheden* blijken meer doorslaggevend bij het nemen van een participatie beslissing.

Onder de *sociaalculturele omgeving* verstaan we hier de mate waarin ouders kinderen stimuleren om deel te nemen aan het DKO, de culturele waarden in het milieu waarin men opgroeide. Dit kan verschillen naargelang de regio waar men van afkomstig is, of waar de ouders vandaan komen of eerder bepaald worden door de religieuze overtuigingen van de persoon.

Sommige *cognitieve en sociale vaardigheden* die men in het algemeen onderwijs verworft of verworven heeft kunnen eveneens bijdragen tot de mate waarin men geneigd is om deel te nemen aan het DKO. Ook het beroep dat men uitoefent kan een invloed uitoefenen op de participatiebeslissing.

De invloed van deze achtergrondfactoren kan overigens variëren naargelang het inkomen en de prijs. In een stimulerende omgeving kan een inkomenswijziging een groter effect en een wijziging in het inschrijvingsgeld een minder afschrikkend effect op de kans om te participeren hebben, dan wanneer deze persoon een minder sterke voorkeur voor het DKO heeft ontwikkeld. Over de prijsgevoeligheid is echter meestal minder empirisch materiaal te vinden. Het kader dat we tot nog toe aanreikten was te arm om het belang van deze interactiefactoren in rekening te brengen. In de bovenstaande figuren (

Figuur 8.4, Figuur 8.5 en Figuur 8.6) werd aangenomen dat twee personen die dezelfde bundel goederen (een combinatie van al dan niet deelnemen aan het DKO en $x\text{€}$ overhouden voor overige consumptie) consumeren even goed af zijn, ongeacht het inkomen dat ze verdienen. In de klassieke economische literatuur over optimale belastingen (cf. bijvoorbeeld Salanié, 2003, voor een overzicht, en Atkinson en Stiglitz, 1972 en 1976, voor de originele bijdragen) werd er op gewezen dat dit niet noodzakelijk het geval hoeft te zijn. Dit inkomen is immers mogelijks gedeeltelijk verworven uit arbeid en de afweging tussen bijvoorbeeld deelnemen aan het DKO en overige consumptie kan fundamenteel beïnvloed worden door de vrije tijd die men heeft, en op welke momenten men die vrije tijd heeft.³³ Mogelijks hangt de mate waarin men een DKO-opleiding weet te waarderen ook af van het sociale milieu op het werk. In sommige types van werk zal de kans groter zijn dat men collega's treft met gelijkaardige interesses waarmee men hierover kan

33 Ook op de focusgroep werd er op gewezen dat het moment van de lessen en de samenhang met het moment waarop men niet hoeft te werken en/of kinderopvang heeft, de participatiebeslissing kan beïnvloeden (zie hoofdstuk 4).

communiceren; sommige types van arbeid veronderstellen of bevorderen misschien vaardigheden die ook voor een succesvolle DKO-opleiding zijn vereist.

Natuurlijk zijn er ook puur individuele verschillen die we niet verder kunnen verklaren. We drukken daarom de bijdrage van gedifferentieerd inschrijvingstarief tot de participatie aan het DKO best uit in termen van de mate waarin een dergelijk differentiatie *de kans* op deelname van diverse groepen beïnvloedt, eerder dan de deelname zelf.

Ook empirisch is het mogelijk om de impact van economische factoren zoals inkomen, sociaalculturele omgevingsfactoren en cognitieve en sociale vaardigheden op de kans op deelname aan het DKO, in te schatten. In hoofdstuk 7 gaven we hiervan een aantal voorbeelden en resultaten.

5.3 Twee principes

Gegeven het in vorige subsectie uitgewerkte kader over de determinanten die de kans op participatie aan het DKO beïnvloeden kunnen we nu terugkomen op twee normatieve principes die misschien aan de basis van een discussie over prijsdifferentiatie principes ten grondslag kunnen liggen.³⁴ Beide principes ontspruiten aan een gemeenschappelijk basisidee dat de financiële prikkels die een overheid zou moeten geven erop gericht dienen te zijn om iedereen een zelfde kans te geven om te participeren. Beide principes erkennen ook dat individuen verschillende voorkeuren hebben en dat men die dient te respecteren. Daarom wordt eerder gestreefd naar kansengelijkheid. Maar beide principes geven wel een andere invulling aan het principe van kansengelijkheid.

Het *eerste principe* vertrekt van de idee dat twee personen dezelfde kansen hebben indien zij niet beter af zouden zijn in termen van hun eigen levensprojecten wanneer ze over de middelen van de andere zouden beschikken om dit levensproject te realiseren.

Een beleid dat streeft naar kansengelijkheid in die betekenis zal bij de verdeling van de financiële middelen die ze wenst in te zetten om deze doelstelling te realiseren dan ook volgende regel moeten respecteren:

34 We zijn hier in ruime mate schatplichtig aan de theorieën over faire verdeling die in de welvaartseconomie van de laatste twee decennia werden ontwikkeld (zie bijvoorbeeld Fleurbaey, 2008 voor een overzicht). Nochtans is de context waarin we deze hier toepassen anders, zodat sommige daar onder dezelfde bewoordingen geformuleerde principes, niet noodzakelijk zomaar dezelfde betekenis hebben. Met name het verderop geformuleerde principe van dezelfde onderwijskansen voor personen met dezelfde voorkeuren heeft hier een misschien toch een andere betekenis dan het in die literatuur naar voren geschoven principe van 'gelijke welvaart voor personen met dezelfde preferenties'.

Personen die een zelfde inkomen hebben krijgen dezelfde financiële transfer, of in deze context, betalen een zelfde inschrijvingsgeld.

Het *tweede principe* vertrekt van de idee dat de levensprojecten van bepaalde personen meer middelen vereisen dan die van anderen. Gelijke middelen aan iedereen geven zou derhalve tot grote ongelijkheden kunnen leiden in de mate waarin mensen hun levensprojecten kunnen realiseren. Natuurlijk is het zeer moeilijk om het eens te worden over een maatstaf om de mate waarin mensen hun eigen levensprojecten kunnen realiseren met de beschikbare middelen, te vergelijken, wanneer die levensprojecten verschillen van elkaar. Maar dat is niet altijd nodig.

Een beleid dat kansengelijkheid in die betekenis nastreeft dient er bij de verdeling van de beschikbare financiële middelen immers alvast voor te zorgen dat de financiële beperkingen van personen met *dezelfde interesses of voorkeuren*, zo weinig mogelijk verschillen.

In de huidige context betekent dit dat dergelijk beleid streeft naar *gelijke participatiekansen voor personen met dezelfde voorkeuren*.

We illustreren nu verder waarom beide principes wel degelijk aanleiding kunnen geven tot andere praktische besluiten omtrent de bepaling van een 'fair' principe van inkomensdifferentiatie. We gaan hier uit van een context waarin we alle variabelen die nodig zijn voor de bepaling van een 'faire' inschrijvingstarieven kunnen observeren (en meten). We willen immers eerst de verschillen in principes duidelijk illustreren. Beperkingen in de implementatie van de principes die een gevolg zijn van imperfecte observatie (of de mogelijkheid van personen om de nodige informatie voor de bepaling van een fair tarief te verbergen of foutief aan te geven) komen in punt 7 aan bod.

De praktische draagwijdte van het eerste principe is vrij eenvoudig en geformuleerd in het principe zelf. Het betekent gewoon dat inschrijvingsgelddifferentiatie op basis van inkomen gebeurt. Voor de draagwijdte van het tweede principe dienen we terug te grijpen naar de vorige subsectie. Wanneer de kans op deelname aan het DKO van personen met een zelfde inkomen maar een verschillende sociaalculturele achtergrond bijvoorbeeld verschilt, dan kan dit een argument zijn om te differentiëren. Dit wil niet zeggen dat inkomen geen rol zou spelen bij de bepaling van een 'fair' inschrijvingstarief in deze opvatting. Inschrijvingsgelddifferentiatie naar sociaalculturele achtergrond variabelen maakt enkel zin indien de effecten op de participatiekans van inkomen en sociaalculturele achtergrond variabelen met elkaar samenhangen. Indien het effect van een financiële prikkel om deel te nemen aan het DKO voor iedereen gelijk is, ongeacht de sociaalculturele achtergrond, dan is er geen verschil tussen beide principes en volstaat een inschrijvingsstariefdifferentiatie die louter op inkomen gebaseerd is. Meer nog, indien de tariefdifferentiatie op andere kenmerken zou gebaseerd zijn dan inkomen, zou men in

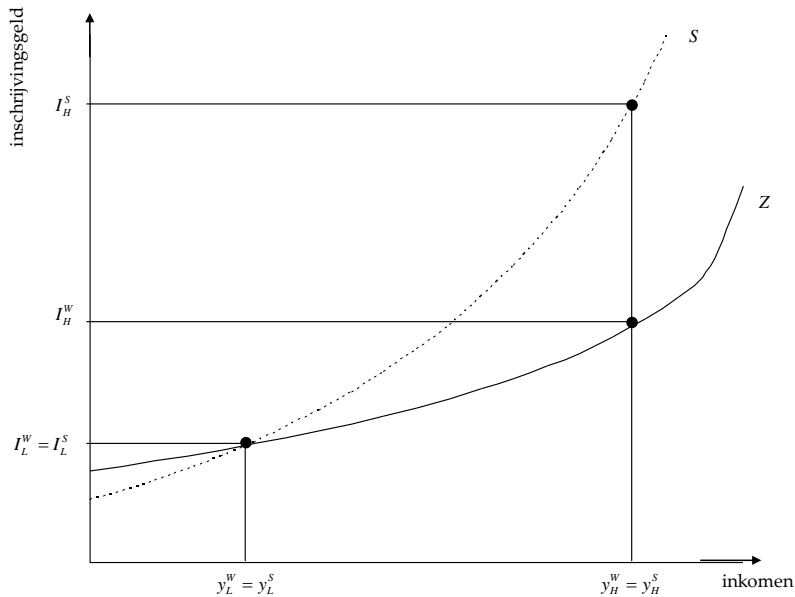
dit geval verschillen in participatiekansen creëren die er niet waren indien men enkel op basis van inkomen zou differentiëren. Immers, personen met een zelfde inkomen een verschillend tarief aanrekenen leidt in dit geval tot een verschil in participatiekans introduceren, dat er niet zou zijn indien men deze personen hetzelfde tarief had aangerekend.

Indien echter het effect van een inschrijvingstariefreductie verschilt naarmate personen werken of niet, een bepaalde opleiding hebben genoten of aan het volgen zijn, dan kan tariefdifferentiatie op basis van andere kenmerken dan inkomen verantwoord worden vanuit het principe van gelijke participatiekansen voor personen met dezelfde preferenties. Indien bijvoorbeeld het effect van tariefreductie op de kans op deelname aan het DKO voor een werkloze *met hetzelfde inkomen als een werkende* kleiner is dan dat van een werkende dan kan een beleid dat kansengelijkheid wil promoten wel degelijk een tariefreductie promoten op basis van het kenmerk van werk hebben of niet.

In Figuur 8.7 illustreren we nog eens wanneer een conflict kan voorkomen tussen het principe van 'gelijk inschrijvingsgeld voor gelijke inkomens' en dat van 'gelijke onderwijskans voor dezelfde preferenties'. Op de horizontale as staan mogelijke inkomensniveaus. Stel nu dat er vier personen zijn: twee met laag inkomensniveau y_L en twee met hoog inkomensniveau y_H . Voor elk inkomensniveau is er één persoon met een opleidingsniveau dat de interesse voor DKO-deelname sterker stimuleert naarmate het inkomen hoger is, en een andere persoon waarvoor het opleidingsniveau zodanig is dat prijsverhogingen een meer afschrikkend effect uitoefenen op de kans op deelname aan het DKO. De personen met opleidingskenmerken die een zwakker effect van prijsverhogingen bevorderen, worden verbonden door de gestippelde lijn met label S .³⁵ Deze lijn verbindt twee inschrijvingstarieven die dezelfde deelnamekans genereren voor deze personen. De volle lijn verbindt de inschrijvingstarieven van personen die een zelfde deelnamekans genereren voor personen met een opleidingsniveau dat een sterker afschrikkingeffect van prijsverhogingen met zich meebrengt. Deze lijn is vlakker omdat een zelfde inschrijvingsgeldverhoging als bij personen die sterker geneigd zijn om deel te nemen aan het DKO bij een inkomensverhoging, bij hen een meer afschrikkend effect zou hebben en dus tot een lagere participatiekans zou leiden. Als we nu een zelfde tarief voor de personen met hoog (respectievelijk, laag) inkomen zouden opleggen, ongeacht deze preferentieverschillen, dan zouden we een verschil in deelnamekans introduceren tussen personen die minder en zij die meer afschrikt worden door hogere tarieven. Slechts een tariefdifferentiatie op basis van

35 We geven deze lijn het label S omdat personen die minder afschrikt worden door prijsverhogingen, kenmerken bezitten die een sterker effect van inkomenswijzigingen op de participatiekans genereren dan bij personen met kenmerken die een minder inkomensgevoelige kans op participatie hebben (en sterker afschrikt worden door prijsverhogingen). Personen wiens participatiekans een eerder zwakke inkomensgevoeligheid vertoont worden verbonden door de kromme met label Z .

de kenmerken die een relatief sterke versus een eerdere zwakke inkomensgevoeligheid van de participatiekans bevorderen, kan het principe van kansgelijkheid in dit geval respecteren. Maar dan moeten we wel het principe van gelijke tarieven voor personen met hetzelfde inkomen opgeven.

Figuur 8.7 Incompatibiliteit tussen gelijk inschrijvingsgeld voor gelijke inkomens en gelijke participatiekans voor gelijke preferenties

We gaven in vorige subsectie enkele inhoudelijke redenen aan waarom bijvoorbeeld het effect van werk hebben de inkomensgevoeligheid van de deelnamekans aan het DKO kan beïnvloeden.

Het dient trouwens opgemerkt dat de huidige tariefdifferentiatie in het DKO niet in de eerste plaats gerelateerd is aan het inkomen, maar aan een aantal andere kenmerken die we hier onder het label van 'sociaalculturele achtergrond' variabelen catalogeerden. Uit ons empirisch onderzoek blijkt echter dat mogelijks andere achtergrondkarakteristieken een grotere impact kunnen hebben dan de huidige criteria. De eigen onderwijsachtergrond en die van de ouders blijken bijvoorbeeld belangrijke determinanten. Niettemin dient benadrukt te worden dat inschrijvingstariefdifferentiatie een louter financieel instrument blijft. Idealiter dient een tariefstructuur die gelijke participatiekansen voor gelijke preferenties nastreeft rekening te houden met inkomen *en* sociaalculturele achtergrond of cognitieve vaardigheden. Indien de *inkomensgevoeligheid* van participatie aan het DKO laag is

(zoals toch uit een aantal van onze en andere empirische oefeningen blijkt), dient men niet te grootse verwachtingen te koesteren van het effect van tariefdifferentiatie op de participatiekans. Dit neemt niet weg dat ook bij kleine effecten, het conflict tussen beide principes onverkort blijft gelden, zolang de inkomensgevoeligheid van de participatiekans samenhangt met de sociaalculturele of cognitieve vaardigheden. Wanneer de kans op deelname bovendien niet *prijsgevoelig* is, dit wil zeggen dat de deelname aan het DKO onafhankelijk is van de hoogte van het inschrijvingsgeld (indien de indifferentiekrommen in de figuren uit deze en vorige twee secties verticaal zijn), maakt tariefdifferentiatie in het licht van bovenstaande principes (en vermoedelijk zelfs in het algemeen) weinig zin. Empirische informatie over de *prijsgevoeligheid* is echter moeilijk te vergaren. Het veronderstelt immers gegevens over de keuzen tussen deelname aan het DKO en andere vrije tijdsbestedingen en over het inschrijvingstarief dat iemand zou betalen indien hij zich zou inschrijven in het DKO.

6. Compensatie voor versus differentiatie naar dure smaken

We besteedden tot nog toe, doelbewust, weinig aandacht aan verschillen in kosten tussen verschillende DKO-opleidingen en beschouwden deze opleidingen als een homogeen goed. We wilden immers eerst aandacht besteden aan de *normatieve* principes die aan inschrijvingstariefdifferentiatie ten grondslag zouden kunnen liggen, zonder rekening te houden met de budgetbeperking of kostverschillen. We gaan nu na hoe dergelijke kostverschillen een invloed op deze principes zouden kunnen hebben.

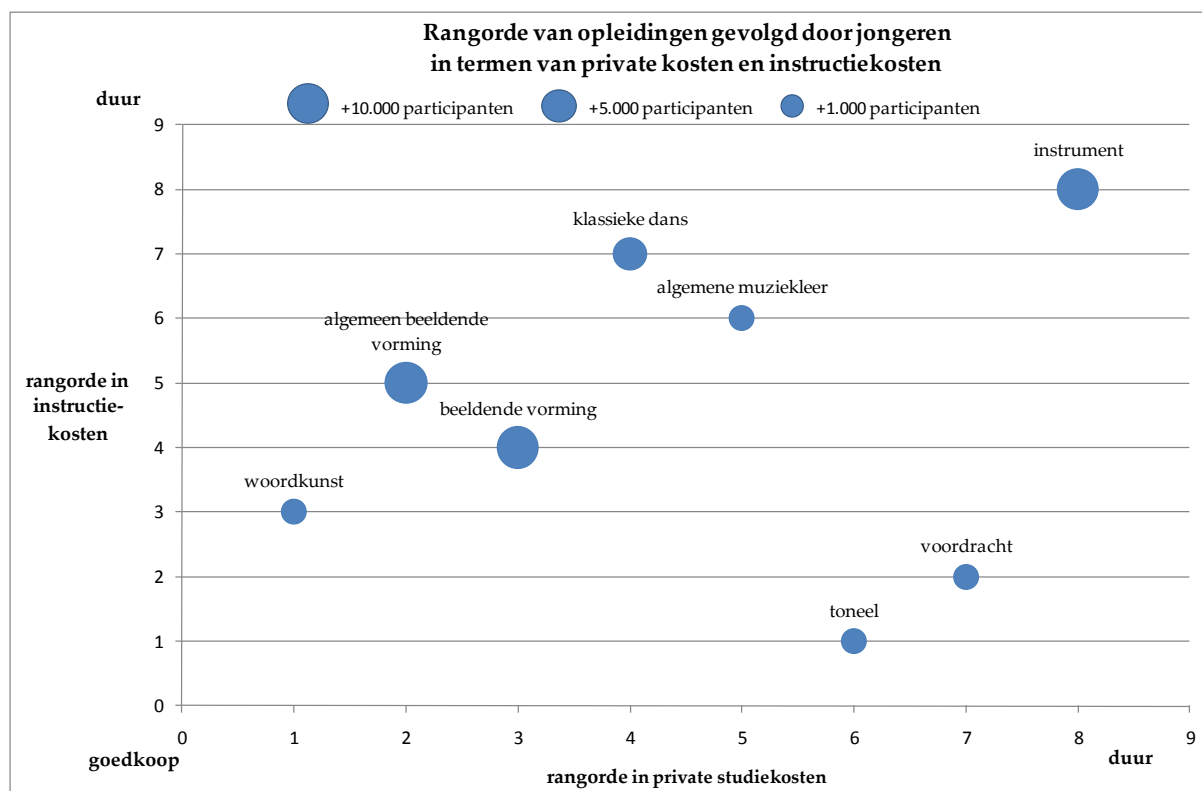
In hoofdstuk 6 maakten we een onderscheid tussen kosten ten laste van de participant en inrichtingskosten die gedragen worden door de overheid en/of inrichtende macht. De *kosten ten laste van de participant* betreffen vooral benodigde materialen. Voor zover er verschillen tussen de diverse opleidingen (opties en/of graden) zijn in de kosten van de benodigde materialen, past men nu het principe toe van *volledige differentiatie*. Personen met een voorkeur voor opleidingen waarvoor de aankoop of huur van eerder dure materialen nodig is, worden niet gecompenseerd, ongeacht de financiële draagkracht van deze personen. Impliciet vindt de beleidsmaker bij dergelijke tarifiering blijkbaar dat personen met voorkeur voor eerder duurdere opleidingen in termen van benodigde materialen, de additionele kosten zelf moeten dragen. Wie toch wil deelnemen en het financieel niet breed heeft, kan dat door te opteren voor relatief goedkopere opleidingen. Een mogelijke pragmatische argumentatie hiervoor is dat nogal wat van deze materialen bruikbaar zijn voor andere doeleinden. Een subsidiëring van de aankoop van deze materialen zou personen die geïnteresseerd zijn in deze materialen voor andere doeleinden, kunnen aanzetten om zich in te schrijven in het DKO om zo deze materialen goedkoper te kunnen aankopen. We zagen dat vooral de investeringskost in

duurzame materialen wel eens kan oplopen. Anderzijds is er voor de instrumentopleidingen in een meerderheid van de instellingen die muziekoopleidingen aanbieden, een mogelijkheid tot huur van het gekozen instrument, minstens in het begin van de opleiding. In plaats van prijsdifferentiatie, kan het misschien efficiënter zijn om uit een deel van de geïnde inschrijvingsgelden een fonds op te richten om deze voorziening van benodigde duurzame materialen op een huurmarkt te veralgemenen. Men zou hiervoor een algemene huurtoeslag kunnen heffen bovenop het inschrijvingsgeld. Momenteel is weinig aandacht besteed aan de normatieve implicaties van de rantsoeneringregels bij het verhuren van deze materialen. Dikwijls geldt de regel dat wie zich eerst aanmeldt eerst wordt bediend. Men zou bij de verhuur van instrumenten echter voorrang kunnen verlenen aan personen die in aanmerking komen voor verminderd inschrijvingsgeld.

In termen van instructiekost en gesubsidieerde werkingskost is er in het huidige systeem nagenoeg *volledige compensatie voor dure smaken*.³⁶ Men betaalt niet meer inschrijvingsgeld voor opleidingen die meer opleidingsuren, of meer intense leraaruren (opleiding in kleinere groepen) vereisen. Dit staat in contrast met de gangbare praktijken op de privémarkt. Ook hier is er een pragmatisch argument. We zagen dat de inschrijvingsgelden slechts 4 à 14% van de gesubsidieerde personeelskost dekt. Indien het de bedoeling zou zijn hierdoor een groter deel van de kost te dekken, zou differentiëren naar dure versus goedkope voorkeuren in termen van instructiekost zonder drastische algemene verhoging van het gemiddelde inschrijvingsgeld, alleszins weinig zoden aan de dijk brengen. Anderzijds bestaat er wellicht bij sommige participanten aan het DKO een impliciete afweging over het aantal opleidingsuren hij of zij in de plaats krijgt voor het vaste inschrijvingsgeld (zie onze empirische resultaten in hoofdstuk 7, punt 3.3). Indien een vast tarief over de verschillende opleidingen, ongeacht de instructie-intensiteit, aanleiding zou geven tot een meer intense keuze voor duurdere opleidingen in termen van instructiekost, kan men zich ook hier afvragen of een diversificatie van tarieven niet kan verdedigd worden om zo een meer algemene toegankelijkheid te bevorderen door de bijkomende inschrijvingsgelden die aldus geïnd kunnen worden aan te wenden voor een tariefverlaging van goedkopere richtingen. De overtuigingskracht van dit principe is echter afhankelijk van de mate waarin de voorkeur voor duurdere opleidingen samenhangt met een betere financieel-economische positie van personen. In hoofdstuk 7 werd voor deze hypothese beperkte empirische evidentie gevonden. Leerlingen die een toelage hebben of van wie de moeder slechts een laag onderwijsniveau heeft genoten, blijken iets vaker voor DKO-opleidingen te kiezen met lagere instructiekosten.

³⁶ Voor volwassenen die de hogere of specialisatiegraad bereiken, zou het hogere inschrijvingstarief gerationaliseerd kunnen worden op basis van de hogere lonen voor leerkrachten in deze graden.

De vraag naar de effecten van differentiatie naar instructiekost kan echter niet steeds los behandeld worden van de impact van het inkomen op de keuze voor duurdere of goedkopere richtingen in termen van private kost. In Figuur 8.8 illustreren we dat er voor een aantal vaak gevolgde opleidingen een positief verband is tussen private kost en instructiekost, zoals we die in hoofdstuk 6 maten.

Figuur 8.8 Relatie tussen de rangorde van DKO-opleidingen in termen van private kosten en instructiekosten voor jongeren

Stel nu dat personen met lagere inkomens dure opleidingen in termen van private kosten zullen vermijden. Wanneer de private studiekosten boven het inschrijvingsgeld positief correleren met de instructiekost van opleidingen, zoals in Figuur 8.8, zal bij de toepassing van een uniform inschrijvingstarief een (impliciet) sterkere subsidiëring van de meervermogenden op gang worden gebracht. Het doorrekenen van (een deel van de) verschillen in instructiekosten aan de individuele deelnemers, kan in zo'n geval als rechtvaardig beschouwd worden omdat individuen zo minstens deels verantwoordelijk gesteld worden voor de (dure) keuze die zij maken. Dit betekent dat de private studiekosten meer stijgen voor de studierichtingen met een hoge instructiekost. Indien de instructiekosten positief correleren met de private studiekosten dan kan verwacht worden dat het doorrekenen van (een deel van de) instructiekosten de relatie tussen de studiekeuze en de economische draagkracht van de deelnemers nog zal versterken.

7. Implementatie onder de vorm van tweeledige tarieven: een grote spread en een hoge inkomensgrens versus combinatie van een kleine spread en lage inkomensgrens

Tot nog toe concentreerden we ons op *zuivere principes* van tariefdifferentiatie. In de praktijk is de informatie waarop men zich idealiter wenst te baseren bij de bepaling van een 'fair' tarief niet altijd of niet kosteloos beschikbaar. Wanneer men bovendien van de persoon zelf afhankelijk is om de juiste informatie te bekomen voor de bepaling van het tarief, dan kunnen er ook incentieven ontstaan om verkeerde informatie te geven. Dit is niet enkel zo bij tariefdifferentiatie naar inkomen. We zagen boven dat er een argument bestaat om op basis van opleidingsniveau te diversifiëren. Maar wanneer men aan de participant zelf moet vragen welk opleidingsniveau zij/hij heeft genoten, dan is het goed mogelijk dat deze persoon het antwoord geeft dat haar/hem het grootste financieel voordeel oplevert. Een tariefstructuur die de bovenvermelde principes implementeert rekening houdende met de beperking dat niemand er voordeel zou mogen bij hebben om te liegen, kan behoorlijk complex en slechts tegen zeer hoge kost implementeerbaar zijn.

We gaan daarom omgekeerd te werk en vergelijken in welke mate twee varianten van een eenvoudige tariefstructuur meer of minder bijdragen tot de realisatie van de hoger vermelde twee principes (gelijk tarief voor gelijk inkomen *versus* gelijke participatiekansen voor dezelfde preferenties). De twee varianten die we beschouwen zijn allebei tweeledige tariefstructuren gebaseerd op inkomens. In de eerste variant is het verschil tussen het hogere en het basistarief klein. De inkomensgrens waarboven men het hogere tarief dient te betalen is echter laag, zodat een relatief grote groep mensen het verhoogde tarief dient te betalen. In de tweede variant is de inkomensgrens waarboven men het hogere inschrijvingsgeld dient te betalen hoog, maar het verschil tussen het basistarief en het hogere tarief is veel groter dan in de eerste variant. Om beide structuren vergelijkbaar te maken leggen we verder op dat de totale som aan geïnde inschrijvingsgelden constant dient te zijn en we veronderstellen dat dezelfde personen zich onder beide tariefstructuren zouden inschrijven voor een DKO-opleiding.

Het principe van gelijk inschrijvingstarief voor gelijke inkomens is indifferent tussen beide tariefstructuren. Immers, beide tariefstructuren respecteren dit principe. Meer nog, beide tariefstructuren voldoen zelfs aan een zwakke formulering van het meer veeleisende principe van financiële draagkracht. Dit zwak geformuleerde principe stelt dat een tariefstructuur die niet samenvalt met een constant tarief en geen lager tarief oplegt aan personen met een hoger inkomen verkiesbaar is boven het constante tarief.

Zoals elke discrete tariefstructuur op basis van een continue variabele, creëren beide tariefstructuren wel een inkomenszone waarbij participanten die het hogere tarief dienen te betalen, na betaling slechter af zijn dan de rijkste personen die nog

kunnen genieten van het verminderd tarief. In de eerste variant zal dit voor relatief meer mensen het geval zijn, indien de inkomensgrens bepaald wordt op een niveau in de buurt waarvan veel van de feitelijke inkomens vallen.³⁷ Maar het verschil met de rijkere groep die nog van verminderd tarief geniet zal relatief klein zijn. Wanneer dit probleem van veranderingen in rangpositie van een persoon in termen van inkomen na aftrek van het inschrijvingsgeld zich in geen van beide varianten voordoet, is de tweede variant verkiesbaar in termen van inkomensverdeling indien bijkomend aan volgende voorwaarde is voldaan: de personen met een lager inkomen na aftrek van het inschrijvingsgeld houden een groter aandeel in het totaal inkomen over dan in de eerste variant. Wanneer de inkomensgrens in de tweede variant echter dermate hoog is dat de benodigde verhoging van het inschrijvingsgeld voor het dure tarief wel veranderingen in rangpositie veroorzaakt, is dit niet noodzakelijk meer het geval en laten gangbare principes van inkomensverdeling geen uitspraak toe. Dit kan ook het geval zijn indien het lage tarief in de tweede variant hoger is dan in de eerste variant.

In het licht van het principe van gelijke onderwijskansen voor personen met dezelfde preferenties hangt de beoordeling van beide varianten af van de mate waarin de cognitieve vaardigheden en sociaalculturele achtergrondkenmerken samenhangen met de inkomenshoogte. Stel dat personen met achtergrondkenmerken die een matige inkomensgevoeligheid van de participatiebeslissing tot gevolg hebben, oververtegenwoordigd zijn in de lage inkomensgroep. Dan vormen deze personen de groep met de laagste participatiekansen. Indien men prioritair aandacht wenst te geven aan kansengelijkheid voor personen met die laagste participatiekansen, dan verdient de eerste variant misschien wel de voorkeur boven de tweede. Immers, kleinere verschillen in inschrijvingsgelden zullen bij deze personen een zelfde mate van invloed hebben op de participatiekans, als grotere verschillen in inschrijvingsgelden voor de groep met kenmerken die een grotere inkomensgevoeligheid van de participatiekans bewerkstelligen (zie Figuur 8.7). Wanneer echter personen uit deze laatste groep zodanig oververtegenwoordigd zijn in de laagste inkomensgroep, dat zij de laagste participatiekansen hebben, dan kan de tariefstructuur met de grotere spread het principe van kansengelijkheid met prioritaire aandacht voor personen met de laagste participatiekansen in sommige gevallen beter benaderen.

37 In sommige inkomensverdelingen is het mogelijk een inkomensgrens te bepalen zodanig dat niemand een inkomen voor aftrek van inschrijvingstarief verdient dat ligt tussen die grens en de inkomensgrens verhoogd met het hogere tarief. In dat geval doet vermeld probleem zich niet voor.

8. Een paar slotbemerkingen

Hoewel het principe van kansengelijkheid zoals het hier werd naar voren geschoven, in conflict kan komen met sommige versies van het financiële draagkrachtbeginsel, betekent het niet dat 'optimale' inschrijvingstarieven onafhankelijk zouden zijn van het inkomen of de economische welvaart. In feite is het hier geformuleerde principe van kansengelijkheid een minder sterke vorm van een algemener solidariteitsprincipe. Dit principe stelt dat een verandering van de beschikbare financiële middelen in de maatschappij en/of van de verdeling ervan, iedereen op dezelfde manier zou moeten affecteren, ofwel in de slechte zin, ofwel in de goede zin. Zowel het herverdelingsprincipe als het solidariteitsprincipe baseren zich idealiter (ook) op een maatstaf voor de materiële of economische welvaart van een persoon.

Vaak wordt gesteld dat het registreerbare inkomen een slechte indicator is de reële welvaart van een persoon. Natuurlijk is dat zo. Het is echter niet duidelijk of er een andere observeerbare indicator is die beter tegemoetkomt aan de gestelde vereisten. We hebben niet de indruk dat geen rekening houden met een imperfecte maatstaf beter zou tegemoetkomen aan de objectieven die men zich stelt dan helemaal geen informatie over de sociaaleconomische positie toe te laten bij de bepaling van inschrijvingstarieven.

Belangrijker is echter de graad van inkomens- en prijsgevoeligheid van de participatiebeslissing. Indien het werkelijk zo is dat deze bijzonder laag zijn, dan is er een *prima facie* argument om hogere tarieven te zetten dan nu het geval is en de aldus geïnde middelen aan te wenden voor initiatieven die efficiënter kunnen zijn om de participatiekansen te verhogen dan nu het geval is. We vermeldden in dit kader reeds de mogelijkheid om via een inschrijvingsgeldtoeslag fondsen te werven voor het aanleggen van een voorraad aan duurzame materialen, niet enkel voor instrumenten, die gehuurd kunnen worden. Op dit moment zijn er ons geen voorbeelden bekend waarbij de toegang tot deze huurmarkt afhankelijk wordt gemaakt van inschrijvingstarief dat men betaalt. Vaak geldt het principe: wie eerst komt wordt eerst bediend. Misschien dat een principe van 'faire' participatiekansen beter gediend is door andere regels. Soms zijn er wel plaatselijke initiatieven om personen voor wie de aanschaf van een instrument een financieel probleem vormt, te helpen.

HOOFDSTUK 9

KOSTENMILDERING EN KOSTENBEHEERSING

In dit deel gaan we in op de aspecten kostenmildering en kostenbeheersing. Onder kostenmildering verstaan we: alle initiatieven en instrumenten die de private bijdrage van de leerling verlagen. Deze initiatieven en instrumenten zijn geen deel van de wettelijk vastgelegde inschrijvingsgelden. Ze kunnen ingrijpen op zowel de directe als de indirecte studiekosten.

Kostenbeheersing omvat alle initiatieven die de DKO-instellingen zelf gebruiken om de tussenkomsten die zij vragen aan leerlingen niet groter te laten worden dan nodig of wenselijk.

Kostenmildering zien we als een vorm van kostenverlaging die niet zozeer gebeurt via de DKO-instelling zelf maar via een derde instantie (Vlaamse overheid, lokale overheid, OCMW, werkgever, ...). Kostenbeheersing daarentegen is wel een verantwoordelijkheid van de DKO-instellingen, hiertoe al dan niet aangestuurd vanuit een andere instantie (bv. een overheid).

1. Instrumenten voor gerichte kostenmildering bij de leerling

1.1 Landelijke instrumenten

Verskillende Vlaamse maatregelen zorgen voor een gerichte kostenmildering bij specifieke groepen in het deeltijds kunstonderwijs. We onderscheiden twee types van maatregelen:

- individuele instrumenten voor kostenmildering;
- collectieve instrumenten voor kostenmildering.

Individuele instrumenten voor kostenmildering (Passen en cheques als betaalmiddel)

Individuele instrumenten voor kostenmildering zijn instrumenten om bepaalde private kosten voor specifiek omschreven groepen laag te houden. De instrumenten worden eerst aangereikt aan de (potentiële) leerlingen die deel uitmaken van de omschreven doelgroep. Vervolgens kunnen die individuen het instrument ge-

bruiken als betaalmiddel bij een aanbieder en/of een activiteit naar keuze. De (potentiële) leerling vraagt het kostenmilderend instrument dus aan (gratis of tegen betaling) of krijgt het spontaan. Hij is ook vrij om het instrument al dan niet te gebruiken.

Individuele instrumenten voor kostenmildering nemen vaak de vorm aan van passen of cheques, maar ze komen ook nog in andere vormen voor: spaarkaart, premie, kortingsbon, cadeaubon, ... We spreken verder over passen en cheques als verzameltermen voor al deze vormen.

In de onderwijssector en (vooral) in de cultuursector zijn veel passen en cheques in gebruik (Rossie & Cardon, 2004). Enkele ervan kunnen ook worden gebruikt in het deeltijds kunstonderwijs, zij het niet allemaal. Een CJP-kaart of lerarenkaart geven bijvoorbeeld geen aanleiding tot een lager tarief.

We geven hieronder voorbeelden van cheques en passen die courant worden aanvaard door de meerderheid van de DKO-instellingen in Vlaanderen en lichten het gebruik ervan toe.

Tabel 9.1 Opleidingscheques

Wat?	Een cheque waarmee 50% van de inschrijvingskost en het cursusmateriaal kan worden betaald, specifiek voor arbeidsmarktgerichte opleidingen.
Initiatiefnemer	Vlaamse gemeenschap
Aan te vragen bij	VDAB in samenwerking met Edenred (voorheen: Accor)
Mogelijke aanvrager	Elke werknemer of interimkracht werkzaam in Vlaanderen of het Brussels Hoofdstedelijk Gewest
Bedrag	Er zijn cheques voor 5, 10 en 25 euro. De Vlaamse overheid betaalt de helft van de aangevraagde cheques. Er kan maximaal voor 250 euro per jaar per persoon opleidingscheques worden aangevraagd.
Te gebruiken bij	Opleidingen erkend in het kader van betaald educatief verlof of in het kader van loopbaanbegeleiding
Opmerking	Tot en met het schooljaar 2009-2010 konden de opleidingscheques worden gebruikt voor alle opties in het deeltijds kunstonderwijs. Sinds het schooljaar 2010-2011 (vanaf 1/8/2010) kunnen de opleidingscheques niet meer gebruikt worden in het deeltijds kunstonderwijs, met uitzondering van deze vier opties: architectuurtekenen (cf. bouwkundig tekenen en constructie), industriële kunst (cf. industriële vormgeving), toegepaste grafiek, reclamekunst.
Gebruik DKO	In het kalenderjaar 2009 inden de academies samen 14 172 opleidingscheques. Dat is een stijging van 2 588 cheques (22,3%) tegenover het jaar 2005. Hoeveel unieke deelnemers zich met opleidingscheques inschreven in het deeltijds kunstonderwijs is niet gekend. De opleidingscheques die door de academies in 2009 werden geïnd, stonden samen voor een door Accor aan de instellingen terugbetaald bedrag van 2 795 270 euro.

Bron: Accor, <http://www.ond.vlaanderen.be>, <http://www.vdab.be>, Studiedienst VDAB, 2010 (eigen bewerking).

Tabel 9.2 Sport- en cultuurcheques

Wat?	Een cheque voor werknemers (vergelijkbaar met de maaltijdcheques en ecocheques)
Initiatiefnemer	Edenred (voorheen: Accor) en Sodexho
Aan te vragen bij	Edenred (voorheen: Accor) en Sodexho
Mogelijke aanvrager	De werkgever beslist om deze cheques aan te kopen en te verdelen onder de werknemers.
Bedrag	Tot 100 euro per werknemer per jaar zijn de cheques vrijgesteld van RSZ en belastingen ('vrijgesteld voordeel'). De werkgever is wel vrij om eventueel meer cheques te geven. Elke cheque vermeldt de naam van de werknemer en het bedrag.
Te gebruiken bij	Meer dan 600 erkende en gesubsidieerde cultuurorganisaties
Gebruik DKO	Veel erkende DKO-instellingen aanvaardden de sport- en cultuurcheques als betalingsmiddel. Er zijn geen gegevens over de mate waarin de cheques in het deeltijds kunstonderwijs worden gebruikt.

Naast deze cheques, die als betaalmiddel kunnen worden gebruikt bij DKO-instellingen, zijn er ook maatregelen waarop individuele leerlingen beroep kun-

nen doen om de financiële drempel naar participatie te verlagen, zoals bv. betaald educatief verlof. Dit is een federaal instrument dat niet rechtstreeks kostenmilderend werkt, maar wel betaalde werktijd vrijmaakt voor participatie.

Collectieve instrumenten voor kostenmildering

Naast de instrumenten die voor individuen een deel van de kostprijs van een DKO-opleiding dekken, zijn er ook collectieve instrumenten. Dit zijn instrumenten die niet als zodanig door de handen van (potentiële) leerlingen gaan, maar die er wel voor kunnen zorgen dat bepaalde (groepen van) leerlingen een lagere private bijdrage kunnen betalen.

We geven opnieuw enkele voorbeelden.

Tabel 9.3 Fiscale aftrekbaarheid

Wat?	Het inschrijvingsgeld voor jongeren tussen 6 en 12 jaar (of jonger dan 18 jaar indien het kind een zware fysieke handicap heeft) is fiscaal aftrekbaar voor het jaar waarin ze betaald zijn.
Initiatiefnemer	Federale overheidsdienst Financiën
Aan te vragen bij	Fiscaal attest aan te vragen bij de DKO-instelling van inschrijving
Mogelijke aanvrager	Elke ouder met een beroepsinkomen die het ingeschreven kind ten laste heeft of voor een kind voor wie de helft van het belastingsvoordeel aan die ouder wordt toegekend.
Bedrag	Het volledige inschrijvingsgeld kan fiscaal worden ingebracht.
Te gebruiken bij	Alle DKO-instellingen
Opmerking	Aanverwante kosten (schoolkosten, kledijkosten, ...) zijn geen opvangskosten en bijgevolg niet fiscaal aftrekbaar.
Gebruik DKO	Geen gegevens

Bron: <http://www.ond.vlaanderen.be>, <http://www.minfin.fgov.be>

Tabel 9.4 Subsidies vrijetijdsparticipatie POD maatschappelijke integratie

Wat?	Sinds 2003 beschikken OCMW's over middelen om de maatschappelijke participatie en culturele en sportieve ontplooiing van hun cliënten te bevorderen.
Initiatiefnemer	POD Maatschappelijke Integratie, Armoedebestrijding, Sociale Economie en Grootstedenbeleid
Aan te vragen bij	De rol van het OCMW bestaat erin dat zij de doelgroepen omschrijft, prioriteiten legt, projecten formuleert en de deelnemers in contact brengt met mogelijke aanbieders.
Mogelijke aanvrager	Dit hangt af van het beleid dat het OCMW hieromtrent voert.
Bedrag	
Te gebruiken bij	De maatregel wil kansarmen in het sociale leven betrekken door ze te laten deelnemen aan cultuur, sport en jeugdwerk. Het OCMW beschikt over middelen waarmee het de actieve en passieve deelname van de doelgroep aan activiteiten of manifestaties kan stimuleren. Dit kan individueel, zoals een tussenkomst in de kosten voor een toegangsticket of lidgeld, maar het kan ook collectief, door een manifestatie te ondersteunen die zich niet exclusief tot de doelgroep richt.
Gebruik DKO	Geen gegevens

Bron: <http://www.mi-is.be>, Hermans, 2010 (iv)

Tabel 9.5 Fonds Vrijetijdsparticipatie

Wat?	Fonds dat groepen in armoede stimuleert om autonoom te participeren aan culturele of vrijetijdsactiviteiten.
Initiatiefnemer	Het Fonds vrijetijdsparticipatie (voorheen: Fonds cultuurparticipatie) is een samenwerkingsverband van: Welzijnszorg Samenlevingsopbouw Vlaanderen Federatie van centra voor basiseducatie Netwerk van verenigingen waar armen het woord nemen
Aan te vragen bij	Het Fonds Vrijetijdsparticipatie
Mogelijke aanvrager	Organisaties of verenigingen die mensen in armoede als doelgroep hebben (armenvereniging, private welzijnsorganisatie of -vereniging) en die lid zijn van het Fonds Vrijetijdsparticipatie. Enkel organisaties en verenigingen uit gemeenten zonder lokaal vrijetijdsnetwerk komen in aanmerking.
Bedrag	Een tussenkomst ten bedrage van 80% van het inschrijvingsgeld voor cursussen aan erkende DKO-instellingen. Dit is aan te vragen 10 dagen voor de activiteit (start cursus) en wordt terugbetaald binnen de 10 dagen na de activiteit. De middelen komen volledig van de Vlaamse Gemeenschap, via het participatiedecreet*
Te gebruiken bij	Tal van activiteiten, zoals cursussen binnen erkende DKO-instellingen

Tabel 9.5 Fonds Vrijtijdsparticipatie. Vervolg

Opmerking Het Fonds Vrijtijdsparticipatie is meer dan enkel een kostenmilderend instrument. Het fonds tracht ook de deelname van mensen in armoede aan culturele, sportieve en jeugdwerkactiviteiten te stimuleren door: (1) met organisatoren en organisaties te onderhandelen over de ticketprijs zodat mensen in armoede op een betaalbare manier kunnen deelnemen aan evenementen; (2) door het verlenen van telefonische ondersteuning aan de vrijetijdswerking van lokale organisaties van en met mensen in armoede. Het Fonds Vrijtijdsparticipatie komt normaal niet enkel tussen in deelnameprijs maar in de vervoersonkosten, en ev. de kosten voor babysit. In het geval van het Deeltijds Kunstonderwijs gebeurt dit niet omdat het om regelmatige verplaatsingen gaat. Er is geen tussenkomst voor de huur van instrumenten, de aanschaf van materialen en consumpties, omdat dit de draagkracht van het fonds te boven gaat.

Gebruik DKO De onderstaande tabel geeft enkele kerncijfers met betrekking tot de deelname aan het Deeltijds Kunstonderwijs met steun van het van het Fonds Vrijtijdsparticipatie.

Jaar	Aantal aanvragen	Aantal deelnemers	Subsidiebedrag in euro (= 80% van het inschrijvingsgeld)
2002-2003	11	11	616,76
2004	10	14	921,12
2005	13	16	966,00
2006	24	33	2147,20
2007	33	37	2643,20
2008	45	53	3707,20
2009	8	11	602,40
2010 (tot 4/10/2010)	9	30	2 435,80

Bron: Fonds Vrijtijdsparticipatie, 2010, p. 1

Op basis van de bovenstaande gegevens stellen we vast dat er tot het jaar 2008 een stijging was van het aantal mensen in armoede dat zich inschreef in deeltijds kunstonderwijs met ondersteuning van het Fonds Cultuurparticipatie. De terugval sinds 2009 is te verklaren door de invoering van de lokale afsprakennota's vrijetijdsparticipatie die door Vlaamse subsidies ondersteund worden via het participatiedecreet.

De verhouding tussen het aantal aanvragen en het aantal deelnemende personen geeft aan dat de aanvragen (die verlopen via organisaties met personen in armoede als doelgroep) meestal over 1 à 2 personen gaan.

* Het decreet van 18 januari 2008 houdende flankerende en stimulerende maatregelen ter bevordering van de participatie in cultuur, jeugdwerk en sport.

1.2 Regionale en lokale instrumenten

Naast de kostenmilderende instrumenten die over heel Vlaanderen kunnen worden gebruikt, zijn er ook tal van regionale en vooral lokale initiatieven. Het gaat om initiatieven van regionale of lokale actoren (vooral besturen) om de deelname aan cultuur te verhogen via een rechtstreekse of onrechtstreekse financiële tussenkomst.

We geven twee voorbeelden van lokale initiatieven.

Tabel 9.6 Kansenpas (Sint-Niklaas)

Wat?	De kansenpas verhoogt de cultuurparticipatiekansen voor mensen in armoede door een deel van de inschrijvings- of toegangsprijs bij te passen. Voor deeltijds kunstonderwijs wordt via de kansenpas ook een deel van de materiaalkost bijgepast.
Initiatiefnemer	Oorspronkelijk gestart in Aalst (Vierdewereldgroep Mensen voor Mensen). Momenteel is het initiatief ook overgenomen in Sint-Niklaas.
Aan te vragen bij Mogelijke aanvrager	Stadhuis of deelgemeentehuizen Aanvankelijk was de kansenpas bedoeld voor het OCMW-cliënteel, maar nu werd de doelgroep uitgebreid naar: <ul style="list-style-type: none"> - personen met een OMNIO-statuut in het stelsel van de ziekte- en invaliditeitsverzekering - personen met een bescheiden inkomen en hoge schuldenlast en die een attest kunnen voorleggen van het OCMW, het CAW-Waasland of een schuldbemiddelaar waaruit blijkt dat de aanvrager budgethulp krijgt om zijn/haar schuldenlast te verminderen. De aanvrager mag behalve de eigen woning (met een niet-geïndexeerd kadastraal inkomen dat niet hoger is dan 1.200 euro + 172 euro per persoon te laste) ook, en uitsluitend, één garage (box) in de onmiddellijke omgeving van de woning bezitten. Deze woning moet ook door de eigenaar zelf bewoond worden.
Bedrag	Jongeren onder de 18 jaar (of tot zij afgestudeerd zijn aan het hoger onderwijs) met een kansenpas betalen een tarief van 12 euro als inschrijvingsgeld; volwassenen met een kansenpas betalen 40 euro inschrijvingsgeld (tarieven voor het schooljaar 2010-2011). Voor de stedelijke Academie voor Muziek, Woordkunst en Dans wordt ook een kansenpastarief toegepast voor: <ul style="list-style-type: none"> - de aankoop van boeken (Algemene Muzikale Vorming); - de aankoop van danskledij; - de huur van muziekinstrumenten. De leerlingen betalen 20% van de aankoop- of huurprijs zelf. De resterende 80% wordt bijgepast door de lokale overheid. De tussenkomsten voor inschrijvingen met een kansenpas in de stedelijke academie voor schone kunsten worden bijgepast op het budget van de kansenwerking van de stad (totaal bijgepaste bedrag voor 2009-2010: 4.884 euro). Voor de stedelijke academie voor Muziek, Woordkunst en Dans gebeurt de verrekening door het Steunfonds 'Vrienden van de Academie' (totaal bijgepaste bedrag 2009-2010: 6.136,6 euro). In een proefproject dat allochtone kinderen wil toeleiden naar het deeltijds kunstonderwijs, komt datzelfde fonds ook tussen om de inschrijvingsgelden te verlagen (tot 25 euro voor niet-kansenpashouders).

Tabel 9.6 Kansenas (Sint-Niklaas). Vervolg

Te gebruiken bij	Inkomgelden, abonnementen, cursussen, diensten en activiteiten die georganiseerd worden door het stadsbestuur of lokale organisaties.
Opmerking	De Vlaamse overheid aanvaardt de kansenas als attest waarvoor het door de Vlaamse overheid bepaalde verminderd tarief van toepassing is. Het kostenmilderende aspect van de kansenas loopt samen met andere initiatieven om de participatiedrempels voor specifieke doelgroepen te verlagen. Zo werd bv. specifieke opleidingen gestart voor het Turkse volksinstrument Saz en het Arabische instrument Ud. Ook werd onder de naam 'Droomschool' een kunstinitiatieproject gestart in samenwerking met het reguliere leerplichtonderwijs, specifiek gericht op anderstalige en kansarme kinderen.

Gebruik DKO

Voor het schooljaar 2009-2010 werden 172 inschrijvingen met een kansenas genoteerd. De ene helft hiervan schreef zich in voor een opleiding Muziek, Woordkunst of Dans, de andere helft voor een opleiding Beeldende kunst. De groep van ingeschreven leerlingen omvat ook een aantal leerlingen die zich tegen een verminderd tarief konden inschrijven in het kunstinitiatieproject 'Droomschool'.

Het aantal gebruikers van de kansenas bleef de voorbije jaren relatief stabiel.

Jaar	Aantal BK-deelnemers met kansenas (-18)	Aantal BK-deelnemers met kansenas (+18)	Aantal MWD-deelnemers met kansenas (-18)	Aantal MWD-deelnemers met kansenas (+18)
2001-2002	34	19	28	6
2002-2003	43	27	42	8
2003-2004	42	31	44	13
2004-2005	66	24	67	19
2005-2006	62	21	89	19
2006-2007	59	19	74 (+34 Droomschool)	11
2007-2008	51	15	55 (+17 Droomschool)	11
2008-2009	67	16	56 (+17 Droomschool)	17

Bron: Sint-Niklaas, 2010

Tabel 9.7 Kunstkans (Oostende)

Wat?	Een initiatief om de ontwikkelingskansen van kansarme kinderen, jongeren en volwassenen, die in Oostende wonen, te verhogen via deelname aan het Deeltijds Kunstonderwijs.
Initiatiefnemer	Het initiatief bestaat al 10 jaar en bestaat uit drie luiken, waarvan één luik inzet op het wegwerken van de financiële drempel. Dit gebeurt door een materiële en financiële tegemoetkoming via een reductie van de inschrijvingsgelden, het ter beschikking stellen van een minimum aan kunstenaarsmateriaal (kunstpakketten) en het vrijstellen van huurgeld voor instrumenten. Stad Oostende i.s.m. Kunstacademie aan Zee en Conservatorium aan Zee. Het project wordt, sinds 2003, gerealiseerd met geld uit het Stedenfonds van de Vlaamse Gemeenschap. Oorspronkelijk ging het project van start met steun van het Stedelijk Impulsfonds.
Aan te vragen bij Mogelijke aanvrager	<p>Stad Oostende</p> <p>Enkel de inwoners van de stad Oostende. Volgende groepen komen in aanmerking:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Personen die binnen de ziekteverzekering vallen onder het RVV-statuuut of het OMNIO-statuuut - Personen die onderwijscheques ontvangen van de stad Oostende - Behoeftige personen en/of personen ten laste ervan - Uitkeringsgerechtigde volledig werklozen en/of personen ten laste - Gelijkgestelden met uitkeringsgerechtigde volledig werklozen en/of personen ten laste - Werkzoekenden en/of personen ten laste van het OCMW - Personen die afhangen van het Vlaams Agentschap voor personen met een Handicap - Leefloongenieters en/of personen ten laste - Personen met een gewaarborgd minimuminkomen en/of personen ten laste - Personen die verblijven die verblijven in een gezinsvervangend tehuis - Personen die verblijven in een Medisch Pedagogisch Instituut (MPI) in Oostende <p>Om in aanmerking te komen op verminderd inschrijvingsgeld via het Kunstkans-project, moet de aanvrager één of meerdere attesten voorleggen. Afhankelijk van het type aanvrager kan het gaan om volgende attesten:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Attest RVV-statuuut - Attest OMNIO-statuuut - Attest 'sociale criteria' - Attest VDAB - Attest gezinshoofd en/of alleenstaande van RVO of uitbetalingsinstelling - Attest OCMW - Attest Ministerie van Sociale Zaken - Attest van een pensioenkas - Attest van het tehuis/het MPI in Oostende
Bedrag	<p>De leerlingen komen via het project in aanmerking voor een verminderd inschrijvingsgeld:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Jongeren: 15 euro - Volwassenen: 20 euro <p>De leerlingen krijgen ook in de Academie voor Beeldende Kunst gratis een basispakket met materiaal. In het conservatorium betalen ze slechts 10 euro huurgeld voor een instrument.</p>
Te gebruiken bij Gebruik DKO	<p>De twee erkende DKO-instellingen in Oostende</p> <p>Tijdens het schooljaar 2010-2011 schreven 141 leerlingen zich via het project</p>

in in de twee erkende DKO-instellingen. Van de leerlingen die zich via het project inschrijven, haken er weinig of geen af tijdens het jaar.

Bron: <http://www.oostende.be>, Gert Saelens (iv), Guido Six (iv)

1.3 Analyse kostenmilderende instrumenten

Rossie & Cardon (2004) herkennen in de bestaande individuele instrumenten voor kostenmildering in de cultuursector een aantal terugkerende componenten: doelstellingen, betrokkenen, functies, fysieke vorm, personalisatie, geldigheidsduur, verspreidingskanaal, verkoopprijs, promotie, database van gebruikers, technische onderbouw, kostprijs. We overlopen een aantal van deze componenten en belichten deze vanuit het perspectief van het Deeltijds Kunstonderwijs. We verwijzen daarbij illustratief naar de hierboven beschreven instrumenten, zonder deze te willen evalueren.

Doelstellingen/functies - De kostenmilderende instrumenten die momenteel in gebruik zijn in het DKO hebben vaak het doel nieuwe groepen aan te trekken en ervoor te zorgen dat deze (blijvend) terugkeren. Dit betekent impliciet dat de initiatiefnemers ervan uitgaan dat kostenmilderend optreden de drempels tot participatie voor die beoogde groepen deels of geheel wegneemt.

In de meeste gevallen moet het kostenmilderende instrument door de gebruiker zelf worden aangevraagd. Zo moet een opleidingscheque online of telefonisch worden 'gekocht'. Lokale passen of cheques moeten bij een gemeentelijke instantie worden aangevraagd of afgehaald. Dit gaat vaak gepaard met een zekere bewijslast aan de kant van de aanvrager. Het is duidelijk dat dit mogelijk drempels met zich mee kan brengen of het uiteindelijke inschrijven op het aanbod niet vereenvoudigt of aantrekkelijk maakt.

Kostenmilderende instrumenten - zeker landelijke instrumenten - richten zich vooral op de inschrijvingsgelden en minder op de totale private kost. In de gevallen dat dit wel gebeurt (bv. Fonds Vrijtijdsparticipatie) ligt de focus op kosten voor babysit, vervoer en niet-duurzame materialen. Dat betekent dat kostenmildering in vele gevallen niet ingrijpt op de aankoopkost van een muziekinstrument of ander duurzaam materiaal, terwijl deze nochtans in grote mate de private kost voor de DKO-leerling bepalen.

Beoogde doelgroepen - Alle kostenmilderende initiatieven zijn gericht naar bepaalde vooraf omschreven doelgroepen die men wil stimuleren om (meer) te participeren. De Vlaamse opleidings- en cultuurcheques zijn niet expliciet gericht naar groepen die omwille van financiële draagkracht niet (kunnen) deelnemen. De opleidingscheques zijn een stimulerende maatregel om de beroepscategorie van de werknemers - die omwille van tal van situationele drempels moeilijk tot participatie aan levenslang leren komen - aan te zetten tot arbeidsmarktgericht bijleren.

Bij regionale en lokale initiatieven ligt de focus duidelijker op groepen die ondervertegenwoordigd zijn in de DKO-participatiecijfers, veelal zogenaamde kansengroepen.

Betrokken instanties en overheden - Doorgaans gebeurt de invoering van een kostenmilderend instrument in 'samenspraak' met de betrokken DKO-instellingen. Zo zijn het de instellingen zelf die een erkenning aanvragen om opleidingscheques en cultuurcheques te mogen innen.

Ook bij de regionale en lokale kostenmilderende initiatieven stellen we vast dat de betrokkenheid van de DKO-instellingen groot is, ook bij de initiatieven die niet alleen naar Deeltijds Kunstonderwijs zijn gericht. Die betrokkenheid is belangrijk omdat de meeste kostenminderende instrumenten ook een (administratieve) inspanning veronderstellen van de DKO-instelling.

Type instrument (vorm, personalisatie, geldigheidsduur, kostprijs) - De hierboven aangehaalde voorbeelden van kostenmilderende instrumenten tonen aan dat deze zeer verschillende vormen kunnen aannemen. Een cheque (zoals opleidingscheques en cultuurcheques) nemen de vorm aan van een papieren coupon of een online rekening die een bepaald bedrag vertegenwoordigt. Ze kunnen gebruikt worden als betalingsmiddel. Passen - zoals de kansenas en kunstpas - worden meer lokaal gebruikt en zijn geen betalingsmiddel maar wel een soort kortingskaart.

We merken op dat elk kostenmilderend instrument gepersonaliseerd is. Omdat de criteria voor het aanvragen van het instrument in quasi alle gevallen verbonden zijn aan kenmerken van de aanvrager (vooral sociaaleconomische kenmerken), is het doorgeven van het instrument aan anderen uitgesloten.

Dat bepaalde instrumenten moeten worden gekocht (bv. opleidingscheques door de gebruiker, cultuurcheques door de werkgever) alvorens ze voor kostenmildering in het DKO kunnen worden ingezet, impliceert automatisch dat financieel minder draagkrachtige groepen benadeeld worden en het risico op een Mattheüs-effect bestaat.

Afstemming tussen instrumenten - Vandaag bestaan in Vlaanderen en Brussel veel verschillende kostenmilderende instrumenten. Het is niet duidelijk hoe die veelheid aan instrumenten aan de kant van de gebruiker en - meer algemeen - de beoogde doelgroepen wordt ervaren. Alleszins is er weinig afstemming tussen de verschillende instrumenten (naar bekendmaking, manier van aanvragen, bewijslast, ...). Er zijn voorts weinig gegevens voor handen in verband met de verspreiding van de instrumenten onder DKO-leerlingen en het manier waarop deze gebruikt worden door die leerlingen. Ook de effecten van deze instrumenten met betrekking tot DKO blijken weinig onderzocht. Zo zijn er wel gegevens over het gebruik van de opleidingscheques binnen het deeltijds kunstonderwijs, maar is

niet gedocumenteerd of door de invoering van de opleidingscheques het DKO nieuwe deelnemers wist aan te trekken en wat het profiel van deze participanten is.

2. Kostenbeheersing door de DKO-instellingen

Huur- en aankoopbeleid - Veel DKO-instellingen hebben vandaag een actief beleid rond het beheersen van de private kosten die leerlingen moeten maken bij het doorlopen van een DKO-opleiding. Dit gebeurt voornamelijk middels een huur- en aankoopbeleid voor de benodigde niet-duurzame en (vooral) duurzame materialen. Dat huur- en aankoopbeleid is echter niet bij alle academies hetzelfde. Welke keuzes hieromtrent worden gemaakt, hangt af van de inrichtende macht van de instelling.

In de enquête gingen we na welk beleid de erkende academies hieromtrent voeren. Aan de directeurs van de instellingen werd deze vraag voorgelegd: "Sommige academies hebben voor de aanschaf van duurzame materialen een specifiek beleid voor de leerlingen. Geef aan welk van onderstaande mogelijkheden uw academie vandaag aanbiedt. Meer dan één antwoord mogelijk".

Tabel 9.8 Huur- en aankoopbeleid van de erkende DKO-instellingen (%)

Omschrijving huur- of aankoopbeleid	Academies BK	Academies MWD	Totaal
- Bepaalde duurzame materialen kunnen gehuurd worden binnen de academie voor de volledige duur van de opleiding met mogelijkheid tot aankoop tijdens of na de opleiding.	0,00	2,78	1,45
- Bepaalde duurzame materialen kunnen gehuurd worden binnen de academie voor de volledige duur van de opleiding zonder mogelijkheid tot aankoop tijdens of na de opleiding.	0,00	25,00	13,04
- Bepaalde duurzame materialen kunnen gehuurd worden binnen de academie voor een deel van de opleiding (bv. enkel het eerste jaar huurmogelijkheid).	3,03	88,89	47,83
- Bepaalde duurzame materialen kunnen geleased worden binnen de academie. Met leasing bedoelen we: de automatische aankoop van het materiaal dat reeds voor een bepaalde termijn tegen vergoeding ter beschikking werd gesteld.	0,00	0,00	0,00
- Bepaalde duurzame materialen kunnen gekocht worden binnen/via de academie, zonder voorafgaande huurmogelijkheid.	18,18	11,11	14,49
- Bepaalde duurzame materialen kunnen gekocht worden binnen/via de academie en binnen de academie is er een geplande/feitelijke markt waarbij leerlingen deze artikelen (kunnen) doorverkopen.	9,09	11,11	10,14
- Bepaalde duurzame materialen kunnen enkel gekocht of gehuurd worden buiten de academie, maar de academie regelt wel een aantal financiële aspecten van de aankoop/huur (bv. goedkopere prijs bedingen voor groepsaankoop of groepshuur).	15,15	13,89	14,49
- Duurzame materialen kunnen enkel gekocht of gehuurd worden buiten de academie, de academie komt daar niet in tussen.	60,61	50,00	55,07

Het antwoordpatroon in de bovenstaande tabel toont dat ongeveer de helft van de DKO-instellingen uit onze steekproef de huur of aankoop van duurzame materialen niet organiseert of regelt. Een huursysteem voor duurzame materialen blijkt vooral *common practice* bij de academies voor Muziek, Woordkunst en Dans. Negen op tien van deze academies (88,89%) verhuurt materialen voor een *deel* van de opleiding. We kunnen ervan uitgaan dat dit in vele gevallen om muziekinstrumenten gaat. Het verhuren van duurzame materialen voor de *volledige* duur van de opleiding, al dan niet met de mogelijkheid tot aankoop achteraf, komt minder vaak voor.

Opvallend is verder dat onder de academies voor Beeldende Kunst slechts zelden duurzame materialen worden verhuurd aan de leerlingen. Wat wel voorkomt bij

die academies is de organisatie van de verkoop van duurzame materialen onder de vorm van bijvoorbeeld een interne markt of de regeling van een aantal aspecten met betrekking tot huur of aankoop zoals groepshuur of -aankoop.

Bij interpretatie van de bovenstaande cijfers moeten we in het achterhoofd houden dat de antwoorden niet noodzakelijk slaan op alle in de academies aangeboden opties. Zo zou het kunnen zijn dat academies voor bepaalde specifieke opties of instrumenten wel een huurbeleid hebben (bv. draagbare muziekinstrumenten zoals saxofoon), maar voor andere niet (bv. niet-draagbare instrumenten zoals piano). Dit kan een verklaring zijn waarom bijvoorbeeld van alle academies voor Muziek, Woordkunst en Dans 88,89% zegt een huurbeleid te organiseren en tegelijk 50% aanvinkt dat duurzame materialen enkel gekocht of gehuurd kunnen worden buiten de academie.

Verder moeten we er ons bewust van zijn dat de non-respons op de enquête voor enige vertekening kan zorgen. We moeten er rekening mee houden dat mogelijk vooral de DKO-instellingen met een uitgebouwd huur- of aankoopbeleid de enquête en de vraag in kwestie hebben ingevuld.

Het belang van een uitgebouwd huur- en aankoopbeleid mag niet worden onderschat. Eén geïnterviewde die werkt met personen in armoede zegt hierover:

“Mensen in armoede kiezen soms expliciet voor een academie met een interessant en goedkoop huurbeleid wat betreft duurzame materialen, ook al ligt die academie ver van hun woonplaats.”

Te verwachten kosten - Een ander aspect van kostenbeheersing is het vooraf duidelijk maken aan de (potentiële) leerling welke kosten van hem verwacht worden om een jaar les te volgen of om een volledige opleiding (alle graden) te voltooien. Sommige academies communiceren daar duidelijker over dan andere (bv. door het afficheren van de lijst met aan te kopen materialen op de website van de instelling).

Het vooraf al duidelijk maken van de totale te verwachten directe studiekosten, wordt als belangrijk element ervaren in het slechten van de financiële barrière tot participatie bij kansengroepen. Een geïnterviewde legt uit:

“Neem nu bijvoorbeeld een tekenacademie, daar is de drempel dubbel. Ten eerste heeft men geen zicht op de kost van de materialen. Men weet niet – zowel kinderen als volwassenen – wat de rekening op het einde van het jaar zal zijn. Ten tweede is een bijkomende drempel de vraag waar men die materialen haalt. Voor heel wat mensen in armoede is een potlood een potlood. Maar als dat dan een specifiek merk van potlood moet zijn... Men heeft daar geen zicht op. Dat laat mensen afhaken. (...) men gaat er van uit dat het vanzelfsprekend is dat men dat weet waar men het materiaal moet aankopen. Bij een materiaallijst zou het goed zijn dat erbij staat waar men het kan krijgen, zodat mensen geen uren lopen te zoeken.”

HOOFDSTUK 10

CONCURRENTIE EN PRIJSZETTING IN KUNSTOPLEIDINGEN - CASE LEUVEN

In dit hoofdstuk gaan we door middel van een casestudie dieper in op aspecten van prijszetting, competitie en samenwerking bij aanbieders van kunsteducatieve opleidingen. We bakenen eerst het veld af van die organisaties die mogelijk in concurrentie (kunnen) treden met elkaar.

1. Leuven: een uitgebreid kunsteducatief veld

Een case studie is een onderzoek van een specifieke case of geval. In dit geval kunnen we spreken over een *instrumentele* case studie: er wordt één specifieke case onderzocht (in dit geval: Leuven) met het oog op het begrijpen van mechanismen die zich ook in andere cases voordoen (in dit geval: andere steden en gemeenten in Vlaanderen en Brussel) (Fraenkel & Wallen, 2003).

In deze case studie focussen we op de vragen:

- ervaren kunsteducatieve opleidingsinitiatieven concurrentie met het deeltijds kunstonderwijs?
- zou, bij verandering van inschrijvingsgelden, (meer) (prijs)concurrentie kunnen ervaren worden?
- hoe zetten kunsteducatieve initiatieven hun prijs?
- in welke mate houden kunsteducatieve opleiders daarbij rekening met elkaar?

Om deze vragen te beantwoorden, interviewden we een aantal aanbieders van kunsteducatieve initiatieven en opleidingen over hun prijszetting en hun visie op Deeltijds Kunstonderwijs. We bakenen de markt van aanbieders in deze case studie af op basis van twee criteria: (1) een productkenmerk en (2) een geografisch kenmerk. Het gaat om aanbieders met een vergelijkbaar of zelfde product (kunsteducatief aanbod) als het Deeltijds Kunstonderwijs en om aanbieders die zich in een zelfde gebied bevinden (dit wil zeggen: gevestigd in de stad Leuven). De lijst van geïnterviewden is opgenomen als bijlage van deze studie.

De middelgrote stad Leuven kent relatief veel kunsteducatieve aanbieders. We geven in de onderstaande tabel een overzicht van de in deze case studie betrokken aanbieders.

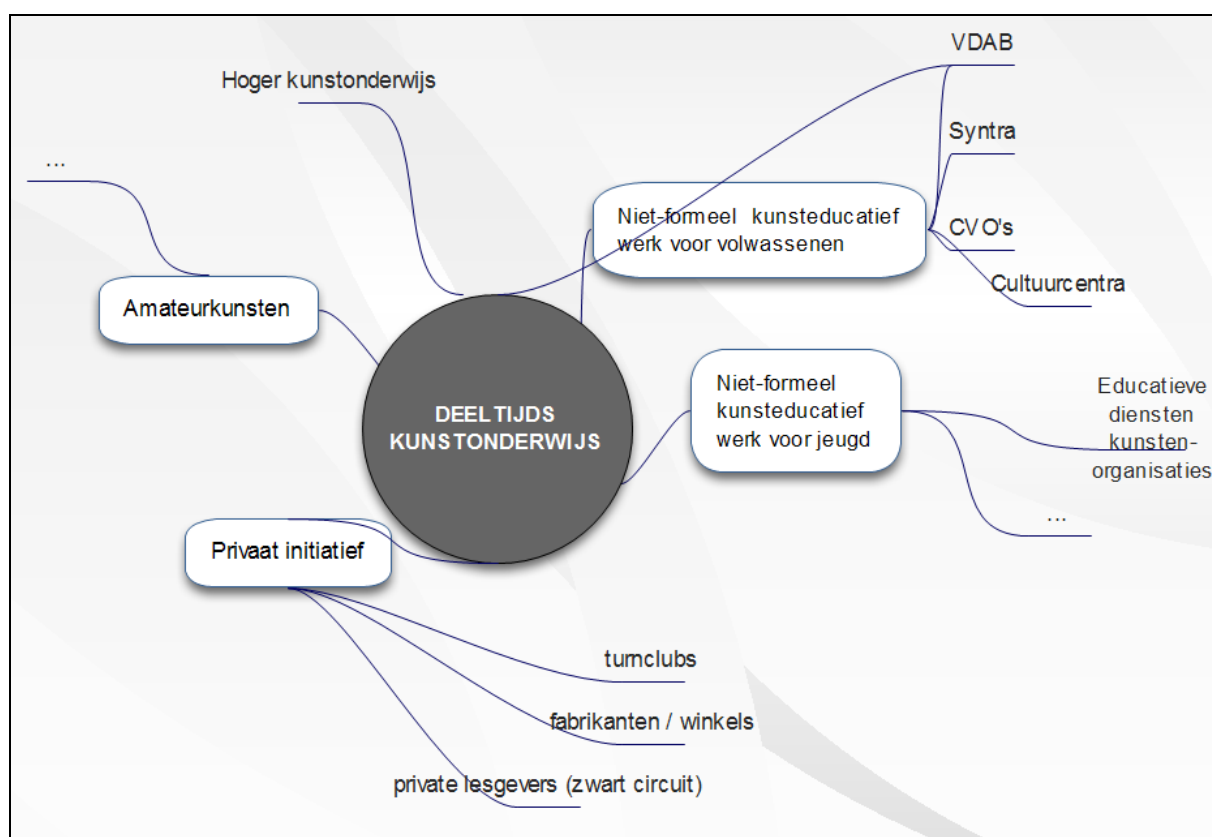
Tabel 10.1 Typologie van de kunsteducatieve aanbieders (case Leuven)

Type aanbieders	Omschrijving	Voorbeelden
Erkend niet-formeel kunsteducatief werk voor volwassenen	Kunsteducatief werk dat plaats vindt in erkende verenigingen, vormingsinstellingen, cultuurcentra, muziekcentra, ... en andere vzw's	- Wisper - Vormingplus Oost-Brabant - 30 CC - Het Depot - ...
Erkend niet-formeel kunsteducatief werk voor de jeugd	Kunsteducatief werk dat plaats vindt in erkende jeugdverenigingen en -diensten, ... en andere vzw's	- Artforum - Mooss - Koning Kevin - ...
Amateurkunsten	Verenigingen en andere initiatieven voor amateurkunstenaars, zowel voor jongeren als volwassenen	- Jeugd(muziek)ateliers - Theatergezelschappen en -scholen - Koren, fanfares en ensembles - ...
Private (commerciële) kunsteducatieve organisaties	Niet-gesubsidieerde organisaties die op eigen initiatief kunsteducatie aanbieden, vooral organisaties met winstoogmerk	- Rockschool at play - Dansatelier Marleen Sempels - Dansschool Hilde Goyens - ...

Het onderscheid tussen deze vier types van aanbieders baseren we grotendeels op aspecten van erkenning en subsidiëring door de Vlaamse overheid. Toch kunnen deze types instellingen elkaar deels overlappen op verschillende terreinen en aspecten van hun aanbod. Gebruik makend van andere criteria (bv. educatieve aanpak) zijn andere typologieën van aanbieders ook mogelijk en functioneel.

De aanbieders in de bovenstaande tabel zijn overigens niet de enige die vormen van kunsteducatie aanbieden. We zouden de markt van de kunsteducatieve opleidingen in Leuven ook ruimer kunnen definiëren. In de verschillende interviews kwamen immers ook nog andere spelers ter sprake: zo werd aangegeven dat voor een aantal cursussen en opleidingen de turnclubs een concurrent zijn van de private dansscholen (bv. voor lessen moderne dans, zumba, stretching, bodyfit, ...) en dat een bepaald aanbod van de competentiecentra van de VDAB en ondernemerstraining van Syntra (bv. webdesign en grafische vormgeving) ook aantrekkelijk kan zijn voor de gemiddelde participanten aan het kunsteducatief aanbod bin-

nen het sociaal-cultureel werk voor jongeren of volwassenen. Volledigheidshalve kunnen we aan deze reeks ook nog een aantal andere organisaties toevoegen zoals: sociaal-artistische projecten, hobbyclubs, sectorale opleidingsfondsen (bv. het opleidingsfonds van werknemers in de grafische sector), centra voor volwassenenonderwijs (bv. opleidingen grafische technieken, juwelen, kant of lederbewerking), musea en organisaties voor museumeducatie, ... en ook het hoger kunstonderwijs. Een afbakening van de kunsteducatieve sector is dus nooit absoluut. We zouden de markt 'rond' het deeltijds kunstonderwijs en de concurrentieverhoudingen grafisch indicatief als volgt kunnen voorstellen:

We focussen ons in dit hoofdstuk echter enkel op de aanbieders vermeld in tabel 10.1, omdat deze het dichtst bij het Deeltijds Kunstonderwijs staan qua werking en participantengroep.

Uit de interviews blijkt dat de verschillende aanbieders elk uitgaan van een bepaalde set van *waardedrijvers*. Waardedrijvers zijn de elementen die in de ogen van de organisatie zelf het meeste waarde creëren en dus cruciaal zijn in hun aanbod. We omschrijven deze voor de verschillende types van kunsteducatieve aanbieders die naast het Deeltijds Kunstonderwijs bestaan, zonder exhaustief te willen zijn. We geven ook aan wat de specifieke verschilpunten volgens deze aanbieders zijn met het aanbod en de aanbieders in Deeltijds Kunstonderwijs. We halen enkel die verschilpunten aan die in de interviews werden genoemd.

Tabel 10.2 Waardedrivers van kunsteducatieve initiatieven en de door hen aangehaalde verschillpunten met deeltijds kunstonderwijs

Waardedrivers	Kenmerken van de eigen organisatie/het eigen aanbod die niet voor het DKO kenmerkend zijn
<i>Erkend niet-formeel kunsteducatief werk voor volwassenen</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Groepsmethode - Inhoudelijke specialisatie 	<ul style="list-style-type: none"> - Nadruk op artistieke creativiteit (niet op technische bagage) - Open aanbod (geen talentsselectie) - Ook aanbod in schoolvakanties - Kortere opleidingen en cursussen
<i>Erkend niet-formeel kunsteducatief werk voor jongeren</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Eigen visie op educatie/educatieve methodiek - Eigen bedrijfscultuur en -structuur 	<ul style="list-style-type: none"> - Nadruk op artistieke creativiteit (niet op technische kennis), bv. door zelf muziek te componeren, te experimenteren - Geen druk of stress bij de deelnemer - Er ligt geen curriculum vast voor de komende jaren, de deelnemers bepalen grotendeels zelf het curriculum
<i>Amateuristische kunstbeoefening</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Engagement en motivatie - "Veilige" omgeving voor de amateurkunstenaars - Betrokkenheid van de lesgevers 	<ul style="list-style-type: none"> - Spelen vanuit beleving, niet vanuit theorie - Ervaringsgericht werken, geen nadruk op repertoire - Open aanbod - Geen of nauwelijks talentsselectie
<i>Privaat (commercieel) aanbod</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - Kwaliteit van de lesgevers - Professionele omkadering - Nabijheid (ook geografisch) - Sterke technisch-artistieke bagage waar deelnemers met ambitie mee verder kunnen 	<ul style="list-style-type: none"> - Sterke persoonlijke en klantgerichte aanpak of meer algemeen: een andere omgang met de studenten dan in het DKO - Flexibiliteit van het aanbod (naar disciplines en niveaus) - Geen certificering, geen aanwezigheidsregisters - Resultaatsgericht werken (bv. liedjes kunnen spelen, een voorstelling opbouwen, ...) - Commerciële en klantvriendelijke ingesteldheid

Uit de tabel blijkt reeds dat de spelers in deze case studie hun product zelf 'anders' definiëren dan wat het DKO biedt. Er worden binnen het brede spectrum van kunsteducatie andere niches bespeeld.

De opleidingen en de algemene aanpak van het Deeltijds Kunstonderwijs wordt door hen als volgt gepercipieerd en getypeerd:

- nadruk op artistiek-technische vaardigheden, daarbij vertrekkend vanuit de theorie (notenleer, repertoire, canon, oeuvre, ...) en voortbouwend op een traditie;
- gebruik makend van een klassikale of onderwijsmatige setting, waarbij de verhouding tussen leerling en lesgever gestoeld is op de klassieke relatie leerling-meester kunstambacht;
- voortbouwend op talentsselectie met tijdens en op het eind van het leerproces een assessment van het geleerde;

- een nogal strikte hiërarchische opbouw van het programma en het curriculum van de opleidingen via opgelegde leerinhouden en vooraf vastgelegde doelen waarbij de beheersing van de artistiek-technische vaardigheden centraal staat;
- een aantal kenmerken die eigen zijn aan formeel onderwijsaanbod: afgebakende inschrijfperiode, certificaatgerichte aanpak, geen aanbod tijdens de schoolvakanties, weinig flexibele programmering.

Hoewel de meeste spelers (zij het niet allemaal) het Deeltijds Kunstonderwijs als een actor zien die met hen verwant is, drukken ze toch vooral op de verschillen in aanbod of product.

Kunstdisciplines - Die verschillen hebben vooreerst te maken met de kunstdisciplines waarrond wordt gewerkt. Een aantal actoren hebben een aanbod dat schaduw heeft buiten de perken van de disciplines die in het Deeltijds Kunstonderwijs worden aangeboden. Erfgoededucatie is bijvoorbeeld een vorm van cultuureducatie die nauwelijks aan bod komt in het Deeltijds Kunstonderwijs. Veelal echter is het product dat de andere kunsteducatieve organisaties aanbieden 'scherper' omschreven dan dat van het DKO. Dit kan bijvoorbeeld al blijken uit de keuze voor één artistieke discipline. Zo kiest een toneelschool uitdrukkelijk voor theater en een rokschool of muziekcentrum uitdrukkelijk voor muziek. Academies bieden vaak meerdere disciplines tegelijk aan binnen hetzelfde (hoofd)filiaal. Het 'scherper' omschrijven van het product uit zich ook in de weloverwogen keuze voor een bepaalde niche of subdiscipline. Zo kiezen dans- en rokscholen, theatergezelschappen, ... vaak bewust voor een bepaalde subdiscipline dat niet door het deeltijds kunstonderwijs wordt aangeboden. Dat kan een specifiek genre zijn (bv. tapdans, jazzdans, hip hop, improvisatietheater) of een specifiek repertoire (bv. moderne rockmuziek).

Ook wanneer kunsteducatieve organisaties met verschillende disciplines werken (bv. kunsteducatieve organisaties in het sociaal-cultureel werk voor jeugd of volwassenen), dan wordt het product doorgaans afgelijnd vanuit een bepaalde methodiek, aanpak of didactiek.

Aanpak - Naast de kunstdisciplines worden dus ook de verschillen in *aanpak* in de verf gezet. De meeste onder hen leggen vooral een focus op aspecten die zij minder associëren met een klassieke (klassikale) onderwijssetting. Dit betekent dat ze meer dan de academies aanhalen dat ze bv. ervaringsgericht werken, een sterke persoonlijke band tussen leerlingen en tussen lesgevers en leerlingen beogen, toeleiden naar cultuurparticipatie, gemeenschapsvorming faciliteren, ... Ook de meer formeel-organisatorische verschillen met het DKO worden benadrukt: het feit dat ze geen certificaten uitschrijven, geen aanwezigheidsplicht kennen, ... Een aantal geïnterviewden wijst erop dat participanten zich net door dat aspect van hun aanbod aangetrokken voelen. Het kan dus ook de reden zijn waarom deelnemers bewust niét voor het DKO kiezen. "Bij ons is het minder schools. Ze kunnen

zich hier meer uitleven,” zegt een van de geïnterviewden hierover. Dat de participanten buiten het Deeltijds Kunstonderwijs geen erkend certificaat krijgen op het eind van het leerproces wordt nauwelijks als een participatiehindernis ervaren. Een coördinator van een dansschool legt uit: “Zo een diploma of certificaat dans, dat papier telt toch niet. Eender waar men komt in de kunstwereld of in het hoger onderwijs, er wordt toch altijd weer gestart met een test of auditie.”

2. Concurrentie en samenwerking

Andere spelers, ander aanbod - Zoals aangehaald in hoofdstuk 3 van dit rapport zouden er in een perfecte competitieve kunsteducatieve markt oneindig veel aanbieders zijn van identieke DKO-opleidingen. Dit is in de feiten niet het geval. Hoewel Leuven een sterke kunsteducatieve markt kent, is er geen perfecte competitie. Het aanbod van de andere aanbieders is immers niet perfect hetzelfde als dat van het DKO, ook al zijn er in vele gevallen wel duidelijke parallellen. De meeste kunsteducatieve aanbieders naast het DKO werken net uitdrukkelijk aan een aanbod dat niet overlapt met dat van het DKO maar er naar eigen zeggen eerder ‘complementair’ aan is. Die complementariteit uit zich vooral in het benadrukken van bepaalde verschillen met DKO (cf. tabel 46).

De keuze van kunsteducatieve aanbieders om andere niches dan het deeltijds kunstonderwijs te bespelen, wordt door hen zelf ervaren als een noodzakelijke positieverbeterende strategie. Ze is noodzakelijk omdat de marktmacht van het DKO op het punt van de buitenschoolse (maar formele) kunstopleidingen in de vrije tijd erg dominant is, volgens sommigen zelfs té dominant. Dit betekent dat de academies zich in belangrijke mate onafhankelijk (kunnen) gedragen van hun concurrenten, afnemers en eindgebruikers. Deze marktmacht wordt door de andere aanbieders grotendeels toegeschreven aan de sterke subsidiëring en de (daardoor) lage inschrijvingsprijzen.

De andere kunsteducatieve aanbieders, die veelal minder en in bepaalde gevallen geen subsidie krijgen, kunnen dan door hun product anders vorm te geven een hogere prijs vragen dan het deeltijds kunstonderwijs. Ook wat betreft duurzame materialen haalt een aantal geïnterviewden aan dat ze niet de financieel gunstige voorwaarden kunnen bieden die academies kunnen bieden in hun huur- en aankoopbeleid.

Zwakke prijsconcurrentie - Dit alles maakt dat er in de kunsteducatieve markt een relatief zwakke *homogeniteit* van het aangeboden product bestaat en dat mildert de concurrentie tussen de aanbieders. Er is zeker geen prijsconcurrentie tussen de verschillende opleidingsverstrekkers op de kunsteducatieve markt: de prijs wordt niet gezet met de bedoeling DKO-leerlingen van aanbieder te doen veranderen. Al stelt één geïnterviewde coördinator van een private kunsteducatieve organisatie

wel vast dat “er meer dan vroeger door de deelnemers gezapt wordt tussen verschillende organisaties”, toch is de algemene teneur dat het om een vrij ‘trouw’ publiek gaat. In zoverre er al (prijs)concurrentie is, gaat het dus veelal om een stabiele concurrentie, geen prijzenoorlog.

Vooraf bij het aanbod dat zich richt naar jonge kinderen (vanaf 4 tot 12 jaar) bestaat concurrentie, zo leren we uit de interviews. Deze leeftijdsgroep vormt een belangrijke potentiële doelgroep voor zowel het gesubsidieerd niet-formeel educatief werk voor jongeren, de private (commerciële) initiatieven als het Deeltijds Kunstonderwijs. Het aantrekken van een jong deelnemerspubliek is voor veel aanbieders (toneelscholen, dansscholen, landelijke jeugddiensten voor kunsteducatie, ...) immers de basis om - later - ook voldoende aanbod voor adolescenten te kunnen uitbouwen. Dat er een gevarieerd aanbod is voor deze leeftijdsgroep blijkt ook vanuit het perspectief van de ouders belangrijk omdat vele ouders dit aanbod ook gebruiken als een vorm van kinderopvang.

Bij dit punt van de prijsconcurrentie vermelden we - los van de Leuvense case - expliciet de situatie in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest waar de Nederlandstalige academies een zeer gelijkaardige markt aanspreken als de Franstalige academies. De Franstalige academies hanteren echter een nultarief voor 6 tot 11-jarigen en nemen ook categorieën die aanleiding geven tot verminderd inschrijvingsgeld in aanmerking die gelijkaardig zijn aan de categorieën in de Nederlandstalige academies. Dit maakt dat beide types van deeltijds kunstonderwijs in Brussel wel met een vergelijkbaar product in hetzelfde marksegment staan en dus rechtstreeks in (prijs)concurrentie komen.

Dat er in bepaalde nauwe marksegmenten toch concurrentie bestaat, wordt niet echt door de aanbieders betreurd. Een geïnterviewde wijst er zelfs op dat concurrentie heilzaam kan zijn, bijvoorbeeld voor de klantvriendelijkheid van de instellingen en de regelmatige vernieuwing van het aanbod. Zolang er een gezonde concurrentie bestaat worden potentieel geïnteresseerden ook actief aangesproken en vergroot enerzijds het aangesproken publiek en anderzijds ook de attentie van subsidiërende overheden voor het belang van kunsteducatie.

Marktafspraken en samenwerking - Marktafspraken (bijvoorbeeld rond prijszetting, communicatie, ...) tussen de DKO-instellingen en andere kunsteducatieve aanbieders worden slechts in beperkte mate gemaakt. De samenwerkingen tussen het DKO en de andere kunsteducatieve opleiders blijken ook beperkt en worden vanuit het perspectief van de andere opleiders bemoeilijkt door het nogal strikte kader waarin DKO-professionals moeten programmeren en organiseren (bv. een vast curriculum, vaste uren, het gebouw, ...). Zij zien daarin ook de reden waarom academies zich slechts bij mondjesmaat naar buiten treden (bv. met presentatiemomenten, feesten, festivals, ...) en zich engageren in bijvoorbeeld Brede Schoolprojecten. Opmerkelijk is ook dat een actieve doorverwijzing van andere aanbie-

ders naar DKO (bv. van talentrijke deelnemers) en vice versa, slechts sporadisch gebeurt. De toe- en terugleidingseffecten zijn dan ook minimaal.

Voor goede voorbeelden van samenwerkingen met DKO-instellingen en om inzicht te krijgen in de eventuele drempels tot samenwerking met en toeleiding naar DKO-instellingen, is echter verder onderzoek nodig.

Niettegenstaande de vragen over afspraken, samenwerking en toeleiding, blijkt er op de markt van kunsteducatieve initiatieven een vrij grote transparantie te bestaan onder de aanbieders. Anders gesteld: het marktgebeuren is doorzichtig, ook wat prijzen betreft. Er is verder ook duidelijk een vrije toegang tot de markt, ook al blijkt deze markt wat Leuven betreft vandaag relatief stabiel.

Opmerkelijk is voorts dat de geïnterviewde coördinatoren van kunsteducatieve organisaties aangeven dat er een aanzienlijk deel van de deelnemers tegelijk een kunsteducatief aanbod afneemt bij verschillende aanbieders. Vooral bij de deelnemers die actief zijn in het circuit van de amateurkunsten en het kunsteducatief vormingswerk werk binnen de brede sector van het sociaal-cultureel werk blijkt er een groot aandeel dat tegelijk ook een opleiding bij een DKO-instelling volgt. Dat participanten tegelijk afnemer zijn bij verschillende kunsteducatieve organisaties, wijst erop dat - voor die groep - de prijszetting niet van die aard is dat een keuze in het aanbod noodzakelijk is (cf. punt 4 van dit hoofdstuk).

3. Hoe zetten kunsteducatieve organisaties hun prijs?

In tegenstelling tot het deeltijds kunstonderwijs werken de meeste kunsteducatieve organisaties met een variabele prijs. Hiermee bedoelen we dat de prijs kan variëren naargelang (1) het moment, (2) het specifieke product en (3) de vraag.

1. Een variatie naar moment betekent dat de prijzen van jaar tot jaar en seizoen tot seizoen kunnen schommelen. In tegenstelling tot het deeltijds kunstonderwijs wordt niet alleen een jaarlijkse indexering toegepast op de inschrijvingstarieven. Sommige externe factoren (bv. het duurder worden van een freelance lesgever) kunnen de organisaties er toe dwingen ook tussentijds het inschrijvingsgeld feitelijk te verhogen. De organisaties zorgen er daarbij wel voor dat ze hun cliënteel behoeden voor al te grote sprongen in de prijzen die zij vragen. Dit vangen zij desnoods op door als organisatie zelf grotere investeringen te doen.
2. De inschrijvingsgeld laten variëren naar specifiek product impliceert dat deelnemers bereid zijn voor sommige producten meer te betalen dan voor anderen. Dit kan van verschillende factoren afhankelijk zijn: de (gepercipieerde) kwaliteit van het aanbod, de omstandigheden van het aanbod, de reputatie

van de lesgever, ... Ook de 'mode van het moment' kan de betalingsbereidheid sterk beïnvloeden, zo wordt in de interviews aangegeven.

3. Hiermee komen we op het punt van de vraag naar een bepaald product. Waar in het Deeltijds Kunstonderwijs de prijs voor een product relatief onafhankelijk van de vraag naar dat product wordt bepaald, is dat bij de andere aanbieders van kunsteducatie niet (altijd) het geval. Zo vertelt een directielid van een dansschool dat een tijd geleden de vraag naar zumba danslessen erg groot was en dus veel aanbod tegen een hogere prijs kon worden aangeboden. Vandaag is die specifieke vraag al minder en dat heeft repercussies voor zowel de hoeveelheid van het aanbod als de prijs. Net omdat de vraag naar een bepaald product erg wisselend kan zijn en door verschillende factoren kan worden beïnvloed (bv. door bepaalde tv-programma's is de vraag naar dansopleidingen toegenomen) stellen zeker de private aanbieders dat zij zich in hun programmatie niet al te sterk laten leiden door een tijdelijke verhoogde vraag naar specifieke opleidingen of workshops. Ze kiezen liever voor een duidelijke lijn in hun aanbod, opgebouwd rond bepaalde 'vaste waarden'. Dit geeft hen als organisatie een eigen profiel waarop over een aantal jaren naambekendheid kan worden opgebouwd.

"De originaliteit van de formule en de lesgevers zijn voor ons bijzonder belangrijk. Wij willen geen copycat zijn met het aanbod. We willen geen andere aanbieders kopiëren, maar we willen net steeds vernieuwend zijn. Dat begint steeds met de vinger aan de pols houden van de artiesten. Waar zitten muzikanten mee? Welk educatief aanbod kan voor hen tof zijn?"

De private bijdrage die aan deelnemers van kunsteducatieve initiatieven kan worden gevraagd, is dus van verschillende factoren afhankelijk.

Eerste leidend principe - Bij het bepalen van de hoogte van het inschrijvingsgeld voor een bepaalde opleiding, workshop, cursus, crea-atelier of ander product, blijkt veruit het belangrijkste leidend principe voor de aanbieders het zoeken naar het antwoord op de vraag: *hoe kan de instructiekost zo goed mogelijk gedekt worden?*

De non-profit organisatoren willen in de eerste plaats lesgeverkostendekkend werken. Dit betekent dat met de opbrengsten van de inschrijvingsgelden minstens de kosten verbonden aan de lesgever (loon of vergoeding, BTW, vervoer, eventueel het interimkantoor, ...) moeten kunnen betaald worden. Andere organisatiekosten (infrastructuur, verblijf en catering, materialen, promotie, ... kortom de overhead, die zeker bij kleinere non-profit organisaties zeer groot kan zijn) kunnen zij eventueel bijpassen met hun subsidies of inkomsten uit andere bronnen. De hoogte van de inschrijvingsgelden die zij vragen zijn niet door de overheid gereguleerd, maar worden dus bepaald door deze kostenfactoren. Samen met de prijs

wordt op voorhand ook bepaald hoeveel deelnemers zich minimaal moeten inschrijven om voldoende lesgeverkostendekkend te kunnen werken.

Profit organisaties die niet kunnen terugvallen op publieke middelen beogen op zijn minst een totaalkostendekkende werking en meestal een winstgevende werking. Dit neemt echter niet weg dat op dat punt sommige 'risicovolle' initiatieven toch kunnen geprogrammeerd worden, bijvoorbeeld als investering in het imago of de uitstraling van de organisatie.

Bij de programmatie en prijszetting vallen de aanbieders veelal terug op vorig aanbod ('Wat werd het vorige semester aangeboden en draaide goed?') en ervaring ('Ik weet uit contacten met deelnemers dat er veel vraag is naar dit product', 'Het is kwestie van gezond verstand'). Niettemin zijn er in dit proces weinig zekerheden, zo wordt aangegeven, en blijft de programmatie en bijhorende prijszetting een proces van trial and error. Alle geïnterviewden geven aan dat ze al open aanbod hebben moeten annuleren of afbouwen omdat het aantal inschrijvingen onder de verwachtingen bleef. Twee geïnterviewden (uit zowel een non-profit als een profit organisatie) wijzen ook op de prijselasticiteit van de vraag (dit is de gevoeligheid van consumenten op de verandering van prijs, cf. hoofdstuk 3 van dit rapport). Ze geven aan dat zij uit ervaring weten dat ze hun huidige prijzen eigenlijk niet meer kunnen laten stijgen zonder te veel deelnemers te verliezen. Zij hebben dus met een feitelijk prijsplafond te maken, niet vanuit een regulerende overheid maar als gevolg van de betalingsbereidheid van de huidige deelnemers.

Tweede leidend principe - Bij het bepalen van een deelname voor een bepaalde opleiding, cursus, workshop of ander aanbod, wordt pas in tweede instantie de vraag *Wat vragen andere aanbieders voor een gelijkaardig aanbod?* als leidend principe gehanteerd. Toch hebben de meeste organisaties een goed zicht hebben op de markt en hebben zij op zijn minst een notie van de prijzen bij andere organisaties. De prijzen van andere aanbieders worden dan wel niet als bepalende benchmark gebruikt, toch toetsen verschillende aanbieders hun eigen prijzen wel eens af aan die van andere aanbieders om zeker te zijn dat ze marktconform zijn. Een aanbieder verwoordt het zo: "Ik vergelijk de prijs die ik zet altijd met gelijkaardige cursussen of opleidingen die ik al zelf heb gevolgd."

Of de markt en de prijzen ook voldoende transparant zijn voor de (potentiële) deelnemers aan kunsteducatie, blijft echter een open vraag. Verder onderzoek zou moeten aantonen of de vragers (de potentiële deelnemers) kunnen beschikken over voldoende, juiste en relevante informatie aangaande alternatieve kunsteducatieve vormingsmogelijkheden. Wat weet bijvoorbeeld een DKO-leerling bij inschrijving precies over het aanbod, de werking en de verwachtingen van een academie en wat het aanbod is van andere aanbieders? De kwestie van voldoende informatie speelt ook bij het aantrekken van nieuwe groepen:

“Wie wordt bereikt door kunsteducatieve organisaties? Het zijn toch veelal dezelfde deelnemers die steeds weer aan cultuur doen. Daarom is het steeds zoeken naar andere toegangspoorten om nieuwe groepen van kinderen aan te trekken.”

Om nieuwe doelgroepen aan te trekken worden bijvoorbeeld nieuwe subdisciplines of andere aspecten van kunstbeoefening verkend waarrond weinig aanbod bestaat (bv. concertfotografie, circuskunsten, softwarecursussen, gehoorbescherming, ...) alsook nieuwe formules (bv. festivals, productdemo's aanbieden, markt voor liefhebbers, ...).

Tot slot merken we op dat een aantal kunsteducatieve aanbieders kostenbeheersend optreedt voor hun deelnemers, bijvoorbeeld door een gespreide of uitgestelde betaling van het deelnamegeld in bepaalde gevallen toe te laten. De organisaties proberen dit echter in de regel te vermijden omdat dit administratief veel vergt. De mogelijkheid wordt dus niet uitdrukkelijk geafficheerd en het aantal vragen daartoe is (navenant) vrij beperkt. Een andere manier om kostenbeheersend te werken is - zoals bij een non-profit aanbieder gebeurt - de deelnemende jongeren die de inschrijvingsgeld niet kunnen betalen aan te bieden om in ruil voor deelname vrijwilligerswerk te verrichten voor de organisatie (bv. flyers en affiches verspreiden).

4. Effecten van eventuele tariefveranderingen bij het DKO

Uit de diepte-interviews blijkt dat een eventuele prijsverandering van de DKO-opleidingen vermoedelijk geen al te grote verschuivingen in participatie zouden teweeg brengen. De redenen die hiervoor worden aangehaald zijn:

- het grote prijsverschil uitgedrukt in prijs per leerling per uur dat vandaag al bestaat tussen DKO en andere kunsteducatieve aanbieders. Dat prijsverschil zorgt ervoor dat het zogenaamde substitutie-effect ten gevolge van een eventuele prijsverhoging (d.i. door de prijsverhoging van het ene goed is de prijs van het andere goed relatief lager geworden) niet van dien aard is dat het consumptiepatroon van de DKO-leerlingen zal veranderen en zij zich dus tot een andere aanbieder zullen wenden;
- het vermoeden dat veel van de huidige leerlingen voldoende financiële draagkracht hebben en voldoende betalingsbereid zijn en daarom een prijsverhoging wel zullen aanvaarden;
- daarmee samenhangend: de bewuste keuze die participanten volgens de geïnterviewden maken voor hetzij DKO, hetzij een andere aanbieder. Die keuze is in de eerste plaats gebaseerd op inhoud, methodiek, duur van de opleiding, ... en andere opleidingskenmerken en pas in tweede plaats op (de hoogte van) het inschrijvingsgeld.

Deze argumenten gaan echter uit van een prijsverandering van hetzelfde aanbod. Mocht het aanbod van het DKO veranderen dan zou dit wel ingrijpende effecten kunnen hebben, zo lichten twee geïnterviewden die werken in gesubsidieerde organisaties voor niet-formeel kunsteducatief werk toe:

“Mensen kiezen voor deeltijds kunstonderwijs of voor een andere aanbieder op basis van de formule die hen geboden wordt. De keuze omvat een aantal praktische overwegingen en ook een inschatting van de flexibiliteit van het aanbod. (...) als het DKO flexibeler wordt en dus meer opschuift naar het niet-formeel educatief werk, bijvoorbeeld door meer modulair te werken met kortere opleidingen, dan zouden de concurrentieverhoudingen wel kunnen veranderen. (...) Als DKO meer onze richting opschuift wordt het moeilijk.”

“Als het DKO evolueert, dan zijn de andere spelers verplicht om mee te evolueren. Als het DKO opschuift naar wat we nu het niet-formele aanbod noemen, dan zal de sector van het niet-formele educatieve werk ook moeten schuiven met haar aanbod.”

HOOFDSTUK 11

SAMENVATTING, CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

1. Probleemstelling

Zowel maatschappelijk als beleidsmatig is de aandacht voor kunst- en cultuureducatie en talentontwikkeling in Vlaanderen de voorbije jaren sterk toegenomen (o.a. Schauvliege, 2009; Smet, 2009). Het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO) is een belangrijke actor op dit terrein.

Het deeltijds kunstonderwijs staat vandaag voor een belangrijke beleidsmatige hervorming. De komende jaren wordt gewerkt aan de formulering, goedkeuring en invoering van een nieuw niveaudecreet voor het DKO. Eén van de punten die daarbij centraal zal staan, is de kwestie van de ongelijke participatie. Vandaag kent het deeltijds kunstonderwijs een ongelijke participatie, zowel naar leeftijd, gender als woonplaats. Ook zijn er sterke aanduidingen dat sociale factoren, zoals de samenstelling van het huishouden, het onderwijsniveau en etnisch-culturele achtergrond de kans op participatie beïnvloeden. Sommige auteurs omschrijven het huidige publiek van de DKO-instellingen daarom als 'elitair' of als de 'meer gegoede milieus'. De vraag blijft echter in hoeverre financiële aspecten de mogelijkheden van een individu om deel te nemen gaan bepalen en welke financiële elementen precies doorwegen (inschrijvingsgelden, bijkomende private bijdragen, indirecte studiekosten).

Deelname aan een DKO-opleiding impliceert een zekere kost voor de deelnemers. Het gaat daarbij ten *eerste* om de wettelijk bepaalde inschrijvingsgelden. Deze worden door verschillende auteurs als relatief laag beschouwd (Bamford, 2007; WiV DKO, 2008). Dit neemt echter niet weg dat er momenteel weinig wetenschappelijke grond is om de hoogte van de inschrijvingsbedragen op te evalueren. Hetzelfde geldt voor de argumenten achter en de praktische efficiëntie van bestaande sociale correcties op die inschrijvingsgelden (sociale reductie of zogenaamd 'verminderd tarief' op basis van de leeftijd, sociale en financiële toestand van de leerling).

Ten *tweede* - en wellicht meer bepalend in het participatievraagstuk - zijn er de andere private kosten, los van het inschrijvingsgeld, die een leerling in het DKO bij

het begin of in de loop van zijn opleiding wordt verwacht te maken (zoals de aankoop of huur van duurzame materialen zoals muziekinstrumenten). Ook over die private bestedingen is er tot nu toe weinig analyse beschikbaar.

Een *derde* aspect dat aanleiding gaf voor dit onderzoek is de vaststelling dat de huidige financiering van het DKO voornamelijk op basis van publieke subsidies gebeurt (vooral Vlaamse en lokale subsidies). Dit leidt samen met de vaststelling van een sociaal ongelijke participatie tot de conclusie dat de huidige financieringswijze van het DKO een belangrijke inkomenstransfer van niet-participanten naar participanten inhoudt. Dit is een belangrijk argument om bij een hervorming van het DKO de huidige balans tussen private en publieke bestedingen onder de loep te nemen. De sociaaleconomische kenmerken van de huidige participanten aan het DKO doen bovendien vermoeden dat minstens een deel van hen mogelijk bereid is meer te betalen voor de genoten opleiding. Deze elementen openen de vraag naar de mogelijkheden voor een andere of verdere differentiatie van de inschrijvingsgelden.

2. Onderzoeksvragen

De vraag naar mogelijkheden tot prijsdifferentiatie van inschrijvingsgelden in het DKO bevat de kernelementen van een onderwijseconomische analyse: het financierings- en het participatievraagstuk.

In dit onderzoek worden beide vraagstukken apart behandeld. Het evenwicht tussen private en publieke bestedingen gaat hierbij vooraf aan de vraag naar mogelijke principes voor een differentiatie van studiegelden en een mogelijke selectieve ondersteuning van de gezinnen bij het dragen van de private studiekosten.

In dit rapport plaatsen we het vraagstuk van principes van diversificatie van inschrijvingsgelden in een ruimer maatschappelijk debat dan de loutere compensatie voor inkomensverschillen of huishoudkarakteristieken. Bij de analyse van de participatie aan gecertificeerde kunstopleidingen dient, ons inziens, rekening gehouden te worden met zeker drie bronnen van verschillen tussen individuen: inkomen, smaken en talenten. Verschillende keuzes in de mate waarin individuen al dan niet gecompenseerd worden voor verschillen op deze drie dimensies leiden dan tot verschillen in de mate en de dimensies van differentiatie van private bijdragen.

Onderzoeksvraag 1 (ov1): Welke elementen bepalen de totale kostprijs van DKO-opleidingen?

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden werd de huidige financieringswijze van het DKO toegelicht en werd nagegaan hoeveel er op dit moment besteed

wordt door de verschillende betrokken partijen. Ook de heterogeniteit in de kostprijs van verschillende opleidingen werd onderzocht. Zowel vanuit de theorie als op basis van empirische (administratieve) gegevens werd nagegaan welke verschillen in publieke bestedingen onderscheiden kunnen worden.

Onderzoeksvraag 2 (ov2): Wie moet in welke mate instaan voor de betaling van de kostprijs van DKO-opleidingen?

Na de bepaling van de kostprijs van de verschillende DKO opleidingen is de volgende vraag wie er moet zorgen voor de betaling van deze middelen. Daarbij werd er niet a priori vanuit gegaan dat dit een publieke verantwoordelijkheid is, al zal aandacht voor een gelijkheid van kansen en/of deelname bijna onvermijdelijk enige publieke inbreng noodzakelijk maken. Vervolgens stelden we de vraag hoe, na het in acht nemen van publieke subsidies, de overblijvende kost verdeeld kan worden over de participanten?

Voor die laatste vraag gebruikten we elementen uit de literatuur over een faire verdeling van kosten (Fleurbaey, 2008). Dit kader houdt uitdrukkelijk rekening met inter-individuele verschillen. Een uitdrukkelijke behandeling van individuele verschillen is noodzakelijk gezien een faire verdeling van kosten veronderstelt dat geëxpliciteerd wordt wat een gelijke behandeling van gelijken inhoudt.

Onderzoeksvraag 3 (ov3): Wat zijn de mogelijkheden voor de invoering van nieuwe gedifferentieerde inschrijvingsgelden voor het DKO?

Deze algemene onderzoeksvraag peilt naar welke nieuwe tariefstructuur wenselijk, mogelijk en praktisch haalbaar is in het DKO. Het beantwoorden van deze vraag begon met het uitdiepen van de (theoretische en praktische) overwegingen die spelen bij prijsdifferentiatie. Daarna werd gekeken welke praktische vertaalslag deze overwegingen kunnen krijgen. Dit impliceert in de eerste plaats een evaluatie van het huidige systeem van inschrijvingsgelden. Een vergelijking van de tarieven voor deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen met gelijkaardige kunsteducatieve aanbieders in het buitenland was daarbij dienstig. Vervolgens werden ook een aantal toekomstige toepassingsmodaliteiten en -effecten voor een aangepast reductiesysteem empirisch verkend (o.a. op basis van studietoelage, GOK-indicatoren, ...).

Als antwoord op deze derde onderzoeksvraag werd ook nagegaan welke mogelijkheden er zijn om andere financiële drempels weg te werken, naast de mogelijkheden van een gedifferentieerd inschrijvingsgeld. De focus lag daarbij op instrumenten en initiatieven van kostenmildering en kostenbeheersing om bepaalde groepen te ondersteunen bij het dragen van de private studiekosten.

Tot slot onderzochten we welke effecten de aanpassing van de inschrijvingsgelden in het DKO kan hebben op de (concurrentie)positie van de academies in de gehele markt van kunsteducatieve aanbieders.

3. De plaats van DKO in het kunsteducatieve landschap

De concurrentie van andere spelers in de markt van kunsteducatieve opleidingen met DKO is niet bijzonder groot. De andere aanbieders van kunsteducatie bespeken voor een belangrijk deel een andere niche (andersoortig aanbod), al zijn er ook overeenkomsten.

De marktmacht van het DKO is op het punt van de schoolse opleidingen in de vrije tijd erg dominant – de academies gedragen zich in belangrijke mate onafhankelijk van de concurrenten, afnemers en eindgebruikers. Dit wordt grotendeels toegeschreven aan de sterke subsidiëring en de (daardoor) lage inschrijvingsgelden. Vandaar dat de meeste andere kunsteducatieve aanbieders, als een positieverbeterende strategie, ook uitdrukkelijk werken aan een aanbod dat ‘complementair’ is aan DKO. Er is met andere woorden een relatief zwakke homogeniteit van het aangeboden product. De andere aanbieders leggen vooral een focus op die aspecten zij minder associëren met een klassieke (klassikale) onderwijssetting. Dit betekent dat ze meer dan de academies bv. ervaringsgericht werken, een sterke persoonlijke band tussen leerlingen en tussen lesgevers en leerlingen beogen, geen certificaten uitschrijven, geen aanwezigheidsplicht kennen, ...

Er is zeker geen prijsconcurrentie tussen de verschillende opleidingsverstrekkers op de kunsteducatieve markt: de prijs wordt niet gezet met de bedoeling DKO-leerlingen van aanbieder te doen veranderen. In zoverre er prijsconcurrentie is, gaat het om een stabiele concurrentie (er is bv. geen prijzenoorlog) en slechts om enkele opleidingen (gespreid over de verschillende disciplines) van enkele aanbieders vooral voor het publiek van de jongste kinderen. Het aantrekken van een jong deelnemerspubliek is voor veel aanbieders (toneelscholen, dansscholen, kunsteducatieve jeugddiensten, ...) immers de basis om - later - ook voldoende aanbod voor adolescenten te kunnen uitbouwen.

Bij het punt van de prijsconcurrentie vermelden we ook expliciet de situatie in het Brussels Gewest waar de Nederlandstalige academies een zeer gelijkaardige markt aanspreken als de Franstalige academies. De Franstalige hanteren echter een nultarief voor 6 tot 11-jarigen en ook categorieën die aanleiding geven tot verminderd inschrijvingsgeld in aanmerking die gelijkaardig zijn aan de categorieën in de Nederlandstalige academies. Dit maakt dat beide types van deeltijds kunstonderwijs in Brussel wel met een vergelijkbaar product in de markt staan en dus rechtstreeks in (prijs)concurrentie kunnen komen.

Marktafspraken (bv. rond prijszetting, communicatie, ...) worden tussen kunsteducatieve aanbieders worden nauwelijks gemaakt, zo stellen we op basis van de casestudie vast. De samenwerkingen tussen kunsteducatieve spelers en DKO blijken ook beperkt en worden vooral bemoeilijkt door het strikte onderwijskader waarin DKO-professionals moeten programmeren en organiseren. Tegelijk blijkt er op de markt een vrij grote transparantie te bestaan (het marktgebeuren is doorzichtig, ook wat prijzen betreft) en is er een vrije toegang tot de markt, ook al blijkt deze markt vandaag relatief stabiel.

Uit de diepte-interviews blijkt voorts dat een eventuele prijsverhoging van de DKO-opleidingen geen al te grote verschuivingen in participatie zouden teweeg brengen. De redenen hiervoor zijn:

- het grote prijsverschil uitgedrukt in prijs per leerling per uur dat vandaag al bestaat tussen DKO en andere kunsteducatieve aanbieders zorgt ervoor dat het zogenaamde substitutie-effect ten gevolge van een prijsverhoging (d.i. door de prijsverhoging van het ene goed is de prijs van het andere goed relatief lager geworden) niet van dien aard is dat het consumptiepatroon van de deelnemers zal veranderen en zij zich dus tot een andere aanbieder zullen wenden;
- het vermoeden dat veel huidige participanten voldoende financiële draagkracht hebben en voldoende betalingsbereid zijn dat ze een prijsverhoging wel zullen aanvaarden;
- daarmee samenhangend: de bewuste keuze die participanten volgens de geïnterviewden maken voor hetzij DKO, hetzij voor een andere aanbieder. Deze is in de eerste plaats gebaseerd op inhoud, methodiek, duur van de opleiding, ... en andere opleidingskenmerken en pas in tweede instantie op (de hoogte van) het inschrijvingsgeld.

4. De kost van DKO-opleidingen

De kost van het DKO is een begrip is dat vele ladingen dekt. We maakten een onderscheid tussen de totale organisatiekosten, de kosten bekeken vanuit het standpunt van de inrichtende macht en kosten vanuit het standpunt van de betaler.

Sommige aspecten van de organisatiekosten van het DKO, zoals de kosten voor gebouwinfrastructuur, zijn moeilijk te achterhalen en te meten. Voor het onderwerp van dit onderzoek was een exacte bepaling van *alle* aspecten van de organisatiekosten, voor zover dat al duidelijk conceptueel is gedefinieerd, ook niet nodig. We weerhielden twee aspecten van het kostenplaatje die ons het meest belangrijk leken voor de verdere discussie over tariefdifferentiatie: de *personeels- of instructiekost* en de *private kosten* ten laste van de participant.

Vaak wordt er op gewezen dat niet alle DKO-opleidingen even intensief zijn in termen van benodigde lessen om de vereiste competenties te kunnen verwerven.

De huidige tariefstructuur van de inschrijvingsgelden waarbij niet over de opties wordt gedifferentieerd, houdt dus mogelijks een impliciete keuze in van compensatie voor voorkeuren voor duurdere opleidingen in termen van deze *instructiekost*.

Ook de didactische methoden verschillen naargelang de opties en/of vakken, gaande van individuele lessen naar onderwijs in klassikaal verband. Ten slotte bepaalt ook de wettelijke subsidieregeling mee welke opleidingen eerder duur zijn (lees: relatief meer leraaruren per leerling opleveren) en welke relatief goedkoop, in termen van instructiekost. We stelden in dit rapport een methode voor die deze drie determinanten van de instructiekost combineert om te bepalen welke opties relatief goedkoop dan wel eerder duur zijn in termen van instructiekost. De methode tracht de verschillen tussen instellingen in personeelsubsidie per leerling te verklaren vanuit het feitelijk gekozen aanbod dat in die instellingen wordt onderwezen. Een optie is duurder in termen van instructiekost indien de personeelsubsidie per leerling groter is in instellingen die relatief veel van die opleidingen verzorgen.

Deze methode bevestigde ook dat er een verband is tussen opleidingsgraden en instructiekost. De huidige tariefdifferentiatie naar leeftijd kan beschouwd worden als een gedeeltelijke differentiatie naar instructiekost. De goedkopere lagere graden worden immers enkel voor jongeren geprogrammeerd en deze jongeren genieten van een verminderd tarief.

Op basis van een bevraging bij de directies van de academies trachten we een idee te krijgen van de *private kosten*. Dit zijn de kosten die enkel participanten dienen te dragen. Het gaat natuurlijk in de eerste plaats om het inschrijvingsgeld. Maar daarnaast zijn er ook een aantal andere kosten, zoals de aanschaf van lesmaterialen, benodigdheden. Sommige van deze benodigdheden betreffen goederen die *duurzaam* zijn (die men gedurende langere tijd kan gebruiken) en meestal ook voor andere doeleinden dan uitsluitend voor deze opleidingen kunnen aangewend worden.

Op basis van die enquête stelden we vast dat het inschrijvingsgeld voor sommige, duurdere, opties slechts een beperkt gedeelte uitmaakt van de totale financiële kosten voor aanschaf en huur van materiaal die ten laste komen van de DKO-participant zelf. Slechts in een beperkt aantal gevallen wordt momenteel de aanschaf en/of het gebruik van materialen via het inschrijvingsgeld geregeld. De financiële drempel die uitgaat van deze additionele private kosten blijkt mee te spelen bij de participatiebeslissing en bij de keuze van opties (hoofdstuk 7). We trachten dan ook de implicaties van deze empirische vaststelling in onze overwegingen over tariefdifferentiatie op te nemen.

5. De financiële drempel geduid

5.1 Belang van de financiële drempel naast andere drempels

Verschillende elementen kunnen ervoor zorgen dat bepaalde groepen van mensen meer geneigd zijn om zich in te schrijven in het DKO dan andere. Algemeen wordt aangenomen dat sociale en culturele elementen (zoals identificatie met het aanbod, sociaal netwerk, socialisatie) een sterke invloed hebben op de keuze om al dan niet te participeren (WiV DKO, 2008). Zo zijn sociaalculturele achtergrond factoren en met name opleidingsniveau en opleidingsniveau ouders een belangrijke determinant van de interesse in voor DKO.

Ook financiële feitelijkheden (hoogte van het inschrijvingsgeld, materiaalkost, indirecte studiekosten, ...) en overwegingen spelen een sterke rol in het participatievraagstuk. De financiële prikkels die uitgaan van de wettelijk bepaalde inschrijvingsgelden zijn daarbij alvast niet de belangrijkste. Het aanbod van DKO in eigen gemeente determineert gemiddeld gezien meer de participatiekansen. Ook zijn voor een aantal opties de private kosten wellicht een belangrijkere financiële drempel. Vooral de kost voor de verwachte aankoop van bepaalde duurzame materialen door de studenten (bv. aankoop muziekinstrument) blijkt in belangrijke mate te bepalen of het volgen van een bepaalde studierichting en optie als goedkoop, gemiddeld of duur wordt gezien.

Tot slot spelen ook een aantal praktische elementen een bepalende rol in de kans om al dan niet te participeren: mobiliteit, het beschikken over babysit, het hebben van voldoende vrije tijd, ... Deze elementen kunnen niet steeds los worden gezien van de financiële elementen want impliceren vaak ook een individuele kost voor de deelnemer.

5.2 De huidige tariefstructuur doorgelicht

Het DKO kent vandaag een tarifiering die centraal wordt bepaald, alle academies hanteren dus een zelfde tariefstructuur en doen dat op eenzelfde manier. In de huidige tariefstructuur van het DKO is er reeds een zekere differentiatie naar: leeftijd en in mindere mate ook naar sociaaleconomische situatie, woonplaats, talent en hoeveelheid, ...

Op het aspect leeftijd wordt vandaag sterk gedifferentieerd. Volwassenen betalen meer dan drie keer zo veel inschrijvingsgeld als kinderen en jongeren. Deze grote *spread* is te verdedigen vanuit de idee dat het DKO zeker voor de jongste deelnemersgroepen goed toegankelijk en qua prijs 'uitnodigend' moet zijn. Anderzijds stellen we vast dat dergelijke verschillen in andere landen nauwelijks voorkomen en de differentiatie naar leeftijd daar nauwelijks meer dan 50% bedraagt. Hetzelfde geldt voor andere kunsteducatieve aanbieders.

Bepaalde groepen komen in aanmerking voor een verminderd inschrijvingsgeld op basis van bepaalde sociaaleconomische kenmerken (vaak indicatoren voor financiële draagkracht). Er kunnen echter veel vragen worden gesteld hoe sluitend de huidige criteria daaromtrent zijn. Bovendien vergen ze een grote bewijslast van de inschrijver die door middel van attesten zijn recht op verminderd inschrijvingsgeld moet bewijzen. Daarbij primeert ook het 'take it or leave' principe: wie niet zelf om het verminderd inschrijvingsgeld vraagt, zal het ook niet krijgen. Zij die goed geïnformeerd zijn over de tariefstructuur hebben dus een voordeel.

Differentiatie naar woonplaats vindt vandaag niet expliciet plaats in de tariefstructuur van de DKO. Een minderheid van alle erkende DKO-instellingen (5,8% van zij die reageerden op de enquête) vragen bij inschrijving wel een extra vergoeding aan leerlingen die gedomicilieerd zijn in een andere stad of gemeente (lees: niet in de stad of gemeente waar het filiaal gevestigd is). We spreken over een additionele kost voor niet-inwoners, hetgeen ook wel retributiekost wordt genoemd. Van de academies die een retributiebijdrage vragen, is het gevraagde bedrag gemiddeld ongeveer negen euro. Er is weinig draagvlak om deze woonplaatsdifferentiatie uit te breiden of explicieter in de tariefstructuur op te nemen. De in het rapport aangehaalde voorbeelden uit Nederland en Oostenrijk op dit punt wijzen uit dat woonplaatsdifferentiatie perverse effecten kan hebben (bv. benadeling van personen die in kleinere gemeenten wonen).

Net als woonplaats is differentiatie naar talent is een aspect dat slechts impliciet aanwezig is in de huidige tarifiering, met name in het principe dat bij een bisjaar een eenzelfde inschrijvingsgeld moet worden betaald. Deze elementen kunnen gerelateerd zijn aan het talent van de deelnemer. Net om er voor te zorgen dat het inschrijvingsgeld een verhogend effect zou hebben op het studierendement, kan in een toekomstige differentiatie op een andere manier met deze aspecten worden omgegaan.

6. Waarom private bijdragen vragen en waarom deze private bijdragen differentiëren?

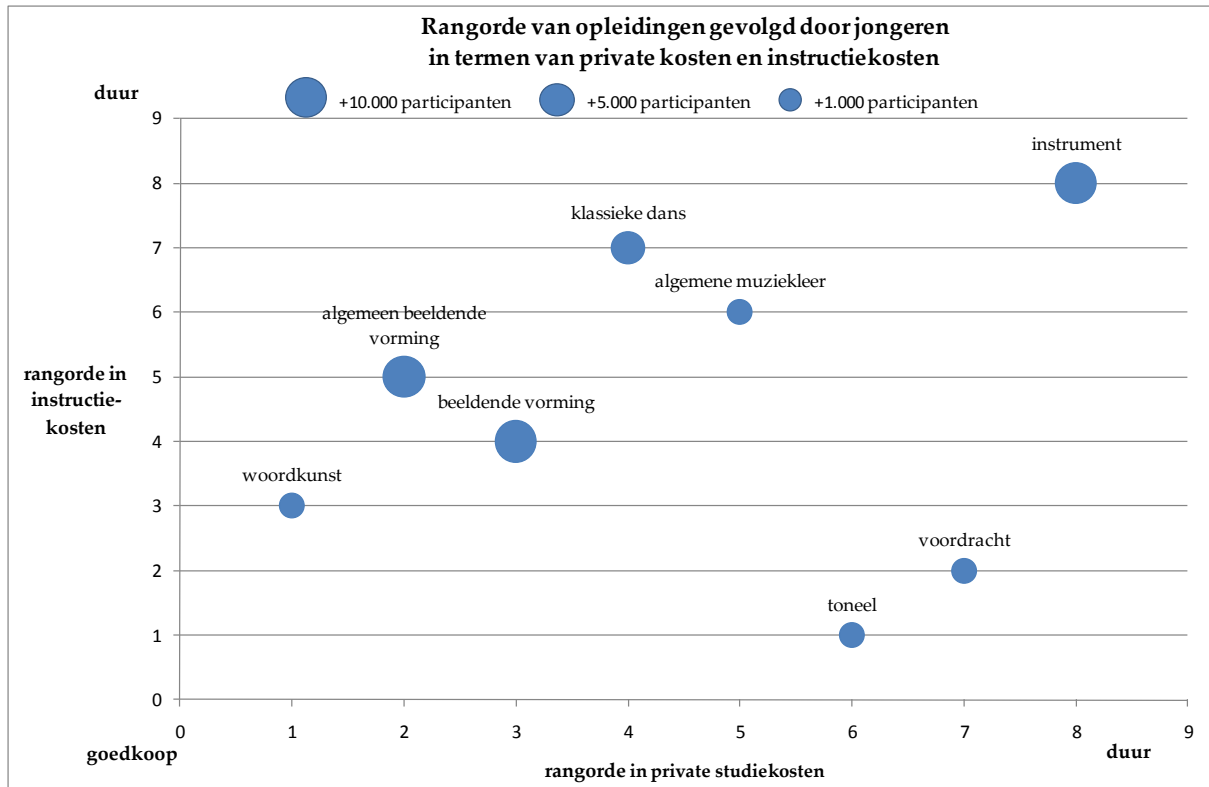
In hoofdstuk 3 werden de verschillende argumenten besproken die aangehaald worden om in private bijdragen te vragen en deze bijdragen te differentiëren. De redenen om private bijdragen te vragen lopen zijn dezelfde die aangehaald worden om deze bijdrage te vragen in andere opleidingen die buiten het leerplichtonderwijs vallen. Er zijn verschillende redenen waarom dit ook gebeurt, zo blijkt uit de onderwijseconomische literatuur. Ten eerste leveren de investeringen in dit soort onderwijs naast publieke baten ook private baten op. Een tweede reden is de sociale selectiviteit in participatiegraden: het DKO telt vooral kinderen uit middel- en hogere klassen, dus enkel publieke investeringen zou vooral hen ten goede komen. Ten derde legt het DKO door haar groei (in aantal inschrijvingen en - dus -

ook in subsidies) in een toenemend beslag op overheidsmiddelen. Door het innen van private bijdragen kunnen onderwijsinstellingen, zo stelt de literatuur, meer middelen genereren.

Vervolgens werden de redenen aangehaald waarom prijsdifferentiatie een zinvol instrument kan zijn in de financiering van opleidingen buiten het leerplichtonderwijs. Naast verschillen in opleidingsspecifieke kosten kunnen ook sociaaleconomische verschillen in participatiekansen, verschillen in slaagkansen of verschillen in meervoudige participatie redenen zijn waarom prijsdifferentiatie wordt toegepast.

Op dit moment worden de verschillen in de instructiekosten reeds meegenomen in de subsidiëring van de opleidingen. Tussen de verschillende opleidingen verschilt de sleutel waarmee leerlingenaantallen omgezet worden in personeelsuren. Deze verschillen in instructiekosten worden evenwel niet vertaald naar de deelnemers. Eenzelfde persoon die zich inschrijft voor een opleiding 'voordracht' betaalt hetzelfde inschrijvingsgeld als wanneer hij zich inschrijft voor een instrumentopleiding.

Willen we iedereen de mogelijkheid geven om een opleiding naar keuze te volgen dan kan een uniforme prijs verantwoord worden vanuit het principe dat verschillen in smaak (dure of goedkope opleiding) gecompenseerd moeten worden. Een uniform inschrijvingsgeld kan dan deelnemers aan dure opleidingen sterker subsidiëren dan deelnemers aan goedkope opleidingen. Worden de verschillen in instructiekosten (geheel of gedeeltelijk) doorgerekend aan de cursisten, zoals gebeurt in de Centra voor de Kunsten in Nederland, dan kan verwacht worden dat inkomensverschillen de keuzes tussen ene of gene opleiding zullen aansturen.

Figuur 11.1 Relatie tussen de rangorde van DKO-opleidingen in termen van private kosten en instructiekosten voor jongeren

Merk op dat inkomensverschillen ook bij een uniforme prijs de keuzes tussen de verschillende opleidingen kunnen aansturen. Dit kan bv. wanneer er voor sommige opleidingen substantiële financiële uitgaven worden verwacht bovenop het inschrijvingsgeld. Dan kan immers verwacht worden dat personen met lagere inkomens deze opleidingen zullen vermijden. Wanneer de private studiekosten boven het inschrijvingsgeld bovendien positief correleren met de instructiekost van opleidingen zal bij de toepassing van een uniform inschrijvingstarief toch een (impliciet) sterkere subsidiëring van de meervermogenden op gang worden gebracht.

Het doorrekenen van (een deel van de) verschillen in instructiekosten aan de individuele deelnemers, kan in zo'n geval als rechtvaardig beschouwd worden omdat individuen zo minstens deels verantwoordelijk gesteld worden voor de (dure) keuze die zij maken. Dit betekent vervolgens dat de private studiekosten meer stijgen voor de studierichtingen met een hoge instructiekost. Indien de instructiekosten positief correleren met de private studiekosten dan kan verwacht worden dat het doorrekenen van (een deel van de) instructiekosten de relatie tussen de studiekeuze en de economische draagkracht van de deelnemers nog zal versterken. Het ongedifferentieerd doorrekenen van instructiekosten blijkt dus geenszins meer sociaal rechtvaardige uitkomsten te genereren.

7. Kostenbeheersing

Daarom lijkt het zinvoller voor het beleid om rekening te houden met de sociaal-economische en sociaal-culturele verschillen in de participatiebeslissing en de studiekeuze en maatregelen te nemen die de private kost voor bepaalde doelgroepen beperken. In hoofdstuk 5 zagen we dat binnen de private kosten de uitgaven voor duurzame materialen de grootste drempel vormen. Dit probleem kan moeilijk aangepakt worden via de inschrijvingsgelden. Gezien de grootteorde van deze kosten, zou een overtuigende korting op het inschrijvingsgeld wel eens kunnen leiden tot een de facto negatief inschrijvingsgeld.

Dit argument loopt parallel met de discussie over de impact van studietoelagen op de participatiekansen in het hoger onderwijs waar de indirecte private studiekosten (het gederfd loon) een grotere financiële drempel tot hoger onderwijs vormen dan de totale private studiekosten. Daarom pleitten verschillende auteurs (Cantillon et al. 2006; Groenez & Bollens, 2001) ervoor om ook een deel van de leefkosten en/of de indirecte kosten (het gederfd loon) te dekken.

In het leerplichtonderwijs zijn er verschillende instrumenten ontwikkeld om te werken rond kostenbeheersing en gelijke kansen. Zo bestaat er een lijst van kostenloze materialen, een maximumfactuur en een bijdrageregeling voor de bijkomende kosten. Anderzijds werd de overheidsfinanciering met het nieuwe financieringsdecreet ook afhankelijk van het profiel van de leerlingen.

Deze incentives en praktijken zijn op dit moment grotendeels afwezig in het DKO. Volgens het Bamford rapport voeren de instellingen op dit moment vooral een passief gelijke kansenbeleid. De academies voeren vooral een 'iedereen is welkom'-beleid maar ondernemen te weinig acties om participatiedrempels weg te werken. Bamford ziet hiervoor een aantal verklaringen:

“Een mogelijke verklaring kan zijn dat academies door de gestage stijging van het leerlingenaantal niet echt de noodzaak voelen om hun publiek te vergroten en nieuwe doelgroepen aan te trekken. Bovendien is de overheidsfinanciering van de academies niet afhankelijk van het profiel van de leerlingen dat er les volgt”.

“Ook inhoudelijke, artistiek-pedagogische overwegingen kunnen meespelen. In hoeverre is een academie bereid om haar visie op kunst en cultuur te verruimen en meer populaire of niet-Westerse cultuuruitingen in het aanbod te integreren om meer aansluiting te vinden bij de cultuur van lageropgeleiden of mensen van een etnisch-culturele minderheid?”

Ten slotte kunnen we ons ook afvragen in hoeverre academies het bereiken van kansengroepen als een kerntaak in hun opdracht beschouwen. Zien zij dit als iets dat bovenop hun gewone werking komt en wat enkel te realiseren is met bijkomende middelen of vinden zij dat gelijke kansen realiseren, deel uitmaakt van hun basisopdracht?”

De vraag dient zich dan ook aan of het niet aangewezen is de opbrengsten van een eventuele wijziging van de inschrijvingstarieven in de eerste plaats te bestemmen voor kostenmilderende initiatieven in die richting. Deze beleidsruimte kan centraal of decentraal aangewend worden.

Een mogelijke *centrale* (of instellingsoverschrijdende) aanwending is het aanleggen van een voorraad aan duurzame materialen die gehuurd kunnen worden. Een voorbeeld uit Duitsland is het project 'Jedem kind ein instrument' dat plaats vindt in het hele Ruhrgebied. Dit project gaat uit van de muziekscholen maar is gericht op de leerlingen in het basisonderwijs. Het maakt mogelijk dat alle leerlingen vanaf de eerste graad gratis muziekonderwijs kunnen genieten en vanaf de tweede graad gratis een instrument kunnen huren. Dit programma slecht dus niet enkel culturele participatiedrempels (door onmiddellijk aan te sluiten bij het leerplichtonderwijs) maar ook financiële participatiedrempels (door kosteloos instrumenten ter beschikking te stellen). Het project wordt gefinancierd door de regionale overheid, maar ook door sponsors en vrije bijdragen.

Anderzijds kan ook gedacht worden aan *decentrale* aanwendingen. Gegeven de huidige financieringsregeling zijn er weinig incentives voor instellingen om doelgroepen te bereiken. Alle wettelijke geïnde inschrijvingsgelden worden doorgestort. Bij een hervorming van de inschrijvingsgelden kan daarom gedacht worden om (een deel van) de inschrijvingsgelden als extra beleidsruimte voor de instellingen te voorzien. Deze beleidsruimte kan vervolgens ook geormerkt worden voor algemene en doelgroepspecifieke participatiebevorderende maatregelen. Zo wordt, met respect voor de autonomie van de instellingen, toch een instellingsbeleid rond de financiering van duurzame en niet-duurzame materialen voor minvermogenden op gang gebracht.

Afgaand op de antwoorden van de enquête blijkt de mogelijkheid om een instrument voor (een deel van) de muziekopleiding te huren nu reeds wijd verbreid te zijn. Meestal wordt hierbij echter prioriteit verleend aan de eerste vragers. Op dit moment zijn er ons slechts een aantal voorbeelden (cf. hoofdstuk 9) bekend waarbij de toegang tot deze huurmarkt afhankelijk wordt gemaakt van het inschrijvingstarief dat men betaalt. Er kan misschien aan gedacht worden om bij de toegang tot deze huurmarkt prioriteit te verlenen aan personen waarvan men verwacht dat ze met hogere financiële drempels geconfronteerd zijn.

Een verdere toepassing van deze principes bestaat erin om de financiering op basis van leerlingenkenmerken zoals deze nu toegepast wordt in het leerplichtonderwijs ook door te trekken naar de DKO-instellingen. Op deze manier kunnen DKO-instellingen die GOK-leerlingen aantrekken ook financieel beloond worden met bijkomende omkadering om deze leerlingen te ondersteunen (zorgenvolp, lestijden voor gelijke onderwijskansen, speciale onderwijsleermiddelen).

8. Inschrijvingstarieven

In hoofdstuk 8 werd de vraag naar differentiatie van de inschrijvingsgelden benaderd vanuit efficiëntie- en rechtvaardigheidsoverwegingen.

Omdat de officiële inschrijvingsgelden slechts 7,5% van de door de Vlaamse overheid gesubsidieerde personeelskosten dekken, verwachten we niet dat een verhoging van de inschrijvingstarieven een voldoende uitbreiding van het aanbod zou toelaten om de meerbetalers te compenseren voor de hogere prijs. Er is met andere woorden weinig empirische grond om te geloven in efficiëntieoverwegingen voor wijzigingen van de inschrijvingstarieven. Dit wil niet zeggen dat er geen andere, sociale argumenten zouden kunnen zijn voor een wijziging in de tariefstructuur.

Via tariefdifferentiatie kan men proberen om *de participatie van sommige groepen met een lagere bereidheid tot betalen te verhogen*. Zonder tariefdifferentiatie is het mogelijk dat sommige mensen een lagere prijs betalen dan ze bereid zouden zijn. Door deze personen meer te laten betalen, kan een goedkopere prijs voorzien worden voor diegenen die bij een gelijk tarief voor iedereen niet zouden deelnemen.

Wie wil men echter prioritair aanzetten om deel te nemen? Beschouwt men het DKO als een soort noodzakelijk sociaal goed waaraan iedereen zou moeten participeren, dan kan men het beter integreren in het leerplichtonderwijs. Tot nog toe blijft de basisfilosofie dat de deelname aan het DKO een keuze is die iedereen zou moeten kunnen maken op basis van de eigen voorkeuren en smaken. De financiële en economische omstandigheden waarmee men geconfronteerd wordt zouden de participatiekansen dus niet mogen beïnvloeden. Er tekenen zich in de literatuur twee conflicterende opvattingen af over de betekenis van dit gelijkheidsprincipe.

In een eerste opvatting schuift men een soort norm naar voren van de participatiegraad bij een persoon met gemiddelde achtergrondkenmerken. Deze achtergrondkenmerken zijn sociaalculturele factoren, zoals de eigen opleiding en deze van de ouders of de beroeps- of sociale omgeving. Er wordt dan nagegaan welke financiële prikkels, gegeven het inkomen van de feitelijke personen in de maatschappij, personen een zelfde participatiekans zouden geven indien ze deze gemiddelde achtergrondkenmerken zouden hebben. Deze filosofie wordt impliciet gebruikt door zij die verdedigen dat de tariefstructuur uitsluitend op financiële draagkracht dient te berusten. Dit draagkrachtprincipe impliceert dat *personen met eenzelfde inkomen een zelfde tarief dienen te betalen*.

De tweede opvatting schuift een soort norminkomen naar voor en gaat na welke tariefstructuur toelaat dat iedereen binnen elke groep met dezelfde achtergrondkenmerken afzonderlijk een zelfde participatiekans heeft als personen met dit norminkomen. In deze opvatting kan de tariefstructuur voor personen met hetzelfde inkomen verschillen naargelang de achtergrondkenmerken (bv. onderwijs-

niveau). *Kansengelijkheid wordt volgens deze opvatting gerealiseerd als de deelnamekansen voor personen met dezelfde voorkeuren gelijk zijn, ongeacht de financiële draagkracht.*

Beide formuleringen van het principe van kansengelijkheid kunnen met elkaar in conflict komen. Wanneer sommige individuen in een sociaalculturele omgeving leven waarin eenzelfde tariefvermindering minder snel de doorslag zouden geven om te participeren, ook al hebben ze dezelfde levensstandaard dan anderen die in een meer stimulerende socio-culturele omgeving leven dan kan vanuit die optiek overwogen worden om beide personen toch een verschillend tarief aan te rekenen.

Hoewel dit principe van kansengelijkheid in conflict kan komen met sommige versies van het financiële draagkrachtbeginsel, betekent het niet dat 'optimale' inschrijvingstarieven onafhankelijk zouden zijn van het inkomen of de economische welvaart. In feite is het hier geformuleerde principe van kansengelijkheid een minder sterke vorm van een algemener solidariteitsprincipe. Dit principe stelt dat een verandering van de beschikbare financiële middelen in de maatschappij en/of van de verdeling ervan, iedereen op dezelfde manier zou moeten affecteren, ofwel in de slechte zin, ofwel in de goede zin. Zowel het draagkrachtprincipe als het solidariteitsprincipe baseren zich idealiter (ook) op een maatstaf voor de materiële of economische welvaart van een persoon.

Vaak wordt gesteld dat het registreerbare inkomen een slechte indicator is de reële welvaart van een persoon. Natuurlijk is dat zo. Het is echter niet duidelijk of er een andere observeerbare indicator is die beter tegemoetkomt aan de gestelde vereisten. We hebben niet de indruk dat helemaal geen rekening houden met een imperfecte maatstaf beter zou tegemoetkomen aan de objectieven die men zich stelt dan helemaal geen informatie over de sociaaleconomische positie toe te laten bij de bepaling van inschrijvingstarieven.

Anderzijds dient een tariefstructuur niet te complex te zijn. Nog los van de administratieve kosten en de ruimere ontwikkelingsmogelijkheden, is het bij complexe tariefstructuren vaak moeilijk om uit te maken of en voor welke vermindering men eventueel in aanmerking komt, wat op zich al voor een ongelijke toegang kan zorgen. We beoordeelden daarom enkel eenvoudige tweeledige tariefstructuren in het licht van bovenstaande tarieven. Daarbij maakten we onderscheid tussen (1) tarieven met een grote spreiding waarbij een ruime meerderheid het gewone (lage) tarief betaalt, en een beperktere groep met een vrij hoog bepaalde inkomensgrens een (zeer) hoog tarief dient te betalen en (2) tarieven met een minder grote spreiding tussen gewoon en verminderd tarief waarbij een kleinere groep van het verminderd tarief geniet en een meerderheid van modale burgers het gewone tarief betaalt. Wanneer personen met een lager inkomen ook vaker in een sociaalculturele omgeving leven die weinig stimulerend is om deel te nemen aan het DKO, geniet deze laatste tariefstructuur vanuit het licht van de tweede opvatting over kansengelijkheid misschien de voorkeur. Voor wie enkel het draagkrachtprincipe

in aanmerking wil nemen, zal de keuze tussen beide tariefstructuren afhangen van haar opvattingen over rechtvaardige inkomensherverdeling.

Ook praktische overwegingen kunnen leiden tot een tariefstructuur met een kleinere afstand tussen gewoon en verminderd tarief en een eerder modale inkomensgrens. Wanneer men bijvoorbeeld de GOK-indicatoren zou aanwenden voor het vastleggen van wie voor vermindering in aanmerking komt, dan is men aangewezen op de inkomensindicator die voor studietoelagetoewijzing in aanmerking wordt genomen. Bijkomend voordeel van de GOK-indicatoren is dat ze in principe toelaten een tarief-onderscheid te maken op basis van het opleidingsniveau van de moeder. Voor diegenen die de tweede opvatting van kansengelijkheid verdedigen is dit een aangewezen instrument. Uit onze empirie blijkt immers dat het opleidingsniveau een belangrijke sociaalculturele determinant van de participatiekeuze kan zijn.

Naast de vraag over een 'faire' tariefstructuur hebben rechtvaardigheidsoverwegingen ook een implicatie voor de bepaling van de *hoogte* van het tarief. Indien de inkomens- en prijsgevoeligheid van de participatiebeslissing laag zijn, dan is er een *prima facie* argument om hogere tarieven te zetten dan nu het geval is en de aldus geïnde middelen aan te wenden voor initiatieven die de participatiekans kunnen verhogen. Maar de optie om de hogere inschrijvingsgelden aan te wenden om een aanbod te starten in gemeenten waar er nu geen is, is weinig realistisch is. We pleiten daarom voor het aanwenden van additionele inschrijvingsgelden voor het opstarten van initiatieven die de private kosten kunnen drukken. We gaven het voorbeeld van het veralgemenen van de mogelijkheid om een muziekinstrument goedkoop te huren binnen de instelling. Maar er zou ook aan gedacht kunnen worden om de voorziening van een aantal basismaterialen voor de opleiding in de algemene tariefbepaling te voorzien. Bij de toegang tot sommige van deze materialen zou ook prioriteit kunnen verleend worden aan diegenen die voor verminderd tarief in aanmerking komen. Het is moeilijk hierover algemene richtlijnen te geven, maar goedkope huurmogelijkheden voor meer duurzame materialen blijken hiervoor toch in aanmerking te komen.

Over het algemeen kan vastgesteld worden dat er een vrij grote betalingsbereidheid is bij de ouders van deelnemende kinderen, zo geven de geïnterviewde experts aan. Bij de volwassenen bestaat een aanzienlijke meervoudige participatie, zowel binnen het DKO als de combinatie tussen één of meerdere DKO-opleidingen met kunsteducatief aanbod van andere aanbieders (bv. sociaal-cultureel werk). Dit zijn aanduidingen dat een deel van de huidige participanten bereid kan zijn om meer te betalen voor een DKO-opleiding.

8.1 Criteria

De vraag naar de determinanten van de participatiebeslissing aan en de studiekeuze in het DKO te beantwoorden werd in hoofdstuk 7 onder de loep genomen. Hiervoor gebruikten we een gekoppeld DKO-inschrijvings- en leerlingenbestand en de cultuurparticipatiesurvey 03-04.

We stelden vast dat én de studietoelage én het hoogst behaalde diploma van moeder én de gevolgde onderwijsvorm, allen een groot effect hebben op de participatiekansen (cf. Tabel 11.1). Dit betekent dat er zowel financiële als sociaal culturele drempels zijn bij toegang tot DKO-opleidingen. De invloed van het onderwijsniveau van moeder én de invloed van de gevolgde onderwijsvorm is bovendien groter in omvang dan het effect van de studietoelage. Deze vaststelling vormt een sterke aanduiding dat sociaal-culturele verschillen in voorkeuren grotere drempels vormen dan financiële beperkingen.

De analyses op de cultuurparticipatiesurvey bevestigden dit patroon. De belangrijkste determinanten van de participatiekansen zijn de genoten opleiding en deze van de ouders, de invloed van inkomen en activiteitstatus zijn beperkt. We namen in deze analyses ook een kruiselings effect op tussen de inkomensindicator en het onderwijsniveau. Wanneer voorkeurverschillen of cognitieve vaardigheden en de sociaalculturele achtergrond (onder de vorm van het onderwijsniveau van de ouders) samenhangen met de inkomensgevoeligheid van de kans op deelname aan DKO, dan zijn er argumenten te geven om bijvoorbeeld sterkere financiële prikkels tot deelname te geven onder de vorm van verminderd inschrijvingsgeld aan personen die deze vaardigheden niet verworven hebben, of een in die betekenis kansarme sociaalculturele achtergrond hebben, ongeacht het inkomen.

Tabel 11.1 Samenvatting van de effecten van de sociaaleconomische variabelen op de participatie- en de studiekeuzebeslissing van jongeren in het lager en secundair onderwijs (positieve effecten worden weergegeven als ↑ en negatieve effecten als ↓, meer pijlen duiden op een sterker effect)

		Participatie		Studiekeuze Private kosten		Studiekeuze in- structiekosten	
		LO	SO	LO	SO	LO	SO
<i>GOK kenmerken</i>							
	tikt niet aan	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
	Diploma moeder	↓↓↓ ***	↓↓↓ ***	↓ ***	↓↓↓ ***	↓ ***	↓↓↓ ***
	Toelage	↓↓↓ ***	↓ ***	↓	↓↓↓ ***	↓	↓↓↓ ***
	Buurt	↓ ***	↓ ***	↑ ***	↓↓↓ ***	↑ ***	↑ ***
	Taal	↓↓↓ ***	↓↓↓ ***	↑↑ ***	↓	↑↑ ***	↓
<i>Onderwijsvorm</i>							
	LO resp. GSO	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
	KSO		↑↑↑ ***		↓		↓↓↓ ***
	ASO		↑↑↑ ***		↑↑↑ ***		↑↑ ***
	TSO		↑ *		↑↑ *		↓ ↓ ***
	BSO		↓ ↓ ***		↓↓↓ ***		↓↓↓ ***
	DBSO		↓↓↓ ***		↓↓↓		↓↓↓ *
	HBO		↓↓↓ ***		↑↑		↑↑↑ *
	BLO resp. BUSO**	↓↓↓ ***	↓↓↓ ***	↓↓↓ ***	↓↓↓ ***	↓↓↓ ***	↓↓↓ ***
<i>Inschrijvingstarief</i>							
	normaal tarief			Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
	Verlaagd tarief sociaaleconomische reden			↓	↓↓		
	Verlaagd tarief niet sociaaleconomische reden			↑↑ ***	↑↑↑ ***	↑↑ ***	↑↑↑ ***
<i>DKO-aanbod</i>							
	Neen	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.	Ref. cat.
	Ja	↑ ***	↑ ***	↑ ***	↑↑ ***	↑ ***	↑↑ ***

Significantie van de effecten:*** p<0.001 ** p<0.01 * p<0.1.

Wat de studiekeuze betreft naar bijkomende private kosten en instructiekosten stellen we vast dat de invloed van de GOK-indicatoren bij deelnemers uit het lager onderwijs beperkt is. Dit betekent dat bij lagere gemiddelde private kosten deze sociaaleconomische factoren een beperkte rol spelen. In het secundair onderwijs is deze invloed groter. Leerlingen die aantikken op de GOK-indicatoren kiezen vaker voor DKO-opleidingen die lagere jaarlijkse private uitgaven en lagere instructiekosten vergen. Zowel in het lager als het secundair onderwijs kiezen leerlingen die omwille van andere dan sociaaleconomische redenen een verminderd inschrijvingstarief genieten voor opleidingen die hogere private uitgaven vergen en hogere instructiekosten impliceren.

Leerlingen in het buitengewoon onderwijs kiezen vaker voor DKO-opleidingen die lagere instructiekosten vergen en lagere instructiekosten impliceren. Ook de

onderwijsvorm die jongeren in het secundair onderwijs volgen heeft een invloed. Jongeren in het ASO kiezen voor richtingen met hogere verwachte uitgaven, jongeren in het BSO kiezen voor richtingen met lagere verwachte uitgaven. Jongeren in het ASO en HBO kiezen voor richtingen met hogere instructiekosten, jongeren in het KSO, TSO, BSO en DBSO kiezen voor richtingen met lagere instructiekosten.

Maken we de vergelijking van deze resultaten met de achterliggende keuze naar studierichting dan valt op dat enkele van de hier vastgestelde effecten geduid kunnen worden door de keuzes die participanten maken voor de richting muziek. Dit is het geval voor het effect van de niet sociaaleconomische redenen voor een verminderd tarief alsook de invloed van de onderwijsvorm en de deelnemers uit het lager onderwijs die thuis geen Nederlands spreken (ook zij kiezen vaker voor de richting Muziek). Dit is echter niet het geval voor de rol van de GOK-indicatoren 'toelage' en 'opleiding moeder'. Zij vertonen geen opmerkelijk verschillend keuzepatroon naar studierichtingen. Vermoedelijk vermijden zij, binnen elke studierichting, vaker die opties die hogere uitgaven en instructiekosten impliceren.

Tot slot willen we nog even vermelden dat er in het lager en secundair onderwijs nog een significante invloed is van het aanwezig zijn van een DKO-aanbod in de woonplaats. Jongeren die in gemeentes wonen die geen DKO-aanbod hebben kiezen vaker voor richtingen met lagere te verwachten uitgaven en instructiekosten.

8.2 Wijzigingen in de tariefstructuur

De inzichten uit deze analyses werden vervolgens gebruikt om enkele ideeën aan te reiken om de huidige tariefstructuur van de DKO-opleidingen aan te passen. Bij de toepassing van een gedifferentieerd inschrijvingstarief dient nagedacht te worden over de criteria om de doelgroepen af te bakenen die in aanmerking komen voor een verminderd tarief. Bij voorkeur zijn deze criteria ondubbelzinnig en eenvoudig raadpleegbaar (bv. vanuit een centraal register) bij inschrijving.

Wat de consequenties betreft van een toepassing van verschillende tariefstructuren, kunnen we de gevolgen van een tariefstructuur met kleinere afstand tussen gewoon en verminderd tarief en een eerder modale inkomensgrens onder de loep nemen. De gevolgen van een tariefstructuur met een grote spreiding waarbij een ruime meerderheid het gewone (lage) tarief betaalt, en een beperktere groep met een vrij hoog bepaalde inkomensgrens een (zeer) hoog tarief dient te betalen kunnen we niet nagaan vermits we geen gegevens hebben om de hogere inkomensgrens af te bakenen.

Als aanzet om de eerste piste uit te werken gaan we na of de huidige begunstigen van verminderde inschrijvingstarieven omwille van sociaaleconomische redenen ook bereikt zouden worden indien de GOK-indicatoren gebruikt zouden

worden om verminderde inschrijvingstarieven toe te kennen. In tweede instantie werd ook een mogelijke uitbreiding met indicatoren over de gevolgde onderwijsvorm in het secundair onderwijs overwogen.

Alle GOK-indicatoren samen hebben een grote voorspellende kracht voor het recht op een verminderd tarief omwille van sociaaleconomische redenen. Zoals verwacht is de indicator studietoelage de krachtigste voorspeller. Wanneer de indicatoren toelage en opleiding moeder samen gebruikt worden, wordt reeds het gros van de huidige gerechtigden (respectievelijk 73% en 76% bij deelnemende leerlingen uit het lager en secundair onderwijs) bereikt. Anderzijds stellen we vast dat er heel wat toelagegerechtigden (respectievelijk 65% en 64% bij deelnemende leerlingen uit het lager en secundair onderwijs) aan het DKO deelnemen zonder een verminderd tarief te genieten.

De resultaten in sectie 2 van dit hoofdstuk gaven aan dat naast de GOK-indicatoren 'toelage' en 'opleiding moeder' ook de onderwijsvorm die gevolgd wordt in het secundair onderwijs een krachtige voorspeller is van de participatiekans. Er kan dan ook overwogen worden om naast de GOK-indicatoren 'opleiding moeder' en 'toelage' ook leerlingen uit de onderwijsvormen DBSO en BSO, en in tweede instantie ook TSO in aanmerking te nemen voor een verminderd tarief. Hoewel dit een aanzienlijke uitbreiding van de potentiële doelgroep betekent, is de uitbreiding binnen de groep van huidige effectieve participanten beperkt. Het merendeel van de DKO-participanten uit het DBSO/BSO en ook het TSO tikken immers reeds aan op de GOK-indicatoren toelage of opleiding moeder.

De toepassing van deze nieuwe criteria heeft een aantal voordelen. Vooreerst erkent het gebruik van deze drie criteria, het bestaan van sociaal-culturele, naast financiële drempels in de toegang tot DKO-opleidingen. Ten tweede zijn deze indicatoren centraal beschikbaar voor (nagenoeg) de volledige leerlingenpopulatie. Dit betekent dat DKO-instellingen zelf het recht op een verminderd tarief kunnen nagaan in een centraal register. Voor de instellingen betekent dit alleszins een vermindering in de administratieve attestenlast. Ten derde past het ook in een proactieve aanpak van sociale rechten waarbij de 'take-it or leave it' benadering verlaten wordt en de bewijslast niet langer bij de potentiële begunstigden komt te liggen. Zo wordt het niet opnemen van sociale rechten vermeden. Merk op dat in deze oefening ook beslist kan worden om de toegang van studenten tot een verminderd tarief te beperken tot de toelagegerechtigde studenten (210 van de 769 of 27%). Ten vierde zou de toepassing van deze indicatoren een belangrijke uitbreiding betekenen van het aantal begunstigden omwille van sociaaleconomische redenen. Nog los van het potentieel aanzuigeffect op nieuwe participanten kan dit een belangrijk signaal betekenen over het relatieve belang van de twee logica's voor verminderde tarieven: het beperken van sociaaleconomische en sociaalcultu-

rele drempels wordt zo een belangrijke component van de tariefstructuur naast de facilitatie van meervoudige participaties.

Wat de niet sociaaleconomische redenen voor verminderde tarieven betreft, lijkt het ons vanuit een incentive-tot-deelname perspectief moeilijk te verantwoorden om voor meervoudige participaties binnen eenzelfde gezin een zelfde verminderingstarief toe te kennen als voor deelnemers die omwille van sociaaleconomische redenen van een vermindering genieten. Daarom kan overwogen worden om de gezinskorting, minder hoog te maken dan ze nu is. Dit gezin hoeft immers per definitie niet meer overtuigd te worden van de zin van een DKO-opleiding.

Een volgende mogelijkheid bestaat erin om meervoudige participaties van eenzelfde individu niet langer financieel te ondersteunen. Dit vanuit de overweging dat personen die zelf meervoudig participeren, bij aanbodbeperkingen, mogelijks plaatsen bezetten die anders open staan voor (nog) niet-participanten.

BIBLIOGRAFIE

- Andrews L. (1999), *Does HECS deter? Factors affecting university participation by low SES groups*. Occasional paper series, 99F, Higher Education Division Department of Education, Training and Youth Affairs, Australia.
- Atkinson A.B. & Stiglitz J.E. (1976), 'The design of tax structure: direct versus indirect taxation', *Journal of Public Economics* 6, p. 55-75.
- Atkinson A.B. & Stiglitz J.E. (1972), 'The structure of indirect taxation and economic efficiency', *Journal of Public Economics* 1, p. 97-119.
- Bamford A. (2007), *Kwaliteit en consistentie. Kunst- en cultuureducatie in Vlaanderen*, Ministerie van Onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel.
- Barr N. (2003), *Financing higher education: comparing the options. Submission to the Independent Review of Higher Education Funding and Student Finance*, London School of Economics, London.
- Barr N. (2010), *Paying for higher education: what policies, in what order?* London School of Economics, London.
- Berg D.J. & Hoenack S.A. (1987), 'The concept of cost-related tuition and its implementation at the University of Minnesota', *The Journal of Higher Education*, vol. 58, n° 3), p. 276-305.
- Bovyn G.K., De Vos & Vandersteene L. (o.l.v. Christiaens J., Gaus H., Reynaert H., Van Damme C. & Vermeulen F.) (2001), *Gemeentelijke financiering van het deeltijds kunstonderwijs in Vlaanderen: een vergelijkende en beleidsgerichte studie*, Onderwijskundig beleids- en praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek, nr. 99.09, Universiteit Gent, Gent.
- Cantillon B., Verbist G. & Segal I. (2006), *Student in de 21ste eeuw: studiefinanciering voor het hoger onderwijs in Vlaanderen*, Universiteit Antwerpen, Antwerpen.
- Chapman B. & Ryan C. (2003), *The access implications of income contingent charges for higher education: lessons from Australia* (discussion paper n° 463), Australian National University, Center for Economic Policy Research, Canberra.
- Christiaens J. (2003a), 'Gemeentelijke Financiering van het deeltijds Kunstonderwijs in Vlaanderen', *Economisch en Sociaal Tijdschrift* (4), p. 339-365.
- Christiaens J. (2003b), 'Hoeveel besteden gemeenten aan deeltijds kunstonderwijs', *Lokaal*, 16-28 februari 2003, p.24-25.

- Clift R., Hawkey C. & Vaughan A.M. (1998), *A background analysis of the relationships between tuition fee, financial aid, and student choice*, paper originally presented at the Canadian Society for the Study of Higher Education conference at Memorial University of Newfoundland in 1997.
- Colpaert J., Glorieux I., Lauwerysen K., Moens M. & Vandebroek D. (2007), *Cultuurkijker. Er is genoeg voor iedereen. Aanbod, publiek en gebruik van bibliotheken en cultuurcentra in Vlaanderen*, De Boeck, Antwerpen.
- Cultuurnetwerk Nederland (2003), *Buitenschools kunstonderwijs in Vlaanderen en Nederland. Verslag symposia 27 maart en 27 november 2002/Gent 5-akkoord*, Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht.
- Cultuurnetwerk Nederland (2004), *Zicht op... centra voor de kunsten. Achtergronden, literatuur en adressen*, Cultuurnetwerk Nederland, Utrecht.
- De Vries R. (2010), *Vlaams Eurydice rapport 2010. Overzicht van het onderwijsbeleid en de onderwijsorganisatie in Vlaanderen*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs en Vorming - Afdeling Internationale Relaties Onderwijs (Eurydice Vlaanderen), Brussel.
- Diewert E. (2005), 'Issues in the measurement of capital services, depreciation, asset price changes, and interest rates', in C Corrado, J. Haltingwanger & D. Sichel (eds.), *Measuring capital in the new economy*, University of Chicago Press, p. 479-546.
- EACEA (2009), *Arts and Cultural Education at school in Europa*, Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Brussels.
- Ensink J., Hagens P., van den Hoek S., Kampman L. & Poll J. (2010a), 'Kunstbeoefening in non-profitinstellingen' in: van den Broek (red.) *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Ensink J., van den Hoek S., Kommers M.-J. & Tal M. (2010b), 'Kunstbeoefening op de particuliere markt', in: van den Broek (red.) *Mogelijkheden tot kunstbeoefening in de vrije tijd*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Field E. (2006), 'Educational debt burden and career choice: Evidence from a financial aid experiment at NYU law school', *NBER Working Paper*, 12 282.
- Fleurbaey M. (2008), *Fairness, Responsibility and Welfare*, Oxford University Press, Oxford.
- Fonds vrijetijdsparticipatie (2010), *Het Fonds Vrijetijdsparticipatie en het Deeltijds Kunstonderwijs (DKO)*, niet gepubliceerd document, Brussel.
- Fraenkel J.R. & Wallen N.E. (2003). *How to Design and Evaluate Research in Education*. MacGraw-Hill, New York.
- Glorieux I. & Van Tienoven T.P. (2008), *Ongelijkheid en teoredenheid in de Vlaamse cultuurcentra*, VUB - Onderzoeksgroep TOR, Brussel.
- Groenez S. & Bollens J. (2001), 'Studiekosten in het hoger onderwijs', *Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid* 5-6, p. 413-422.
- Groenez S., Heylen V. & Nicaise I. (2010), *Een verkennend onderzoek naar de opbrengstvoet van investeringen in het hoger onderwijs*, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.

- Grooten P. (2006/2008), *Samen of solo? Een verkenning van en handreikingen voor samenwerking tussen gesubsidieerde en particuliere aanbieders kunsteducatie*, Kunstconnectie, Zwolle/Utrecht.
- Heller D. (1999), 'The effects of tuition and state financial aid on public college enrolment', *Review of Higher Education*, vol. 23, n° 1, p. 65-89.
- Hoerack S.A. & Weiler W.C. (1975), 'Cost-related tuition policies and university enrollments', *The Journal of Human Resources*, vol. 10, n° 3, p. 332-360.
- Jacobs B. & Canton E. (2003), 'Effecten van invoering van een sociaal leenstelsel in het Nederlands hoger onderwijs', *CPB Document*, nr. 39.
- Jacobs B. & van Wijnbergen S.J.G. (2000), *Optimal Financing of Education with Imperfect capital markets and risk*, Mimeo, Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Johnstone D.B. (2005), *Higher educational accessibility and financial viability: The role of student loans (Prepared for the World Report on Higher Education: The Financing of Universities II International Barcelona Conference on Higher Education, Global University Network for Innovation (GUNI) Barcelona, Spain, May 24-25 and November 28-30, 2005)*, University at Buffalo Center for Comparative and Global Studies in Education, Buffalo, New York.
- Junor S. & Usher A. (2002), *The price of knowledge: access and student finance in Canada*, Canada Millennium Scholarship Foundation Research Series, Montreal.
- Junor S. & Usher A. (2004), *The price of knowledge 2004, access and student finance in Canada* (Canada Millennium Scholarship Foundation Research Series), Ogdensburg, NY, Renouf.
- Kunstfactor (2009), *Amateurkunst - de feiten. Monitor Amateurkunst in Nederland 2009*, Kunstfactor, Utrecht.
- LaRocque N. (2003a), *Who should pay? Tuition fees and tertiary education financing in New Zealand*, Wellington, Education Forum, Wellington.
- LaRocque N. (2003b, September 16), *Top-up tales*. *Guardian*. Retrieved from: <http://education.guardian.co.uk>, an international perspective on tuition fees
Downloaded By: [KU Leuven Biomedical Library] Aat: 12:16 14 July 2010.
- Leslie L. & Brinkman P. (1989), *The economic value of higher education*, Macmillan Publishing Co, New York.
- Lievens J., Waeghe H. & De Meulemeester H. (2006), *Cultuurkijker, cultuurparticipatie gewikt en gewogen, basisgegevens van de survey 'Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004'*, De Boeck, Antwerpen.
- Marcucci N. & Johnstone D.B. (2007), 'Tuition fee policies in a comparative perspective: theoretical and political rationales', *Journal of Higher Education Policy and Management*, vol. 29, n° 1, p. 25-40.
- Miller B. (2010), 'The price of higher education: how rational is British tuition fee policy?' *Journal of Higher Education Policy and Management*, vol. 32, n° 1, p. 85-95.
- Morgan D. (1993), *Focus groups as qualitative research*, Sage, London.
- Nibud (2009), *Betaalbaarheid cursusactiviteiten bij Centra voor de Kunsten. Een verkenning naar de financiële toegankelijkheid van huishoudens bij de beoefening van culturele en of sportieve activiteiten*, Nibud, Utrecht.

- Noordman Th. B. J. & van Dijk G. (2009), *Kunstbeoefening en geld. De bijdrage van kunstbeoefening in de vrije tijd aan de economie*, Adviesbureau Cultuurtoerisme, Den Haag.
- Olson L. & Rosenfeld R.A. (1984), 'Parents and the process of gaining access to student financial aid', *The Journal of Higher Education*, vol. 55, n° 4, p. 455-480.
- Oosterbeek H. & van den Broek A. (2009), 'An empirical analysis of borrowing behaviour of higher education students in the Netherlands', *Economics of education review*, vol. 28, n° 2, p. 170-177.
- Oosterbeek H. (1994), *Sociaal Leenstelsel voor de Financiering van de Studie*, economisch statistische berichten, nr. 4006, 376-379.
- Patton M.Q. (1990), *Qualitative evaluation and research methods*. Sage publications, California-London-New Delhi.
- Regionale werkgroepen Muzische vorming - Kunstinitiatie (2010). *Hand in hand voor Kunsteducatie*, gepubliceerd op: <http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/418.pdf>.
- Rekenhof (2003), *Deeltijds kunstonderwijs*, Verslag van het Rekenhof aan het Vlaams Parlement, Rekenhof, Brussel.
- Röbke P. (2010), *Developing Career Paths in Instrumental/Vocal Teaching and the Changing Agenda of Public Music Schools*, keynote at the 2nd International Conference 'The Education of Instrumental and Vocal Teachers: Developing Professional Competences' 16th - 17th April 2010, DIT Conservatory of Music and Drama, Dublin, Ireland.
- Rose D.C. & Sorenson R.L. (1992), 'High tuition, financial aid, and cross-subsidization: do needy students really benefit?' *Southern Economic Journal*, vol. 59.
- Rossie J. & Cardon C. (2004), *Bouwstenen van cultuur- of vrijetijdspassen*, Cultuurnet, Brussel.
- Saito M. (2003), 'Amartya Sen's capability approach to education: a critical exploration', *Journal of Philosophy of Education*, vol. 37, n° 1, p. 17-33.
- Salanié B (2003), *The Economics of Taxation*, MIT Press, New York.
- Schauvliege J. (2009), *Beleidsnota Cultuur 2009-2014*. Vlaams parlement, Brussel.
- Sen. A.K. (1999), *Development as freedom*, Great Britain Oxford University Press.
- Smet P. (2009), *Beleidsnota Onderwijs 2009-2014*. Vlaams parlement, Brussel.
- Thiers P. (2006), *Participatie aan het Deeltijds Kunst Onderwijs in Vlaanderen 2004. Een cijfermatige analyse*, Koninklijk Conservatorium Brussel (Erasmushogeschool), Brussel.
- Usher A. & Cervenam A. (2005), *Global higher education rankings. Affordability and accessibility in comparative perspective*, Educational Policy Institute, Washington DC.
- van den Broek A. (2010), *FAQs over kunstbeoefening in de vrije tijd*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.
- Vanderschaeghe P. (2001), 'Het deeltijds kunstonderwijs', *Gids sociaal-cultureel en educatief werk*, afl. 30, juni 2001, p. 135-144.

- Vanderschaeghe P. (2010), *Cijfers in het deeltijds kunstonderwijs XVI. Toestand op basis van de leerlingentelling van 1 februari 2010*. OVSG, Brussel.
- Vanherwegen D., Siongers J., Smits W. & Vangoidsenhoven G. (2009), *Amateurkunsten in beeld*, Forum voor Amateurkunsten, Gent.
- Varian R.H. (2002), *Intermediate Microeconomics. A modern approach*, W.W. Norton & Company, New York - London.
- Vermeersch L. & Vandenbroucke A. (2010a), *Het deelnemers- en participatieprofiel van participanten aan sociaal-cultureel volwassenenwerk*, SoCiuS, Brussel.
- Vermeersch L. & Vandenbroucke A. (2010b), *Het leren zoals het is ... bij volwassenen met een geletterdheidsrisico*, Onderzoek in opdracht van Vlaams minister voor Onderwijs en Vorming, HIVA-K.U.Leuven, Leuven.
- Vlaams ministerie van Onderwijs en Vorming (2008), *Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs - schooljaar 2007-2008*, Vlaamse Gemeenschap, Brussel.
- Vlaamse Gemeenschap (1990), *Decreet betreffende het onderwijs-II van 31 juli 1990*. Vlaams parlement, Brussel.
- VLOR (2009), *Advies over het rapport Verbreding/Verdieping - perspectieven voor inhoudelijke vernieuwing van het deeltijds kunstonderwijs*, VLOR (Vlaamse onderwijsraad), Brussel.
- VLOR (2010), *Advies over de tijdelijke projecten in het deeltijds kunstonderwijs*, VLOR (Vlaamse onderwijsraad), Brussel.
- Vossensteyn H. (2005), *Perceptions of student price-responsiveness*, CHEPS/University of Twente, Enschede.
- Werkgroep deeltijds kunstonderwijs voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (2010), *Hand in hand voor Verbreding*, gepubliceerd op: <http://www.ond.vlaanderen.be/publicaties/eDocs/pdf/419.pdf>.
- Willems F. (2006), *Kunsteducatie, een beleidshandreiking*, Kunstconnectie/vk v, Utrecht.
- Wilson F. (2003), 'Education as Economic Investment: comments on Tuition Fee Policy', *Interchange*, vol. 34, n° 1, p. 89-104.
- Wimmer M. & Schad A. (2008), *Diversity and co-operation: cultural education in Austria. Current policy developments and related EDUCULT projects*, EDUCULT, Vienna.
- Wimmer M. (2006), *Promoting Cultural Education in Europe. A contribution to Participation, Innovation and Quality*, EDUCULT, Vienna.
- WiV DKO (Werkgroep inhoudelijke Vernieuwing Deeltijds Kunstonderwijs) (2008), *Verdieping/verbreding. Perspectieven voor inhoudelijke vernieuwing van het deeltijds kunstonderwijs*, Ministerie van Onderwijs en Vorming, Brussel.

Internetbronnen

Centraal Bureau voor de Statistiek, *Instellingen kunstzinnige vorming; leerlingen, personeel, exploitatie*. <http://statline.cbs.nl/statweb/> (06/12/2010).

Council of Europe, *Austria/ 8.3 Arts and cultural education. 8.3.1 Arts education* <http://www.culturalpolicies.net/web/austria.php?aid=831> (19/11/2010).

Council of Europe, *Netherlands/ 8.3 Arts and cultural education. 8.3.1 Arts education* <http://www.culturalpolicies.net/web/netherlands.php?aid=831> (24/06/2010).

Himmelbauer R. (2009) *Music education in Austria*, http://www.mdw.ac.at/upload/MDWeb/zfw/pdf/Austrian_music_education_system.pdf (10/01/2011).

Websites van muziekscholen in Oostenrijk

<http://www.musicschoolunion.eu>

Bregenz:

http://www.bregenz.at/fileadmin/Downloads/Wirtschaft_Zahlen_Fakten/2009/Gemeindeabgaben_und_-tarife_VA_2010.pdf

Innsbruck:

<http://www.innsbruck.at/io30/download/Dokumente/Content/Kultur/Musikschule/Schulgeldtarife.pdf?disposition=inline>

Linz: <http://www.linz.at/musikschule/2056.asp>

Mostviertel: <http://www.msmost4.at/Beitraege.htm>

Salzburg: [http://www.musikum-](http://www.musikum-salzburg.at/pages/download/Musikum_Schulordnung_2010_08_04_2010_WEB.pdf)

[salzburg.at/pages/download/Musikum_Schulordnung_2010_08_04_2010_WEB.pdf](http://www.musikum-salzburg.at/pages/download/Musikum_Schulordnung_2010_08_04_2010_WEB.pdf)

Wiener Neustadt: <http://www.wiener-neustadt.gv.at/p-6536.html>